

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

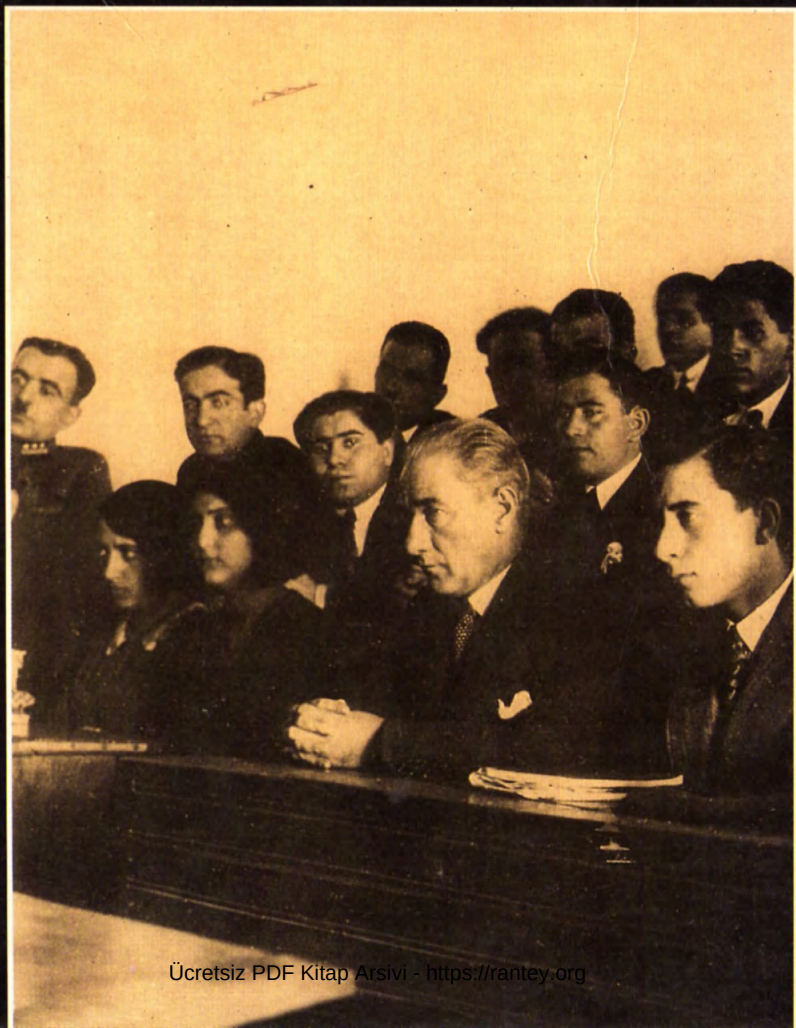
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATATÜRK

Din ve Laiklik Üzerine

**Bu kitabın yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Uygulama Ltd. Şti.nindir.**

Birinci Basım: Ağustos 1997

İkinci Basım: Aralık 1997

Teknik Hazırlık: Analiz Basım Yayın

Baskı: Yaylacık Matbaası

ISBN: 975-343-184-8

KAYNAK YAYINLARI: 230

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM UYGULAMA LTD. ŞTİ.

İstiklal Caddesi 184/4 80070 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 Faks: 249 28 92

ATATÜRK

Din ve Laiklik Üzerine

Derleyen: Doğu Perinçek

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
1909-1919	
KURTULUŞ SAVAŞI ÖNCESİ	17
31 Mart Vakası Üzerine	
İstanbul Halkına Beyanname	17
31 Mart Vakası Üzerine	
İstanbul Kara ve Deniz Kuvvetlerine Beyanname	18
Musa ve İsa	20
Allah'ı İnkâr Mümkün müdür?	20
Ruh Kuvveti	21
İKİNCİ BÖLÜM	
1919-1924	
SİYASAL DEVRİM DÖNEMİ	23
İslam Çeteleri	23
Muhammed Ümmetinin Hürriyet ve İstiklali İçin	23
Hilafete Bağlılık	24
Hilafeti Korumak	24
Allah ve Peygambere Niyaz	25
Hilafet Merkezinin İşgaline Tepki	25
Hilafetin Kuşatılmış Durumu	25
Mukaddesatı Kurtarmak	26
Saltanat ve Hilafet Makamlarının Ayrılmazlığı	26
İslam Âleminin Kuvvetleri	26
İslam Âleminin Uyanışı ve Yardımı	27
Halife Haindir ve Düşmanın Elindedir (1)	27
Halife Haindir ve Düşmanın Elindedir (2)	29
Hilafet Makamına Verilecek Yetkiler	30
İngilizler ve Halife	31
İslam Âleminin Hilafete Bağlılığı	31

Hilafetin Özgürlüğünü Geri Vermek	32
Geleneksel İnançlardan Arınmış Milli Eğitim	32
Allahın Yardımı ve Milletin Yenilmez Gücü	32
Panislamizm	33
Hilafet Makamını İşgal Edenlerin Meşruluk Şartı	33
31 Mart Vakası	33
Halife Milletin Efendisi Yapılamaz	34
Panislamizm	34
Kompradorlara ve Hilafetçilere Tavır	35
Arapça Öğrenmenin Gereksizliği	36
Cami Kürsüsünden Halkı Aydınlatacak Olanların Niteliği	36
İstanbul, Peygamber, Hilafet	37
Hilafet Makamı Halkındır	37
Dini Değerler	37
Evliyalara Değil, Mehmetçiğe Güvenmek	38
Akıl ve Safsata	38
Bilim ve Mantıksız İnançlar	38
Tanrının Birliği, Büyüklüğü ve Son Peygamber	39
Dine Saygı, Halifelik ve Milli Egemenlik	49
Milli Egemenlik ve Halife	49
Halife Abdülmecid'e Kutsal Emanetleri Teslim ve Kutlamaları Bildirmek Üzere Meclis'ten Bir Heyetin Seçilerek Gönderilmesine Dair Meclis Reisliği	
Tezkerelerine İlişkin Olarak	50
Şeyhislamlar, Ayet, Hadis, Gericilik	50
Saltanat	51
TBMM ve Halife, Devrim ve Gericilik	52
Din, Heykel ve Resim	52
Halifelik ve Milli Egemenlik	53
İslam ve Kadın	53
Hükümdarların Çevresindeki Gericiler	53
İslam Dini, Akıl, Fen ve Bilim	54
İslam ve Ruhbanlık, Din Eğitimi	54
Dini İnceleyecek Bilginlerin Yetiştirilmesi	54
İslam Âlemini Birleştirme Siyaseti	55
Din, Kadın ve Bilim	55

Allah ve Müslümanların Kuvveti	56
Anneden Alınan Din Eğitimi	57
Müslüman Olmayan Unsurlar	58
Allah'ın ve Kuran'ın İsteddiği Hükümet	58
Örtünme	59
İslam Âleminde Bölünmeler	60
Şeriattaki Şûrayla Hükümet Esası	60
Medrese Eğitimi	61
Dinsizlik ve İnancı Güzelletirmek	63
Yaratılış, Adem ve Havva	63
Halifelik ve Panislamizm	64
Allahın Çalışma Emri	64
İslam ve Miskinlik	65
Allah, Cami, Hutbenin Dili	65
Asıl Etken: İktisat	67
Hükümdarların Allah Tarafından Gönderildiği Teorisi	68
Kanaatkârlık, Allah ve Akıl	69
Hâkimiyet ve İstiklalin Yaratıcısı	69
Yaratılış ve Ortaklaşa Çalışma	70
Şeriat, Din Eğitimi ve Aile	70
Din, Akıl, Mantık, Kamu Yararı	71
Çağdaş Olmak ve Kâfirlik	71
İslam Ülkelerinin Esareti	71
İslamın Kavimlere Kabul Ettirilmesi ve Türkler	72
İslam-Hristiyan Düşmanlığı	73
İslam ve Türklerin Milli Benliği	73
İslamiyet, Ruhban Sınıfı, Hocaların Giyimi	74
Dinin Zorbalığa Alet Edilmesi,	
Ulemanın Rolü, Gericiliğe Devrimci Dikta	75
Gericiliğe Şiddetli Karşılık	77
Batıl İnançlar ve Gerçek İslam	77
Ulema, Hakiki Şeriat, İbnî Rüşd'ler	77
Milletleri Esaretten Kurtaran Büyük Fikir Akımları	78
Fransız Devrimi, Doğu'dan Batı'ya Yürüyüş	78
Türk Tarihinde İslamın ve Halifenin Rolü, Dine İnanma	79
Gericiliği Ezmek	80

Peygamber ve Danışma	81
Peygamber'in Dünyaya Bildirisi	81
Panislamizm ve Panturanizm	82
Bin Yıl Öncesinin Kanunları, Mecelle ve Çağdaşlık	82
Gerici Hareketleri Boğmak	82
Dinsizlik Değil Maddilik	83
İslam ve Siyaset	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4 MART 1924 SONRASI

TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEVRİM DÖNEMİ	85
Halifeliliğin Kaldırılması	85
Hilafet, Patrikhane, Hahamlık	85
Milli Ahlakın Temeli	86
Halife ve Sultanların Despotluğu	86
Köhne Zihniyetler, Uygarlık ve Fen	87
Bilim ve Fen Dışında Yolgösterici Aramak	87
Kutsal Kitapları Tanık Gösteren Rehberler	87
Din ve Ahlak	88
Cumhuriyetin İftihar Ettiği Hoca	88
Bağnazlık ve Uygarlık	89
Şeriat Oyunları ve Geçmişin Zorbalık Kurumları	89
Halifelik	90
Dini Fikirlerle Saygı	90
Akıl, Mantık ve Zekâ ile Hareket Etmek	90
İslam Dünyası ve Uygarlık	90
Sultan ve Halifelerin Düşmanla İşbirliği	91
Halife, Eğitim ve Öğretimin Birliği	91
Devrimi Kabul Etmeyen Zihniyetler Darmadağın Edilecek	92
Şeyhler, Dervişler, Tarikat Reisleri	92
Müftü, Hatip ve İmamlar	93
Tekkeler	93
Şapka ve Hocalar	94
Dünya İhtiyaçlarını Esas Alan İdare	94
Din ve Mezhep Bağı	94

Din ve Millet	95
Halifelik ve Milli Egemenlik	95
Allah'ın Gölgesi ve Millet	95
Hoca ve Öğretmen	96
Müslümanların Halifesine İsyan	96
Milletin Aldatılması	97
Namaz	97
Panislamizm	97
Din Oyunu Aktörleri	98
Belki Birtakım Kafalar Kesilecektir.	98
Halife Abdülmecit Efendi	99
Devletin Dini, Egemenlik, Vicdan Özgürlüğü	102
Geçiş Döneminde Halifeye Tavır	110
Dine Saygı Bayrağının Anlamı	112
Tekkeler, Zaviyeler, Türbeler, Tarikatlar	113
Atatürk'ün El Yazısıyla Allah'ın Doğuşu	115
Atatürk'ün El Yazısıyla Muhammed ve İslamiyet	137
Atatürk'ün El Yazısıyla Dinin Rolü	171
Eski Kanunlara Bağlanmak	232
Kur'an'ın Çevirisi ve Din Adamları	232
Camiler	232
Kutsal Tabiat	232
Talih	233
En Önemli Etken: İktisat	233
Hayatın Doğuşu ve Evrim	234
Akıl	235
Dünyanın Oluşumu	235
Milletin Maneviyatına Saldırıları,	
Menemen Olayı ve Kubilay	235
İnsanlık Allah'ı Yarattı	236
İnsanı Tabiat Türetti	236
Tabiat, İnsan Zekâsı, Bilinmezçiliğin Reddi	237
İnsan Zekâsı ve Tarih	237
Ahretin Reddi	238
Ulusal Manevi Kuvvet	239

Gökten İndiği Sanılan Kitaplar	239
Siyasete Yön Veren Temel: Kültür ve Ekonomi	239
Kara Bağnazlık	240
Atatürk'ün El Yazısıyla CHP Kongresi İçin Program Taşlağı'nda Dışdinseltçilik (Laiklik)	241
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
ANILARDA AKTARILANLAR	251
Din İlerlemeye Engel	251
Kur'an'ı Çevirmek	252
Dua	254
Hız. Muhammed	254
Yazı Devrimi Üç Ayda	255
Laiklik, Din ve Dünya İşlerinin Ayrılması	255
Din Simsarları	256
Necip Arap Kavmi ve Türklük	257
Din ve Halifelik	258
Dinde Zorlama	259
Muhammed	259
Ezan ve Kur'an Okunmasında Müzik	260
Allah Kavramı	260
Musa ve Muhammed	260
Din Vardır ve Lazımdır	261
Yaratılış	261
Mevlâna Büyük Adamdı	261
Mevlânayı Takdir Ederim	262
Dini Eğitim-Milli Eğitim	264
Atatürk'ün Laikliği ve Sebepleri Üzerine	265
Namaz	265
Medresenin Bozduğu Kafalar	266
Savaşı Dua ile Değil, Mehmetçiğin Kanıyla Kazandı	267
Medreseler Bir Daha Açılmayacak	267
İSİM DİZİNİ	269
KAVRAM DİZİNİ	271
KAYNAKÇA	285

SUNUŞ

Bu kitap, Mustafa Kemal Atatürk'ün din ve laiklik üzerine söylediklerini ve yazdıklarını içeriyor. Bütün eserleri bu açıdan incelendi. Yayımlanmamış el yazılarına da ulaşıldı. Bu nedenle derlemenin eksiksizce yakın olduğu söylenebilir. Dikkatimizden kaçan bilgiler varsa, okuyucularımızın bizi uyarmalarını diliyoruz.

Atatürk'ün din ve laiklik üzerine görüşlerini konuya göre değil, fakat *tarih sırasına göre* derledik. Böylece zamanın akışı içinde O'nun düşüncesindeki gelişme ve olgunlaşma da izlenebilir.

Daha önemlisi, Atatürk'ün düşünceleri ile Kemalist Devrim pratiği arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Atatürk, herhangi bir düşün adamı değildir; öncelikle bir eylem adamıdır; bir devrimin önderidir.

Atatürk'ün görüşleri, bir yönüyle Cumhuriyet ideolojisinin, en önemli belgeleridir. Öte yandan bu görüşler, düşünce tarihi malzemesi olmanın ötesinde, bir devrim pratiğinin kanıtlarıdır. Atatürk'ün düşünsel olgunlaşmasının temelini, Kemalist Devrim sürecinde bulabiliriz. Devrimin toplumsal dinamiği ve ihtiyaçları, Atatürk'ün düşüncelerindeki gelişmenin yönünü ve içeriğini belirlemiştir.

Atatürk'ün önderlik ettiği devrimde, 3 Mart 1924 tarihi, bir dönüm noktasıdır. O gün, halifeliğin kaldırılmasıyla birlikte Kemalist Devrim'in siyasal programı tamamlanmıştı. Bu program özetle, emperyalizmin ve Osmanlı Devleti'nin iktidarına son vermek ve onlarla işbirliği yapan iç gericiliği tasfiye etmektir.

Her devrimde kilit sorun, iktidarın ele geçirilmesidir. Kemalist Devrim'de iktidarın bütünüyle kazanılması birkaç aşamada gerçekleşti. 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla, emperyalist işgalcilerin ve padişahın İstanbul merkezli iktidarlarının karşısında yeni bir iktidar odağı oluştu. Aslında Cumhuriyet, o gün fiilen kurulmuştu.

Gerçi Kurtuluş Savaşı'nın başında amaç, "vatanın bağımsızlığı" yanında "Hilafet ve Saltanat makamını kurtarmak" diye ifade edilmişti. Ancak asıl amaç, tam tersine, padişahı kurtulmak ve "milletin egemenliğini" gerçekleştirmekti. Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın seyri içinde, "Makamı Hilafet ve Saltanatın herhangi bir şahsın değil, Türkiye halkının" olduğunu belirleyen açıklamalarda bulundu.¹ Halife, milletin efendisi yapılamazdı.² Atatürk, zaferden sonra henüz saltanat kaldırılmadan Meclis'in gizli oturumunda yaptığı bir konuşmada ise, millet hâkimiyetine, halife de olsa, hiçbir şekilde ortak kabul edilemeyeceğini belirtti.³ Devrim, kendi doğal seyri içine girmişti.

Devrimin karşısındaki iktidar odakları birer birer alt edildi.

Önce emperyalist işgale son verildi.

Arkasından 1 Kasım 1922 günü saltanat resmen kaldırıldı ve "millî egemenlik" kurumlaştırıldı.

Fiiilen var olan Cumhuriyet, 29 Ekim 1923'te ilan edildi. Buna rağmen halifelîğe dokunulmamıştı. Ne var ki halifelik, cumhuriyetle bağdaşmıyordu; sultanlığın bir kalıntısıydı. Millî egemenlik teorisine göre, iktidar, kayıtsız şartsız "mille" aitti ve paylaşılmazdı.

Son darbe 3 Mart 1924 günü halifelîğe indirildi.

Meclis'te halifelîğin kaldırılması için yapılan görüşmelerde, Başbakan İsmet Paşa, "Kurtuluş Savaşı sırasında millete ve orduya, 'Halife düşmanınızdır, sizi esir etmek isteyenlerle beraber olmuştur' diye açıktan açığa söyledik" der. Kurtuluş Savaşı'nın "Hilafeti kurtaracağız" diye yürütüldüğü görüşünü, "şehitlere bundan büyük hürmetsizlik olamaz" diye eleştirir ve "Kurtuluş Savaşı'nın esas ideali bağımsızlığı" saptamasında bulunur.⁴

Atatürk, Saltanattan Cumhuriyet'e uzanan yılları, "geçiş devri" olarak nitelemişti.⁵ Kemalist Devrim'in bu geçiş dönemi, aslında halifelîğin kaldırılmasıyla sona erdi ve yeni bir aşamaya geçildi. Artık devrimde siyasal iktidarı fethedilmesi süreci tamamlanmış, top-

1 TBMM Gizli Celse Zabıtları, c.III, s.40. 6 Mart 1922 günlü oturum.

2 ASD, c.I, s.201.

3 TBMM Gizli Celse Zabıtları, c.III, s.1052. 18 Kasım 1922 günlü oturum.

4 TBMM Zabut Ceridesi, c.7/1, s.30-78.

5 Nutuk/Söylev, c.II, s.1117.

lumsal ve kültürel dönüşüm başlamıştı. Nitekim aynı gün, Tevhidi Tedrisat Kanunu çıkarılarak öğretim birleştirildi; Şeriye ve Evkaf Vekaleti kaldırıldı.⁶

Kemalist önderlik, siyasal devrim döneminde, daha sonra girişeceği toplumsal ve kültürel dönüşüm için, bir *örgütsel hazırlık ve yığınak* yaptı. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni Cumhuriyet Halk Fırkası olarak yeniden örgütledi, böylece devrime önderlik edecek çekirdek gücü, öncüyü yarattı ve pekiştirdi.

Kuşkusuz ideolojik planda da bir hazırlık yapıldı. 1924 yılına kadar izlenen ideolojik çizgi, siyasal hedefle belirlenmişti, bu anlamda sınırlıydı. O dönem için ideolojik sorun, milli egemenlik doktrinini hâkim kılmaktı. Bu amaçla, ideolojik mücadele, özellikle iktidarın kaynağının ilahi olduğu teorisinin yıpratılmasına yönelikti. Böylece Saltanat ve Hilafetin ideolojik temeli çökertildi. Düşünsel planda Allah'ın hâkimiyeti teorisinden milletin hâkimiyeti teorisine geçildi.

Bununla birlikte dinsel ideoloji toptan hedef alınmadı. Mustafa Kemal, yeri geldikçe İslam dinine, Allah'ın birliğine ve Muhammed'in Allah'ın resülü olduğuna inancını belirtti. Tekkeleri ve diğer dinsel kurumları, mümkün olduğu kadar emperyalizme karşı mücadele safına kazanmaya çalıştı.

Ancak devrimin önderliği, daha Kurtuluş Savaşı döneminde İslami ideolojinin altını oymaya yönelik bir aydınlatma mücadelesine de başladı. Özellikle akıl, bilinç, bilim, fen, çağdaşlaşma, milliyetçilik, milli ahlak gibi burjuva-devrimci ideolojinin değerleri işlendi ve dinsel ilkeler de bu değerlere göre yorumlandı. Dayanılacak asıl manevi gücün millet olduğu vurgulandı. Panislamizm eleştirildi. Hristiyan düşmanlığının zararları anlatıldı. Kurtuluş Savaşı önderliği, kaderi değil, çalışmayı savundu. Din ricaline ve dinsel eğitime karşı tavır aldı. Dini "demokratlaştırmaya" ve Kur'an ile ibadetin Türkçeleştirilmesine yönelik görüşler açıkladı.

Siyasal hâkimiyetin ele geçirilmesi, her zaman ekonomik, toplumsal ve kültürel bir programın uygulanması içindir. Siyasal devrim, bu anlamda bir anahtardır, toplumsal dönüşümün kapısını açar.

6 Bu kanunlarla ilgili olarak bkz. Ferit İlsever, *Cumhuriyet Devrimi Kanunları*, 2. basım, Kaynak Yayınları, Şubat 1997, İstanbul, s.19 vd.

Kemalist Devrim'de de böyle olmuştur. Devrimin önderliğinin kafasında, kuşkusuz daha Kurtuluş Savaşı'nın başında bir program vardı. Aslında bu programı, devrimin düşmanları da biliyordu. Mustafa Kemal için verilen idam fetvası bunu gösterir. Herkes farkındadır ki, Anadolu'da demokratik bir ihtilal başlamıştır.

Ancak devrimin önderliği, öncelikle yakın hedefini açıklamıştı, diğer hedefler "zamanı gelince" gündeme getirilecekti. Atatürk, izlediği stratejiyi ilerde, Büyük *Nutuk*'ta anlatacaktır. 1927 yılında geriye dönüp bakarak Anadolu ihtilalinin özünü şöyle belirler:

"Osmanlı hükûmetine, Osmanlı padişahına ve müslimînin halifesine isyan etmek ve bütün milleti ve orduyu isyan ettirmek lâzım geliyordu."⁷

Kemalist hareket, öncelikle bir siyasal akımdır; devrimci bir harekettir. Atatürk de bir filozof değil, bir siyasal eylemin önderidir; bir devrimin mimarıdır. Bu nedenle kültürel tavrını ve felsefesini, bir filozof gibi değil, fakat devrimin stratejisine, aşamalarına, eylem planına göre toplumun gündemine getirmiştir.

1924 öncesinde henüz laiklik ilkesi kabul edilmemiş, halifelik bile kaldırılmamıştır. Mustafa Kemal, Samsun'a ayak bastığı andan başlayarak, iktidarın ele geçirilmesi hedefine ilerlerken, siyasal düzlemde kesin bir kararlılık göstermekle birlikte, ideolojik planda belli uzlaşmalar da bulunmuştur. Kültürel hesaplaşma için gerekli siyasal iktidar tekeli kurulduktan sonra, burjuva-demokratik devrimin ideolojisi bütün boyutlarıyla savunulmuştur.

Kemalist önderlik, siyasal devrimi esas olarak tamamladıktan sonra, dinsel ideolojiye karşı kapsamlı bir ideolojik mücadele açtı. Artık din ve Allah'ın Aydınlanma felsefesindeki yerlerine konmalarının da "zamanı gelmişti".

3 Mart 1924 günü halifeliğin kaldırılması, kültürel devrim döneminin başlangıcıdır, yoksa tamamlanması değildir. Nitekim 1924 Anayasası'nın 2. maddesinde "Türkiye devletinin dini, İslâm dinidir" diye yazılıyordu. Buna rağmen, halifeliğin kaldırılmasından sonra Cumhuriyet yönetiminin söylemi değişmiştir. Bu dönemde daha önce dinsel ide-

⁷ *Nutuk/Söylev*, c.1, s.20.

olojiye verilen ödünlerin hiçbirine rastlanmaz. Artık konuşmalarda Allah'ın adı anılmaz, İslami inanca vurgu yapılmaz, dua edilmez. Böylece Kemalist Devrim, Büyük Fransız Devrimi'nin temsil ettiği evrensel ideolojik yatağına girmiş, gerçek kişiliğini bulmuştur.

İşte bu nedenlerle, Kemalizmin din, Allah, laiklik gibi konulardaki felsefesi ve pratiği, 1924 öncesine bakarak saptanamaz. Nasıl Mustafa Kemal'in 1924 öncesi konuşmalarından alıntılar yapılarak halifelik yanlısı olduğu söylenemezse, İslami inanca ilişkin 1924 öncesindeki sözlerine gönderme yapılarak din konusundaki görüşleri de açıklanamaz.

Oysa Cumhuriyet Devrimi'ni yıkmak isteyenler ve onlarla uzlaşanlar, 60 yıldır böyle yapıyorlar. Bunlar, kendilerine hizmet edecek "bilim" esnafı da bulmuşlardır. Cumhuriyet'in laikliğini, Cumhuriyet'in henüz laik olmadığı dönemin belgelerine dayandırma işi, onlara verilmiştir. Kemalist Devrim'in laikliği, son elli yılın laiklik düşmanı yönetimlerinin ihtiyaçlarına göre, yeniden imal edilmiştir. Bu tavrı, ne laiklik adına paylaşabiliriz, ne de gerçek adına.

Kuşkusuz, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin koşullarının hazırlanmasına daha siyasal devrim döneminde girildi. Bu açıdan 1924 sonrasındaki yönelişin köklerini, 1924 öncesinde bulabiliriz. En azından bu iki dönem arasındaki bağlantı ve kopuşları açıklamak diye bir sorunuz vardır, bunu göz ardı etmiyoruz. Ancak halifeliliğin kaldırılmasını da kapsayan siyasal devrim döneminin ideolojisini, 1924 sonrasından kopararak incelediğimiz zaman, büyük bir yanılgıya düşeriz. O dönemde din ve laiklik konusu, Kurtuluş Savaşı'nı ve siyasal iktidarı kazanmanın ihtiyaçlarına göre ele alındı. Buna, sınırlandı demek daha doğru olur elbette. Ancak iktidarın ele geçirilmesi süreci bitince, o sınırlar da kalkmıştır.

Bu açıklamalar, elinizdeki derlemenin bölümlerini de belirlemiştir.

I. Bölüm, 1909-1919 yıllarını, Kurtuluş Savaşı öncesini kapsıyor.

II. Bölüm, 1919'dan 1924'e uzanan Siyasal Devrim Dönemi'dir.

III. Bölüm, 1924 yılı Mart ayında halifeliliğin kaldırılmasıyla başlar.

Atatürk'ün din ve laiklik konusundaki tavrını anlatan hatıralarını, bu üç bölümün dışında, IV. Bölüm'de topladık. Afetinan'ın *Atatürk*

Hakkında Hâtıralar ve Belgeler kitabında aktardığı alıntılar, belge niteliğinde olduğu için, "Hatıralar" bölümünde değil, III. Bölüm'de değerlendirilmiştir.

Hatıralar, güvenilir kaynaklardan sayılmazlar; hele Atatürk'e ilişkinse. Nitekim okuyucu, aktarılanların bir kısmının, o dönemin belgeleriyle temelden çeliştiğini görecektir. Kaldı ki, farklı kimselerin hatıraları arasında da çelişmeler vardır. Örneğin Kazım Karabekir'in anlattıkları, Atatürk'ün 1923 yılında din konusunda materyalist bir konumda olduğunu belirler. Diğer bazı anılarda ise, Atatürk'ü İslamcı kesime kabul ettirme kaygısı ağır basar.

Öyle anlaşıyor ki, bazıları "hatıralarını" kendi ideolojik amaçları için kullanmışlardır. Böylece kendi keyiflerine göre bir "Atatürk" imal etmişlerdir. Buna rağmen, hiçbir ayırım gözetmeden, yayımlanmış hatıraları da kitabın sonuna almayı yararlı gördük. Araştırmacılar ve okuyucu, kuşkusuz bunları değerlendirecek; yazılı belgelerle karşılaştıracaktır.

Atatürk'ün din ve laiklik konusundaki açıklamalarını, herkesin kolayca anlaması için dilini sadeleştirerek yayımlıyoruz. Bugün anlaşılan sözcüklere dokunmadık, o dönemin havasını ve büyük devrimci önderin kendine özgü üslubunu korumaya özen gösterdik.

Bu derlemeden yararlanmayı kolaylaştırmak için, kitabın sonuna bir kavram ve ad dizini eklenmiştir.

Atatürk'ün ve Kemalist Devrim'in din ve laiklik konusundaki görüşlerinin kapsamlı bir incelemesi ve tahlili için, *Kemalist Devrim* adlı çalışmamın "Din ve Allah" konusunu içeren 2. cildine bakılabilir.

Başta Sadık Perinçek, Feyza Perinçek, Fatma Yazıcı ve Kurtuluş Güran olmak üzere, bu derlemede büyük emekleri olan bütün arkadaşlara yürekten teşekkür ederim.

Doğu Perinçek
İstanbul, 15 Temmuz 1997

BİRİNCİ BÖLÜM
1909 - 1919
KURTULUŞ SAVAŞI ÖNCESİ

31 Mart Vakası Üzerine
İstanbul Halkına Beyanname
(Tam metin)

1. Millet, kendisini senelerden beri zulümle idare eden müstebit idareyi parçaladı ve meşru Meşrutiyeti kurdu. Bu kansız ve mutlu devrimden zarar görmüş olan menfaat düşkünü eski idareciler, eski hale dönebilmek için bin türlü hile, desise ve alçaklığa başvurarak Meşrutiyet hükümetimize yaralar açmak istedi, İstanbul faciasına sebep olarak kan döktü.

2. Millet, yaşamının ve geleceğinin tek garantisi olan meşrutiyetin parçalanarak şer'i kanunların, toplumun kurtuluşu ve saadetinin temeli olan Kanunu Esasimizin (Anayasa) ayaklar altına alınmak istendiğini gördü. Bu alçakça durumun yaratılmasına sebep olanlara hak ettikleri cezayı vermek için İstanbul üzerine yürümeye karar verdi. İlk yapıcı kuvvet olmak üzere işte bizi İstanbul surları karşısında gördüğünüz bu Hareket Ordusu'nu buraya gönderdi.

3. Hareket Ordusu'nun maksat ve görevi, meşru Meşrutiyet hükümetimizi hiçbir kuvvetin sarsamayacağı surette kuvvetlendirmek ve sırf şariat kuvvetleri ile perçinlenen Kanunu Esasinin (Anayasa) üstünde hiçbir kanun, hiçbir kuvvet olmadığını ve olamayacağını ispat eylemek ve meşru Meşrutiyetimizin devamından memnun olmayan vatan ve millet hainlerine kesin surette bir ibret dersi vermektir.

4. Zulüm görmüş ahalî ve tarafsız askerler tamamiyle himaye edilecektir. Ancak tahrikçiler ve fesatçılar mutlaka layık oldukları kanunî koğuşturmadan kurtulamayacaklardır.

5. Faziletli din ilmi heyeti başımızın taçıdır. Fakat şahsi çıkarları ve adi menfaatleri için yalandan alim kılığına bürünen birtakım ha-fiyeler ve çıkarıcılar elbette kanun pençesinden kurtulamayacaklardır.

6. Muhterem millet mebuslarının ve onların güvenine sahip ve-killer heyetinin hayatları ve Kanuni Esasının kendilerine sağladığı hukuk ve yetkileri tamamiyle sağlanacak ve sükûn ve genel sevinç temin olunacaktır.

7. Vatanın milli selamet ve saadetine gerektirdiği bu askeri icraat esnasında yardım, dahili inzibat ve sükûneti ve cümle ahalinin can ve mal emniyeti için her türlü tedbir alınmış bulunmaktadır.

8. Muhterem elçiler ve tüm yabancı misafirlerin huzurlarının bo-zulmalarına meydan verilmeyecektir.

9. İstanbul'un feci olayında kanları dökülen şehitlerin ruhları karşısında hesap vemeye, korku ve dehşete kapılmaya mahkûm olan-lar ancak bu kanlı faciyanın failleri ve teşvikçileridir. Bu hakikati her-kes bilmeli, telaş ve heyecana kapılmayıp müsterih olmalıdır.

19 Nisan 1909

Hareket Ordusu Komutanı H. Hüsnü Paşa'nın imzasıyla yayımlanan bu beyanname, Kurmay Başkanı Mustafa Kemal tarafından kaleme alınmıştır. Bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınları Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstan-bul, Şubat 1997, s.271-272.

31 Mart Vakası Üzerine

İstanbul Kara ve Deniz Kuvvetlerine Beyanname

(Tam metin)

33 yıllık uzun ve uğursuz bir istibdat devrinden sonra bütün Os-manlı milletinin galeyana gelen hamiyetiyle kurtarılmış bulunan meşru meşrutiyetimizi yine istibdadın cellat ellerine bırakmak gibi la-

netli bir maksat güden bin türlü hile ve fesatlara başvurup nihayet görünürde güya şeriat istiyormuş gibi, hakikatte ise dinimize tamamen aykırı olarak kanlı bir askeri ihtilal çıkarılmasına sebep olmuş bulunan lanetli ve vicdansız istibdat taraftarları ile birtakım alçak çıkarıcıların iblisçe telkinlerine kapılışı ve payitahtın Millet Meclisi mebuslarının al kanlara boyanmasına ve milletin temiz alnına silinmesi zor bir siyah leke sürülmesine sebep olmuş bulunan Hassa Ordusu efradiyle Bahriye ve Tophane efradının vaki hareketi 600 senelik lekesiz bir namus ve itaat taşımakta olan mukaddes Osmanlı Ordusunu pek büyük bir utanca düşürmüş ve bu lekenin harikulâde bir hızla temizlenmesi için Ayas-tefanos (Yeşilköy) ve Küçükçekmece'ye gelmiş olan İkinci ve Üçüncü ordulardan ayrılan bir düzenli Osmanlı kuvvetine dayanarak Allah'ın yardımı ile Kanuniesasinin bundan sonra her türlü tecavüz ve halden korunması payitahta asayiş ve emniyetin iadesi için gerekli etkili tedbirler alınması ve Mart'ın 31. gününü Osmanlı milletinin en uğursuz günü haline getirmeye sebep olan hafiyelerle alçak tabiatlı çıkarıcıların layık oldukları cezanın tayini maksadıyla girişecekleri her türlü icraatta serbestliği muhafaza edebilmek ve bu sayede Osmanlı ordusunun namusunu koruyabilmek için İstanbul'da bulunan kara ve deniz silah arkadaşlarından aşağıdaki hususları talep eder.

Evvela: Mart'ın 31. gününden evvel İstanbul'daki kara ve deniz kıtaları ve gemilere memur olan yüksek rütbeli subayların tekrar kıtalarına iade olunmalarına katiyen engel olunmayarak bunların bütün emirlerine kayıtsız şartsız itaat göstereceklerine ve siyasi işlere bundan sonra hiçbir suretle müdahale etmeyerek yalnız mukaddes askeri vazifeleriyle meşgul olacaklarına dair Şeyhülislam ve Fetva Emni ve Ders Vekili efendiler hazretleriyle kendi kumandanları huzurunda ve Kur'an üzerine ellerini basmış oldukları halde bir gün içinde genel olarak İstanbul'da bulunan efrat ve küçük zabitler yemin edeceklerdir.

İkinci olarak: "Şeriat isteyiniz" diye kandırarak vatani tehlikeye düşürmüş olan alçakların cezalandırılması için ordunuzca alınacak inzibat tedbirlerine katiyen müdahale etmeyerek ve ordumuz efradına hatta yan gözle bile bakmayarak onları kendi kardeşleri gibi bilecekler ve kendilerini kandırmış olan hafiyelerle alçakları kendi zabitlerine ihbar eyleyeceklerdir.

"Bu iki talebimiz İstanbul'da bulunan kara ve deniz tüm silah arkadaşlarımız tarafından iyi surette kabul olunarak tam bir itaat ve ciddiyet gösterdikleri takdirde icraatımız sırasında kendilerine kesinlikle ilişilmeyeceği hususlarının efrada anlayacakları dille ihtar olunması ve itaat derecelerinin acele tarafından bildirilmesi rica olunur."

19 Nisan 1909

Atatürk Ansiklopedisi, May Yayınları, c.I, s.141-143 ve Ali Cevat, *İkinci Meşrutiyetin İlânı ve Otuzbir Mart Hadisesi*, Ankara, 1960, s.137-141'den aktaran Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. basım, Şubat 1997, s.272-274.

Musa ve İsa

Musa, Mısırlıların kamçıları altında inleyen yahudilerin bu tazyik ve esaretten kurtulmaktan ibaret olan meyillerinin belirmesinin uygulayıcısı oldu.

İsa; zamanının sonsuz sefaletlerini idrak ve toplumun acılar çektiği devirde âlemde gerçekleşmeye başlamış olan şefkatin gereğini din halinde tercüme ve bildirmek yolunu bildi.

1914

Zabit ve Kumandan ile Hasbihal, Atatürk'ün *Askerliğe Dair Eserleri*, Ankara, 1959, s.14.

Allah'ı İnkâr Mümkün müdür?

Atatürk, 2 Aralık 1916 Cuma günü notlarında ise şu kitabı okuduğunu kaydediyor: Tarih-i İslamın Birinci Zeyli: "Allah'ı inkâr mümkün müdür?"

(...)

3 Aralık 1916 (20 Kasım 1916 Pazar)'da ise yine aynı kitabı okuyor ve bitirdiğini kaydederek şu notları yazıyor:

"Bütün feylesofların, türlü dinlere mensup olanların hepsi, ruhun var olduğunu ve olmadığını, ruhun ve cismin bir veya ayrı olup olmadığını, ruhun yaşayıp yaşamadığını inceliyor.

"Bunda, bilim ve fenne dayananlar olumlu. İmam Gazali, İbn-i Sina, İbn-i Rüşd gibi İslam bilginlerinin beyanları, bayağı anlayıştan büsbütün başkadır; yalnız ifadelerinde çok rumuz var. Din-dar düşünürler, kuralları, bilim ve fenni, 'felsefeyi, anlayışları, şeriati yorumlamak için evirip çevirmeye gayret etmişler."

2-3 Aralık 1916

Afetinan, M. *Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*, Ankara, 1983, Türk Tarih Kurumu Yayını, s.23.

Ruh Kuvveti

Biz, bireysel kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz. Yalnız size, Bombasırtı olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasında uzaklık sekiz metre, yani ölüm kesin,Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulmamacasına toptan düşüyor; ikincidekiler, onların yerine gidiyor. Fakat imrenilecek ölçüde bir ılımlılık ve razı oluşla biliyor musunuz! Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir zaaf bile göstermiyor; sarsılmak yok! Okuma bilenler, ellerinde Kur'anı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler, kelime-i şehadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh gücünü gösteren, şaşılacak derecede ve kutlanacak bir örnektir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur.

1918

Atatürk'ün Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıraları, Ankara, 1934, TTK Yayını, s.16.

İKİNCİ BÖLÜM

1919-1924

SİYASAL DEVRİM DÖNEMİ

İslam Çeteleri

İslam çetelerinin teşekkülünde ise hiçbir vakit siyasi bir mahiyet ortaya çıkmamıştır. Mütarekeden sonra Devletçe iki defa ilan edilmiş olan affa birçok İslam asker firarisi ve bir kısım İslam eşkiyası dahil olduğu sırada Rum eşkiyasından 20 kadar ismi bilinen kişiler aman dilemişlerdir.

21 Mayıs 1919

Belgelerle Türk Tarihi, sayı 14, Kasım 1968, s.6-7'den aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazıma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.319.

Muhammed Ümmetinin Hürriyet ve İstiklali İçin

Bütün İslam dünyasının iki gözbebeği olan Türk ve Arap milletlerinin ayrılık yüzünden ayrı ayrı zaafa düşmesi, Muhammet ümmeti için şanlı bir halde elele vererek Muhammet ümmetinin hürriyet ve istiklaliyeti uğrunda mücahede eylemek, bizler için farz-ı ayındır. Un-

surların saflığını ve geleneklerini koruma ile Hilafetin kutsal makamı etrafında toplanarak kâfirlerin esaretinden yakayı kurtarmaya yönelen mücehadatınızda asil zatınızla beraber olduğumu arzederim.

16 Haziran 1919

Irak Şeyhülmeşayih Uceymi Paşa Hazretlerine,
Aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınla-
ra Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşi-
leri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul,
Şubat 1997, s.324.

Hilafete Bağlılık

Yüce saltanat makamı ve hilafetin ve yüce milletlerinin hayatımın son noktasına kadar her zaman koruyucu ve sadık bir bireyi gibi kalacağımı, en yüksek bir bağlılıkla arz eder ve söz veririm.

Kulları
Mustafa Kemal

8-9 Temmuz 1919

Hükümdar Hazretlerinin Saray Dairesi Yüksek
Başkâtipliği Aracılığıyla Padişah Hazretinin
Katına telgraf, ASD,* c.I, s.29.

Hilafeti Korumak

En son olarak niyazım şudur ki, istekleri gerçekleştiren Allah Hazretleri, sevgili bağışlayıcıya saygıyla, bu kutsal vatanın sahibi ve savunucusu ve Ahmedîye'nin yüce buyruğuyla kıyamet gününe kadar sadık bekçisi olan temiz milletimizi ve saltanat makamı ve yüce hilafeti korumak ve kutşalatımızı düşünmekle yükümlü olan heyetimizi başarılı kılsın!.. Amin.

23 Temmuz 1919

"Erzurum Kongresi'ni Açarken", ASD, c.I, s.7.

* *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını. Bundan sonra "ASD" olarak belirtilecektir. (Y.N.)

Allah ve Peygambere Niyaz

Bu birleştirici kurtuluş toplantımız sona ererken, istekleri gerçekleştiren Allah Hazretlerinden doğru yolu göstermesini ve şanlı Peygamberimizin, ruhunun bütün üstünlüklerinden, bereketinden bağışlaması dileğiyle, vatan ve milletimize ve sonsuz devletimize mutlu gelecekler dilerim.

7 Ağustos 1919

"Erzurum Kongresi'ni Kaparken", ASD, c.I, s.7.

Hilafet Merkezinin İşgaline Tepki

Saltanatın başkenti ve hilafet merkezinin, hükümdar saraylarına kadar boğucu bir biçimde işgal edilmesiyle, devletin can evinde yabancı tekeli ve baskısı kuruldu ve bütün bu haklarımızı yok eden girişimlere karşı merkezi hükümet, ihtimal ki tarihte eşi görülmemiş bir biçimde tahammül etti ve daima zayıf ve aciz bir konumda kaldı. İşte bu durum milletimizi şiddetli bir uyanışa yöneltti.

4 Eylül 1919

"Sivas Kongresi'ni Açarken", ASD, c.I, s.8.

Hilafetin Kuşatılmış Durumu

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine:

(...) Bütün anlamıyla saltanatın başkenti ve hilafetimiz, şu anda kuşatmada olup egemenliğimiz burada manen, fiilen geçerli değildir.

29 Ekim 1919

Sivas, ASD, c.I, s.45.

Mukaddesatı Kurtarmak

Mukaddesatını kurtarma gayesiyle çırpınan bütün millet, işbu kararlılık ve mücadele yolunda her türlü güçlükleri, ne olursa olsun ve kesin olarak kırıp süpürecektir.

1919

Nutuk, c.III, s.930.

Saltanat ve Hilafet Makamlarının Ayrılmazlığı

Saltanat makamı aynı zamanda hilafet makamı olduğu için, padişahımız, İslam topluluğunun da başkanıdır. Mücadelemizin birinci gayesi ise saltanat ve hilafet makamlarının ayrılmasını amaçlayan düşmanlarımıza, milli iradenin buna uygun olmadığını göstermek ve bu kutsal makamları, yabancıların esaretinden kurtararak, padişahın yetkisini, düşmanın tehdit ve zorundan serbest kılmaktır.

24 Nisan 1920

ASD, c.I, s.62.

İslam Âleminin Kuvvetleri

Yabancıların en çok korktukları, olağanüstü ürkütükleri İslamiyet siyasetinin açıkça ifadesinden mümkün olduğu kadar kaçınmaya kendimizi zorunlu gördük. Fakat maddi ve manevi kuvvetler karşısında, bütün dünya ve Hristiyan siyasetinin en şiddetli (hırslarla)* Haçlılar Savaşı yapmasına karşı, sınır dışında bize arka çıkacak, bir dayanak noktası oluşturacak kuvvetleri düşünmek zorunluluğu da pek tabii idi. İşte dışarıda ifade etmemekle beraber hakikatte bu dayanak noktasını aramaktan geri durmadık. Elbette esenlik ve kurtuluş için (başvurduğumuz biricik kaynak),* İslam âleminin kuvvetleri olmuştur.

24 Nisan 1920

TBMM Gizli Celse Zabıtları, c.I, s.2.

* Eksiklerin tamamlanması için tarafımdan düzeltilerek eklendi-Mustafa Ünver. (*TBMM Gizli Celse Zabıtları*'ndaki not.)

İslam Âleminin Uyanışı ve Yardımı

Bu bir halk harekâtıdır ve İslam âleminin yardımına da dayanıyoruz. Türklerin son bağımsız Müslüman milleti olduğu gibi bağımsız kalacaktır. Başka yerlerdeki Müslümanlar da, düşmanlarımıza karşı mücadele edeceklerdir. Bunlar çoğunlukla İngiliz idaresindedirler. Biz bu Haçlı harekâtının, en son atağıyla karşı karşıyayız. Ancak, İslam âlemi, öldürücü bir biçimde uyanmıştır.

10 Mayıs 1920

ASD, c.III, s.15.

Halife Haindir ve Düşmanın Elindedir (1)

Hilâfet ve saltanatın korunması zaten birinci esasımızdır. Hakikaten düşündüğümüz gerçek kurtuluşa ulaşmak için, arzettiğim veçhile hilâfet ve saltanat makamına bağlılığımız ve o makamın gerekli bütün şartlarının korunması birinci esasımızdır. Bu islâm dünyasının dayanağı olan gerçek bağıni oluşturmaya birinci derecede yardımcı olan bu makamı ihmal etmek hiçbir vakitte akıl kârı değildir. Ve bunu bizden zorla almak mümkün değildir. Gayeye ulaşmak için şiddetle ihtiyaç duyduğumuz kuvvetler birinci derece islâm dünyasıdır. Bu islâm dünyasının ikide bir de Yüce Meclisinizin hilâfet ve saltanat, halife ve sultan meselesiyle uğraşmasında sakıncalar vardır. Bu sakıncaları şimdiye kadar fiiliyatıyla gördük. Bunu bizden zorla almak isterlerse her türlü mücadeleyi yaparız. İkide bir de Yüce Meclisinizin (bu mesele üzerinde müzakere ve münakaşa açması caiz değildir kanaatindeyim. Bugün bu makamı işgal eden zat) bu millet ve memleket için hain bir adamdır. (Alkışlar) Müsaade buyurunuz beyim. Hain bir adamdır. (Alkışlar, bravo sadaları) Yüce Meclisinizde şimdiye kadar pek büyük ve cidden tarihi cüretler gördük. Ne acıdır ki, şimdi hilâfet ve saltanat makamını işgal eden zat bu millet için hain bir adamdır. İspat ettiniz ve bu milletin bütün mukadderatına bütün manasiyle elkoymuş olduğunuzu ispat ettiniz. Bunun sayesinde bize bütün dünya, bütün düşmanlarımız önem vermektedirler. Bu Meclis cidden tarihi hizmet ve cesaretler göstermiştir. Bunu göstererek bir

milletin varlığını açıkladınız. Dünyada büyük devrim yapan ve büyük kuvveti olan devletlerle, özellikle bugün fevkalâde elverişli şartlarla temas ve bağlantı oluşturulmuştur.

(...)

Halife ve sultan hakkında çok söz söyleniyor. Arzeylediğim üzere bütün kudreti algılamış ve hızla yürümek lüzumuna razı olmuşlardır. Şimdi durum böyle iken bu yönde devam etmek menfaatimizin gereğidir. Çünkü halife ve padişah sıfatını takınmış olan kimsenin bu milleti yanıltmak, saptırmak için bizzat uğraştığı birtakım saptırıcı teşkilatlar vardır. Bu teşkilât o saptırmaya kendisinde cüret gören bir adam geçersizdir ve geçersiz olacaktır. Bizi reddetmek akıl kârı değildir. Bönlüktür. Oysa gerçek durum böyle değildir. Bu millet her şey yapar, kendi geleceğini korumak için ve bunun üstünde ona da hürmet ve riayet eder. Onun da meşru ve saklı haklarını tanır. Onun meşru hakları bu milleti yoketmek ve çöküşe düşürmek değildir. Cüret ve cesaret gördüğüm şununla anlaşıyor.

Bu milletin zihniyetinde; mutlaka padişah ve halife olan zatın emrine kayıtsız şartsız ve düşünmeksizin itaat etmek mecburiyetinde bulunduğundan dolayı bunu avucumuzda tutalım ve istediğimiz şeyleri kendimiz emrettirelim. Fakat biz bu iş ile oynamazsak düşmanlarımızda görürler ki, İngilizler ve İngilizlerle beraber çalışan düşmanlarımızın bütün ümitleri mahvolacaktır. Bundan dolayı bizim için zaaf eseri olacaktır. Zaten beyanname tarzında bazı kabul edilmiş esaslarla bu maksadımızın sağlanması için belirtilenin korunması ve bütün dünyaya ilân ve hatta bütün yeminlerimize ilâve olunmuştur.

(...)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamlı): Müsaade buyurur musunuz? Bu meseleye temas edersek bu mesele bu kadar ifade ve tamamlanmış bir konu değildir. Bu mesele, geniş, nazik ve önemli meseledir. Bugün fiilen uygulamak üzere yaptığımız birtakım kanun maddeleri vardır. Bunlara buna benzer bir ifadeyi koyunca bize sorarlar, (halifeniz nerededir? Halifeniz esir midir? Nerededir) halife ve padişahınız?

Ne cevap vereceksiniz?.. Esir mi diyeceğiz? İşte ulu âlimlerimiz ve faziletlilerimiz vardır. Esir olan adam padişah olamaz. Biz öteden beri diyoruz ki, halife ve padişahımızın şerî kuvvet ve kudretini kul-

lanması yasaktır, hainane hareket ediyor. Dolayısıyla bu mesele ile uğraşmak geçerli değildir. Nerde bizim halife ve padişahımız deriz ve bugün ya onu tanımak lâzım veyahut onun yerine derhal birisini geçirmek lâzım gelir, buyurursunuz. Dolayısıyla bu işi böyle bulanık yapmak halife ve padişah nerede, hilafet ve saltanat makamı nerededir, esiridir, yahut kudret ve kuvvetini kullanamaz dersek kaldırırız. İçinden çıkamayız. Sonra ufak bir madde ile içinden çıkamayız. Bağlantısı nedir, hukuku nedir? Onlar için kanun yapmak lâzım gelir.

(...)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): Yani biz kabul ediyor ve herkese de ispat ediyoruz ki hilafet ve saltanat makamını biz de hiçbir vakit başımızın üzerinden atamayız ve Yüce Meclisinizin ilk veya ikinci oturumunda zaten resmen ve kesin olarak bu söz ve görüşme konusu yapılacak. Gelecekte ise beyannamede de zaten hilafet ve saltanat makamına karşı olan durumumuz resmen ifade edilmiş bulunur. Buyurduğunuz sakınca düşmanlara cevap verebilir zannındayım. Fakat meselenin esasından çözümüne girilecek olursa hem içerisinden çıkamayız, hem de düşmanlarımıza tereddüt ve şüphe aşılarız. Dolayısıyla sözkonusu edilmemesi daha iyidir.

25 Eylül 1920

Kâzım Öztürk, *Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1981, s.296-300.

Atatürk, gizli oturumda yaptığı bu konuşmasını, 1927 yılı 15-20 Ekim günleri arasında okuduğu Büyük Nutuk'a da almıştır. Nutuk'ta tırnak içinde alıntı olarak aktarılmakla birlikte, özet yapıldığı anlaşılıyor. Bundan sonraki alıntıya bakınız.

Halife Haindir ve Düşmanın Elindedir (2)

Türk ulusunun ve onun biricik temsilcisi bulunan yüce Meclis'in, yurt ve ulusun bağımsızlığını, yaşamasını güven altında bulundur-

maya çalışırken, halifelik ve padişahlıkla halife ve padişahla bu denli çok ilgilenilmesi sakıncalıdır. Şimdilik bunlardan hiç söz etmemek yüksek çıkarlar gereğidir. Eğer amaç bugünkü halife ve padişaha olan bağlılığı bir daha söyleyip belirtmekse bu kişi haindir. Düşmanların, yurt ve ulusa kötülük yapmakta kullandıkları araçtır. Buna "halife ve padişah" deyince, ulus, onun buyruklarına uyarak düşmanların isteklerini yerine getirmek zorunda kalır. Hain ya da makamının gücünü ve yetkisini kullanması yasak edilmiş olan kişi aslında padişah ve halife olamaz. "Öyle ise, onu indirip yerine hemen başkasını seçeriz" demek istiyorsanız, buna da bugünkü durum ve koşullar elverişli değildir. Çünkü padişahlıktan ve halifelikten çıkarılması gereken kişi, ulusun içinde değil, düşmanların elindedir. Onu yok sayarak başka birini tanımak düşünülüyorsa, o zaman bugünkü halife ve padişah haklarından vazgeçmeyerek İstanbul'daki hükümetiyle bugün olduğu gibi, makamını koruyup çalışmalarını sürdürebileceğine göre, ulus ve yüce Meclis, asıl amacını unutup halifeler sorunu ile mi uğraşacak? Ali ile Muaviye çağını mı yaşayacağız? Kısacası bu sorun geniş, ince ve önemlidir. Çözümü, bugünün işlerinden değildir.

Sorunu kökünden çözmeye girişecek olursak bugün içinden çıkamayız. Bunun da zamanı gelecektir.

Bugün koyacağımız yasa ilkeleri varlığımızı ve bağımsızlığımızı kurtaracak olan Millet Meclisi'ni ve ulusal hükümeti güçlendirecek anlam ve yetkiyi yükümlenmeli ve dile getirmelidir!

25 Eylül 1920

Nutuk-Söylev, c.II, s.759. Bu konuşmanın TBMM tutanaklarında yer alan ilgili bölümü için bir önceki alıntıya bakınız.

Atatürk, TBMM gizli oturumunda yaptığı bu konuşmasını, 1927 yılı 15-20 Ekim günleri arasında okuduğu Büyük Nutuk'ta özetlemiş. Nutuk'ta tırnak içinde alıntı olarak aktarılmakla birlikte, bu alıntı tutanaklarda aynen yer almıyor.

Hilafet Makamına Verilecek Yetkiler

Bir ilke olarak Hilafet makamını ve saltanatı kabul ediyoruz.

Bunu kabul ettikten sonra Efendiler, kutsal şeriatın ve tabiatın bir gereği olarak ona, birtakım hukuk ve yetki vereceğiz. Fakat istiyor musunuz? Bunları bugün konuşmaya karar verelim (hayır sesleri). Bugün konuştuğumuz, ona vermeyeceğimiz şeylerdir. Burada vermemek istediğimiz şeyleri söz konusu ediyoruz. Vereceğimiz ve vermek istediğimiz şeylerden söz etmenin zamanı değildir.

20 Ocak 1921
ASD, c.I, s.157.

İngilizler ve Halife

İngilizler esaret altında bulundurdıkları İslam âlemine karşı, daima, baskısını kolayca sürdürebilmek için, kıymetli bir alete, bir araca muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçlarını zaman zaman açığa vurmuşlardır. İngilizlerin gözünde bu değerli araç, hilafet makamına oturtacakları kişidir.

29 Ocak 1921
ASD, c.V, s.17.

İslam Âleminin Hilafete Bağlılığı

İslam âlemi pek içten ve vicdani bağlarla hilafet ve saltanat makamına bağlıdır. Bu İslamın bütünüdür. Bu bağlılığı sarsılmazdır. Fakat bu hakikî bağlılık ve bu kesin bağlılık, hilafet ve saltanat makamına çıkan kişiden bir şey ister. O da, bugüne kadar İstanbul'daki kişinin göstermiş olduğu eylemler ve davranıştır. Oysa göstermiş olmasından dolayı, o hilafet ve saltanat makamına bağlı olan bütün İslam âlemi, yine o hilafet ve saltanat makamının dokunulmazlığını sağlamak için, buna gücü olan ve buna kefil olan Türkiye devletiyle aynı görüştedir. (...) Özetle bu sorun, milletin, istediği dakikada çözebileceği bir sorundur. Çözümünde zorluk olmayabilir. Fakat bugünden söz konusu edilmesine bendenizce gerek yoktur (Çok doğru sesleri).

29 Ocak 1921
ASD, c.V, s.18-19.

Hilafetin Özgürlüğünü Geri Vermek

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin kararlılığına ve inancına dayanarak, İstanbul'u düşman tehdidinden ve işgalinden kurtararak, vatanın asıl kütlesine katmak ve hilafet ve saltanat makamının özgürlüğünü geri vermeye yönelik görevini yerine getirmek için çalışacaktır.

6 Şubat 1921
ASD, c.III, s.21.

Geleneksel İnançlardan Arınmış Milli Eğitim

Bu savaş yılları içinde bile dikkatle hazırlanması gereken *millî eğitim* programları geliştirmeliyiz. Bütün eğitim sistemimizin verimli olarak çalışacağı temelleri hazırlamalıyız. Benim inancıma göre milletimizin geri kalışında geleneksel eğitim yöntemleri en büyük etken olmuştur. Millî eğitimden söz ettiğim zaman bütün geleneksel inançlardan, Doğu'dan ya da Batı'dan gelen bütün yabancı etkilerden arınmış, millî niteliğimize uyan eğitimi anlıyorum.

Haziran 1921
Aktaran: Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1979, s.524.

Allahın Yardımı ve Milletin Yenilmez Gücü

Biz Türkiye'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü kurtarmaya çalışıyoruz. Allah'ın yardımı ve Türk milletinin yenilmez kuvveti sayesinde gayemize ulaşacağız.

Ağustos 1921
ASD, c.III, s.28.

Panislamizm

Birliğimiz Panislamizme yönelik değildir; mazlumların zalimlere karşı birliğidir ve bunun başarıya ulaşacağından eminim. Türkiye, emperyalizme karşı mücadelesiyle iyi örnek olmuş ise, bundan pek büyük bir bahtiyarlık duyacağım.

Bu geceye neden olan Sefir Hazretlerine teşekkürlerimi arzederim.

14 Kasım 1921

Azerbaycan Elçisi Abilof onuruna düzenlenen şölendeki konuşması, *Hakimiyeti Milliye*, 15 Kasım 1921'den aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.139.

Hilafet Makamını İşgal Edenlerin Meşruluk Şartı

Ancak Efendiler! Yüce Meclisiniz böyle bir karar almadan çok evvel, başka bir karar almıştır. Onu bazı nedenlerle ve özellikle tutanak kâtibi bey, kendileri irade ve ifade buyurdular ki: "Hilafet ve saltanat makamını işgal eden kişiler, her türlü şiddet ve zordan kurtulmuş olarak, milletin gönlünde kendini gördüğü gün, yalnız ve ancak yüce heyetinizin bildireceği esaslar çerçevesinde meşruluk şartını kazanacaktır" ifadesinden ibarettir.

1 Aralık 1921

ASD, c.I, s.197-198.

31 Mart Vakası

Nihayet 324'te tekrar Hürriyetin ilanını istedik, meşrutiyet istedik, millî hakimiyetimizin gerçekleşmesini istedik, Sultan Hamit derhal bu kitabı bize gösterdi: "Pekâlâ bu kitabı mı istiyorsunuz! Maksadınız bu kitap mıdır? Alınız verdim!" dedi. Millet ve onun vekilleri bu kitaba

dayanarak İstanbul'da toplandı. Çok geçmeden Efendiler, 31 Mart Vakası çıktı. Ben de 31 Mart Vakası'nda İstanbul'a giren Hareket Ordusunun yanında ve belki başında bulunanlardan biriyim. O zavallı millet vekillerinin Ayastafonos'ta, şurada burada felakete uğramış bir halde çırpındıklarını kendi gözümle görmüş bir adamım. Nihayet içeriye girdik. Birçok kanlar akıttık, birçok insanlar astık: "İlle dedik, bu kitabı tatbik edeceksiniz". Derhal: "Pekâlâ tatbik edelim!" cevabını aldık. Ne oldu, Efendiler! Onu mütaakıp, Sultan Hamid'in indirilmesinden sonra Sultan Reşat tahta çıktı.

1 Aralık 1921

ASD, c.I, s.206-207.

Halife Milletın Efendisi Yapılamaz

Biz ve bütün İslam âlemi için yüce ve kutsal ve manevi bir bağlantı noktası olan Hilafet makamı bile, bütün İslam âlemiyle beraber bizim milletimiz tarafından belki daha kuvvetli, derin duygularla yüce ve kut-saldır. Ancak Efendiler! Bu yüksek makamın kutsallığını saygıyla kut-samış olmakla beraber bu makamda oturacak kişiyi, hiçbir zaman efendi yapmak söz konusu değildir; Muhammed'in parlak şeriatıyla uzlaş-tırmak mümkün değildir.

(Seydülkavmi hadimihüm) buyurmuşlardır. Millete Efendilik yok-tur. Hizmet vardır.

1 Aralık 1921

ASD, c.I, s.201.

Panislamizm

Efendiler, Panislamizmi ben şöyle anlıyorum: Bizim milletimiz ve onu temsil eden Hükümetimiz, elbette dünya yüzünde var olan bütün dindaşlarımızın, mesut ve refah içinde olmasını isteriz. (...) Bütün

İslamiyete mensup insanlığın, İslam âleminin refah ve mutluluğu, kendi refah ve mutluluğumuz gibi değerlidir! (...) Fakat Efendiler! Bu toplumun büyük bir imparatorluk, maddi bir imparatorluk halinde, bir noktadan idaresini düşünmek istiyorsak, bu bir hayaldir! Bilime, mantığa, fenne aykırı bir şeydir! Efendiler dikkat buyurunuz ve bir tarihi hakikat, bir fennî hakikat ve bilim olarak her zaman hatırdâ tutunuz ki, bir siyasî cismin, sınırını geçemeyeceği bir kuvvet hedefi vardır! Nasıl ki bir insanın iyi bir biçimde oluşumu için birtakım mantıklı tabiî yollar vardır. Eğer bu çizgide tabiata aykırılık olursa, eğer insanlığın oluşumunda, çizgiye tecavüz edilmesi söz konusu olursa, o zaman karşınızda ya sıfıra inmiş bir cüce ya da dev gibi bir şey görürsünüz! İnsanın oluşumu için böyle olduğu gibi, insanlardan oluşmuş toplumlarda da, bu kural sürecektir ve geçerlidir.

(...) Afrikalar, Suriyeler, Iraklar, Makedonyalar, Bulgaristan, Sırbistan vb... (...) Bütün bu çevre, bu geniş çevre içinde; iklimi çeşitli ve orada yaşayan halkın kökeni çeşitli, her şey çeşitli olduktan sonra, bunların toplamını bir imparatorluk altında bulundurmak ve yaşatmak mümkün müydü?

(...) Biz Panislamizm yapmadık. Belki "yapıyoruz, yapacağız" dedik. Düşmanlar da, "yaptırmamak için bir an önce öldürelim!" dediler. Panturanizm yapmadık! "Yaparız, yapıyoruz dedik, yapacağız dedik" ve yine "öldürelim" dediler. (...) Biz böyle, yapmadığımız ve yapamadığımız kavramlar üzerinde koşarak, düşmanlarımızın sayısını ve üzerimizdeki baskılarını çoğaltmaktansa, tabiî sınırlara, meşru sınırlara dönelim.

1 Aralık 1921

ASD, c.I, s.200-201.

Kompradorlara ve Hilafetçilere Tavrı

İstanbul'un saf, samimi ve mütevazı kitlesine minnettarım.

4 Aralık 1921

ASD, c.III, s.71.

Arapça Öğrenmenin Gereksizliği

Hoca efendi, memleket harp ediyor, bağımsızlığını ve varlığını kurtarmaya çalışıyor. Böyle önemli zamanlarda, Arap dili ile vakit geçirmek, bu gürbüz Türk çocuklarını cephelerden alıkoyarak, bu karanlık odalara tıkamak günahtır. Bir dil, bu türlü karanlık odalar içinde öğrenilemez. Dil öğrenmek daha çok bir ortam meselesidir. Akşehir, bir Anadolu, bir Türk kasabasıdır. Burada Arapça konuşan kimse yoktur. Onun için, burada öğrenmeye lüzum da yoktur. Çünkü bugün Arapça, artık bilim ve fen dili değildir. Bir memlekette Arapça bilen uzmanlar yetiştirmek, memleket ihtiyacı için yeterlidir. Eğer amaç böyle bir dil uzmanı yetiştirmekse iki tane genç, öğrenim için Mısır'a gönderilir. Cami-ül-ezher midir, nedir, orada birkaç sene öğrenim yaptırılır, ortam da Arapça olduğu için, bu gençler, Arap dilini bu şekilde kolayca ve daha düzenli olarak öğrenmiş olurlar. Memlekete, yabancı bir dil uzmanı olarak gelirler.

1921

Aktaran: Asım Us, *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*, s. 98-99.

Cami Kürsüsünden Halkı Aydınlatacak Olanların Niteliği

Efendiler, camilerin kutsal kürsüleri, halkın ruhanî, ahlakî gıdalarına, en yüce, en verimli kaynaklardır. Dolayısıyla, camilerin ve mescitlerin kürsülerinden, halkı aydınlatacak, ona yol gösterecek kıymetli hutbelerin içeriğine, halkça öğrenme imkânını sağlamak, en önemli görüştür (Şiddetli alkışlar, bravo sesleri).

Kürsülerden halkın anlayabileceği bir dille ruhuna ve beynine seslenildiğinde, İslam topluluğunun vücudu canlanır, beyni temizlenir, inancı kuvvetlenir, kalbi cesaret bulur. Fakat buna göre, hutbe okuma şerefine erenlerin sahip olmaları gereken bilimsel nitelikler, değerli özellikler ve dünyanın durumunu anlamaları çok önem taşımaktadır.

1 Mart 1922

ASD, c.I, s.231-232.

İstanbul, Peygamber, Hilafet

Efendiler; İstanbul, Cenabı Peygamber'in bizzat ilgi gösterdiği, Ebaeyyubülensarî Halit Hazretlerinin, on dört yüzyıldan beri şehit olarak gömüldüğü yeri, manevi idaresi altında tuttuğu bir şehirdir. Beş yüzyıl süreyle Türkiye'nin hükümet merkezi olmuş bir şehirdir (yine olacaktır sesleri). Milletimiz, gönülleri fetheden bu şehirde, beş yüzyıl hilafetin yüce katını korumaktadır.

1 Mart 1922
ASD, c.I, s.237.

Hilafet Makamı Halkındır

Evet bağlıyız, çünkü hilafet ve saltanat makamı, herhangi bir kişinin değildir. Doğrudan doğruya, bütün İslam âleminin görüşmeleriyle birlikte Türkiye halkındadır. O makam bizimdir. Muhafaza ettik ve sonuna kadar muhafaza edeceğiz (Alkışlar).

6 Mart 1922
TBMM Gizli Celse Zabıtları, c.III, s.40.

Dini Değerler

Yüksek Meclisinizin ilk toplantı günlerinde kabul ettiği bir esas vardır ki, o esas, milli geleneklerimizi ve dinî değerlerimizi bütünüyle korur. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, o esasa uyumlu hareket ederek, mutlu sona güven içinde ulaşacağımıza şüphe yoktur. (İnşallah sesleri.)

20 Temmuz 1922
ASD, c.V, s.24.

Evlialara Değil, Mehmetçiğe Guvenmek

Yurt toprağını karış karış, kanını akıtarak ve canını vererek sa-
vaşan Mehmetçiğin hakkını ben evliyalara kaptırmam. Kimileri be-
nim bu davranışına, halkın inancını inciten yersiz bir davranış gö-
züyle bakmış olabilirler; ama ben hele yurdun savunmasında güveni-
lecek gücün evliyaların, yatırların "maneviyatı" olamayacağını hatırlatmayı artık zorunlu bulmuştum.

Kadri Yaman, *Yurt Müdaafasında Türk Gençli-
ęi*, 1938, s.26-27'den aktaran *Atatürkçülük*, An-
kara, 1983, c.I, s.213.

Akıl ve Safsata

Milleti millet yapan, ilerleten ve yükselten kuvvetler vardır: Fikir kuvvetleri ve toplumsal kuvvetler...

Fikirler, anlamsız, mantıksız safsatalarla dolu olursa, o fikirler hastalıklıdır. Yine toplumsal hayat, akıl ve mantıktan uzak, yararsız ve zararlı birtakım inançlar ve geleneklerle dolarsa felç olur.

27 Ekim 1922
ASD, c.II, s.43.

Bilim ve Mantıksız İnançlar

Bilim ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin her bireyinin kafasına koyacağız. Bilim ve fen için kayıt ve şart yoktur.

Hiçbir mantıklı kanıta dayanmayan birtakım geleneklerin, inançların korunmasında ısrar eden milletlerin ilerlemesi, çok güç olur; belki de hiç olmaz. İlerlemede, kayıt ve şartları aşamayan milletler, hayatı, akla ve pratiğe göre gözlemleyemez. Hayat felsefesini geniş gören milletlerin egemenliği ve esareti altına girmeye mahkûmdur.

27 Ekim 1922
ASD, c.II, s.44.

Tanrının Birliği, Büyüklüğü ve Son Peygamber

Tanrı birdir, büyüktür. Tanrısal âdetlerin görünmesine bakarak diyebiliriz ki, insanlar iki sınıfta, iki devirde ele alınabilir. İlk devir, insanlığın aşk ve gençlik devridir. İkinci devir, insanlığın ergenlik ve olgunluk devridir. İnsanlık, birinci devrede, tıpkı bir çocuk gibi, tıpkı bir genç gibi, yakından ve maddi araçlarla kendisiyle ilgilenilmesini bekler. Allah, kulları gereken olgunluk noktasına erişinceye kadar, içlerinden araçlarla dahi, kullarıyla ilgilenmeyi tanrı olmanın gereği saymıştır. Onlara Hazret-i Adem Aleyhisselamdan itibaren yazılı ya da yazısız, sınırsız denecek kadar çok haberciler, peygamberler ve elçiler göndermiştir. Fakat; Peygamberimiz aracılığıyla en son dinî hakikatleri ve uygarlığı verdikten sonra, artık insanlıkla birtakım araçlar koyarak ilişki kurmayı gerekli görmemiştir. İnsanlığın kavrama düzeyi, aydınlanması ve gelişimi; her kulun, doğrudan doğruya ilahî esinlerle ilişki kurma yeteneğine ulaştığını kabul buyurmuştur. Ve bu nedenledir ki, Hz. Peygamber, son peygamber olmuştur ve kitabı, eksiksiz kitaptır. Son peygamber olan Muhammet Mustafa (Sallâllahu Aleyhi Vesellem) 1394 sene evvel rumî nisan içinde rebiulevvel ayının on ikinci pazartesi gecesı sabaha doğru tanyeri ağarıırken doğdu, gün doğmadan. ...

Bugün o gündür. İnşaallah büyük raslantıdır. (İnşaallah! sesleri) Gerçekten de Arabî tarihiyle bu akşam doğum gününün yıldönümüne rastlıyor. Hazreti Muhammet, çocukluk ve gençlik günlerini geçirdi. Fakat henüz peygamber olmadı. Yüzü nurlu, sözü ruhanî, ergin ve görüşte bedelsiz, sözünde sadık ve halîm ve mertlikte başkalarına üstün olan Muhammet Mustafa, evvela bu özel ve ayırtedici nitelikleriyle kabilesi içinde "Muhammed-ül emin" oldu.

Muhammet Mustafa, peygamber olmadan evvel kavminin sevgisine, saygısına, güvenine erişti. Ondan sonra ancak kırk yaşında nebilik ve kırk üç yaşında elçilik geldi. Dünyanın övüncü Efendimiz sonsuz tehlikeler içinde, ölçüsüz sıkıntılar ve zahmetler karşısında 20 sene çalıştı ve İslam dinini kurmaya ait peygamberlik görevini yerine getirmeyi başardıktan sonra gökyüzünün ve cennetin en yüce katına ulaştı. Kendisinden aydınlanmaya erişmiş olan bütün müslümanlar ve özellikle

Ashab-Güzin (sohpetiyle şereflenen seçkinler) birçok gözyaşları döktüler. Fakat insanlığın gereği olan bu üzüntülü durumun faydasız olduğunu derhal algılayan anlayışlı kimseler, Peygamberin arkasından ağlamak değil, ümmetin işlerini bir an evvel iyi bir biçimde yürütmeye ulaştıracak tedbir almak kanaatiyle toplandılar. Resulü Ekrem'e halife olacak bir emir seçimi söz konusu edildi. Zâtı Risaletpenahi, dostu olan Hazreti Ebubekir'den şahsen çok hoşlanırdı ve son nefeslerini yaşarken Ebubekir'in kendisine halef olmasının uygun olacağını çeşitli tarzlarda işaret dahi buyurmuşlardı. Buna göre toplanıp resmen bir seçim yapmaktan başka bir iş kalmamış olduğuna hükümlenabilirdi.

Oysa bu seçim keyfiyeti o kadar basit olmadı. Aksine mesele çok görülmelere, çok tartışmalara ve çok esaslı anlaşmazlıklara uğradı. Emir'in seçiminde önemli olarak, üç çeşit görüş noktası belirdi. Bu görüşlerden birisi, halifelik makamını hak etmek, ümmetin işlerini görebilmek için gerekli olan kudret ve yeterliğin kural kabul edilmesiydi. Buna göre halifelik makamı en kuvvetli ve en etkili ve en ergin kavmin olacaktı. Bu görüş peygamberin sohbetine erişen topluluğun idi.

İkinci görüş; o güne kadar İslamın başarısına hizmet eden kavmin hilafete hak kazanmış sayılmasıydı. Bu Ensarin (Peygambere yardım eden Hazrec ve Evs kabilelerinden Medineliler) görüşüydü.

Üçüncü fikir ise akrabalık kuvvetinden yanaydı. Bu da Haşimilerin görüşü idi. Bu üç görüşten oybirliğiyle birini tercih etmek ve emirin seçimini sonuca ulaştırmak mümkün olmadı. En sonunda dağılma ve karışıklığın derhal önüne geçmek gerektiği kanısına varan Hazreti Ömer'in etkisiyle Hazreti Ebubekir'e biat olundu. Görülüyor ki, ilk halifenin seçiminde genel eğilimin tabii toplanışından çok kişisel etki, belirleyici olmuştur.

Efendiler! Bu muhalefet ve tartışmaların yersiz olduğunu sanmayalım. Gerçekten de hilafet emri, İslam milletlerince en büyük bir iştir. Çünkü efendiler, peygamberin halifeliği, İslam ehli arasında bir bağlantı olan bir emirliktir. Ve İslam ehlinin birlik sözü üzere toplanmalarını sağlayan bir emirliktir.

Emirlik ise, Büyük Allah'ın bir sır ve hikmetidir ki, kurulması daima sindirme ve kuvvet şartına bağlıdır. Ve o nedenle asıl maksat da fesadı

defetmek ve asayişin korunması ve cihat işlerinin düzenlenmesi ile kamu işlerinin iyi düzenlenmesi ve düzeltilmesinden ibarettir. Bu dahi ancak sindirme ve kuvvete bağlıdır. Allahın adeti bu yolda yürüyegelmiştir.

Buna göre yukarda açıkladığım üç farklı görüşten birincinin -ki kuvveti ve etkisi olan kavmin, milletin halifelğe varis olması görüşüydü- diğer görüşlere tercih edilmesi ve galip olması tabiidir ve Hazreti Ebubekir'in etkili olarak halifelik makamını işgal etmesi isabet oldu. İşte bu suretle Peygamberin zamanından sonra halifelik unvanıyla bir İslam emirliği oluştu.

Fakat Efendiler, Peygamberin vefatıyla derhal her tarafta dönme başladı, gericilik başladı, isyan başladı. Hazreti Ebubekir bunları bertaraf etti. Duruma hakim oldu. Bir taraftan da İslam emirliğinin sınırlarını genişletmeye yöneldi. Ebubekir son demlerine yaklaşınca kendi seçilmesindeki zorlukları hatırladı ve Hazreti Ömer'i vasiyetname ile bizzat seçti ve millete takdim eyledi.

Hazreti Ömer'in halifelik zamanında islam memleketi fevkalade derece derecede hızla genişledi. Servet çoğaldı. Oysa; bir milletin içinde servet ve zenginlik ortaya çıkması, insanlar arasında yapısal düşmanlık olaylarına ve bu da, ihtilal ve fitne doğmasına sebep olmak, bu fesad dünyasının hallerindendir. İşte bu nokta; Hazreti Ömer'in zihnini tırmalıyordu. Bir de Hazreti Ömer hatırlıyordu ki: Resulü Ekrem gizli sırları olan kendisiyle sohbet şerefine ulaşanlara şunu demişti: "Ümmetim, düşmanlarını yenecek, Mekke, Yemen, Kudüs ve Şam'ı fethedecek, aralarında fitne ve ihtilal ve düşmanlıklar çıkarak geçmiş melikler mesleğine gireceklerdir."

Hazreti Ömer, bir gün Huzeyfe ibni Yeman (Radyallahüanh) Hazretlerine deniz gibi çalkantı yaratacak fitneyi sorduğu zaman aldığı cevapta: "Senin için ondan zarar yok, senin zamanınla onun arasında kapalı bir kapı vardır" dedi. Hazreti Ömer sordu:

-Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?

Huzeyfe: "Kırılacak!" dedi.

Hazreti Ömer: "Öyle ise artık kapanmaz" dedi. Ve üzüntüsünü açıkladı. Hakikaten kapı kırılmak kaçınılmazdı. Çünkü islam ülkeleri genişlemişti, iş çoğalmıştı. Bu emirlik biçimi ve idare tarzıyla her yerde gelişmiş bir adalet uygulanması zor olmuştu. Hazreti Ömer, bunu algılıyor ve sıkılıyor ve Allah'na yalvararak diyordu ki:

-Yarap! Ruhumu al!

Ömer, bir gün ağlarken sebebi soruldu: "Nasıl ağlamayım ki, Fırat kenarında bir oğlak kayboldsa korkarım ki Ömer'den sorulur" diye cevap verdi.

Evet; Hazreti Ömer (Radiyallahüanh) artık Hilâfet unvanı altındaki emirlik tarzının bir devlet idaresine yetmediğini, bir zatın kendi faziletinde, kendi kudretinde ve hattâ kendi büyüklüğünde olsa dahi bir devletin idaresine yetmediğini, anlamındaki bütün kapsamıyla algılamıştı. Hattâ, bu endişe ile idi ki; Ömer, kendinden sonra artık bir halife düşünemez oldu. Kendisine oğlunu salık verdikleri zaman (Bir haneden bir kurban yetişir) dedi. Abdurrahman bin Avf'ı çağırdı:

"Ben, seni veliahd eylemek istiyorum" dedi. O da: "Bana, kabul et, deyu rey ve nasihat eyler misin?" dedikte Ömer: "Edemem, ya Avf!" dedi.

Abdurrahman "Vallahi ben de sonsuza değin bu işe giremem" dedi. En nihayet Ömer, en mâkul noktaya temas etti. Emirlik, devlet ve millet işini danışmaya havale etti. Ömer'den sonra ashab (peygamberin sohbetine katılmış olanlar) topluluğu ve bütün halk, mes-cidi tıklım tıklım doldurdu. Ve orada bazı dikkat çeken durumlarla, ümmetin idaresini yine seçtikleri bir halifeye verdiler.

Hazreti Osman, halife oldu. Fakat kırılmaya mahkûm olan kapı artık kırılmıştı. İslam ülkesinin her tarafında bin türlü dedikodu ve hoşnutsuzluk başladı. Zavallı Osman, âciz ve hiç derecesinde bir duruma düştü. O kadar ki, Şam Valisi Muaviye, onun hayatını korumak için himayesi altına davet etti. Buna olur veremeyen Hazreti Osman, velâyeti altındaki taraftan, kendisinin korunması için asker göndermeyi teklif etti. Bunların hiçbirisine meydan kalmadı. Her tarafta isyan eden muhtelif bölgeler halkı Medine'de evinin içinde Hazreti Osman'ı kuşatma altına aldı. Ve muhterem eşinin yanında şehit etti. Birçok gürültülü ve kanlı olaylardan sonra Hazreti Ali (Keremallahüveçhe) Hilafet Makamına getirildi. Tekrar edelim ki, kapı kırılmıştı.

Aynı ırktan olmakla beraber, Irak başka bir şey, Yemen başka bir şey, Suriye başka bir şey ve Hicaz toprağı da bambaşka bir şeydir. Hicaz'da bir halife, Suriye'de kuvvete dayanan bir vali ile Sıffin'de

karşı karşıya gelmeğe mecbur oldu. Muaviye, Hazreti Ali (Keremalla-hüveçhe)'nin hilâfetini tanımıyor ve aksine onu Osman'ın kanına girmekle suçluyordu.

Görevi, islâm dünyasında Kur'an hükümlerinin uygulanmasını sağlamaktan ibaret olan halife, mızraklarına Kur'an sayfaları geçirilmiş Emeviye ordusunun karşısında muharebeyi kesmeye mecbur oldu. Zorunlu olarak taraflar hakemlerinin vereceği karara uymaya söz verdi.

Muaviye'nin temsilcisi Amr İbnil As ile Hazreti Ali'nin temsilcisi Ebu Mus-el Eş'ari hakemlik anlaşmasını düzenlemek için karşı karşıya geldikleri zaman Hazreti Ali hazır bulunuyordu. (Müminlerin Emîri Ali ile Muaviye arasında hakem anlaşmasıdır) diye yazılan cümleye derhal Muaviye'nin temsilcisi itiraz etti ve dedi ki: (O Müminlerin Emîri kelimesini oradan kaldır. Sen yalnız emrinde bulunanların Emîri olabilirsin! Şam ahalisinin Emîri değilsin.)

Hazreti Ali, isminin başındaki sıfatının kaldırılmasına olur verdi. Bundan sonra iki taraf temsilcisinin birbirine karşı kullandığı âdi hiyle, herkesce bilinir. Bunda muvaffak olan Amr ibnil As, Muaviye'ye hilâfetini müjdeledi.

Diğer taraftan Hazreti Ali de hakemlerin hükmüne sadık kalacağına söz verdiği halde biraz tereddütten sonra halifeliği yürütmeye devam etti. Görülüyor ki, Resûlullah'ın vefatından yirmi beş sene kadar az bir zaman sonra islâmiyet dünyası içinde, islâmın en büyük zevatından ikisi karşı karşıya hilâfet iddiası ile arkalarından sürükledikleri aynı din ve aynı ırktaki insanları kanlar içinde bırakmakta sakınca görmediler. En nihayet, hiylesinde muvaffak olanı, sâf ve temiz olanını mağlûp ve çoluk çocuğunu mahvü perişan eyledi. Ve bu suretle hilâfet unvanı altındaki islâm emirliğini yine hilâfet unvanı altında islâm saltanatına dönüştürdü.

Emevi sultanlığı, büyük istilâlar yapmakla beraber baştan sona kanlı ve acı olaylarla ancak doksan seneyi doldurabilmiş ve Hicretin 132. senesinde Arap milleti, Emevi sultanlarını başlarından atmış ve yerine başka namda bir devlet kurmuştur. Bu devlete Abbasi Devleti ve devletin başında bulunan insanlara da halife derlerdi.

Faaliyet merkezi Irak'ta bulunan Abbasi Halifeliği'nin varlığına rağmen Endülüs'te dahi (Resulullah'ın Halifesi) ve (Müminlerin Emîrinin) unvanlarıyla asırlarca saltanat sürmüş hükümdarlar mevcuttu.

Sözlerime başlangıç olarak izah etmiştim ki, bundan (1500) sene evvel, yani Peygamberin Hicretinden iki buçuk asır evvel Orta-Asya'da muazzam bir Türkiye Devleti mevcuttu. İslamdan önce mevcut olan bu devletlerin sahibi Türkler, bundan (1000) sene evvel islâmı kabul ettiler. Evvelâ şarka doğru ülkelerini genişleterek Çin hududuna kadar nüfuzlarını yürüttüler. Abbasi Halifeleri zamanında bu civanmert Türkler, asalet ve kahramanlıkla ün salan Türkler, asker olarak Suriye'ye, Irak'a kadar geldiler. Abbasi halifelerinin idaresi altında bulunan bu yerlerde nüfuz kazandılar. En yüksek idare ve emri kumanda makamlarına verdiler. Hicrî dördüncü yüzyılda idi ki, Selçuk Hükümeti namı altında muazzam bir Türk devleti teşekkül etti. Bu devletin namı altında faaliyet yürüten Türkler, bir taraftan Kafkasya'ya diğer taraftan güneye İran ve Irak'a ve Suriye'ye ve batıya, Anadolu'ya nüfuz eyledi. Bağdat'ta oturan Abbasi halifeleri bu muazzam Türk devletinin nüfuz alanına girmişti. Gerçekten de bu Türk devleti beşinci asır ortasında Maverâünnehr ve Harezmi, Şam ve Mısır'ı ve Anadolu kıtasının çoğunu ve birçok ülkeleri zapt ile hududunu Kâşgar'dan ve Seyhun mecrasından Akdeniz'e ve Kızıl Deniz'e ve Umman Denizi'ne kadar genişletti ve Bağdat'ta bulunan Abbasi halifelerini, irade ve idaresi altına aldı.

Bağdat'ta, aynı merkezde Melikşah namında Türk hâkimiyetini temsil eden bir zatla halife namını taşıyan Muktedibillâh yan-yana oturdular ve akraba oldular.

Bu durum ve bu manzarayı biraz tahlil etmek isterim:

Türk Hakanı ki, muazzam bir Türk Devletinin hâkimiyet ve saltanatını temsil ediyor, yanında bir hilâfet makamının ayrıca korunmasında bir zarar görmüyor. Eğer böyle bir sakınca görseydi zaten idaresi altına aldığı makamı ortadan kaldırmak ve o makama ait sıfat ve yetkiyi kendi makamında birleştirmek mümkündü. Hazreti Selim'in aşağı yukarı beş asır sonra Mısır'da yaptığını eğer isteseydi Melikşah, daha o zaman Bağdat'ta yapmış olurdu.

Adı anılanın belki yalnız düşündüğü bir şey var idiyse, o da Türkiye Selçuk Devletine daha sadık ve hilafet makamına daha lâyık diğer birinin Halife Muktedibillâh'a hedef olmasını sağlamaktı.

Gerçekten de Muktedibillâh'ın veliahdı olan oğlunu azil ve onun yerine kendi torununu geçirmek için halifeye baskı yaptı. Melikşah ölmeseydi bu, böyle olacaktı.

Şimdi Efendiler, hilafet makamı saklı olarak onun yanında millî hakimiyet ve saltanat makamı ki, -Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir- elbette yan-yanadır ve elbette Melikşah'ın makamı karşısında âciz ve hiç derecesinde bir makam sahibi olmaktan daha yüce bir tarzda bulunur; çünkü bugünkü Türkiye Devletini temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Çünkü bütün Türkiye halkı, bütün kuvvetiyle o hilafet makamının dayanağı olmayı doğrudan doğruya yalnız vicdanî ve dinî bir görev olarak üstleniyor ve yükümleniyor.

Tarihin irdelenmesi silsilesi üzerinde birkaç adım daha beraber atalım:

Bu adımlarımız bizi bugünkü idare şeklimizin ne kadar tabîî, ne kadar zarurî ve Türkiye için ve bütün İslâm âlemi için ne kadar yararlı ve yerinde olduğu sonucuna ulaştıracaktır. Efendiler: Orta-Asya'da devlet üstüne devlet teşkil etmiş olan Türkler daha batıda İran Selçukileri ve Anadolu'da da Rum Selçukileri namı altında pek muazzam ve pek medenileşmiş devletler oluşturmuşlardır. Konya'da hükümet merkezlerini kurmuş olan Rum Selçukileri bildiğiniz üzere (699) senesine kadar varlıklarını koruyorlar. Bilinen İslâm-Türk devletleri faaliyet yürütürken Cengiz Han namındaki cihangir Karakurum'dan çıkarak (559) senesinde hudutlarını Çin denizine, Baltık denizine, Karadeniz'e kadar genişletiyor. Cengiz'in torunu Hülâgû idi, ki (656) Hicrî senesinde Bağdad'ı zaptederek Abbasî Halifesi Mutasım'ı idam ediyor bu suretle dünya yüzünde fiilen hilâfete son veriyor.

Alemlerin fahrinin (Peygamber) ahrete göçmesinden sonra Resul'ün birinci halifesi Ebubekir, ne dünyayı istemiş, ne de dünya ona yönelmişti. İkinci Halife Hazreti Ömer, toplumdaki varlıkların durdurulamayacağı kanısını hayatında yakinen algılayarak ruhu ızdırıp içinde vefat etti.

Hazreti Osman'a gelince: Kaçınılmaz olan üşüşme içinde kanını Allah'ın kitabına akıtarak dünyayı terk eyledi.

Hazreti Ali, hilâfeti elinde tutamamak ve Resulün ehli beytinin hukukunu koruyamamak kötü bahtlılığıyla ağlaya ağlaya gitti.

Emeviler, doksan seneden fazla hilâfeti muhafaza edemediler. En nihayet hilafet nüfuzunu Bağdat surlarına kapatmaya mecbur olan Abbasi halifelerinin sonuncusu Mutasım evlât ve ev halkıyla ve sekiz yüz bin kişi Bağdat ahaliysiyle beraber Hülâgû'ya kurban verdiler.

Abbâsî Halifeleri'nin zaafını görmekle (Resulullah'ın halifesi) ve (müminlerin emîri) unvanlarını almış olan hilafet nüfuzları Elhamra sarayının kapısından çıkamamaya mahkûm kalan Endülüs'teki halifelerin de hicrî beşinci yüzyılın başındaki fecî sonu bilinir.

Bağdat'ta Hülâgû'nun yolaçtığı önemli olaylar sonucunda yeryüzü üzerinde halife ve hilâfet makamı yok edilmiş bir hale getiriliyor. Bundan üç sene sonra, yani (659) hicrî tarihinde idi ki, Abbâsî halifeleri neslinden Elmustansırbillâh isminde bir zat Hülâgû'dan kurtulup Mısır Hükümetine sığındı ve bu zat Mısır Meliki tarafından halife tanındı. Bundan sonra on yedi zat halife unvanını taşıyarak ve fakat, hiçbir yetkisi, hiçbir etki ve nüfuzu olmayarak doğrudan doğruya Mısır Hükümetinin himayesinde birbirini küçümseyerek hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Selçukî Devletinin idaresinde genel dağılma olması üzerine Türkler, (699) hicrî tarihinde Selçuk Devleti yerine Osmanlı Devletini canlandırarak kurdular.

Bu devletin ulularından Yavuz Hazretleri (924) hicrî tarihinde Mısır'ı zapt eylediği zaman orada idam eylediği Mısır hükümdarından başka, unvanı halife olan bir zat buldu. Halife sıfatının böyle bir âciz kimse tarafından kullanılması islâm âlemi için ayıp olduğuna şüphe etmediğinden o sıfatı Türkiye Devletinin kuvvetine dayandırarak canlandırmak ve yüceltmek üzere aldı.

Efendiler! Osmanlı Devleti ki, (699) da kurulmuştu, hilâfeti aldığı (924) tarihinden ancak elli sene sonrasına kadar cihan tarihinde yükseliş dönemi denilen ve birbiri ardına gelen ve büyük başarılarla dolu aşağı yukarı üç yüzyıllık bir dönem yaşadı... Ondan sonra Efendiler; düşüş başlıyor.

Efendiler! Düşüş döneminin her safhası Türkiye Devletinin hudutlarını biraz daha darlaştırıyor, Türk milletinin maddi ve mânevi kuvvetlerini biraz daha fazla sınırılıyor, devletin istiklâlini darbeliyor, arazi servet, nüfus ve millet haysiyeti azamî bir süratle yıkılıp yok oluyor. Ni-

hayet Ali Osman'ın 36. ve sonuncu padişahı Vahdettin'in saltanat döneminde Türk milleti, en derin esaret çukurunun önüne getiriliyor. Binlerce seneden beri istiklâl kavramının asıl örneği olan Türk milleti bir tekme ile bu çukurun içine yuvarlanmak isteniyor... Fakat bu tekme vurdurmak için bir hain, bilinçsiz, idraksız bir hain lâzımdı. Nasıl ki, kanunen idamı lâzım gelenlerin bile ipini çekmek için insanın yüce vicdan ve kalbinden soyutlanmış bir yaratık aranır. İdam hükmünü verenlerin böyle âdi bir araca ihtiyaçları vardır. O kim olabilir?

Türkiye devletinin istiklâline son veren, Türkiye halkının hayatını, namusunu, şerefini yok eden, Türkiye'nin idam kararını ayağa kalkarak ve bütün endamiyle kabul etmeye yatkın kim olabilir?

(Vahdettin, Vahdettin! sesleri, gürültüler.)

Ne acıdır ki, bu milletin hükümdar diye, sultan diye, padişah diye, halife diye başında bulundurduğu Vahdettin... (Allah kahretsin! sadaları.) Vahdettin, bu alçakça hareketiyle yalnız kendinin lâıyk olduğu bir muameleyi kabul etmiş olmaktan başka hiçbir şey yapmış olmadı.

Vahdettin, bu hareketiyle kendini öldürdü ve temsil eylediği idare şeklinin silinip gitmesini zorunlu kıldı. Fakat Efendiler; millet hiçbir vakit bu haince hareketin kurbanı olmağa razı olamazdı. Çünkü millet, görenek gereği başında bulunanın hareketinin özünü kolaylıkla algılayacak yetenek erginliğinde idi. Millet, tarihin açıklığından, yüz-yıllardan beri uğradığı felâketlerin sebeplerini bir anda ortadan kaldırmabilecek duyarlılık ve uyanışta idi.

Millet, şahısların saltanat hırsı, tahakküm hırsı, istila hırsından başlayarak, çıkar ve rahat sağlama ve sefahat ve rezaleti genişletme, savurganlık ve israf gibi hasis amaçlar için araç ve kuvvet olmak yüzünden kendi benliğini unutacak mertebede geçirdiği gafletlerin acı sonuçlarından derhal kurtulabilecek erginlik ve olgunlukta idi. Artık milletin en mâkul ve meşru ve en insani yetkisini kullanmak zamanı geldiğinde tereddüdü kalmamıştı. Cihan tarihinde bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osman devleti kuran ve bunların hepsini olaylarla tecrübe eyleyen Türk milleti, bu defa doğrudan doğruya kendi nam ve sıfatında bir devlet kurarak bütün felâketlerin karşısında yaratılıştan sahip olduğu yetenek ve kudretle mevki kazandı (şiddetli alkışlar.) Millet, geleceğini doğrudan doğruya eline aldı ve millî saltanat ve hâkimiyeti

bir şahısta değil, bütün bireyleri tarafından seçilmiş vekillerinden oluşan yüce bir Mecliste temsil etti. İşte o Meclis, yüce Meclisinizdir; Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Milletın saltanat ve hâkimiyet makamı yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Ve bu hâkimiyet makamının hükümetine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti derler. Bundan başka bir saltanat makamı, bundan başka bir hükümet heyeti yoktur ve olamaz.

Kendine hilâfeti yakıştıran bu şahsı mevki harap olunca hilâfet makamı ne olacaktır? sualı hatıra gelir.

Efendiler! Abbasî halifeleri devrinde Bağdat'ta ve ondan sonra Mısır'da hilâfet makamının, yüzyıllar boyu saltanat makamıyla yan yana ve fakat ayrı ayrı bulunduğunu gördük. Bugün dahi saltanat ve hâkimiyet makamıyla hilâfet makamının yan yana bulunabilmesi en tabii hallerdendir. Şu farkla ki, Bağdat'ta ve Mısır'da saltanat makamında bir şahıs oturuyordu. Türkiye'de o makamda asıl olan milletin kendisi oturuyor. Hilâfet makamında dahi Bağdat ve Mısır'da olduğu gibi kudretsiz veya sığınmacı bir aciz şahıs değil, dayanağı Türkiye Devleti olan bir yüce şahıs oturacaktır.

Bu suretle bir taraftan Türkiye halkı çağdaş bir medenileşmiş devlet halinde her gün daha dayanıklı olacak, her gün daha mesut ve refah içinde olacak, her gün daha çok insanlığını ve benliğini anlayacak, şahısların hıyaneti tehlikesine kendisini mâruz bulundurmıyacak ve diğer taraftan hilâfet makamı da, bütün islâm âleminin ruh ve vicdanının ve imanının bağlantı noktası, islâm kalbinin ferahlamasına neden olabilecek bir değer ve yücelikte görünecektir.

Efendiler! Türkiye Devletinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti kavramlarının millet ve memleketimiz için ne kadar kuvvet ve esenliğe ulaşma saadeti vâdettiğini açıklamaya lüzum göremem. Üç senelik fiili tecrübeler ve bunun mesut semereleri yeterli fikir ve kanaat verebilir inancındayım. Bundan sonra hilâfet makamının dahi Türkiye Devleti için ve bütün islâm âlemi için ne kadar verimli olacağını da gelecek bütün açıklığıyla gösterecektir (İnşallah sesleri).

Türk ve İslam-Türkiye Devleti iki saadetin görünme ve belirmesine kaynak ve köken olmakla dünyanın en bahtiyar bir devleti olacaktır (İnşallah sesleri).

Bu sunuşlar ve açıklamama son vermek için yüce heyetinize şunu arz edeyim ki, bütün arkadaşlarımın söz konusu olan meselenin esasında tamamen birleşmiş ve ittifak etmiş olduğunu, büyük bir vicdan kanaatiyle ve fikrî muhakeme ile beraber olduğunu görüyorum. Bu hal milletimizin cidden teşekkürünü gerektiren bir haldir. Yüksek heyetinizin sonsuz takdir ve kutlamaları gerektiren bir hakkıdır. Deminden ayrıntılı bir önerge okunmuştu, şimdi okunan bir iki önerge daha var. Her üçünün içeriği, arzettiğim gibi esas noktalarda, birdir. Dolayısıyla, yapılacak şey bu üçünü daha belirgin ve daha güzel bir tarzda tesbit etmek ve yüksek heyetinizin kesin oyunu alarak bir an evvel ilân etmek ve bu sayede bütün düşmanlarımızın aleyhimize aldığı tedbirlere engel olmaktır (şiddetli alkışlar).

1 Kasım 1922

ASD, c.I, s.270 vd.

Dine Saygı, Halifelik ve Milli Egemenlik

Şurasını unutmamalı ki, bu idare biçimi, bir Bolşevik sistemi değildir. Çünkü, biz ne Bolşevikiz, ne de Komünist; ne biri, ne öbürü olamayız. Çünkü, biz milliyetperver ve dinimize saygılıyız. Özetle bizim hükümet biçimimiz tam bir demokrat hükümetidir. Ve dilimizde bu hükümet, "halk hükümeti" diye anılır.

(...)

Halafeti muhafaza edeceğiz. Şu şartla ki, Büyük Millet Meclisi ve millet, halifenin dayanacağı bir dayanak ve kuvvet olacaktır.

2 Kasım 1922

"*Petit Parisien* Muhabirine Bursa'da Verilen Demeç", ASD, c.III, s.51-52.

Milli Egemenlik ve Halife

Türkiye halkı kayıtsız şartsız egemenliğine sahip olmuştur. Egemenlik, hiçbir renkte, hiçbir biçimde, hiçbir anlam ve yol göstericilikte

ortaklık kabul etmez. Halife olsun, unvanı ne olursa olsun, bu milletin kaderinde hiçbir pay sahibi olamaz.

18 Kasım 1922

TBMM Gizli Celse Zabıtları, c.III, s.1052.

Halife Abdülmecid'e Kutsal Emanetleri Teslim ve Kutlamaları Bildirmek Üzere Meclis'ten Bir Heyetin Seçilerek Gönderilmesine Dair Meclis Reisliği Tezkerelerine İlişkin Olarak

Efendiler! Şüphe yok ki, Halifenin zatına (Efendi) demek, onun şerefının değerini azaltır. Bu kullandığımız (Efendi) kelimesi üzüntü vericidir ki genelleştiğinden bertaraf edilemiyor. Bu Rum kelimesidir. Rum unvanıyla halifenin şerefi yükseltilmek isteniliyor! Halife (hazrettir) ve ona (hazret) denilir. Ona lisanımızda başka bir unvan yoktur. Sonra vuku bulan ifadelerde tabii bizim meclisimiz, bizim milletimiz, hakikatı ifade edecek tâbirler kullanıyor. Halife zatları (müslümanların hâdimi, haremın hâdimi) onun hakikî tâbirleri budur. Herkes şahsen istediği lakapları kullanabilir. Fakat hakikî unvanı Müslümanların Halifesi'dir. Haremın Hâdimi'dir ve hazrettir.

Salâhattin Bey (Mersin): Hazrettir. Fakat mevcudolan göreneklere saygı gösterilir, onlar devam ettirilir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Onlar dalkavukça lakaplardır.

20 Kasım 1922

ASD, c.I, s.280.

Şeyhismlar, Ayet, Hadis, Gericilik

Milletimiz, ne şeyhismların din gereğidir, diye gericiliğe sığınan fetvalarına ve ne de halife ve padişahın, camilerden çalınan ayet ve hadislerle süslü ve o sözlerden oluşan sancakları başlarında taşıyan hilafet ordularına; ve ne de Milli Mücadeleye devamın, hiçbir şey

üretilemediğinden başka, büsbütün mahvına neden olacağını ve yok olacağını söyleyerek, milleti, bağımsızlık ve egemenliğinde savsaklamaya zorlayan Babîâli önde gelenlerinin gafilce ve cahilce çalışmalarına; ve en sonunda, ne de uçaklarıyla halifenin, padişahın beyannamelerini savaşıran ordumuz saflarına atan ve halife adına hareket ettiğini söyleyen Yunan ordusunun aldatmalarına; zerre kadar ilgi göstermedi ve göstermeyecektir. (...) Bu millet, yüzyıllardan beri bu gibi gericilerin, cahillerin, ikiyüzlülerin, çıkarcıların, serserilerin sözlerine inanmak saflığını gösterdiğinden dolayısıdır ki, bugün çamurdan ve sazdan izbelerde oturmaya mahkûm, çıplak ayaklarıyla ve çıplak bedenleriyle çamurların, karların, yağmurların amansız tokatları altında yeniden aklını başına toplamak zorunda kalmıştır.

16 Ocak 1923

ASD, c.II, s.58-59.

Saltanat

Olaylar ve tarihî tecrübelerimiz, bize milleti koyun sürüsü halinde keyfin, arzu ve ihtirasların ve hiçbir suretle tatmin edilemeyen menfaatlerin elde edilmesine sürüklemekle yokolması sonucunu doğuran mahiyete dönüşen idare tarzlarının artık memleketimizde uygulama yerinin kalmadığını göstermiştir. Millet, hâkimiyetini değil, hâkimiyetin bir zeresini dahi başkasına terk ve devrini gerektirecek felâketin, çöküşün, hayâl kırıklığının acısını her an kalp ve vicdanında hissetmektedir. Zaten iradenin ve hâkimiyetin parçalanamaz ve bölünemez olduğunu ilmen ve hakikaten düşündükten sonra böyle bir nazariyenin eyleme uygulanmasına kalkışmak ancak nazarî ve yapay bir işe zorunlu olarak yeltenmekten başka bir suretle yorumlanması mümkün değildir. Millet ve memleketimiz için ise bu zorunluluk geçmiştir. Milleti hâkimiyetinden yoksun eden engel, milletin galeyan ve haklı taşkınlığıyla biraz zahmetli ve fakat sonuç olarak başarılı surette ortadan kaldırılmıştır.

16 Ocak 1923

(İstanbul Gazeteleri Temsilcilerine)

ASD, c.II, s.58.

TBMM ve Halife, Devrim ve Gericilik

Türkiye Büyük Millet Meclisi Halifenin değildir ve olamaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi, yalnız ve yalnız milletindir. (...) Bu meclis yalnız ve yalnız milletin emrine uymak zorundadır.

Hilafet makamını bu şekilde tanıdıktan sonra, bu makamı, Türkiye milletinin egemenliğini zedeleyecek bir makam diye anlamak doğru değildir. (...) Ancak, bir sakınca doğarsa bunu, yalnız bu makama atfetmek gerekmez. Bunu yapmak için, en önce düşüncelerini şeriat kisvesine sokan bazı cahiller, çıkarıcılar ve dalkavuklar ortaya çıkabilir.

(...) Fransızlar, büyük ihtilali geri getirmek için tam bir yüzyıl çalıışmışlardır. Hayat felsefesinin garip bir görünümüdür ki, her yararlı ve yeni şeye karşı kesinlikle bir kuvvet çıkar. Buna bizim dilimizde (irtica) derler. (...) Bütün millet emin ve rahat olsun ki, devrimi yapanlar, bu gibi olumsuz kuvvetleri, çıktığı noktalarda yok edecek kudret ve yetenek ve önleme sahiptirler.

18 Ocak 1923

ASD, c.II, s.63.

Din, Heykel ve Resim

Aydın ve dindar olan milletimiz, gelişmenin nedenlerinden biri olan heykeltraşığı, en üst derecede ilerletecek ve memleketimizin her köşesi atalarımızın ve bundan sonra yetişecek evlatlarımızın hatıralarını güzel heykellerle dünyaya duyuracaktır.

(...) Milletimiz din ve dil gibi kuvvetli iki erdeme sahiptir. Bu erdemleri hiçbir kuvvet, milletimizin kalp ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz. İnsanlar olgunlaşmak için bazı şeylere muhtaçtır. Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki bilimin gerektirdiğı şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki, o milletin, ilerleme yolunda yeri yoktur.

22 Ocak 1923

ASD, c.II, s.66-67.

Halifelik ve Milli Egemenlik

Ondan sonra hilâfet meselesine sözü getirerek hilâfetin yalnız Türkiye halkını değil bütün islâm âlemini kapsaması nedeniyle bu makam hakkında bir karar vermek Türk milletinin yetkisi dışında bulunduğu, hilafet makamının bir bağlantı noktası olarak korunduğu ve işbu makama Türkiye'nin millî egemenliğini kayıtlama mahiyetinde hiç bir yetkinin verilemeyeceğini ve koruyucu halifenin de aynı fikir ve kanaate sahip bulduklarını sandıklarını izah eylemişlerdir.

22 Ocak 1923

(Bursa'da Şark Sineması'nda Halkla Konuşma)

ASD, c.II, s.70.

İslam ve Kadın

Düşmanlarımız bizi dinin etkisi altında kalmış olmakla suçluyorlar ve duraklamamızı ve düşüşümüzü buna bağlıyorlar. Bu yanlıştır. Bizim dinimiz hiçbir zaman, kadınların erkeklerden geri kalmasını istememiştir. Allahın emrettiği şey, müslim ve müslimenin, beraber olarak bilim ve irfan kazanmasıdır. Kadın ve erkek, bu bilim ve irfanı aramak ve nerede bulursa oraya gitmek ve onunla donanmak zorundadır. İslâm ve Türk tarihi incelenirse görülür ki, bugün kendimizi bin türlü kayıtlarla kayıtlı zannettiğimiz şeyler yoktur.

31 Ocak 1923

ASD, c.II, s.86.

Hükümdarların Çevresindeki Gericiler

Hükümdarlar, kendilerini zihinde tasarlanan bir kuvvetin temsilcisi tanırırlar ve bundan zevk alırlar. Ancak onların çevresindeki çıkarıcılar, bunu din kisvesine büründürerek bütün milleti aldatmaya, alçaltmaya

çalışırlar. (...) Bu gibilere gerici ve hareketlerine gericilik derler. (...) Fetva ile ya da şu, bu gibi telkinlerle milleti gericiliğe yöneltmek isteyenlerin yeri, zindan olacaktır.

31 Aralık 1923

ASD, c.II, s.88.

İslam Dini, Akıl, Fen ve Bilim

Bizim dinimiz en akla uygun ve en tabîî bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki, son din olmuştur. Bir dinin tabîî olması için akla, fenne, bilime ve mantığa uyması gerekir. Bizim dinimiz, bunlara bütünüyle uygundur.

31 Ocak 1923

ASD, c.II, s.90.

İslam ve Ruhbanlık, Din Eğitimi

İslam toplumunda hiç kimsenin, bir özel sınıf halinde, varlığını korumaya hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler, dini hükümlere uygun davranmış olmazlar. Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz eşitiz ve dinimizin hükümlerini aynı ağırlıkla öğrenmeye mecburuz. Her birey, dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da okuldur.

31 Ocak 1923

ASD, c.II, s.90.

Dini İnceleyecek Bilginlerin Yetiştirilmesi

Milletimizin, memleketimizin irfan yuvaları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın ve erkek, aynı şekilde oradan çıkmalıdır. Fakat, nasıl ki her konuda yüksek meslek ve uzmanlık sahipleri yetiştirmek ge-

rekliyse, dinimizin felsefi hakikatlerini inceleyecek, anlayacak, öğrenecek; ilim ve fennine sahip olacak, seçkin ve hakikî yüce bilginleri yetiştirecek kurumlara sahip olmalıyız.

31 Ocak 1923

ASD, c.II, s.90.

İslam Âlemini Birleştirme Siyaseti

Arkadaşlar! Bu siyaset (Yavuz Sultan Selim'in İslâm âlemini birleştirme siyaseti), Türk unsurunun hayatının, topluluğunun, mutluluğunun gerektirdiği bir siyaset değildir. Bu, yalnız bu milletin her nasılsa başına geçmiş ve onu nasılsa zorbalığı altına almış bir kişinin kendi ihtirasını doyurmak için uyguladığı bir siyaset idi. Onun için kişiler değiştikçe, kişiler söndükçe bu siyaset de sönmüştür. Ancak millet her birini ayrı ayrı elde etmeye çalışarak kendi kuvvetini, kendi kudretini, her şeyini vermiş ve kendi hayatı ile ve kendi evi ile uğraşmaya vakit bulamamıştır. Bu açıklamalardan çıkan noktalar şunlardır:

Bir unsur için, bir millet için izlenecek siyaset ne olmalıdır? Kendimizi ele alalım: Biz dinî bir siyaset izleyebiliriz. Millî bir siyaset izleyebiliriz. Veyahut hem millî, hem de dinî bir siyaset izleyebiliriz. Dinî siyaset izleyelim dediğimiz zaman herkesçe bilinen ifadesiyle söylemek lazım gelirse, İslamı birleştirmek siyaseti demektir.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.161.

Din, Kadın ve Bilim

Daima öne sürülen bir şey vardır ki o da din engellemesidir. Bilhassa Batılılar, bilhassa bu milleti yok etmek isteyen o koyu düşmanlar bizi daima her işimizi din etkisi altında tutmuşlardır.

Halbuki arkadaşlar; bunda büyük bir hata vardır. Çünkü bizim dinimiz hiçbir vakit böyle bir şey istemez. Tabii içinde bulunan hoca efendiler çok iyi bilirler ki Allahın emrettiği emir, Müslüman ve Müslimenin ve evli kadınların da beraber olarak her türlü ilim ve irfanı elde etmesidir. Dinin emrettiği budur. Gene hepimiz biliriz ki bu ilim ve irfanı aramaya mecburuz. Nerede bulunursa bulunsun oraya gitmek, onu bulmak, almak, onunla cihazlanmaya dince de mecburuz. Evvela derim ki, Allah emri Müslüman ve Müslimenin aynı derece ilmen, fazileten ve her görüş noktasında olgunlaşmasıdır. İkinci şeriatı Kur'an ile hatırlatmak istiyorum. Bu nerede ise oraya kadar gidecektir. Kim?. Hepsı gidecektir, kadın da gidecektir. Bunun üzerine dinin bir engellemesi yoktur.

2 Şubat 1923*

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.177.

Allah ve Müslümanların Kuvveti

Efendiler! Bu siyasetin içinde hem dinsel siyaset vardır. Hem de ulusal siyaset vardır. Bunun üzerine biz birbirine karıştırılmış ve fakat uygulanabilecek, aklın kabul edeceği bir siyaset takip etmiş olmalıyız. Eğer İslamlardan, "Allah" kelimelerini yükseltmek bir dinsel görev olarak isteniyorsa, hiç şüphe yok, Müslümanlar ne kadar kuvvetli, kudretli ve fakat bütün bu kudret ve kuvvet ne kadar dimağın yüksek olursa, ilimde, fende ne kadar yetişkin olursa tabiatıyla "Allah" kelimelerini yükseltmeyi o kadar çok iyi yapmasını

* Bu metin ASD, c.II, s.86'da "31 Ocak 1923" tarihli olarak ve farklı bir içerikle yer alıyor.

bilir ve Allah ancak bu tarzda çalışmadan daha çok memnun olabilir. Bütün İslam ehline de ne yapmak lazım geleceğine dair kuvvetli ve maddi bir örnek gösterilmiş olur.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.163.

Anneden Alınan Din Eğitimi

Arkadaşlar, yüzyıllardır sürüp gelen zihniyetleri, âdetleri ve gelenekleri kökünden çıkarıp atabilmek itiraf etmelidir ki, kolay bir şey değildir. Güç bir meseledir. Örnek: Ben kendimden bahsettim. Benim rahmetli anam beni terbiye ederken bana derdi ki, "*Padişah'ta ve halifede yedi evliya kuvveti var.*" Ben zaten evliyanın ne olduğunu, büyük ve üzeri yeşil örtülü birtakım metfonlere bakarak öğrenmek istiyordum. Her halde büyük bir şey, manevi, gökten inmiş bir şey gibi hatırıma gelirdi. Ve bunun yedi tanesinin kuvvetine malik olan insan ne olacaktı? Dehşet veren bir şey! Ve böyle bir büyüklük korkusunun ve büyüklüğü belirten hakkında söz söylemek de günahtır. Annemin de bana verdiği terbiye bu idi. Ve hiç şüphe etmem ki, çoğumuzun aldığı terbiye budur. Annemin de kabahati yoktur. Çünkü ona da annesi aynı terbiyeyi vermişti.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.175.

Müslüman Olmayan Unsurlar

Bu devleti, yeni Türkiye Devletini kuran bir asıl unsur vardır. Ve bu unsur ile çalışmalarını birleştirmiş, talihlerini birleştirmiş unsurlar da vardır. Bu unsurlardan vatandaş da vardır. Başka başka din ve mezhepte bulunanlar vardır. Bu memleketi ve bu devletin hakiki dayanağına daima, iyi, yüksek, saygılı duygularla duygulanmış gülleri (?) ve hareketleri ile daima bu duygular içinde geçmiş bulunan ırkların aynı dinden olması şart değildir. Misal: Musevi vatandaşlarımız gibi... Şüphe yok ki Musevi vatandaşlarımız hiçbir vakitte bu memlekette olduğundan daha çok refah ve saadete malik olmazlar. Şimdiye kadar böyle olmuştur. Yeni Türkiye, bu suretle kendilerine daha çok inandırıcı ve emniyet verici olur. Diğer unsurlar dahi, Müslüman olmayan unsurlar dahi mübadeleden sonra memleketimizde kalmış olacaklar dahi emin olabilirler ki, şimdiye kadar kapıldıkları teşviklerin bundan sonra hiçbir faydası, etkisi, hükmü olmadığını takdir ederler ve tam sadakatla bu milletin içinde yaşamağa karar verirlerse hiçbir vakitte bu millet tarafından kötü muameleye maruz kalmayacaklar, insaniyetin gerektirdiği bütün hususların kendileri hakkında tatbik edilmiş olduğunu göreceklidir.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.225.

Allah'ın ve Kuran'ın İsteddiği Hükümet

Gerçekten de akıllı ve anlayışlı olanlar için çok faydalı bir şeydir. Şu veya bu işte, o işlerde uzman ve derin bilgisi olan insanların sözlerine itaat iyiliği getirir, saadeti ve refahı getirir. Millet her noktadan

kendi yararlarını muhafaza edecek olan ve yararları korumak için lazım olan vasıfları, meziyetleri toplamış bulunduğunu kabul ederek seçtiği insanlardan, vekillerden kurulu bir şûraya malik olursa ve bu şûra, adalet üzerine hareket ederse işte Allahın ve Kur'an'ın istediği hükümet olur.

Çok iftihara şayandır ki milletimiz ancak 1 300 sene sonra bu Kur'an hakikatlerini fiili halde göstermiş oldu.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.187.

Örtünme

Ben sanıyorum ki bu millete, bu memlekete cümlenizce malum olduğu gibi şuradan buradan gelmiş olan bu kötü âdet –ki ne din, ne ahlâk ve ne tabiat bunu kabul etmez– ve ne de Allah emretmiştir. Bu kötü halleri Batının süslü romanlarına süslü bir tarzda geçirenler yine saraylardır. Çünkü saraylar hakikatan yukarıdan aşağı açık bir kafesle ayrılmış birtakım yaratıklarla dolu idi. Kasabalarda ve şehirlerde yabancıların dikkatini çeken önemli manzara ve ifade olunan önemli hal cümlemizce malumdur ki, daha çok örtünme şekli üzerinde tespit edilmiştir. Bu örtünme şekline bakanlar hüküm veriyorlar ki, kadın evinden başka bir yer görmez ve göremez. Çünkü sokağa çıktığı zaman gözü ve her tarafı kapalı olmaya mahkûmdur. Efendiler bu örtünme şekli din icabı da değildir. Hatta o kadar değildir ki, meşru da değildir. Din gereği örtünmeyi ifade etmek lazım gelirse kısaca diyebiliriz ki, kadınların örtünmesi, külfet gerektirmeyecek ve adaba uymayacak şekilde olmamak şartıyla basit olmalıdır. Bu dediğim ifade ile ortaya çıkacak olan örtünme şekli belki Batı âlemindeki örtünme şeklinden az çok farklı olabilir. Fakat meselenin önemli noktası hemen uymak da değildir ve

böyle bir şey aramaya da mecburiyetimiz yoktur. Yeter ki örtünme şekli kadını hayattan, faaliyetten ve insanlıktan ayıracak, meşru olmayacak dereceye getirmemiş olsun.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.179.

İslam Âleminde Bölünmeler

Pekala biliyorsunuz ki Cenabı Peygamberin ahrete göçmesinin daha ertesi günü derhal herkes, hatta her ufak kabile başka başka şeyler düşünmeye başladılar. Özellikle İslam memleketleri genişledikten sonra Suriye'de yaşayanlar başka, Mısır'da, Irak'ta yaşayanlar başka ve her yerde yaşayanlar başka başka mecburiyet altında idiler ve öyle düştüler. Fakat her halde hepsini bir noktada toplamak isteyenler, daima aynı duyguda, aynı dinî duyguda bulunan insanları yekdiğerine çarpıştırarak birbirini öldürtmekten başka ve sonu gelmeyen kan döktürmekten başka hiçbir sonuç alamamışlardır. Olayın ve tarihin ifade ettiği bir şeyi, söylediğim gibi ilim ve fen de kabul etmez.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.162.

Şeriattaki Şûrayla Hükümet Esası

Bilirsiniz ki, şer'i esaslarda, ilahi emirde hükümet şekli yoktur. Şu veya bu şekil ifade edilmiş değildir. Yoktur. Yalnız hükümetin nasıl

olması lazım geleceğine dair esaslar ifade olunmuştur. Bu esasların biri de şûradır, meclistir. Hükümetin behemehal meclis olması lazımdır. O kadar ki bizzat Cenab-ı Peygamber şûrasız muamele yapmazdı, Allah tarafından menedilmişti. İkinci esas adalettir. Şûra adaletle hükmini icra eder. Adaletten yoksun bir hükümet şekli beğenilmemiştir.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.186.

Medrese Eğitimi

Benim gördüğüm gibi siz de her zaman görürsünüz. Akşehir'de –vurgulayarak söylüyorum– okulları dolaştığım sırada orada mevcut olan en iyi bir medreseye girdim. Ancak benim medreseye dönüşüm anlaşıldığı sırada çarşıdan, pazardan, dükkândan, şuradan buradan birtakım insanlar medreseye geldiler. Bunları kolaylıkla ayırdım. Çünkü görünüşte giyinişleri ulema kisvesi idi. Cübbeleri ve sarıkları vardı. Halbuki ben onlardan evvel medreseye girdim ve kapıyı kapattım. Baktım ki medrese bom boştu. Yalnız birkaç efendi, birtakım odalarda çok sefil bir halde oturuyorlar. Kimisi fasulya pişiriyordu; kimisi yatıp uyuyordu. Sordum birisine:

Ne yapıyorsun burada? dedi ki,

Maksut okuyorum.

Ne demektir maksut?

İsmi meful, dedi. Aradım ve dedim;

Burada hoca yok mu? bir müdür yok mu? bir intizam yok mu?

Var, dediler. *Efendim, Müftü buradadır, ders vermekle meşguldür.*

Dedim;

Bunlar tembel olacaklar, dersten kaçmışlar.

Hakikaten müftü efendi bir odada talebesine ders veriyordu. Küçük bir oda idi. Talebe yere oturmuş, kendisi de yere oturmuştu. Siyah bir küçük tahtada Arapça birtakım şeyler yazılı idi. Dedim:

Ne ile meşgulsünüz? Dedi ki:

Arapça öğretiyorum. Sordum Müftü efendiye

Arapça bilir mi?

Hepsi bilir, dedi.

Sen bilir misin Arapça? dedim.

Tabii, dedi.

O halde ben size bir şey sorayım:, siz tercüme ediniz.

Vakaa ben Arapça bilmem, fakat Arabistan'da bulunduğum için anlayabiliyorum, müftü efendiden daha çok biliyorum Arapçayı. Baktım, yakaladım, bir şey yoktur. Neden böyledir? Müftü efendi dedi ki:

Bu efendi yeni gelmiştir. Şunları da askerden yeni getirebildik.

Şu, bu. Nihayet yok...

Rica ederim sen de bilmiyorsun dedim.

Doğru dedi. Talebe bilirse neyi bilecektir? En son Arapça dilini öğrenecek. Ben:

Arapça dilini öğrenmek için Suriye'ye, Arabistan'a gönderelim, Arapça öğrensinler. Fakat bütün medreselerimizde anlamayan, anlatamayan kimselerin böyle faydasız şeylerle iştigaline mahal yoktur. Yani bir milletin evlatları çok zaman sarf etmeye yetkili değildir. Az zamanda çok şey öğrenmek ve çok şey yapmak mecburiyetindeyiz, dedim. Müftü efendi:

Tamamen sizinle hemfikirim. Fakat öteden beri âdet olmuş, böyle gidiyor, dedi. Bugün medreselerde muhtaç olduğumuz ilimler, fenler ve saire verilemiyor. Bence bir defa her Müslüman islamî hükümleri bilmeye mecburdur. O halde okullarımızda zaten islamî hükümler öğreteceğiz. Lakin bunun dışında ve üstünde nasıl ki doktor, mühendis yetiştiriyoruz, ilmî meslekler erbabı yetiştiriyor isek tabii dinimizin bütün hasletlerini, felsefesini bilen alim insanlara ihtiyacımız var. Fakat emin olalım ki, bu insanları medrese odasından çıkaramayız ve yetiştiremeyiz.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.214-215.

Dinsizlik ve İnanışı Güzelleştirmek

Efendiler, saygıdeğer bilginler! Çok iyi bilelim ki bizim dinimizi bizden daha çok inceleyen onlardı. Bugün biliyoruz ki Arap'ta dinsizliği kendine meslek yapanlar vardır. Fakat bence, *dinsizim* diyen mutlaka dindardır. İnsanın dinsiz olmasının imkânı yoktur. Bu bahiste sizi daha çok yormak istemem. Yalnız bir sözü ne için söyledim; onu arz edeyim:

Dinsiz kimse olmaz. Bu genelleme içinde şu din veya bu din demek değildir. Tabiatıyla biz, içine girdiğimiz dinin en çok isabetli ve çok olgun olduğunu biliyoruz ve imanımız da vardır. Fakat bu inanışı, nurlandırmak lazım, temizlendirmek, güzelleştirmek lazımdır ki, hakikaten kuvvetli olabilsin. Yoksa inanışımız, çok zayıf insanlardan sayılı olur. O zaman bu milleti, bu memleketi yıkmak için çalışan Şükrü Hoca gibi olur.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.216-217.

Yaratılış, Adem ve Havva

Arkadaşlar, yaradış kudreti insanları iki cins olarak yaratmıştır. Fakat bu cinsler yekdiğerinin lazımı ve tamamlayıcısı olarak yaratılmıştır. Bunlar ayrı ayrı hiçbir şey değildir. Fakat birleştikleri vakitte bir şeydir. Çok büyük bir şeydir. Bütün insanlığın neslinin devam edebilmesinin kaynağıdır. Hazreti Adem ile Hazreti Havva'nın nasıl yaratıldığına dair olan görüşler birbirine uymaz. Ben onlardan bahsetmek istemem. Yalnız herhangi bir başlangıç kabul edildikten sonra, ondan ve sonraki insanlığın geçirdiği safhalarda her ne görürseniz

"Kadın"ın eseridir. Ben annemden aldığı terbiye ile hayatımın çok senelerini vehimler (kuruntular) içinde geçirdim. O vehmedilen makama karşı, o vehmedilen kişilere karşı çok ibadet ettim. Çok dua ettim.

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.175.

Halifelik ve Panislamizm

Tam cesaretle söylüyorum ki, dünyanın bugünkü genel koşulları ve yüzyılın, insanların kafasında yapmış olduğu bugünkü değişikliklere göre, bütün İslam âleminin şimdiye kadar vehim edildiği bir noktadan sevk ve idaresine maddi olanak yoktur ve olamaz (*Alkışlar*). Bunu bu kadar kuvvetli söyleyebilmek için çok şey bilmeye, çok şey düşünmeye, çok şey hatırlamaya hacet yoktur. Çünkü bu olmamıştır ve olmayacaktır, dediğim zaman bu benim ifadem değildir. Tarihin ifadesidir. Arkadaşlar! Bin üç yüz şu kadar yıldan beri bu nazariye nerede ve ne vakit uygulama kabiliyeti bulabilmiştir?

2 Şubat 1923

Türkiye'nin Geleceği Üzerine İzmir'de Halkla Konuşma, aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.162.

Allahın Çalışma Emri

İslam toplumunun düştüğü zulüm ve yoksulluğun elbette birçok nedenleri vardır. İslam âlemi, dini hakikatler çerçevesinde Allahın emrini yapmış olsaydı, böyle bir sonla karşılaşmazdı. Allahın emri çok çalışmaktır. İtiraf ederim ki, düşmanlarımız çok çalışıyor. Biz de, on-

lardan çok çalışmak zorundayız. Çalışmak demek, boşuna yorulmak, terlemek değildir. Zamanın gereklerine göre, bilim ve fen ve uygarlığın yarattığı her şeyden sonuna kadar yararlanmak zorunludur. Hepimiz itiraf etmek zorundayız ki, bu konudaki hatalarımız çok büyüktür.

5 Şubat 1923

ASD, c.II, s.91-92.

İslam ve Miskinlik

Bizim dinimiz, milletimize, değersiz, uyuşuk ve ezilen olmayı önermez. Tersine, Allah da Peygamber de, insanların ve milletlerin, değer ve şerefini muhafaza etmelerini emrediyor.

5 Şubat 1923

ASD, c.II, s.92.

Allah, Cami, Hutbenin Dili

Ey Millet, Allah birdir. Şanı büyüktür. Allahın selameti, bağışlayıcılığı ve iyiliği üzerinizde olsun. Peygamberimiz efendimiz hazretleri, cenabı hak tarafından insanlara dinî hakikatleri bildirmeye memur ve elçi olmuştur. Anayasası, hepimizce bilinmektedir ki, Kur'anı azimüşandaki dogmalardır. İnsanlara feyz ruhu vermiş olan dinimiz, son dindir. Eksiksiz dindir. Çünkü dinimiz akla, mantığa, hakikate bütünüyle uyuyor. Eğer akla, mantığa ve hakikate uymamış olsaydı, bununla, diğer tanrısal tabiat kanunları arasında çelişki olması gerekirdi. Çünkü bütün evren kanunlarını yapan cenabı haktır.

Arkadaşlar; Cenabı Peygamber çalışmasında iki eve, iki haneye sahip bulunuyordu. Biri kendi hanesi, diğeri Allah'ın evi idi. Millet işlerini, Allah'ın evinde yapardı. Hazreti Peygamberin kutsal yoluyla yetinerek, bu dakikada milletimize; milletimizin hal ve geleceğine ilişkin konuları görüşmek amacıyla bu kutsal evde, Allah'ın huzurunda bulunuyoruz. Beni bu mutluluğa erıştiren Balıkesir'in dindar ve kahraman

insanlarıdır. Bundan dolayı çok memnunum. Bu vesileyle büyük bir sevaba erişeceğimi ümit ediyorum. Efendiler, camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler itaat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılmak lâzım geldiğini düşünmek, yani konuşmak için yapılmıştır. Millet işlerinde her bireyin, zihni başlı başına faaliyette bulunmak gereklidir. İşte biz de burada, din ve dünya için, geleceğimiz ve bağımsızlığımız için, özellikle egemenliğimiz için, neler düşündüğümüzü meydana koyalım. Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. Hepinizin düşündüklerinizi anlamak istiyorum. Milli emeller, milli irade, yalnız bir kişinin düşünmesinden değil, bütün millet bireylerinin arzularının, emellerinin toplamundan ibarettir. Dolaşısıyla, benden ne öğrenmek, ne sormak istiyorsanız serbestçe sormanızı rica ederim.

Hutbeler hakkında getirilen sorudan anlıyorum ki, bugünkü hutbelerin tarzı, milletimizin düşünce, duygular ve diliyle ve uygarlık ihtiyaçlarıyla uyumlu görülmemektedir. Efendiler, hutbe demek insanlara seslenmek, yani söz söylemek demektir. Hutbenin anlamı budur.

Hutbe denildiği zaman bundan birtakım kavram ve anlamlar çıkarılmamalıdır. Hutbeyi okuyan hatiptir. Yani söz söyleyen demektir. Biliyoruz ki, Hazreti Peygamber, saadet zamanlarında, hutbeyi kendisi söylerlerdi. Gerek Peygamber efendimiz ve gerek Hulefayı Raşidinin hutbelerini okuyacak olursanız görürsünüz ki, gerek Peygamberin gerek Hulefayı Raşidinin söylediği şeyler, o günün meseleleridir, o günün askerî, idarî, malî ve siyasî, toplumsal konularıdır. İslam topluluğu çoğalmaya ve İslam ülkesi genişlemeye başlayınca, Cenabı Peygamberin ve Hulefayı Raşidinin hutbeyi her yerde, bizzat kendilerinin söylemelerine imkân kalmadığından, halka söylemek istedikleri şeyleri bildirmeye birtakım kimseleri görevlendirmişlerdir. Bunlar herhalde en büyük reislerdi. Onlar camii şerifte ve meydanlarda ortaya çıkar, halkı aydınlatmak ve yol göstermek için ne söylemek gerekirse söylerlerdi. Bu tarzın devam edebilmesi için bir şart lazımdı. O da milletin reisi olan kişinin halka doğruyu söylemesi, halkı dinlemesi ve halkı aldatmaması! Halkı genel durumdan haberdar etmek son derecede önem taşımaktadır. Çünkü her şey açık söylendiği zaman halkın beyni, fa-

aliyet haline geçecek, iyi şeyleri yapacak ve milletin zararına olan şeyleri reddederek, şunun veya bunun arkasından gitmeyecektir. Ancak, millete ait olan işleri millettten gizli ettiler. Hutbelerin, halkın anlayamayacağı bir dilde olması ve onların da bugünün gereklerine ve ihtiyaçlarımıza değinmemesi, Halife ve Padişah adını taşıyan zor-baların arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindi. Hutbeden amaç, halkın aydınlatılması ve halka yol gösterilmesidir, başka şey değildir. Yüz, iki yüz, hatta bin sene evvelki hutbeleri okumak, insanları cehalet ve gaflet içinde bırakmak demektir. Hutbe verenlerin herhalde insanların kullandığı dille görüşmesi gerekir. Geçen sene Millet Mec-lisi'nde söylediğim bir nutukta demiştim ki, "minberler halkın beyinleri vicdanları için bir bereket kaynağı, bir ışık kaynağı olmuştur." Böyle olabilmek için minberlerden yansıyacak sözlerin bilinmesi ve anlaşıl-ması ve fennin ve bilimin hakikatlerine uygun olması lazımdır. Hutbe veren yüce insanların siyasal, toplumsal ve uygarlık durumunu her gün izlemeleri zorunludur. Bunlar bilinmediği takdirde, halka yanlış tel-kinler verilmiş olur. Dolayısıyla, hutbeler bütünüyle Türkçe ve zama-nın gereklerine uygun olmalıdır. Ve olacaktır.

(...)

Halifeye, yalnız Türkiye devleti adı ve hesabına özel kanunla ve-rilmiş olduğundan başka bir hak ve yetki verilmek gerekirse, milletin egemenliği kayıtlanmış ve sonuç olarak bu egemenlik bölünmüş olur ki, bu, eski durumun geri gelmesinden başka bir şey olamaz.

7 Şubat 1923
ASD, c.II, s.96.

Asıl Etken: İktisat

Efendiler, tarih, milletlerin yükselme ve düşme sebeplerini ararken birçok siyasî, askerî, toplumsal nedenler bulmakta ve saymaktadır. Kuşku yok, bütün bu sebepler, toplumsal olaylarda etkilidir. Fakat bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla, yükselişiyle ve düşüşüyle ilgili ve ilişkili olan, milletin iktisadiyatıdır. Tarihin ve deneyimin saptadığı bu

hakikat, bizim millî hayatımızda ve millî tarihimizde de bütünüyle görülmüştür. Tercihen Türk tarihi incelenirse, bütün yükseliş ve düşüş nedenlerinin bir iktisat sorunundan başka bir şey olmadığı anlaşılır. Efendiler, tarihimizi dolduran bunca başarılar, zaferler ya da yenilgiler, yok oluşlar ve felâketler, bunların bütünü; meydana geldikleri devirlerdeki iktisadi durumumuzla ilişkili ve ilgilidir. Yeni Türkiyemizi, ona yaraşır düzeye ulaştırabilmek için, kesinlikle iktisadiyatımıza birinci derecede önem vermek mecburiyetindeyiz. Çünkü zamanımız bütünüyle bir iktisat devrinden başka bir şey değildir.

(...) Arkadaşlar, bence yeni devletimizin, yeni hükûmetimizin bütün esasları, bütün programları, iktisat programından çıkmalıdır. Çünkü demin dediğim gibi, her şey bunun içinde vardır. Dolayısıyla evlatlarımızı o şekilde eğitmeli ve yetiştirmeliyiz ki, onlara o şekilde bilim ve irfan vermeliyiz ki, ticaret, ziraat ve sanat âleminde ve bütün bunların faaliyet alanlarında verimli olsunlar, etkili olsunlar, etkin olsunlar, işler bir organ olsunlar. Dolayısıyla eğitim programımız, gerek ilk öğretimde gerek orta öğretimde verilecek bütün şeyler, bu bakış açısına göre olmalıdır. Eğitim programlarımız gibi devletin bütün bölümleri için düşünülecek programlar dahi, iktisat programına dayanmaktan kendini kurtaramazlar. Esaslı bir program uygulamak ve bu program üzerinde bütün milleti uyumlu olarak çalıştırmak lazımdır.

17 Şubat 1923

"İzmir İktisat Kongresini Açış Söylevi", ASD,
c.II, s.100-111.

Hükümdarların Allah Tarafından Gönderildiği Teorisi

Taç sahipleri kendilerini Allah tarafından gönderilmiş bir şahsiyet sayarlardı. Bir de taç sahiplerinin çevresini alan çıkarıcılar vardı. Onlar da, padişahların zihniyetleriyle zihniyetlenirler ve padişahın bu zihniyetini, isteğini, gökten gelen bir gereklilik ve Kur'an'ın gereği gibi herkesin kafasına sokarlardı. Bu gayet koyu ve sürekli propaganda karşısında hakikaten bir gün, bütün halk, bu istek ve iradelerin, yapılması ge-

reken ve kayıtsız şartsız gereken gök tanrılarının emirleri gibi olduğuna inanırlardı. Böyle idare ve egemenlikten Tanrı'ya bağlanmaya rıza gösteren bir milletin geleceği, elbette felâkettir, elbette kötülüktür.

17 Şubat 1923
ASD, c.II, s.104.

Kanaatkârlık, Allah ve Akıl

Bir felsefeyi size hatırlatayım; "El kanaatü kenzi lâüfnâ". Kanaati tükenmez hazine saymak, yoksulluğu erdem bilmek felsefesine, iktisat devri artık son versin.

Efendiler, bu felsefeyi, kesinlikle yanlış yorumlamak yüzünden bu millete, bu memlekete çok büyük kötülük edilmiştir. Biliriz ki Allah, dünya üzerinde yarattığı bu kadar iyiliği, bu kadar güzelliği, insanlar yararlanılsın, varlıklı olsun diye yaratmıştır ve en üst derecede yararlı olabilmek için de, bugün, evrenden esirgediği zekâyı, aklı, insanlara vermiştir.

17 Şubat 1923
ASD, c.II, s.108.

Hâkimiyet ve İstiklalin Yaratıcısı

Millet yalnız kendi kolları ve kendi kaniyle değil, aynı zamanda kendi başı ve kendi beyniyle kazandığı hakimiyet ve istiklal cevherini, son felâkete kadar büyük bir saflık ve gafletle kendisine rehber tanıdığı ve derin bir teslimiyetle hayatının koruyucusu saydığı kişilere ve biçimlere artık emniyet edemez (pek doğru sesleri). Millet bundan sonra hayatına, istiklâline ve bütün varlığına bizzat kendisi bekçilik edecek ve bütün vatan çapında yine yalnız kendisi ve kendi iradesi hükümran kalacaktır (sürekli alkışlar).

1 Mart 1923
ASD, c.I, s.308.

Yaratılış ve Ortaklaşa Çalışma

İnsanlar birey olarak çalışırlarsa başarılı olamazlar. Çünkü Allah, insanları yaratırken, onlara öyle bir ihtiyaç vermiştir ki, her insan hemcinsi insanlarla çalışmak zorundadır ve buna mahkûmdur. Bu ortaklaşa çalışma, âdeta bir ilahi ihtiyaç olunca amaçları birleştirmenin nasıl zorunlu olduğunu kolayca anlarız.

16 Mart 1923

ASD, c.II, s.125.

Şeriat, Din Eğitimi ve Aile

Muhterem sanatkârlar, aziz arkadaşlar; bizi yanlış yola yönelten kötüler, bilirsiniz ki, çoğunlukla din perdesine bürünmüşler, saf ve temiz halkımızı hep şeriat sözleriyle aldata gelmişlerdir. Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz... Görürsünüz ki, milleti mahveden, esir eden, yıkıma uğratan kötülükler, hep din kisvesi altındaki küfür ve lanetlenmişlikten gelmiştir. Onlar her türlü hareketi dinle karıştırırlar. Oysa, el-hamdülillâh hepimiz Müslümanız, hepimiz dindarız, artık bizim dinin gereklerini öğrenmek için, şundan bından derse ve akıl hocalığına ihtiyacımız yoktur. Analarımızın babalarımızın, kucaklarında verdikleri dersler bile, bize dinimizin esaslarını anlatmaya yeterlidir. Buna rağmen, hafta tatili dine aykırıdır gibi, hayırlı ve akla, dine uygun meseleler hakkında, sizi aldatmaya ve aşağılamaya çalışan kötülere değer vermeyin. Milletimizin içinde hakikî ve ciddi ulema vardır. Milletimiz bu gibi ulemasıyla gurur duyar. Onlar milletin emniyetine ve toplumun güvenine ermişlerdir. Bu gibi ulemaya gidin: "Bu efendi bize böyle diyor, siz ne diyorsunuz?" deyiniz. Ama genel olarak buna da ihtiyaç yoktur.

16 Mart 1923

ASD, c.II, s.127.

Din, Akıl, Mantık, Kamu Yararı

Özellikle bizim dinimiz için herkesin elinde bir ölçü vardır. Bu ölçüyle hangi şeyin bu dine uygun olup olmadığını kolayca takdir edebiliriz. Hangi şey ki akla, mantığa, kamunun çıkarına uygundur; biliniz ki, o bizim dinimize de uygundur. Bir şey akıl ve mantığa, milletin çıkarına, İslâmın çıkarına uygunsa kimseye sormayın. O şey dindir. Eğer bizim dinimiz aklın, mantığın uyduğu bir din olmasaydı eksiksiz olmazdı, son din olmazdı.

16 Mart 1923

ASD, c.II, s.127.

Çağdaş Olmak ve Kâfirlik

Büyük dinimiz çalışmayanın insanlıkla ilgisi olmadığını bildiriyor. Bazı kimseler çağdaş olmayı kâfir olmak sanıyorlar. Asıl küfür, onların bu sanısıdır. Bu yanlış yorumu yapanların amacı, İslâmların kâfirlere esir olmasını istemek değil de nedir? Her sanklıyı hoca sanmayın; hoca olmak sankla değil, beyinledir.

16 Mart 1923

ASD, c.II, s.128.

İslam Ülkelerinin Esareti

İtiraf etmek zorundayız ki, bütün İslam âleminin toplum hayatında hep yanlış zihniyetler hüküm sürdüğü içindir ki, Doğudan Batıya kadar İslâm memleketleri, düşmanların ayakları altında çiğnenmiş ve düşmanların esaret zincirine geçmiştir.

20 Mart 1923

ASD, c.II, s.138.

İslamın Kavimlere Kabul Ettirilmesi ve Türkler

Hepiniz bilirsiniz ki Cenab-ı Peygamber, toplumların hükümlerini bildirmeye memur olduğu tarihte, çevre ülkelerde çeşitli kavimler vardı. İslâm dinini bütün insanlığa kabul ettirmek için, Allah yolunda karşılık beklemeden kılıç çeken Arap mücahitleri, yüzyıllarca yüksek uygarlıklar yaşamış, milli geçmişlerine ve geleneklerine sahip birçok kavimleri; Türkler, İraniler, Mısırlılar, Bizanslılar gibi kavimleri, az zamanda İslamiyet dairesine aldılar. Yine fennen, ilmen, maddeten görüyorsunuz ki, herhangi bir kavim yeni bir şekil alınca, devleti bütün esaslarıyla kabul etmekte, sindirmekte zorluğa düşüyor. Daima uzun bir geçmişin kendi varlığında yaşadığını görüyor. Daima yüzyıllık uygarlığının kendi toplumsal bünyesinde tekrar ettirdiği alışkanlıklara bağlı kalıyor ve böyle, her yeni bir şey alan kavimlerde, yeniyle eskinin birbirine karıştığını, yeni şeyin esaslarıyla kendinde var olan eski esasların iç içe geçtiğini görüyoruz. Bu tabii kanun, İslamı kabul eden milletlerde de aynen görüldü. İslam dininin açıkladığı, çok yüce, çok değerli hakikatlerini bu milletler, olduğu gibi almamakta inat ettiler. İslamiyetin ilk parlak devirlerinde, geçmişin ürünü olan yanlış âdetler, bir zaman için kendini göstermeye ve yerine getirmeye gücü olamamışsa da, biraz sonra, İslami hakikatlere tutunmaktan, İslami esaslara göre hareket etmekten çok, geçmişin mirası olan âdet ve alışkanlıkları dine karıştırmaya başlamışlardır.

(...)

İslami kavimlerin içinde bizim milletimiz olan Türkler, milli gelenekleri ve görenekleri açısından yanlış şeylere sahip değillerdi. Türk toplumsal geleneklerinin pek çoğu, İslami hakikatlere uygun ve yakındı. Lakin Türkler, bulundukları alan, yaşadıkları bölge açısından; bir taraftan İran ve diğer taraftan Arap ve Bizans milletleriyle temas halindeydiler. Şüphe yok ki, temasların milletler üzerinde etkisi görülür. Türklerin temas ettiği milletlerin o zamanki uygarlıkları ise çürümeye başlamıştı. Türkler bu milletlerin yanlış âdetlerinden, kötü yanlarından etkilenmekten kendilerini koruyamamışlardır. Bu durum, kendilerinde

karışıklığa, bilim dışı, insanî olmayan anlayışlara yol açmaktan uzak kalmamıştır. İşte, sessizliğimizin belli başlı sebeplerinden birini bu nokta oluşturuyor.

20 Mart 1923

ASD, c.II, s.138-139.

İslam-Hıristiyan Düşmanlığı

Yine biliyorsunuz ki, İslam âlemine dahil toplumlar ile Hıristiyan âlemi kitleleri arasında birbirini affı olanaksız gören bir düşmanlık mevcuttur. İslâmlar Hıristiyanların, Hıristiyanlar İslâmların sonsuz düşmanları oldular. Birbirlerine kâfir, bağnaz gözüyle baktılar. İki dünya bir-biriyle yüzyıllardan beri bu bağnazlık ve düşmanlıkla yaşadı. Bu düşmanlığın sonucudur ki, İslâm âlemi, Batının, her yüzyıl yeni bir şekil ve renk alan ilerlemesinden uzak kalmıştı. Çünkü İslâm topluluğu, ilerlemeye küçümseyerek, nefretle bakıyordu; aynı zamanda iki kitle arasında uzun yüzyıllardır devam eden düşmanlığın zorlamasıyla, İslâm âlemi, silahını bir an elinden bırakmamak mecburiyetinde bulunuyordu. İşte bu, sürekli şilahlı uğraşma ve düşmanlık duygusuyla Batının yeniliklerine yüz çevirmek, çöküşümüzün sebep ve etkenlerinden diğer önemli bir sebebini oluşturur.

20 Mart 1923

ASD, c.II, s.139-140.

İslam ve Türklerin Milli Benliği

Bizim milletimiz, milliyetini anlamazdan gelmenin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu içindeki çeşitli kavimler, hep milli inançlara sarılarak, milliyet ülküsünün kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu, sopayla içlerinden kovulunca anladık. Kuvvetimizin zayıfladığı anda bizi aşağıladılar ve hor gördüler. Anladık ki, kabahatimiz, ken-

dimizi unutmaklığımızmış. Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak, evyela bizim kendi benliğimize ve milliyetimize, bu hürmeti fikren, fiilen, bütün iş ve hareketlerimizle gösterelim; bilelim ki, milli benliğini bulmayan milletler başka milletlerin avıdır.

Milli varlığımıza düşman olanlarla dost olmayalım. Böylelerine karşı, bir Türk şairinin dediği gibi, (Karşı duvardaki levhayı işaret ederek)

Türk'üm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi
diyelim.

Düşmanlarımıza bu hakikatı ifade ettiğimiz gün; kanaatimize, ülkümüze, geleceğimize yan bakan her bireyi düşman olarak gördüğümüz gün; milli benliğe uzanacak her eli şiddetle kırdığımız, milletin önüne dikilecek her engeli derhal devirdiğimiz gün; hakikî kurtuluşa ulaşacağız.

20 Mart 1923

ASD, c.II, s.143.

İslamiyet, Ruhban Sınıfı, Hocaların Giyimi

Her şeyden evvel şunu, en ilkel bir dinî hakikat olarak bilelim ki, bizim dinimizde bir özel sınıf yoktur. Ruhbaniyeti reddeden bu din, tekel kabul etmez. Mesela ulema; herhalde aydınlatma görevi ulemaya ait olmadıktan başka, dinimiz de bunu kesinlikle yasaklar. O halde biz diyemeyiz ki, bizde bir özel sınıf vardır; diğerleri dinen aydınlatma hakkından yoksundur. Böyle anlarsak kabahat bizde, bizim cahilliğimizdedir. Hoca olmak için, yani dini hakikatleri halka öğretmek için, mutlaka ilmiye kisvesi şart değildir. Bizim yüce dinimiz her erkek ve kadın müslümana kamu araştırmasını farz kılıyor ve her erkek ve kadın müslüman, toplumu aydınlatmakla yükümlüdür.

Efendiler, bir fikri daha düzeltmek isterim. Milletimizin içinde hakikî ulema, ulemamız içinde de milletimizin hakkıyla övünebileceği bilgincilerimiz vardır. Fakat bunlara karşılık, ilmi kılık altında, bilim hakikatinden uzak, bilimi yeterince öğrenmemiş, bilim yolunda gerektiği kadar ilerleyememiş hoca kıyafetli cahiller de vardır. Bunların ikisini birbirine karıştırmamalıyız.

Seyahatlerimde, birçok hakikî aydın ulemamızla temas ettim. Onları, en yeni bilimsel eğitimi almış, sanki Avrupa'da öğrenim görmüş bir düzeyde gördüm. İslami ruha ve hakikatlerine vakıf olan ulemamızın hepsi bu olgunluk düzeyindedir. Şüphesiz ki, bu gibi ulemamızın karşısında inançsız ve hain ulema da vardır, lakin bunları onlarla karıştırmak doğru olmaz.

20 Mart 1923

ASD, c.II, s.144.

Dinin Zorbalığa Alet Edilmesi, Ulemanın Rolü, Gericillğe Devrimci Dikta

Bütün zorba hükümdarlar hep dini alet edindiler; ihtiras ve zorbalıklarına destek bulmak için hep ulema sınıfına başvurular. Hakikî ulema, dini bütün bilginler, hiçbir vakit bu zorba taç sahiplerine başeğmediler. Onların emirlerini dinlemediler, tehditlerinden korkmadılar. Bu gibi ulema, kamçılar altında dövüldü, memleketlerinden sürüldü, zindanlarda çürütüldü, darağaçlarında asıldı. Lakin onlar, yine o hükümdarların keyfine dini alet yapmadılar. Fakat hakikat halde bilgin olmamakla beraber, sırf o kılıkta oldukları için bilgin sanılan, çıkarına düşkün, hırslı ve imansız birtakım hocalar da vardı. Hükümdarlar, işte bunları ele aldılar ve "işte bunlar dine uygundur" diye fetvalar verdiler. Gerektiğinde yanlış hadisler bile uydurmaktan çekinmediler. İşte o tarihten beri saltanat tahtında oturan, saraylarda yaşayan, kendilerine halife namı veren zorba hükümdarlar, bu gibi hoca kıyafetli arsızlara iltifat ettiler ve onları korudular. Hakikî ve imanlı ulema, her vakit ve her devirde onların nefretini topladı.

Üç buçuk dört sene evveline kadar yaşayan Osmanlı hükümdarları da, aynı şeyi yapmışlar, aynı hilelerden yararlanmışlardı. Osmanlı tarihinden bu konuda uzun misaller söylenmesine gerek yok, son Osmanlı hükümdarı Vahdettin'in hareketleri gözünüzün önündedir. Onun emriyledir ki, bile bile ölüme götürülen milleti kurtarmak isteyenler, isyancı ilân edildi.

Onun emriyle, millet ve vatani kurtarmak için kan döken aziz ordumuzun, başkaldıranlar sürüsü olduğuna dair fetvalar veren ulema kıyafetli kimseler çıktı. Onlar, bu fetvaları, Yunan uçaklarıyla ordumuzun içine atıyorlardı. İşte bu noktada, soruyu soran arkadaşımıza yerden göğe kadar hak veririm. Ulema içinde böyle hainleri koruyan, kötü hareketlerini şeriatla uyduran, din görüntüsü ve şeriat sözleriyle milleti ayağa kaldıran ve aldatan bilginlerin –onlar için bu deymi kullanmak istemem– böyle kötülüğe alet olan insanların yüzündendir ki, dört halifeden sonra, din daima siyasetin aracı, çıkarın aracı, zorbalığın aracı yapıldı. Bu hal, Osmanlı tarihinde böyleydi. Abbasiler, Emeviler zamanında böyleydi. Ancak şurayı dikkatinize sunarım ki, böyle adi ve alçak hilelerle hükümdarlık yapan halifeler ve onlara dini alet yapmaya tenezzül eden sahte ve imansız bilginler, tarihte daima rezil olmuşlar, küçük düşürülmüşler ve daima cezalarını görmüşlerdir. Abbasi halifelerinin sonuncusu, biliyorsunuz ki bir Türk tarafından parçalanmıştı. Dini, kendi ihtiraslarına alet yapan hükümdarlar ve onlara yol gösteren hoca adlı hainlerin sonu, hep böyle olmuştur. Böyle yapan halifelerin ve ulemanın arzularında başarılı olamadıklarını, tarih bize sonsuz örneklerle açıklamakta ve kanıtlamaktadır. Artık bu milletin ne öyle hükümdarlar, ne öyle bilginler görmeye tahammülü ve imkânı yoktur. Artık kimse, öyle hoca kıyafetli sahte bilginlerin yalanına önem verecek değildir. En cahil olanlar bile o gibi adamların niteliğini pekâlâ anlamaktadır.

Fakat bu konuda tam bir güven sahibi olmaklığımız için; bu uyanış, bu uyanıklılığı, onlara karşı bu nefreti, hakikî kurtuluş ânına kadar bütün kuvvetiyle hatta artan bir azimle korumalı ve sürdürmeliyiz. Eğer onlara karşı benim şahsımdan bir şey anlamak isterseniz, derim ki, ben şahsen onların düşmanıyım. Onların olumsuz yönde atacakları bir adım, yalnız benim şahsı imanıma değil, yalnız benim amacıma değil, o adım benim milletimin hayatıyla ilgili, o adım milletimin hayatına karşı bir kasıt, o adım milletimin kalbine yöneltilmiş zehirli bir hançerdir. Benim ve benimle aynı görüşte olan arkadaşlarımla yapacağı şey, mutlaka ve mutlaka o adımı atanı tepelemektir.

Şüphe yok ki arkadaşlar, millet birçok fedakârlık, birçok kan pahasına, en sonunda elde ettiği hayatının ilkelerine kimseyi tecavüz ettirmeyecektir; bugünkü hükümetin, meclisin, kanunların, anayasanın nitelik ve felsefesi hep bundan ibarettir.

Sizlere bunun da üstünde bir söz söyleyeyim. Diyelim ki, eğer bunu sağlayacak kanunlar olmasa, bunu sağlayacak meclis olmasa, öyle olumsuz adım atanlar karşısında herkes çekilse ve ben kendi başıma yalnız kalsam, yine tepeler ve yine öldürürüm.

20 Mart 1923

"Konya Gençleriyle Konuşma", ASD, c.II, s.145-146.

Gericiliğe Şiddetli Karşılık

Fakat bütün iyi niyete, gösterilen bütün sebata, azim ve metanete, gösterilen bütün birlik ve dayanışmaya rağmen yine en güzel, en isabetli, en doğru zihniyetleri ve ülküleri bozmaya çalışacak insanlara tesadüf edilecektir. Öylelerine karşı bütün millet fertleri çok şiddetli karşılık vermelidir.

20 Mart 1923

ASD, c.II, s.142.

Batıl İnançlar ve Gerçek İslam

İslam toplumuna dahil olan birtakım kavimler, İslam oldukları halde çökmeye, yokluk ve gerilemeye maruz kaldılar. Geçmişlerinin yanlış veya batıl alışkanlık ve inançlarıyla İslamiyeti karıştırdıkları ve bu suretle gerçek İslamiyetten uzaklaştıkları için kendilerini düşmanlarının esiri yaptılar.

20 Mart 1923

ASD, c.II, s.139.

Ulema, Hakiki Şeriat, İbnî Rüşd'ler

Milleti aydınlatma ve uyarma yolunda başarıyla yürüyebilecek din-daşlarımız (Tanrı'ya şükür) çoktur (...). Her yerdeki, her beldedeki yüce

ulemanın, çok yüksek mevkileri, yerine getirecekleri çok hayırlı görevler vardır. Bu gibi ulemamızın çalışmasıyla hakikî bilim erbabının, hakikî şer'î esaslara girişerek, bugünkü idaremizin, asıl şer'in ve dînin ruhundan alınmış olduğunu ve İslamî hakikatlerin bize asıl bugünkü şekli emrettiğini anlatmakla yerine getirecekleri görevler, cidden kıymetli ve önemlidir.

Bütün İslâm âleminin gurur kaynağı olan İbni Rüşd'ler, İbni Sina'lar, İmamı Gazalî'ler, Farabî'ler gibi yüksek düşünceli kişilerin, milletimizin ulema sınıfı içinde nurlu beyinleriyle ortaya çıkacaklarına eminim.

21 Mart 1923

ASD, c.II, s.154-155.

Milletleri Esaretten Kurtaran Büyük Fikir Akımları

Efendiler, dünyanın belli başlı milletlerini esaretten kurtaran, egemenliklerine kavuşturan büyük fikir akımları, köhne kurumlara ümit bağlayanların, çürümüş idare usullerinde kurtuluş kuvveti arayanların amansız düşmanıdır.

Avusturya, Almanya, Rusya ve hatta dünyanın en tutucu bir uygarlığına mensup Çin imparatorlukları, o büyük fikir akımlarının yıkıcı darbeleriyle gözlerimizin önünde devrilmiştir.

İşte efendiler, yeni Türkiye Devleti, dünyaya egemen, o büyük ve kuvvetli fikrin, Türkiye'de belirmesidir, gerçekleşmesidir. Dünyanın toplumsal ve siyasal gereklerinden doğan ve binlerce senelik Türk tarihinin gelişmesinin sonucu olan devletimiz, devam ve istikrarın bütün nitelik ve koşullarına sahiptir.

13 Ağustos 1923

ASD, c.I, s.321.

Fransız Devrimi, Doğu'dan Batı'ya Yürüyüş

Biz hepimiz, Fransa'nın kültür kaynağından içtik.

(...) Memleketler çeşitlidir, fakat uygarlık birdir ve bir milletin ilerlemesi için de, bu biricik uygarlığa katılması gerekir. (...) Biz daima Doğu'dan Batı'ya doğru yürüdük.

(...) Bütün çalışmamız, Türkiye'de çağdaş, dolayısıyla Batılı bir hükümet meydana getirmektir. Uygarlığa girmek arzu edip de, Batı'ya yönelmemiş millet hangisidir? Bir yönde yürümek azminde olan ve hareketinin ayağında bağlı zincirlerle zorlaştırıldığını gören insan ne yapar? Zincirleri kırar, yürür.

29 Ekim 1923

"Fransız Muharriri Maurice Pernot'ya Demeç",
ASD, c.III, s.66-68.

Türk Tarihinde İslamın ve Halifenin Rolü, Dine İnanma

Tarihimizin en mesut devresi, hükümdarlarımızın halife olmadıkları zamandır. Bir Türk padişahı, hilafeti her nasılsa kendisine mal etmek için; etkisini, alışkanlığını, servetini kullandı. Bu, sırf bir rastlantı eseri-ridir. Peygamberimiz, tilmizlerine, İslâmiyeti, dünya milletlerine kabul ettirmelerini emretti; bu milletlerin hükümeti başına geçmelerini emretmedi. Peygamberin zihninden asla böyle bir fikir geçmemiştir. Hilafet demek, idare, hükümet demektir. Gerçekten görevini yapmak, bütün Müslüman milletlerini idare etmek isteyen bir halife, bunu nasıl başarır? İtiraf ederim ki, bu koşullar içinde beni halife tayin etseler derhal istifamı verirdim.

Fakat tarihe gelelim, gerçekleri inceleyelim. Araplar Bağdat'ta bir hilafet kurdular fakat (Kurtuba'da bir hilafet daha meydana getirdiler. Ne Acemler ne Afganlılar, ne Afrika Müslümanları, İstanbul halifesini asla tanımadılar. Bütün İslâm milletleri üzerinde yüksek ruhani görevini yerine getiren biricik halife fikri, hakikatten değil, kitaplardan çıkmış bir fikirdir. Halife hiçbir zaman, Roma'daki Papa'nın, Katolikler üzerindeki kuvvet ve iktidarını gösterememiştir.

Son reformlarımızın sebep olduğu eleştiriler, hakikat dışı, hayali bir fikirden, İslâm birliği fikrinden esinlenmiştir. Bu fikir asla hakikat olmamıştır.

Biz halifeyi eski ve saygın bir geleneğe saygı duyarak yerinde bıraktık. Halifeye hürmetimiz vardır, gerek kendi gerek ailesinin ihtiyaçlarını sağlıyoruz. Ekleyeyim ki, İslam âleminde Türkler, halifenin maddi ihtiyaçlarını fiilen sağlayan tek millettir. Dünya çapında bir halifelige değer verenler, şimdiye kadar her türlü katılımdan çekinmişlerdir. O halde ne iddia ediyorlar? Yalnız Türkler, bu kurumun yüküne tahammül etsinler ve yine yalnız onlar halifenin egemenliğine uysunlar... Bu iddia aşırıdır.

Siyasetimizi dine aykırı olmak şöyle dursun, din bakımından eksik bile hissediyoruz.

Türk milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, bizzat hakikate nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum. Bilince aykırı, ilerlemeye engel hiçbir şey içermiyor. Oysa, Türkiye'ye bağımsızlığını veren bu Asya milletinin içinde daha karışık, yapmaca, batıl inançlardan ibaret bir din daha vardır. Ancak bu cahiller, bu âcizler, sırası gelince aydınlanacaklardır. Onlar ışığa yaklaşmazlarsa, kendilerini mahv ve mahkûm etmişler demektir. Onları kurtaracağız.

29 Ekim 1923

"Fransız Muharriri Maurice Pernot'ya Demeç"
ASD, c.III, s.69-70.

Gericiliği Ezmek

Uygulamamızda hiçbir zaman bu engel, yoğun tabakadan gelmeyecektir. Halk refah içinde, bağımsız, zengin olmak istiyor; komşularının refahını gördüğü halde, fakir olmak pek ağırdır. Gericiler fikirler aşıl原因anlar belli bir sınıfa dayanabileceklerini zannediyorlar. Bu, kesinlikle bir kuruntudur, bir zandır. İlerleme yolumuzun önüne dikilmek isteyenleri ezip geçeceğiz. Yenilik yadisinde duracak değiliz. Dünya müthiş bir akımla ilerliyor. Biz bu uyumun dışında kalabilir miyiz?

4 Aralık 1923

ASD, c.III, s.72.

Peygamber ve Danışma

Devlet idaresinde danışma çok önemlidir. Bizzat Cenab-ı Peygamber bile danışarak iş yapmak gereğini söylemiştir. Ve kendisi, bizzat öyle yapmıştır. Bundan başka (ve şâvirhum fi'l emri) diye Cenab-ı Hak'kın da kendisine seslenişi vardır. Peygamberin zatına yönelen bu emrin ondan sonra gelenleri kapsayacağında şüphe yoktur. Danışmamak meşru değildir.

Şubat 1923

Eskişehir-Izmit Konuşmaları (1923), Kaynak Yayınları, s.66.

Peygamber'in Dünyaya Bildirisi

Cenab-ı Risaletpenâh efendimiz, bütün İslâm toplumunun, kitaba inananların bildiği üzere, Yaradan tarafından dinî hakikatleri insanlık dünyasına bildirmeye ve anlatmaya memur buyuruldu ve ismi peygamberdir. Yani haber ulaştırmaya memurdur. Cenab-ı Hak Kur'an dogmalarında, kendisine, emirlik, saltanat, taç sahipliği yöneltmiş değildir. Hükümdarlık vermiş değildir. Peygamberlik göreviyle yollanmıştır. Elbette hakikî görevine eksiksiz sahip olan Cenab-ı Peygamber, bütün dünya toplumuna onu bildirdi. Hepinizin bilmesi gerekir ki, o devirde, mesela doğuda bir İran devleti, kuzeyde bir Roma İmparatorluğu vardı. Başka birçok doğmuş ve oluşmuş devletler vardı ve Cenab-ı Peygamber, devletlere gönderdiği peygamberlik mektubunda buyurmuşlardır ki, "Allah bir ve ben onun tarafından size hakikati bildirmeye memurum. Hak din, İslâm dinidir. Ve bunu kabul ediniz." Ve fakat eklemiştir: "Ben size hak dinini kabul ettirmekle zannetmeyiniz ki, sizin milletinize, sizin hükümetinize elkoymuş olacağım. Siz hangi hükümet şeklinde, hangi durumda bulunuyorsanız, o yine saklıdır. Yalnız Hak dinini kabul ve muhafaza ediniz."

1923

Eskişehir-Izmit Konuşmaları (1923), Kaynak Yayınları, s.200.

Panislamizm ve Panturanizm

Yeni Türkiye'nin izleyeceği siyaset, belirsiz ve keyfi olamaz. Bizim siyasetimiz, kesinlikle milletin yetenek ve ihtiyacıyla uyumlu olacaktır. Bizim için ne İslâm birliği ne Turanizm mantıklı bir siyaset yolu olamaz. Artık yeni Türkiye'nin devlet siyaseti, milli sınırları içinde, egemenliğine dayanarak bağımsız yaşamaktır. Hareket kuralımız budur!

1923

Mahmut Soydan, "Gazi ve İnkılâp", *Milliyet* gazetesi, 7.12.1929.

Bin Yıl Öncesinin Kanunları, Mecelle ve Çağdaşlık

Uygar ve düzenli bir devletin makinesi, eski kanunlarla işleyemez. Bugün mevcut kanunlarımızın kökü, daha çok Mecelle'dir. Yeni Türkiye, ne zamanı ne de ihtiyacı göz önünde tutmayan Mecelle'nin hükümlerine bağlı kalmaz. En uygar milletler derecesinde, hukuk hükümlerimizi de düzelterek. Yüz sene, beş yüz sene, bin sene evvel yaşayan bir toplum için yapılan kanunlarla, bugünkü toplumları idareye kalkışmak gaflettir, cehalettir.

1923

Mahmut Soydan, "Gazi ve İnkılâp", *Milliyet* gazetesi, 5.2.1930.

Gerici Hareketleri Boğmak

Fransız Devrimi, ancak yüz senede başarıya ulaşmıştır. Biz ise devrimimizin henüz üçüncü senesindeyiz. Kimse iddia edemez ki, bizim devrimimiz de bir tepkiye, bir gericilik hareketine uğramasın. Fakat bu üç sene içinde akıttığımız kanların yeter görülmesi için çıkacak gerici hareketleri doğduğu yerlerde boğmaya çalışmalıyız.

1923

Mahmut Soydan, "Gazi ve İnkılâp", *Milliyet* gazetesi, 7.12.1929.

Dinsizlik Değil Maddilik

Gazi Mustafa Kemal Paşa- Hükümet dinsizdir demek, halk topluluğuna hükümete hücum edin demektir.

Müşak Bey- Dinsiz demiş Hüseyin Cahit Bey mektubunda, bunu da çizmiş...

Gazi Mustafa Kemal Paşa- Maddî demeli, cismanî demeli ve bu kelimeler varken dinsiz dememeli.

1923

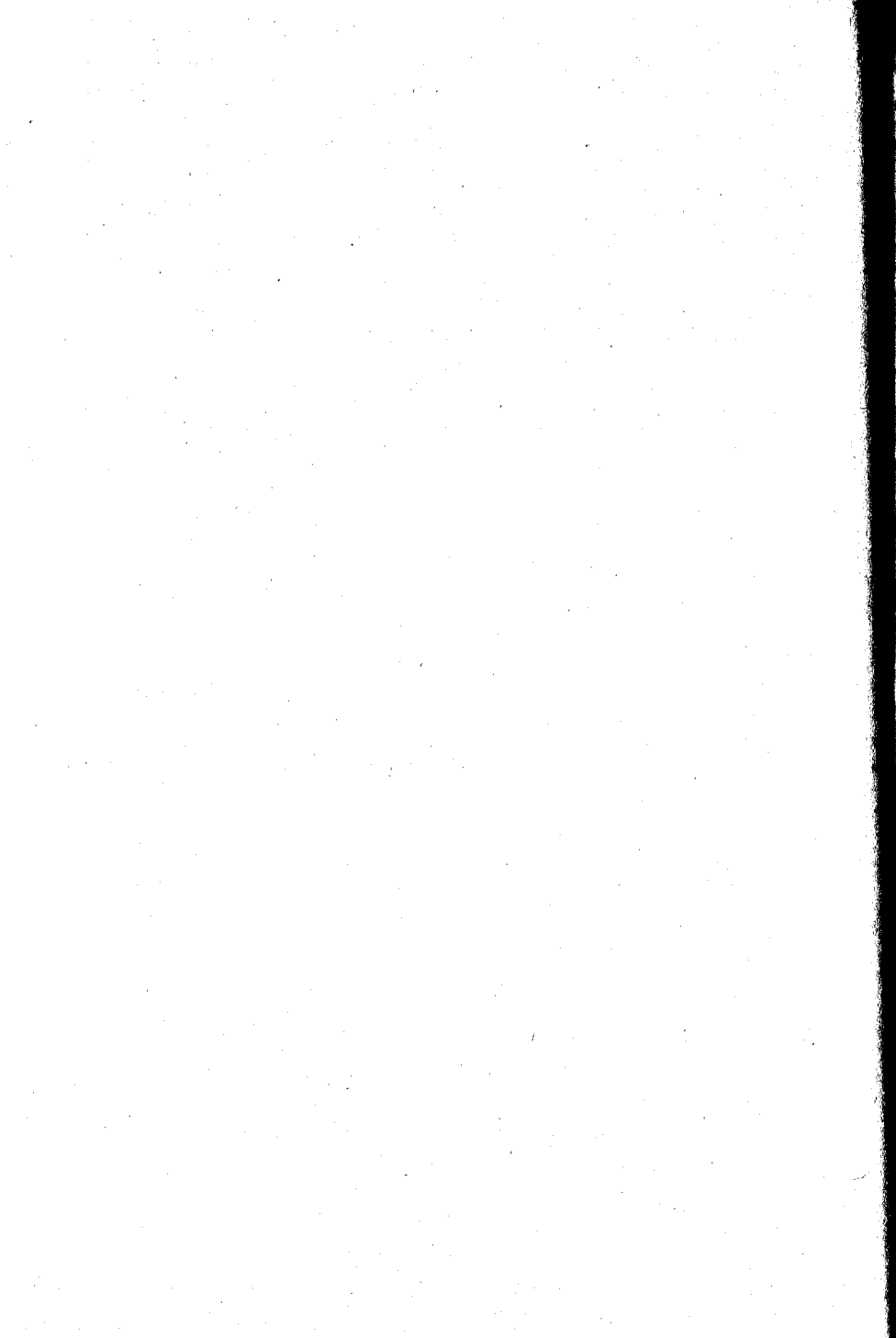
Mustafa Kemal, *Eskişehir-İzmit Konuşmaları* (1923), Kaynak Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Haziran 1993, s.149.

İslam ve Siyaset

Bağlanarak inandığımız ve mesut bulunduğumuz İslamî diyaneti, yüzyıllardan beri olageldiği üzere, bir siyaset aracı konumundan kurtararak yüceltmenin zorunlu olduğu gerçeğini gözlemliyoruz (bravo sesleri, alkışlar). Kutsal ve tanrısal olan inanç ve vicdanımızı, karışık ve renkli olan ve her türlü çıkar ve ihtirasların ortaya çıkmasına sahne olan siyasetten ve siyasetin bütün uzuvlarından bir an evvel ve kesinlikle kurtarmak, milletin bu dünyaya ve öbür dünyaya ait mutluluğunun emrettiği bir zorunluluktur (alkışlar). Ancak bu şekilde İslami diyanetin anlamı belirir (çok doğru söylediniz sesleri).

1 Mart 1924

ASD, c.I, s.330-331.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4 MART 1924 SONRASI TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEVRİM DÖNEMİ

Halifeliğin Kaldırılması

Son günlerde meclisçe alınan kararlar, milletçe tabîî ve hakikî bir biçimde zaten arzu edilmekte olan konulardır. Bunları olağanüstü olarak anlamaya yer yoktur. Millet bunları varolan diliyle ve tabîî bir tarzda istiyordu. Hakikî kurtuluş ve selamete karar vermiş olan bir millettten de başka türlü eğilim beklenemezdi. Bu kararlar, millet ve memleket için herhalde çok hayırlıdır. Ve pek az zamanda bütün bu iyilikler belirecektir. Geçmişteki hareket tarzına ilişkin pişmanlıklar bu şekilde giderilecektir.

4 Mart 1924

"Hilafetin Kaldırılması Konusunda Gazetecilere Verilen Demeç", ASD, c.III, s.74.

Hilafet, Patrikhane, Hahamlık

Halifelikle beraber Türkiye'de varolan Ortodoks ve Ermeni kiliseleri patrikhaneleri ile Musevi hahamhanelerinin, ortadan kalkması lazımdır. Halifelik ve bu çeşitli patriklikler, yüzyıllardan beri ruhanî yetki alanları dışında çok büyük ayrıcalıklar topladılar. Halkın görüşüne dayanılarak verilen hukuk dışında ayrıcalıklarla Cumhuriyet idaresinin uygulanması

mümkün değildir. Geçmişte, özellikle Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra, Anayasamızı ve Meşrutiyet kanunlarımızı, Batı'nın uygarlık makinesine uyarak değiştirmeye çok çalıştık. Fakat bu girişimimiz sonuç vermedi. Çünkü her adımda, patrikhaneler ve halifelik gibi, siyasî, dinî kurumların hukukuyla karşı karşıya geldik.

4 Mayıs 1924

ASD, c.V, s.104-105.

Millî Ahlakın Temeli

Millî ahlâkımız, medenî esaslarla ve hür fikirlerle tenmiye ve takviye olunmalıdır. Bu çok mühimdir; özellikle dikkat nazarınızı çekerim. Tehdit esasına dayanan ahlâk, bir fazilet olmadıktan başka güvene de şayan değildir.

25 Ağustos 1924

ASD, c.II, s.173.

Halife ve Sultanların Despotluğu

Milletimizin uzun yüzyıllardan beri hanlar, hakanlar, sultanlar, halifeler elinde, onların tahakküm ve despotluğu altında ne kadar ezildiğini, onların hırslarını gidermek yolunda ne kadar büyük felaketlere ve zararlara uğradığını düşünürsek, milletimizin egemenliğini eline almış olması olayının, bütün büyüklüğü ve önemi gözlerinizde belirir. Gerçi büyük zaferin ertesine kadar, İstanbul'da, halife ve sultan adı altında bir şahıs ve onun işgal ettiği halifelik ve saltanat unvanıyla bir makam vardı. Fakat bu zaferden sonra millet, o makamları ve o makam sahiplerini hak ettikleri sonuca ulaştırdı.

30 Ağustos 1924

ASD, c.II, s.179.

Köhne Zihniyetler, Uygarlık ve Fen

Hayata ve geçinmeye hâkim olan hükümlerin, zamanla değişimi, gelişimi ve yenilenmesi zorunludur. Uygarlığın buluşlarının, fennin harikalarının, dünyayı yenilikten yeniliğe ulaştırdığı bir devirde, yüzyıllık köhne zihniyetlerle, geçmişe hayranlıkla varlığı korumak mümkün değildir. Uygarlıktan söz ederken şunu da kesinlikle söylemeliyim ki, uygarlığın esası, ilerleme ve kuvvetin temeli aile hayatındadır.

30 Ağustos 1924

ASD, c.II, s.181.

Bilim ve Fen Dışında Yolgösterici Aramak

Dünyada her şey için, uygarlık için, hayat için, başarı için en hakikî yol gösterici, bilimdir, fendir. Bilim ve fennin dışında yol gösterici aramak gaflettir, cehalettir, sapkınlıktır. Yalnız, bilimin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki aşamalarının gelişimini algılamak ve ilerlemesini zamanla izlemek şarttır. Bin, iki bin, binlerce sene evvelki bilim ve fen dilinin çizdiği ilkeleri, şu kadar bin sene evvel, bugün aynen uygulamaya kalkışmak, elbette bilim ve fennin içinde bulunmak değildir.

22 Eylül 1924

ASD, c.II, s.194.

Kutsal Kitapları Tanık Gösteren Rehberler

Yön yanlış ise ve koskoca bir millet, inandığı ve güvendiği kitaplardan; kutsal kitaplardan tanık göstererek rehber olduklarını iddia edenlerin sözlerine inanarak yürürlerse ve bu yürüyüş yönü kendilerini mahva ve yok olmaya düşürürse, kabahat, bu yönü izleyen zavallı halktan çok, rehberlere ait değil midir?

22 Eylül 1924

ASD, c.II, s.196.

Din ve Ahlak

Efendiler; yeryüzünde üç yüz milyonu aşan İslam vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlâk almaktadırlar. Fakat ne yazık, hakikî olay şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kitleleri şunun ya da bunun esareti ve aşağılanma zincirleri altındadır. Aldıkları manevî terbiye ve ahlak, onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek insani meziyeti vermemiştir, veremiyor. Çünkü terbiyelerinin hedefi millî değildir.

(...) Millî terbiye ile geliştirmek ve yükseltmek istenilen genç beyinleri, bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayâlî fazlalıklarla doldurmaktan dikkatle sakınmak lazımdır.

Hoca efendi bu fikrini açıklamak için, "Vettini vezzeýtûni ilâh..." ayetini kendince yorumladılar. İncir ve zeytin çekirdeğinden ilke çıkardılar. Birindeki çokluğa, diğerkindeki birliğe işaret ettiler. Ayetin anlamı bu mudur, değil midir, bir şey demiyeceğim. Yalnız bu seyahatim sırasında, rastlantı sonucu, bu ayetin anlamını diğerk bir hoca efendiden sormuştum. Bunun için yarım saat kadar irdelemeye ihtiyacı olduğunu söyledi. Ömrünü medreselerde din biliminin öğrenim ve öğretimiyle geçiren bir kişi, bir kitabın bir satırını Türkçe ifade edebilmek için böyle bir ihtiyaç belirtirse, millet, milletin bireyleri ne desin? Onun için efendiler, genç kuşağın beynini yormadan, onun her şeyi kabule ve sindirmeye yetenekli kıvrımları, hakikat izleriyle süslenmelidir.

22 Eylül 1924

ASD, c.II, s.198-199.

Cumhuriyetin İftihar Ettiği Hoca

Efendiler, bundan beş sene evvel buraya geldiğim zaman bu şehir halkı da bütün millet gibi vaziyeti hakikiyeyi anlamamışlardı. Fikirlerde karışıklık vardı. Beyinler âdeta durgun bir halde idi. Ben burada birçok zevatla beraber Kâmil Efendi Hazretleriyle de görüştüm. Bir camii şerifte hakikati halka izah ettiler. Efendi Hazretleri halka dediler ki: "Milletin şerefi, haysiyeti, hürriyeti, istiklâli hakikaten tehlikeye düşmüştür. Bu felâketten kurtulmak, icabederse vatanın son

bir ferdine kadar ölmeyi göze almak lâzımdır. Padişah olsun, halife olsun, isim ve unvanı her ne olursa olsun hiçbir şahıs ve makamın varlık nedeni kalmamıştır. Yegâne kurtuluş çaresi halkın doğrudan doğruya hâkimiyeti eline alması ve iradesini kullanmasıdır." İşte Efendi Hazretlerinin bu yolgösterici tarzda vuku bulan varız ve nasihatından sonra herkes çalışmaya başladı. Bu münasebetle Müftü Kâmil Efendi Hazretlerini takdirle yadediyorum. Ve genç Cumhuriyetimiz bu gibi ulema ile iftihar eder.

24 Eylül 1924
ASD, c.II, s.200-201.

Bağnazlık ve Uygarlık

Gezdiğim ve gördüğüm her yerde millet, cehalet ve bağnazlığa savaş açmış haldedir. Uygarlık ve yenilik yolunda bir an kaybetmeye onayı yoktur. Paslı beyinlerin bilinçsiz dil uzatmaları, birden, milletin ortak ve müthiş fevranıyla bunalmaktadır. Bunu gözlerimle gördüm.

Eylül 1924
ASD, c.V, s.149.

Şeriat Oyunları ve Geçmişin Zorbalık Kurumları

Geçmişin kurumları, başından sonuna kadar milletin başında yumruk tutan bir sürü zorbalık kadrosundan başka bir şey değildir.

(...)

Artık Türkiye, din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir. Bu gibi oyuncular varsa, kendilerine başka taraflarda sahne arasınlar.

Geçmişin gafletlerinin, paslı tembelliklerinin Türkiye halkının bey-ninden silinmiş olduğunda, şüphe ve tereddüde yer yoktur. Ulaştığımız mesut durumdan bir adım geriye gitmek, kimsenin söz konusu etmeye dahi yetkili olmadığı kesin bir hakikattir.

31 Ekim 1924
ASD, c.III, s.75-76.

Halifelik

Halifelik, geçmişin bir rüyası olup zamanımızda varlık nedeni yoktu. Tunuslu, Mısırlı ve Hintlilerle diğer Müslümanlar, hakikatte İngiliz tahakkümü altında veya Fransız uyuğundadırlar. Yakında Mısır'da bir halife tayin edilecekmiş.

25 Kasım 1924

ASD, c.V, s.107.

Dini Fikirlere Saygı

Dinî fikirlere ve inançlara saygılı olmak, öteden beri tabîî ve genel bir anlayıştır. Bunun aksini düşünmek için sebep yoktur.

11 Aralık 1924

ASD, c.III, s.78.

Akıl, Mantık ve Zekâ ile Hareket Etmek

Bizim; akıl, mantık, zekâ ile hareket etmek şiarımızdır. Bütün hayatımızı dolduran olaylar bu hakikatin kanıtıdır.

5 Ocak 1925

ASD, c.V, s.210.

İslam Dünyası ve Uygarlık

Fikrimiz, zihniyetimiz uygar olacaktır. (...) Uygar olacağız. (...) Bütün Türk ve İslâm dünyasına bakınız. Zihinleri uygarlığın emrettiği kapsam ve yükselmeye uymadıklarından ne büyük felaketler, ne acılar içindeler. Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız ve nihayet son felaket çamuruna batışımız bundandır. Beş altı sene içinde kendimizi kur-

tarmışsak, bu, zihniyetimizdeki değişikliktendir. Artık duramayız. Herhalde ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. (...) Uygarlık öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona kayıtsız olanları yakar ve mahveder.

24 Ağustos 1925

ASD, c.II, s.207.

Sultan ve Halifelerin Düşmanla İşbirliği

İstanbul'da saltanat ve sefahatlerinin, menfaatlerinin devam ettirilmesini düşmanların anavatanımızı istila etmek emellerine uydurmakta, onlarla işbirliği yapmakta, düşman devletlerin her isteğine boyun eğmekte asla tereddüt göstermeyen, vicdanları sızlamayan, milletimizin hür ve bağımsız yaşama azmini kırma için haince girişimlerden çekinmeyen sultan ve halifelerin, artık bu vatanı asla yeri yoktur ve olamaz (kesinlikle olamaz ve olmayacaktır sesleri).

26 Ağustos 1925

ASD, c.V, s.36.

Halife, Eğitim ve Öğretimin Birliği

Sevgili kardeşlerim, fikir ve kavrayış sahibi olduğunu büyük olaylarla kanıtlamış olan bu millet; Allahın gölgesi, peygamberin vekili olduğunu iddia küstahlığında bulunan halife unvanındaki gafillere, cahillere, ikiyezlülere vatanında, vicdanında yer verebilir miydi? Bunu sizden soruyorum (haşa, kesinlikle sesleri). Büyük millet, dünya uygarlık ailesinde saygın bir yere sahip olmaya lâyık Türk milleti, evlatlarına vereceği eğitimi, okul ve medrese adında birbirinden büsbütün başka iki tür kuruma bölmeye, halen katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimi birleştirmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette bireylerden oluşan bir millet yapmaya imkân aramak abesle uğraşmak olmaz mıydı?

28 Ağustos 1925

ASD, c.II, s.209-210.

Devrimi Kabul Etmeyen Zihniyetler Darmadağın Edilecek

Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağdaş ve bütün anlam ve şekilleriyle uygar bir toplum haline ulaştırmaktır. Devrimlerimizin asıl ilkesi budur. Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri darmadağın etmek zorunludur. Şimdiye kadar milletin beynini paslandıran, uyuşturan bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Herhalde zihniyetlerde mevcut hurafeler bütünüyle atılacaktır. Onlar çıkarılmadıkça beyine hakikat nurlarını yerleştirmek olanaksızdır.

30 Ağustos 1925

ASD, c.II, s.214.

Şeyhler, Dervişler, Tarikat Reisleri

Ölülerden yardım istemek, uygar bir toplum için utanç vericidir. Mevcut tarikatların amacı, kendilerine bağlı olan kimseleri dünyevi ve manevi olan hayatta mutlululuğa erdirmekten başka ne olabilir? Bugün bilimin, fennin, bütün kapsamıyla uygarlığın ışığı karşısında, filan veya falan şeyhin uyarısıyla maddi ve manevi mutluluğu arayacak kadar ilkel insanların, Türkiye uygar topluluğunda varolmasını asla kabul etmiyorum (şiddetli alkışlar).

Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakikî tarikat, uygarlık tarikatıdır (sürekli alkışlar). Uygarlığın emir ve talep ettiğini yapmak, insan olmak için yeter. Tarikat reisleri, bu dediğim hakikati bütün açıklığıyla kavrayacak ve kendilerinden, derhal tekelerini kapatacak, müritlerinin artık ergenliğe ulaştıklarını elbette kabul edeceklerdir.

30 Ağustos 1925

ASD, c.II, s.215.

Müftü, Hatip ve İmamlar

Cumhuriyet hükümetimizin bir Diyanet İşleri Başkanlığı makamı vardır. Bu makama bağlı müftü, hatip, imam gibi görevli birçok memurlar bulunmaktadır. Bu görevli kişilerin bilimleri, faziletleri derecesi bilinmektedir. Ancak burada görevli olmayan birçok insanlar da görüyorum ki, aynı kıyafeti giymeye devam etmektedir. Bu gibiler içinde çok cahil hatta okuma yazması olmayanlara rastladım. Özellikle bu gibi cahiller, bazı yerlerde, halkın temsilcileriymiş gibi onların önüne düşüyorlar. Halkla doğrudan doğruya temasa adeta bir engel oluşturmak sevdasında bulunuyorlar. Bu gibilere sormak istiyorum. Bu görev ve yetkiyi kimden, nereden almışlardır? Bilindiğine göre milletin temsilcileri seçtikleri mebuslar ve onlardan oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Meclis'in güvenini kazanmış Cumhuriyet Hükümeti'dir. Bir de yerel seçilmiş belediye başkanları ve kurulları vardır. Millete hatırlatmak isterim ki, bu laubaliliğe izin vermek asla doğru değildir. Herhalde, yetkisi olmayan bu gibi kimselerin görevli olan kişilerle aynı kılığı taşımalarındaki sakıncaya, hükümetin dikkatini çekeceğim.

30 Ağustos 1925

ASD, c.II, s.215-216.

Tekkeler

Tekkeler kesinlikle kapanmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti, her şubede doğru yolu gösterecek kudrete sahiptir. Hiçbirimiz tekkelerin uyarmasına muhtaç değiliz. Biz uygarlıktan, bilim ve fenden kuvvet alıyoruz ve ona göre yürüyoruz. Başka bir şey tanımıyoruz. Doğru yoldan sapmışların gayesi, halkı, kendinden geçmiş ve aptal yapmaktır. Oysa halkımız, aptal ve kendinden geçmiş olmamaya karar vermiştir. Bunlar basit bir iş görünür, fakat önemi vardır. Biz dünya ailesi içinde uygarız. Her görüş noktasından uygarlığın gereklerini uygulayacağız.

1925

Aktaran: Mustafa Selim İmece, *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, s.68.

Şapka ve Hocalar

Güzel bir başlık olan şapkadan pek az bir sürede, dervişler, mürit ve hocalar da memnun kalacaklardır. Akıllı ve zeki insanlar, uygar olmayan bir kılık altında kişisel değerlerini ve bilimlerini kaybetmektedir.

23 Eylül 1925

ASD, c.V, s.37.

Dünya İhtiyaçlarını Esas Alan İdare

Millet, saydığım değişiklik ve devrimlerin tabîî ve zorunlu gereği olarak, genel idaresinin ve bütün kanunlarının, ancak dünyaya ilişkin ihtiyaçlardan esinlenen ve ihtiyacın değişmesi ve olgunlaşmasıyla, sürekli değişmesi ve olgunlaşması esas olan dünyalı bir idare zihniyetini hayat sebebi kabul etmiştir.

5 Kasım 1925

ASD, c.II, s.237.

Din ve Mezhep Bağı

Milletin, varlığını sürdürmesi için bireyleri arasında düşündüğü ortak bağ, asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani millet, din ve mezhep bağı yerine, Türk milliyeti bağıyla bireylerini toplamıştır.

5 Kasım 1925

ASD, c.II, s.237.

Din ve Millet

Din, millî hissin oluşmasında en kuvvetli unsurlardan biri kabul edilebilir. Buna karşılık bazı milletlerin içerisinde birbirine zıt dinlerin yan yana bulundukları da görülmektedir.

1926

"Atatürk'ün 'Millet' ve 'Milliyetler Prensibi' Hakkındaki Notları", aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.378.

Halifelik ve Milli Egemenlik

Milli egemenlik kuralı, hilafetsiz Türk Cumhuriyeti ile en mükemmel şekline ulaştırıldı.

1927

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, c.IV, s.531.

Allah'ın Gölgesi ve Millet

Duyguları ve vicdan anlayışlarını bilim ve fenle besleyerek ve eğiterek, toplumumuzun hakikî huzur ve mutluluğuna çalışmak yüce bir görüştür.

Bu görüşü size, aziz İstanbul halkına, sekiz sene evveline kadar yedi evliya kuvvetinde bir heyûla tasavvur ettirilmek istenilen bu sarayın içinde söylüyorum. Yalnız artık bu saray, Allah'ın gölgelerinin değil, gölge olmayan, hakikat olan milletin sarayıdır. Ve ben burada milletin bir bireyi, bir misafiri bulunmakla mutluyum.

1 Temmuz 1927

ASD, c.II, s.247.

Hoca ve Öğretmen

Eski hocalar nasıl dinî esastan hâkim olmuşlarsa öğretmenler de, bilim esasından kazanmaya başladıkları hâkimiyeti sonuca vardırma-
lıdır. Bununla öğretmenlik mesleği hakikî gelişme devrine girecektir.

7 Temmuz 1927

ASD, c.V, s.46

Müslümanların Halifesine İsyan

Halifeliliğin durumuna gelince, bilim ve tekniğin işığa boğduğu
gerçek uygarlık dünyasında gülünç sayılmaktan başka bir durumu
kalmış mıydı?

(...)

Osmanlı Hükümetine, Osmanlı Padişahına ve Müslümanların ha-
lifesine isyan etmek ve bütün milleti ve orduyu isyan ettirmek lazım
geliyordu.

Türk atayurduna ve Türkün bağımsızlığına tecavüz edenler kimler
olursa olsun, onlara bütün milletçe silahla karşı çıkmak ve onlarla
mücadele eylemek gerekiyordu. Bu önemli kararın, bütün gerek ve zo-
runluluklarını ilk gününde göstermek ve ifade etmek, elbette yerinde
olmazdı. Uygulamayı birtakım aşamalara ayırmak ve olgular ve olay-
lardan yararlanarak, milletin duygularını ve düşüncelerini hazırlamak
ve adım adım yürüyerek, hedefe ulaşmaya çalışmak lazım geliyordu.
Nitekim öyle olmuştur, ancak dokuz sene içinde yaptıklarımız, bir
mantuk dizisiyle düşünülürse, ilk günden bugüne kadar izlediğimiz
genel yönün, ilk kararın çizdiği çizgiden ve yöneldiği hedeften asla
sapmamış olduğu kendiliğinden anlaşılır.

15-20 Ekim 1927

Nutuk-Söylev, Türk Tarih Kurumu Yayınları,
3. basım, Ankara, 1989, c.1, s. 21.

Milletin Aldatılması

Kerbela, hafidi peygamberi, imam, seyfi mübarek, müşerref, bu gibi avam takımının beğeneceği laflarla milleti aldatmak meselesinde bulunanlar artık insaf etsinler!.. Millet de dikkat ve uzakgörüşlülüğünü artırsın.

15-20 Ekim 1927

Nutuk.

Namaz

Suçsuz halka beş vakit namazdan başka geceleri de fazla namaz kılmayı vaaz etmek ve öğütlemek, belki ömründe hiç namaz kılmamış olan bir politikacı tarafından vaki olursa, bu hareketin hedefi anlaşılmaz olur mu?

15-20 Ekim 1927

Nutuk.

Panislamizm

Panislamizm, panturanizm siyasetinin başarı kazandığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte rastlanmamaktadır. Irk farkı gözetmeksizin bütün insanlığı kapsayan cihangirane devlet oluşturulması hırslarının sonuçları da, tarihte kaydedilmiştir. İstilacı olmak hevesleri, konumuzun dışındadır. İnsanlara her türlü özel duygularını ve bağlantılarını unutturup onları, kardeşlik ve tam eşitlik çerçevesinde birleştirerek, insancı bir devlet kurmak teorisi de, kendine özgü koşullara sahiptir.

15-20 Ekim 1927

Nutuk-Söylev, c.II, s.587.

Din Oyunu Aktörleri

Fakat, bunca yüzyıllarda olduğu gibi, bugün dahi kavimlerin cahilliğinden ve bağnazlığından yararlanarak, bin bir türlü siyasi ve şahsi maksat ve çıkar sağlamak için dini alet ve araç olarak kullanmak girişiminde bulunanların, içerde ve dışarda varlığı, bizi, bu zeminde söz söylemekten, ne yazık ki, henüz kaçınmak durumunda bulundurmuyor. İnsanlıkta, din hakkındaki uzmanlık ve bilgi, her türlü hurafelerden uzaklaşarak, hakikî bilimin ve fennin ışığıyla temizlenip mükemmel oluncaya kadar, din oyunu aktörlerine, her yerde rastlanacaktır.

15-20 Ekim 1927

Nutuk-Söylev, c.II, s.708.

Belki Birtakım Kafalar Kesilecektir

En sonu Karma Komisyon Başkanından söz aldım. Önümüzdeki sıranın üstüne çıktım. Yüksek sesle şunları söyledim: "Efendim dedim, egemenliği hiç kimse, hiç kimseye, bilim gereğidir diye, görüşmeyle tartışmayla veremez. Egemenlik, güçle, erkle ve zorla alınır. Osmanlıları, zorla Türk ulusunun egemenliğine ve saltanatına el koymuşlardı. Bu zorbalıklarını altı yüzyıldan beri sürdürmüşlerdi. Şimdi de Türk ulusu bu saldırganlara, artık yeter diyerek ve bunlara karşı ayaklanarak egemenliğini ve saltanatını kendi eline eylemli olarak almış bulunuyor. Bu bir olupbittidir. Söz konusu olan, ulusa saltanatını, egemenliğini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız sorunu değildir. Sorun zaten gerçekleşmiş bir olayı yasayla saptamaktan başka bir şey değildir. Bu, ne olursa olsun yapılacaktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes sorunu doğal bulursa, sanırım ki uygun olur. Yoksa, yine gerçek, yöntemine göre saptanacaktır; ama, belki birtakım kafalar kesilecektir. İşin bilimsel yönüne gelince, hoca efendilerin üzülmelerine ve kaygılanmalarına hiç yer yoktur. Bu konuda bilimsel açıklamalarda bulunayım." dedim ve uzun uzadıya birtakım açıklamalar yaptım. Bunun üzerine, Ankara mil-

letvekillerinden Hoca Mustafa Efendi: "Bağışlayınız efendim; biz sorunu başka bakımdan ele almıştık; açıklamalarınızdan aydınlandık" dedi. Sorun, Karma Komisyonca bir çözüme bağlanmıştı.

15-20 Ekim 1927

Nutuk-Söylev, c.II, s.921.

Halife Abdülmecit Efendi

Saygıdeğer baylar, kaçan halife, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce halifelikten çıkarıldı; yerine, sonuncu halife olan Abdülmecit Efendi seçildi.

Meclişe yeni halife seçilmeden önce, seçilecek kişinin de padişahlık tutku ve savına kapılarak herhangi bir yabancı devlete sığınmasını önlemek gerekiyordu. Bunun için İstanbul'daki görevlimiz Refet Paşa'ya, Abdülmecit Efendi ile görüşmesini; dahası, elinden, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin halifelik ve padişahlık üzerine aldığı kararı tümüyle kabul ettiğini bildirir bir de belge alarak göndermesini yazdım. Bu yazdıklarım yapılmıştır.

18 Kasım 1922 günü İstanbul'da Refet Paşa'ya bir kapalı tel ile verdiğim yönergede, başlıca şu noktaları yazmıştım: "Abdülmecit Efendi, Müslümanların Halifesi sanını kullanacaktır. Bu sana, başka san ve söz eklenmeyecektir. Müslümanlık dünyasına duyurulmak üzere düzenleyeceği bir bildiriye sizin aracılığınızla önce bize, şifre ile bildirecektir. Onaylandıktan sonra yine şifre ile ve sizin aracılığınızla kendisine bildirilecek, ondan sonra yayımlanacaktır. Bu bildiri başlıca şunları kapsayacaktır:

a) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kendisini halifelige seçmesinden ötürü sevindiği açıkça belirtilecektir.

b) Vahdettin Efendi'nin yaptıkları bir bir sayılarak kınanacaktır.

c) Anayasanın ilk maddesinin kapsamı uygun bir yolla açıklanarak ve önemli yerleri olduğu gibi alınarak, Türkiye Devleti'nin, Büyük Millet Meclisi'nin ve Hükümetinin kendine özgü nitelikleri ile yönetim biçiminin Türkiye halkı ve bütün Müslümanlık dünyası için en yararlı ve en uygun olduğu belirtilip saptanacaktır.

ç) Türkiye ulusal halk hükümetinin geçmişte gördüğü işler ve değerli çalışmaları övücü bir dille anılacaktır.

d) İşbu bildiride, yukarıda sözü edilenlerden başka, siyasal sayılabilecek bir görüş ve düşünceye yer verilmeyecektir.

19 Kasım 1922 günlü açık bir telyazısı ile de Abdülmecit Efendi'ye:

"Türkiye Devleti egemenliğinin sınırsız ve koşulsuz olarak ulusta bulunduğunu saptayan Anayasa gereğince yürütme erki ve yasama yetkisi kendisinde belirmiş ve toplanmış bulunan, ulusun biricik ve gerçek temsilcilerinden kurulmuş Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1922'de oybirliği ile kabul ettiği gerekçe ve ilkelere göre, yüce Meclisçe 18 Kasım 1922 günü yapılan oturumunda halifelige seçilmiş olduğunu" bildirdim. (Belge: 265)

19 Kasım 1922 günlü bir şifre telle Refet Paşa, çektiğimiz tellere yanıt veriyordu. Abdülmecit Efendi: "İmzasının üstünde, Müslümanların Halifesi ve Mekke ile Medine'nin Kulu sanını koyabileceği; cuma selamlığında halifelere özgü kaftan giyebileceği ve Fatih'inkine benzer bir sarık takılabileceği ve bunun uygun olacağı" düşüncesini ileri sürmüştü. Müslümanlık dünyasına yayımlayacağı bildiride ise, Vahdettin Efendi için bir şey söylemek konusunda özür dilemiş; ayrıca bildiri İstanbul gazetelerinde yayımlanırken Türkçesi ile birlikte bir de Arapça çevirisinin yayımlatılması görüşünü ileri sürmüştü. (belge: 266)

Refet Paşa'ya makine başında 20 Kasım 1922 günü verdiğim yanıtta, "Müslümanların Halifesi" sanı ile birlikte "Kutsal Mekke ile Medine'nin Kulu" deyiminin de kullanılmasını onayladım; ama cuma töreninde Fatih'in kılığına girmesini doğal bulmadım. Redingot ya da İstanbulun giyebileceğini, askeri üniforma giymesinin elbette söz konusu olamayacağını bildirdim. Yayımlanacak bildiride Vahdettin'in adı anılmaksızın eski halifenin manevi kişiliğinin ve zamanında düşünülen kötü durumun söz konusu edilmesi gerektiğini bildirdim.

Refet Paşa'dan 20 Kasım 1922'de aldığım şifre bir telin birinci maddesinde şöyle deniliyordu: "Abdülmecit Efendi'nin 19 Kasım 1922 günlü yazısının altında Peygamberin Halifesi ve Kutsal Mekke ile Medine'nin Kulu sanının altında Abdülaziz Han Oğlu Abdülmecit imzası kullanılmıştır."

Mecliste sorunu çok ağır ve önemli sayanlar vardı. Özellikle hoca efendiler, kendi uzmanlıkları ile ilgili bir konu bulduklarından çok dikkatli ve uyanık idiler. Bir halife kaçmış... Onu halifelikten çıkarmak, yenisini seçmek... Sonra yenisini İstanbul'da bırakmayıp Ankara'ya getirmek... Ulusun ve devletin yakından başına geçirmek... Kısacası, halifenin kaçması yüzünden Türkiye'de, bütün Müslümanlık dünyasında kargaşa çıkmış ya da çıkacaktı... Onun için önlemler alınmalı imiş... yollu düşünceler, kaygılar ileri sürülüyordu.

Konuşanların kimisi de halife olacak kişinin niteliğinin ve yetkisinin ne olacağını saptamak gereğinden söz ediyordu. Ben de görüşmelere ve tartışmalara katıldım. Söylediklerimin çoğu, ileri sürülen düşüncelere yanıt niteliğinde idi. Söylediklerimin ana çizgileri şu cümlelerde idi.

"Söz konusu sorun çok tartışılıp irdelenebilir. Ama tartışma ve irdellemelerde ne denli ileri gidersek, sorunu çözmekte o denli güçlüğe uğrar ve gecikiriz. Yalnız şu noktaya dikkati çekerim: Bu Meclis Türkiye halkının Meclisidir. Bu Meclisin niteliği ve yetkisi yalnız ve ancak Türkiye halkının ve Türk yurdunun varlığı ve alın yazısı ile ilgilidir ve ancak ona etki yapabilir. Meclisimiz, kendi kendine bütün Müslümanlık dünyasına etkin bir güç edinemez baylar! Türk ulusu ve onun temsilcilerinden kurulmuş olan Meclisimiz kendi varlığını, halife sanını taşıyan ya da taşıyacak olan bir kişinin eline veremez ve vermeyecektir baylar! Bundan dolayı Müslümanlık dünyasında kargaşa varmış ya da olacaktı; bunların hepsi anlamsız ve yalan sözlerdir. Kim söylemişse yalan söylemiştir, yalan söylüyor."

Bu sözümü kabul etmeyen bir kişiye yanıt verdim, açıktan açığa dedim ki:

-Sen yalan söyleyebilirsin, bu yaratılıştasın!

Baylar, gürlüğe yer olmadığını açıkladıktan sonra dedim ki: "Bizim dünya gözündeki en büyük gücümüz ve erkimiz, yeni durumumuz ve niteliğimizdir. Halife tutsak olabilir. Halife adını taşıyanlar yabancılara sığınabilirler. Düşmanlar ve halifeler el ele verip her şeyi yapmaya girişebilirler. Ama yeni Türkiye'nin yönetim biçimini, siyasasını, gücünü kesinlikle sarsamazlar.

Türkiye halkının sınırsız ve koşulsuz olarak egemenliğini elinde tuttuğunu bir kez daha ve kesinlikle söylüyorum. Egemenlik, hiçbir

anlamda, hiçbir biçimde, hiçbir renk ve belirtide ortaklık kabul etmez. Sanı ister halife olsun, ne olursa olsun, hiç kimse bu ulusun alın yazısında ona ortak çıkamaz. Ulus, buna, kesinlikle göz yumamaz. Bunu önerecek hiçbir milletvekili bulunamaz. Bunun için, kaçak halifeyi halifelikten çıkarmakta, yenisini seçmekte ve bu konu ile ilgili bütün işlemlerde, söylediğim *görüöslere uymak zorunludur*. Başka türlü hiçbir şey yapılamaz."

15-20 Ekim 1927

Nutuk-Söylev, c.II, s.925-933.

Devletin Dini, Egemenlik, Vicdan Özgürlüğü

Efendiler, padişahlığın kaldırılışı, halifelik makamının yetkisiz kalışı üzerine, halk ile yakından görüşmek, ruh durumunu ve düşünce eğilimini bir daha incelemek önemliydi.

(...)

Halkın, ulusal egemenlik ile halifelik makamının durumlarını ve bunların birbiriyle ilişkilerini öğrenmek istemekte ve bunun için kaygılanmakta hakkı vardı. Çünkü, Meclis 1 Kasım 1922 günlü kararıyla, kişisel egemenliğe dayanan hükümet biçiminin 16 Mart 1920'den başlamak üzere ve sonsuz olarak, tarihe karıştığını bildirdikten sonra birtakım Şükrü Hoca'lar, "Müslüman kamuoyu kuşkulara ve üzüntülere düşmüştür" diyerek çalışmaya koyuldular. "Halifelik demek, hükümet demektir. Halifeliğin haklarını ve görevlerini ortadan kaldırmak hiç kimsenin, hiçbir meclisin elinde değildir" savını ortaya atmışlardı. Meclisin, ulusun kaldırdığı kişisel egemenliği halifelik katında sürdürmek ve padişah yerine halifeyi koymak tutkusuna düşmüşlerdi.

Gerçekten, gerici bir grup, Afyonkarahisar Milletvekili Hoca Şükrü'nün imzasıyla, *İslam Halifeliği ve Büyük Millet Meclisi* adıyla bir kitapçık yayımladı. Bu kitapçığın Ankara'da 15 Ocak 1923'te yayımlandığı ve bütün Meclis üyelerine dağıtıldığı bana İzmit'te bildirildi. Kitapçığın üzerinde sadece 1339 (1923) yılı yazılmıştı. Ama kitap-

çıgın, daha ben Ankara'da iken hazırlanıp basıldığı ve benim Ankara'dan ayrıldığı 14 Ocak 1923 gününün ertesinde ortaya çıkarıldığı anlaşılmıştır.

Şükrü Efendi Hoca ve arkadaşları: "Halife Meclisin, Meclis Halifenindir" gibi bir uydurma sözle Millet Meclisini, Halifenin danışma kurulu ve Halifeyi, Meclisin ve dolayısıyla devletin başkanı gibi göstermek ve kabul ettirmek istemişlerdir.

Baylar, halife bulunan kişiyi umuda düşürecek kimi içten bağlılık gösterileri de dikkati çekiyordu. Gizli olarak yapılan bağlılık gösterileri ise bizim görünüşe göre anladıklarımızdan daha çok imiş.

(...)

Şunu bilginize sunmalıyım ki, hem Şükrü Efendi Hoca, hem de onu ve imzasını ileri süren siyasetçiler sultan ya da padişah unvanını taşıyan bir devlet başkanı yerine, unvanı halife olan bir hükümdar koyarak konuşmuşlar ve savlarda bulunmuşlardı. Şu ayrımla ki, herhangi bir ülkenin ve ulusun devlet başkanı yerine dünyanın dört bucağında yığınlar olarak yaşayan, çeşitli soydan üç yüz milyonluk bir topluluğa sözü geçecek bir devlet başkanından ve onun görevlerinden, yetkilerinden söz etmişlerdi. Bütün Müslümanlara egemen olacak bu ulu devlet başkanının eline kuvvet olarak, üç yüz milyon Muhammed ümmetinden yalnız on, on beş milyon Türk halkını kavrayıp vermişlerdi. Halife adındaki devlet başkanı, "bütün Müslümanların işlerini yönetecek ve dünya işleri ile ilgili kurallardan, çıkarlarına en elverişli olanlarını uygulayacak" idi. Bütün Müslümanların, "haklarını savunacak, onların bütün işlerine etkin bir dayanak ve istemle" el atacaktı.

Halife adını taşıyan hükümet başkanı, dünya yüzündeki üç yüz milyon Müslüman arasında adaleti sürdürecektir, kamu haklarını gözeticektir, dirlik düzenliği ve güveni bozacak olayları önleyecek, Müslümanlara başka dinden olanların yapabilecekleri saldırılara engel olacaktı. Müslüman topluluğunun esenliğini sağlamaya yarayacak uygarlık ve bayındırlık koşullarını hazırlamakla yükümlü bulunacaktı.

Saygıdeğer efendiler, bu denli çok bilgisiz, dünya durum ve gerçekleriyle bu denli ilgisiz olan Şükrü Hoca ve benzerlerinin ulusumuzu

aldatmak için "Müslümanlık Kuralları" diye yayımladıkları uydurmaların, gerçekte yeniden anlatılacak bir değeri yoktur. *Ama bunca, yüzyıllarda olduğu gibi, bugün de ulusların bilgisizliğinden ve bağınazlığından yararlanarak bin bir türlü siyasal ve kişisel amaç ve çıkar sağlamak için dini, araç olarak kullanmaya kalkışanların içeride ve dışarıda bulunuşu bizi bu konuda söz söylemekten, ne yazık ki, şimdilik alıkoyamıyor. İnsanlıkta din duygu ve bilgisi, her türlü boş inanlardan sıyrılarak gerçek bilim ve teknik ışığıyla arınıp olgunlaşınca da değin, din oyunu oyuncularına her yerde rastlanacaktır.*

Şükrü Hoca'ların ne denli anlamsız, mantıksız ve uygulanma niteliğinden yoksun düşünce ve kuramlar savurdıklarını anlamamak için gerçekten Hoca Efendi gibi "Allahlık" denilen yaratıklardan olmak gerekir.

Onların dediği gibi halife ve halifelik yetkisinin bütün dünya Müslümanları üzerinde geçerli olması gerekince, bütün varlığını ve güç kaynaklarını halifenin buyruklarına bırakmakla Türkiye halkının omuzlarına yüklenecek yükün ne kertede ağır olacağını biraz olsun insafla düşünmek gerekmez miydi?

Onların ileri sürdükleri gerekçelere ve kuramlara göre halife denilen hükümdar Çin, Hint, Afgan, İran, Irak, Suriye, Filistin, Hicaz, Yemen, Asur, Mısır, Trablus, Tunus, Cezayir, Fas, Sudan, kısacası dünyanın her yerindeki Müslümanların ve Müslüman memleketlerinin işlerini elinde tutacaktı.

Bu kuruntunun hiçbir zaman gerçekleşmemiş olduğunu bilirsiniz. Müslüman topluluklarının birbirinden büsbütün başka amaçlarla ayrıldıkları, Emevilerin Endülüs'te, Alevilerin Mağrip'te, Fâtimilerin Mısır'da, Abbasilerin Bağdat'ta birer halifelik yani saltanat kurdukları; dahası, Endülüs'te her bin kişilik bir topluluğun "bir halifesi ile bir minberi" bulunduğu Hoca Şükrü imzasını taşıyan kitapçıkta da yazılıdır.

Bu tarihsel gerçeği bilmezlikten gelerek, hemen hepsi yabancı devletlerin uyruğu olan ya da bağımsız olan Müslüman uluslara ve devletlere halife adıyla bir hükümdar atamak akıl ve gerçeğe bağdaşabilir miydi? Özellikle, böyle bir devlet başkanının makamını korumak için bir avuç Türkiye halkını bu işe adanarak bağlamak, onu yok etme yo-

lunda uygulanagelen önlemlerin en etkilisi olmaz mıydı? "Halifenin görevi dinsel değildir. Halifeliğin temeli maddi güç ve hükümet erkidir" diyenlerin, halifeliğin devlet, halifenin devlet başkanı olduğunu söyleyip tanıtladıkları; amaçlarının da halife sanını taşıyan bir kişiyi Türkiye Devletinin başkanlığına geçirmek olduğu kolaylıkla anlaşılabilir.

Saygıdeğer efendiler, Şükrü Hoca Efendi'nin ve siyasetçi arkadaşlarının, kendi siyasal amaçlarını açıktan açığa söylemeyip bunu, bütün Müslümanlık dünyasına yaygınlaştırmak istemeleri, dinsel bir sorunmuş gibi söz konusu etmeleri, halifelik oyuncağının ortadan kaldırılmasını çabuklaştırmaktan başka bir sonuç vermemiştir.

Halifelik konusunda halkın kuşku ve kaygısını gidermek için her yerde gereği kadar konuştum ve açıklamalarda bulundum. Kesin olarak dedim ki: "Ulusumuzun kurduğu yeni devletin alın yazısına, işlerine, bağımsızlığına, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi, karıştırmayız! Ulusun kendisi, kurduğu devleti ve onun bağımsızlığını koruyor ve sonsuza dek koruyacaktır!"

Ulus anlattım ki, bütün Müslümanları içine alan bir devlet kurmak göreviyle yükümlü imiş gibi düşlenen bir halifenin, görevini yapabilmesi için, Türkiye Devleti ve onun bir avuç insanı halifenin buyruğuna verilemez. Ulus, bunu kabul edemez! Türkiye halkı bu denli büyük bir sorumluluğu, bu denli akla yatmaz bir görevi üstüne alamaz.

Ulusumuz, yüzyıllarca bu boş görüşlere dayanılarak, koşturuldu. Ama ne oldu? Her gittiği yerde milyonlarca insan bıraktı. Yemen çöllerinde kavrulup yok olan Anadolu çocuklarının sayısını biliyor musunuz? dedim. *Suriye'yi, Irak'ı korumak için, Mısır'da barınabilmek için, Afrika'da tutunabilmek için kaç insan yok oldu, bunu biliyor musunuz? Sonuç ne oldu görüyor musunuz?!* dedim.

Halifeye, dünyaya meydan okutmak ve onu bütün Müslümanların işlerini elinde tutmak düşüncesinde olanlar, bu görevi yalnız Anadolu halkından değil, onun sekiz on katı insandan meydana gelen büyük Müslüman topluluklarından istemelidirler. *Yeni Türkiye'nin ve yeni Türkiye halkının artık kendi varlığından ve mutluluğundan başka düşünecek bir şeyi yoktur; başkalarına verilecek en küçük bir şeyi kalmamıştır!* dedim.

Başka bir noktayı da halkın gözünde iyice canlandırmak için şunları söyledim: Turalım ki, Türkiye bir zaman için söz konusu görevi kabul etsin. Bütün Müslümanları bir noktada birleştirerek yönetmek ülküsüne yürüsun, başarı da sağlasın! Pek güzel ama, uyuğumuz ve yönetimimiz altına almak istediğimiz uluslar: "Bize büyük hizmetler ve yardımlar yaptınız, sağ olunuz ama biz bağımsız kalmak istiyoruz, bağımsızlığı-mıza ve egemenliğimize kimsenin karışmasını uygun görmeyiz, biz kendi kendimizi yönetebiliriz" derlerse! Öyleyse, Türkiye halkının bütün çalışmaları ve özverileri yalnız "sağ olunuz!" denilmesi ve dua almak için mi göze alınacaktır?

Görülüyordu ki, boş bir istek için, bir kuruntu ve bir düş için Türkiye halkını yok etmek istiyorlardı. Halifelige ve halifeye görev ve yetki vermek düşüncesinin niteliği bundan başka bir şey değildi.

Efendiler, halka sordum: Bir Müslüman devleti olan İran ya da Afganistan, halifenin herhangi bir yetkisini tanır mı, tanıyabilir mi? Haklı olarak tanıyamaz. Çünkü (böyle bir şey) devletin bağımsızlığını, ulusunun egemenliğini ortadan kaldırır.

Ulus şunu da öğütledim ki: Kendimizi dünyanın egemeni sanmak aymazlığı artık sürüp gitmemelidir. Dünyadaki gerçek yerimizi, dünyanın durumunu tanımamak aymazlığı ile ve aymazlara uymakla ulusumuzu sürüklediğimiz yıkımlar yetişir! Bile bile bu acıklı durumu sürdüremeyiz!

Efendiler, İngiliz tarihçilerinden Wells iki yıl önce bir tarih kitabı yayımladı. Bu kitabın son sayfalarında, "Dünya Tarihinin Gelecek Evresi" başlığı altında birtakım düşünceler vardır. Bu görüşlerin ereği "birleşik bir dünya devleti" (Un gouvernement fédéral mondial) kurmak sorunudur.

Wells, bu bölümde, birleşik bir dünya devletin nasıl kurulabileceği ve böyle bir devletin önemli ayırıcı niteliklerinin neler olacağı üzerindeki düşüncelerini ortaya atıyor; adaletin ve tek bir yasanın buyruğu altında dünyamızın alacağı durumu canlandırmaya çalışıyor.

Wells: "Bütün egemenlikler tek bir egemenlik içinde eritilmezse, ulusların üstünde bir erk yaratılmazsa dünya yok olacaktır." diyor ve şu düşünceleri ileri sürüyor: "Gerçek devlet, çağımız ileri yaşama koşul-

larının zorunlu kıldığı birleşik dünya devletinden başka bir şey olamaz. Kuşku yoktur ki, insanlar kendi yarattıkları şeylerin altında ezilmek istemezlerse ergeç birleşmek zorunda kalacaklardır" diyor. Ayrıca: "İnsanlığın dayanışması ile ilgili büyük düşün sonunda gerçekleşebilmesi için ne yapmak ve neyin önüne geçmek gerekeceğinin doğru olarak bilinmediğini; saldırgan bir dış siyaset geleneği olan devletleri, bir dünya birleşik devletinin güçlüklerle temsil edilebileceğini" ileri sürüyor. Wells'in şu düşüncelerini de burada anmak isterim: "Avrupa ve Asya'nın uğradıkları yıkımlar ve ortak gereksemeleri belki dünyanın bu iki parçasındaki ulusların bir kerteye dek birleşmesine yarayacaktır. Olabilir ki, dünya ölçüsünde bir birleşmeye gidilmeden önce, bir sıra bölgesel birleşmeler yapılır."

Efendiler, bütün insanlığın görgü, bilgi ve düşünüşte yükselip olgunlaşması, Hristiyanlıktan, Müslümanlıktan, Budizm'den vazgeçerek yalınlaştırılmış ve herkes için anlaşılacak bir duruma getirilmiş katkısız ve lekesiz bir dünya dininin kurulması ve insanların, şimdiye değin, kavgalar, pislikler, kaba istek ve iştahalar arasında bir aşağılık yerde yaşadıklarını kabul ederek, bütün gövdeleri ve akılları ağılayan yangı tohumlarını yenmeye karar vermesi gibi koşulların gerçekleşmesini gerektiren "Birleşik Dünya Devleti" kurma düşünün tatlı olduğunu yadsıyacak değiliz.

Bu betimlemeye ve düşlemeye bir bakıma benzer bir düş hilafetçileri ve İslâm birliği yandaşlarını –Türkiye'ye musallat olmamak koşulu ile– sevindirmek için bizde de betimlenmişti.

Betimleme şu idi: Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da ve dünyanın başka yerlerinde yaşayan Müslüman toplulukları, gelecekte herhangi bir gün, kendi irade ve isteklerini kullanıp uygulayacak güç ve özgürlük kazanırlarsa ve o zaman gerekli ve yararlı görürlerse, çağın koşullarına uygun nitelikte birtakım uzlaşma ve birleşme ilkeleri bulabilirler. Elbette her devletin, her topluluğun birbirinden alacağı ve sağlayacağı şeyler bulunacaktır. Karşılıklı çıkarları olacaktır. Tasarlanan bu bağımsız Müslüman devletlerin yetkili delegeleri bir araya gelip bir kongre yapacaklar; böylece falan, falan, falan, Müslüman devletler arasında şu ya da bu ilişkiler kurulacaktır. Bu ortak ilişkileri korumak ve bu ilişkilerin gerektirdiği koşullar içinde birlikte iş görmeyi sağlamak için, bütün

Müslüman devletlerin delegelerinden bir meclis kurulacaktır. "Bu meclisin başkanı, birleşmiş Müslüman devletleri temsil edecektir" derlerse, işte o zaman isterlerse, o Birleşik Müslüman Devletine "Halifelik", ortak Meclisin başkanlık makamına seçilecek kişiye de "Halife" unvanı verilir. Yoksa herhangi bir Müslüman devletin bir kişiye bütün Müslümanlık dünyası işlerini yönetip yürütme yetkisini vermesi, akıl ve mantığın hiçbir zaman kabul edemeyeceği bir şeydir.

Efendiler, halifelik ve din meseleleriyle uğraşıldığı sıralarda Anayasadaki bir noktanın, kamuoyunda ve özellikle aydınların kafasında düğümlenip kaldığını öğrendik. Cumhuriyet kurulduktan sonra da, Anayasada, bu düğüm kaldıktan başka, düğüm olacak ikinci bir noktanın daha konulduğunu görenler, şaşkınlıklarını gizlememişlerdi, bugün de gizlememektedirler.

Bu noktaları açıklayayım: 20 Ocak 1921 günlü Anayasanın yedinci maddesiyle 21 Nisan 1924 günlü Anayasanın yirmi altıncı maddesi Büyük Millet Meclisi'nin görevlerini saptar.

Maddenin başında Meclisin ilk görevi olarak, "din buyruklarının yürütülmesi" vardır. İşte, bunun nasıl bir görev olduğunu ve "din buyrukları" teriminden amacın ne olduğunu anlamakta duraksayanlar vardır. Çünkü sözü geçen maddede Büyük Millet Meclisi'nin: "Yasaları yapmak, değiştirmek, yorumlamak, kaldırmak vb. gibi" sayılan görevleri o denli geniş ve açıktır ki, ayrıca ve bağımsızca "din buyruklarının yürütülmesi" diye bir kalıbın bulunması gereksiz görülmektedir. Çünkü "şer'i" demek, yasal demektir; "din buyrukları" demek de, yasa buyrukları demektir; başka bir şey değildir ve olamaz. Başka türlü, çağcıl hukuk anlayışıyla bağdaşmaz. Bu böyle olunca "din buyrukları" terimiyle anlatılmak istenen anlam ve kavramın büsbütün başka bir şey olması gerekir.

Efendiler, ilk Anayasayı hazırlayanlara kendim başkanlık ediyordum. Yapmakta olduğumuz yasa ile "din buyrukları" teriminin bir ilişkisi olmadığını anlatmaya çok çalıştık; ama bu terimden, kendi sanılarınca bambaşka bir anlam çıkaranları inandıramadık.

İkinci nokta baylar, yeni Anayasanın ikinci maddesinin başındaki: "Türkiye Devletinin dini, İslam dinidir" cümlesidir.

Bu cümle daha Anayasaya geçmeden çok önce, İzmit'te, İstanbul ve İzmit gazetecileriyle yaptığımız uzun bir görüşme ve konuşma sırasında bir gazetecinin şu sorusu ile karşılaştım: "Yeni hükümetin dini olacak mı?"

Açıkça söyleyeyim ki, bu soruyla karşılaşmayı hiç de istemiyordum. Çünkü, pek kısa olması gereken karşılığın o günkü koşullara göre ağızından çıkmasını henüz istemiyordum. Çünkü, uyrukları arasında çeşitli dinlerden topluluklar bulunan ve her dinden olanlar için adaletli ve eşit işlemler yapmak ve mahkemelerinde adaleti, kendi uyuşuna ve yabancıları eşit olarak uygulamakla yükümlü olan bir hükümet, din ve düşünce özgürlüğüne saygı göstermek zorundadır. Hükümetin bu doğal niteliğini, kuşkuyla anlam çıkmasına yol açacak niteliklerle sınırlamak elbette doğru değildir.

"Türkiye Devletinin resmi dili Türkçedir" dediğimiz zaman bunu herkes anlar. Hükümetle yapılacak resmi işlerde, Türk dilinin kullanılması gereğini herkes doğal sayar. Ama, "Türkiye Devletinin dini, İslam dinidir" cümlesi, böyle mi anlaşılıp kabul edilecektir? Bunun, elbette açıklanması ve yorumlanması gerekir.

Efendiler, gazetecinin sorusuna karşı: "Hükümetin dini olamaz!" diyemedim; tersini söyledim: "Vardır efendim, İslam dinidir" dedim. Ama hemen: "İslam dininde düşünce özgürlüğü vardır" diye sözlerimi açıklamak ve yorumlamak gereğini duydum.

Demek istedim ki hükümet, düşünce ve inançlara saygı göstermekle bağımlı ve yükümlüdür.

Gazeteci, verdiği yanıtı elbette akla yatkın bulmadı ki yeniden şöyle bir soru sordu: "Yani hükümet bir dine bağlı olacak mı?"

"Olacak mı, olmayacak mı bilmem!" dedim. İş kapatmak istedim; ama kapatamadım. "Öyleyse, dediler, herhangi bir sorun üzerinde inançlarıma ve düşüncelerime uygun bir görüş ortaya atmaktan hükümet beni yasaklayacak ya da bunun için beni cezalandıracaktır. Oysa, herkes kendi içinden gelen sesi susturabilecek midir?" O zaman iki şey düşündüm. Biri: "Yeni Türkiye Devleti'nde her ergin kişi dinini seçmekte özgür olmayak mıdır?" sorusu. Öbürü Hoca Şükrü Efendi'nin: "Kimi yüksek din bilgini arkadaşlarımızla birlikte düşündüklerimizi, din kitaplarında yer alan belirli ve değişmez Müslümanlık buyruklarını

yayarak... ne yazık ki yanlışlığa sürüklendiği görülen Müslüman kamuoyunu aydınlatmayı kaçınılmaz bir ödev saydık" diye başlayan "İslam Halifeliğinin görevi, şariat buyruğunu savunup korumakta Peygamberin yerini tutmaktır; dinsel hükümler koymakta da yüce Peygamber Efendimizin vekilliğini yapmaktır" sözleri.

Oysa, Hoca'nın dediklerini uygulamaya kalkışmak, ulusal egemenliği ve vicdan özgürlüğünü kaldırmaya çalışmaktı. Bundan başka, Hoca'nın bilgi dağıtıcısı "yezitler" zamanında yazdırılmış baskı yönetimiyle ilgili kuralları kapsamıyor mu idi?

Öyleyse, anlamı ve kavramı artık herkesçe iyiden iyiye anlaşılmış olan devlet ve hükümet terimlerini ve millet meclislerinin görevlerini din ve din kuralları kılıfına sokarak, kimler ve niçin aldatılacaktır?

Gerçek bu olmakla birlikte, o gün İzmir'te, bu konuda gazetecilerle daha çok konuşmayı uygun bulmadım.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da, yeni Anayasa yapılırken, "laik hükümet" teriminden dinsizlik anlamı çıkarmaya eğilimli olanlara ve bundan yararlanmak isteyenlere fırsat vermemek amacıyla, yasanın ikinci maddesini anlamsız kılan bir terimin konulmasına göz yumulmuştur.

Anayasanın ikinci ve yirmi altıncı maddelerinde gereksiz görünen ve yeni Türkiye Devleti ile cumhuriyet yönetiminin çağcıl niteliği ile bağdaşmayan terimler, devrim ve cumhuriyetçe, o zaman için sakınca görülmeyen ödünlerdir.

Ulus, Anayasamızdan bu gereksiz terimleri ilk elverişli zamanda kaldırmalıdır!

15-20 Ekim 1927

Nutuk, c.II, s.937-957.

Geçiş Döneminde Halifeye Tavır

Efendiler, padişahlıktan cumhuriyete geçebilmek için, herkesin bildiği üzere, bir geçiş dönemi yaşadık. Bu dönemde iki düşünce ve görüş birbiriyle durmadan çarpıştı. O düşüncelerden biri, padişahlığın sürdü-

rülmesi idi. Bu düşünceyi benimseyenler belliydi. Öbür düşünce, padişahlığa son vererek cumhuriyeti kurmaktı. Bu, bizim düşüncemizdi. Bu düşüncemizi açıkça söylemekte sakınca görüyorduk. Ancak, düşüncemizin uygulanma olanağını saklı tutup elverişli bir zamanda uygulayabilmek için, padişahlığı tutanların düşüncelerini uygulama alanından uzaklaştırmak zorunda idik. Yeni yasalar yapıldıkça, özellikle Anayasa yapılırken, padişahçılar, padişah ve halifenin hak ve yetkilerinin açıkça belirtilmesi için üsteliyorlardı. Biz, bunun zamanı gelmediğini ya da gereği olmadığını söyleyerek o yanı kapalı bırakmayı yararlı görüyorduk.

Devletin yönetimini, cumhuriyetten söz etmeksizin, ulusal egemenlik ilkelerine uygun olarak her gün cumhuriyete doğru yürüyen bir biçimde derleyip toplamaya çalışıyorduk.

Büyük Millet Meclisinden daha büyük makam olmadığını, durmadan aşılıyarak padişahlık ve halifelik makamları olmaksızın da devletin yönetilebileceğini tanıtlamak gerekli idi.

Devlet Başkanlığından söz etmeksizin, onun görevini eylemli olarak Meclis Başkanına gördürüyorduk. Meclis Başkanlığı görevini yapan ise, eylemli olarak İkinci Başkan idi. Hükümet vardı, ama "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" sanını taşıyordu. Kabine sistemine geçmekten çekiniyorduk; çünkü padişahçılar, hemen padişahın, yetkisini kullanması gerektiğini ortaya atacaktı.

İşte, geçiş döneminin bu uğraşma evrelerinde bizim kabul ettirmek zorunda bulunduğumuz orta biçimi, yani Büyük Millet Meclisi Hükümeti biçimini haklı olarak eksik bulan ve meşrutiyet biçiminin açıkça belirtilmesini sağlamaya çalışan karşıcılarımız, bize karşı çıkıyorlar ve diyorlardı ki: "Bu yapmak istediğiniz hükümet biçimi neye, hangi yönetime benzer?" Amacımızı ve ereğimizi söyletmek için yöneltilen bu çeşit sorulara biz de, zamanın gereğine göre yanıtlar vererek padişahçılarını susturmak zorunda idik. Böylece verdiğimiz bir yanıtı, Rauf Bey, içten, vicdanını inandıran, yadsınamaz ve karşı çıkılmaz bulduğunu söyleyerek bütün görüşünü ve savını benim o sözlerimle dayandırıyor. (Rauf Bey), "bu inandırıcı ve büyük sözlerden sonra" Büyük Millet Meclisi Hükümeti biçiminin sakat olacağını kabul etmek istemiyor. Bu

elverişsiz ise, bu sakat biçimi daha önce kabul ettirenlerin, bu kez kabul ettirdikleri cumhuriyet biçimini de, bir gün eksik görüp başka bir yönetim biçimini ortaya atmalarından kaygılanmak gerekeceği yolunda bir uslamlama yapıyor. Bu uslamlamanın ne denli çürük boş sözler olduğu apaçıktır. "Kutsal duyguları, cumhuriyet yönetiminden başka hiçbir yönetimi benimsemediği yolunda" olan bir kişinin geçiş dönemi için zorunlu olduğunu pek iyi bildiği Büyük Millet Meclisi Hükümeti biçimine saplanıp kalarak, cumhuriyet biçiminin de eksik görüleceği ve başka bir yönetim biçimi araştırılacağı kaygısına düşmesi doğru mudur? Rauf Bey'in burada cumhuriyetten sonra, başka bir yönetim biçimi derken neyi söylemek istediği bellidir. Rauf Bey demek istiyor ki, cumhuriyeti ilan edenler, böylece Osmanlıları saltanattan uzaklaştırdıktan sonra acaba, cumhuriyetten, yine padişahlığa dönerek, kendileri saltanat katına oturmayacaklar mı? Bunun tarihte benzerleri yok mu diye duraksayan ve kaygıya düşenler var.

Rauf Bey, olduğu gibi aldığımız sözlerinin sonunda, halkın cumhuriyeti istediğini söylerken: "İstiyor ama, uygulanamaz da..." yolundaki şaşılacak sözleriyle, benim belirttiğim noktayı pek güzel açıklamaktadır.

15-20 Ekim 1927

Nutuk, c.II, s.1117-1119.

Dine Saygı Bayrağının Anlamı

"Fırka, dinî fikir ve inançlara saygılıdır" ilkesini bayrak olarak eline alan kişilerden*, iyi niyet beklenebilir miydi? Bu bayrak, yüzyıllardan beri, cahil ve bağnazları, hurafe meraklılarını aldatarak, özel maksatlar sağlamaya kalkışmış olanların taşıdıkları bayrak değil miydi? Türk milleti, yüzyıllardan beri, sonu gelmeyen felaketlere, içinden çıkabilmek için büyük fedakârlıklar gerektiren pis bataklıklara, hep bu bayrak gösterilerek yönlendirilmemiş miydi?

Cumhuriyetçi ve ilerici olduklarını zannettirmek isteyenlerin aynı bayrakla ortaya atılmaları, dini bağnazlığı coşturarak, milleti, Cum-

* Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası yöneticileri kastediliyor.

huriyetin ilerleme ve yeniliğinin bütünüyle aleyhine teşvik etmek değil miydi? Yeni Fırka, dinî fikir ve inançlara saygı perdesi altında; "biz hilafeti tekrar isteriz; biz yeni kanunlar istemeyiz; bizce Mecelle yeterlidir; medreseler, tekkeler, cahil softalar, şeyhler, müritler, biz sizi koruyacağız; bizimle beraber olunuz. Çünkü Mustafa Kemal'in fırkası hilafeti kaldırdı, İslâmiyeti bozuyor. Sizi gâvur yapacak, size şapka giydirecektir" diye bağırıyor muydu? Yeni Fırka'nın kullandığı formül, bu gerici feryatlarla dolu değildir denilebilir mi?

1927

Nutuk, c.II, s.889-890.

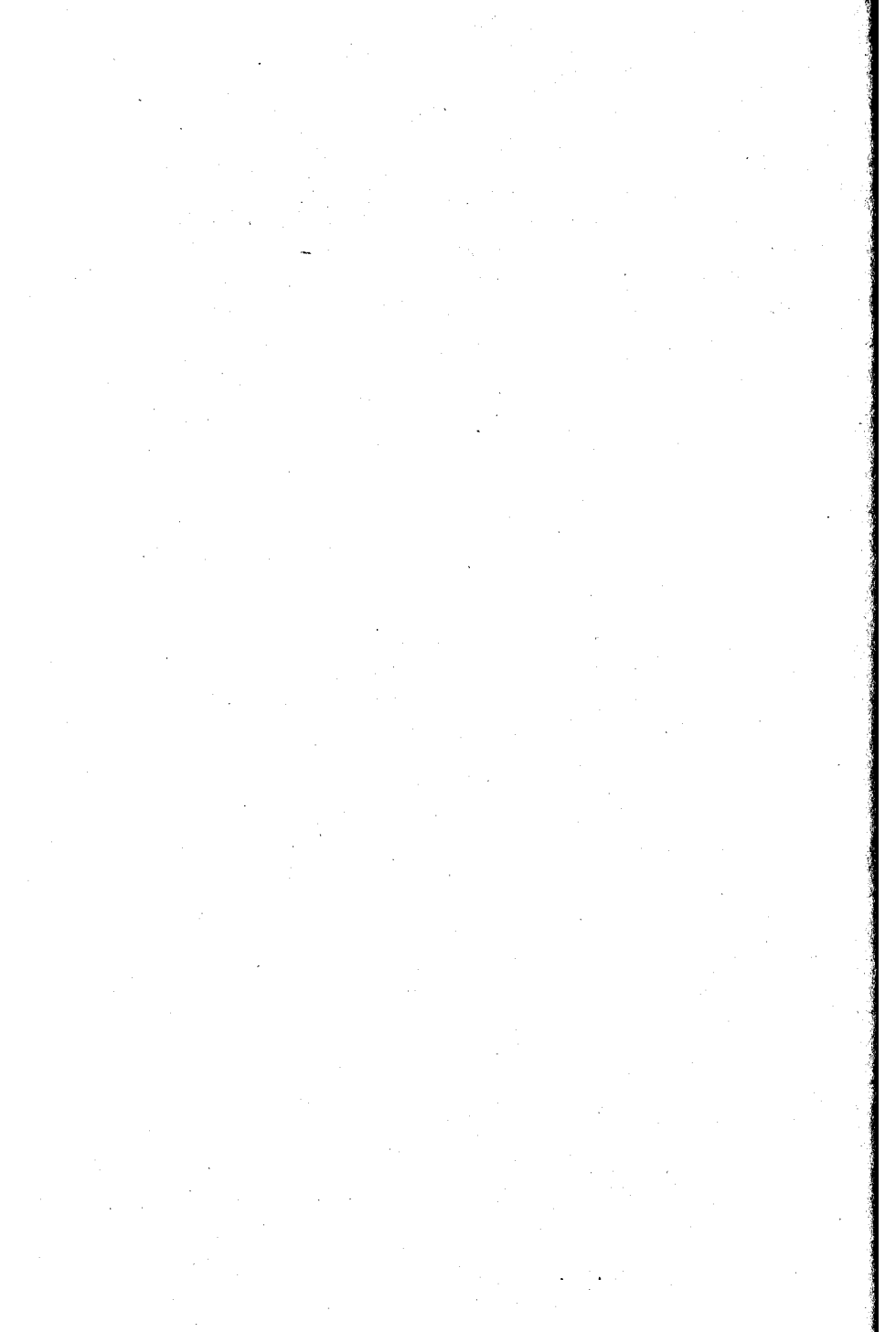
Tekkeler, Zaviyeler, Türbeler, Tarikatlar

Efendiler; tekke ve zaviyelerle, türbelerin kapanması ve genel olarak tarikatlarla şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyücülük ve türbedarlık vb. birtakım unvanların yasaklanması ve kaldırılması da, Takriri Sükun Kanunu devrinde yapılmıştır. Bu konuda yapılan işler ve uygulama, toplumumuzun, hurafe meraklısı ilkel bir kavim olmadığını göstermek bakımından ne kadar gerekli idi; bu takdir olunur.

Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyidlerin, çelebilerin, babaların, dervişlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, nüshacılar, talih ve hayatlarını emniyet eden insanlardan oluşan bir kitleye, uygar bir millet gözüyle bakılabilir mi? Milletimizin hakikî niteliğini yanlış anlamda gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş olan bu gibi unsurlar ve kurumlar, yeni Türkiye devletinde, Türk Cumhuriyeti'nde devam ettirilmeli miydi?

15-20 Ekim 1927

Nutuk, c.II, s.1193 vd.

ATATÜRK'ÜN EL YAZISIYLA ALLAH'IN DOĞUŞU

Atatürk'ün Kemalizmin resmî tarih tezlerini içeren *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı kitabın ilk daktilo taslağına yazdığı değişiklik ve eklerden bazı sayfalar (1930).

Özgün belge, Anıtkabir Kütüphanesi'nde.

Fotokopisi, Türk Tarih Kurumu'nda, Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı Askerî Tarih ve Stratejik Etüdler Başkanlığı'nda ve *Aydınlık* gazetesi arşivinde.

Atatürk'ün daktilo taslağına yazdığı ekler ve değişiklikler *Türk Tarihinin Ana Hatları* ve *Tarih I* kitaplarına yansımıştır. "Kitaplara Yansıması" başlığı altında verdiğimiz alıntılar *Tarih I* kitabından alınmıştır. Yapılan ekler ve değişiklikler italik dizildi. *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabında da aynı bölümler bulunmaktadır. Tekrar olmaması için sadece sayfa numaralarını veriyoruz.

da
Mısır / İngiliz / maniseler

~~İngiliz maniseler~~

Mısırlılar yüzlerce ve yüzlerce

(4) Mısır ilahları
arısında, en çok
tanınmışları hayvan
ilahları idi.
Her fahim, Kedi,
timsah, kirbağay
veya, arslan, kurt,
çakal, baybuz, akrep
gibi her hayvan
ilahı vardı.

Böyle birisi
ilahlardan ~~başka~~
başka, isimlerin
tapıldığı ilahlar da
vardı, ~~güneş~~

Kendisine tapılan
hayvanın cinsin
den bütün hay-
vanlar, o mülk
da mukaddes idi.

Bunları öldürme
idarece mahkum idi.
Mısır'da bir asir evine
kader, mısır ilahının, yitirip
kötü idi. Bir asirde, kölelikte, bir
Mısır ilahı bir kedi öldürün için ilahı tarafından

Allahlara taparlardı: Güneşe, aya,
~~güneş ve ay~~ (17)
ve Nile / ~~güneş~~. Mısırlılar

mabutlarının bazılarını, bir insan

vücudu ve bir hayvan bağı, veyahut

insan bağı bir hayvan vücudu çek-

linde, temsil ederlerdi. ~~Hayvanlar~~

don-
bute, bilhassa, Apis öküzüne, tapar-

lardı. Bir mabedin içine, ~~tapınak~~

seçilmiş bir öküz ko-

lardı. ~~bu öküz~~ bu öküz beslerler:

ve buna hizmet ederlerdi. Kalk ge-

li, bu öküz ~~tapınak~~ ^{tapınak}.

Bu hayvan ölünce, ta'min etmeler

onun minnetkârları.

El. ondan sonra

derhal katil edildi

Not: Son üç sözcük, 18. sayfanın arkasında yazılı.

Mısır'da dinî inanışlar

Mısırlılar yüzlerce ve yüzlerce allahlara taparlardı: Güneşe, aya, Nil'e, hayvanlara... *Mısır ilahları içinde, en çok tanınmışları, hayvan ilahları idi. Her şehrin; kedi, timsah, kurbağa, veya, arslan, kurt, çakal, leylek, akrep gibi bir hayvan ilahı vardı.*

Böyle hususi ilahlardan başka, umumun taptığı allahlar da vardı. Mesela güneş...

Kendisine tapılan hayvanın cinsinden bütün hayvanlar, o mntıkada mukades idi. Bunları öldürenler idama mahkûm olurdu. Milattan bir asır eveline kadar, Mısırlıların, zihniyeti böyle idi. Bu asırda İskenderiye'de bir Roma'lı bir kedi öldürdüğü için ehali tarafından derhal katil edildi. Mısırlılar mabutlarının bazılarını, bir insan vücudu ve bir hayvan başı, veyahut insan başlı bir hayvan vücudu şeklinde, temsil ederlerdi. Hayvanlardan bilhassa, Apis öküzüne, taparlardı. Papazlar bir mabedin içine, seçilmiş bir öküz kordardı; Bu öküzü beslerler ve ona hizmet ederlerdi. Halk gelir, bu öküzü tapardı. Bu hayvan ölünce onu mumyalarlardı. Ondan sora

Kitaplara Yansıması

MISIRDA DİNİ İNANISLAR

Mısırlılar yüzlerce ve yüzlerce allahlara taparlardı: Güneşe, aya, Nil'e, hayvanlara... *Mısır ilahları içinde, en çok tanınmışları, hayvanlar idi. Her şehrin; kedi, timsah, kurbağa, veya, aslan, kurt, çakal, leylek, akrep gibi bir hayvan ilahı vardı.*

Böyle hususî ilâhlardan başka, umumun taptığı allahlar da vardı. Meselâ Güneş...

Kendisine tapılan hayvanın cinsinden bütün hayvanlar, o mntıkada mukades idi. Bunları öldürenler idama mahkûm olurlardı.

Milâttan bir asır eveline kadar, Mısırlıların, zihniyeti böyle idi. Bu sırada İskenderiye'de bir Roma'lı, bir kedi öldürdüğü için ahali tarafından derhal katledildi.

Mısırlılar mabutlarının bazılarını, bir insan vücudu ve hayvan başı, veyahut insan başlı hayvan vücudu şeklinde, temsil ederlerdi. Hayvanlardan bilhassa, Apis öküzüne, taparlardı. Papazlar bir mabedin içine, seçilmiş bir öküz kordardı. Bu öküzü beslerler ve ona hizmet ederlerdi. Halk gelir, bu öküzü tapardı. Bu hayvan ölünce onu mumyalarlardı. Ondan sonra

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 219)

Tarih I (s. 120)

Atatürk'ün El Yazısı

19

⁻¹⁸⁻
Öküz, mükellef ^{Gülmüş}
bir mezara gömülürdü. Bu ^{z. belki püdin:}
şeyler ~~gülmüş~~ ^{iptidai insan-}
lar, tabiatın kuvvetlerinden kor-
karlar ^{di.} ~~gülmüş~~
Maariflilerin güneşe ve Nile birin-
ci velâmet olarak tapmaları ~~gülmüş~~
layan ^{Birde, iptidai} ~~gülmüş~~ ^{insanlar, adeta}
^{bulukta} hayvanlarla ^a yaşarlardı. Konuşmayan
fakat birçok şeyler anlayan bu
mahluklar, onlarca esrarengiz ve
mukaddes ^{oldu} ~~gülmüş~~ Taptıkları mabutlar
ve hayvanlar arasında hayırhah ve
bethah olanları vardı. Hayırhahlara
tapmak ^{tan, mabut} ~~gülmüş~~ ^{idi.} onlardan
yeni nimetler istemek ~~gülmüş~~
~~Bütün~~ ötekilere ise fenalıklarından

El Yazısının Metni

-19-

öküz mükellef bir mezara gömülürdü. Bu gülünç şeylerin sebebi şudur: iptidaî insanlar tabiatın kuvvetlerinden korkarlardı. Birde, iptidaî insanlar, adeta hayvanlarla birlikte yaşarlardı. Konuşmayan fakat birçok şeyler anlayan bu mahlûklar, onlarca esrarengiz ve mukaddes oldu. Taptıkları mabutlar ve hayvanlar arasında hayırhah ve bethah olanları vardı. Hayırhahlara tapmaktan, maksat onlardan yeni nimetler istemek idi. Ötekilere ise fenalıklarından

Kitaplara Yansıması

öküz mükellef bir mezara gömülürdü. Bu gülünç şeylerin sebebi şudur:

İptidaî insanlar tabiatın kuvvetlerinden korkarlardı. Birde, iptidaî insanlar, adeta hayvanlarla birlikte yaşarlardı. Konuşmayan, fakat birçok şeyler anlayan bu mahlûklar, onlarca esrarengiz ve mukaddes oldu. Taptıkları mabutlar ve hayvanlar arasında hayırhah ve bethah olanları vardı. Hayırhahlara tapmaktan maksat, onlardan yeni nimetler istemek idi. Ötekilere ise fenalıklarından

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 219-220)

Tarih I (s. 120)

- 0 -

korunmak için tapınılırdı.

Misirlilerin, ~~ruhun ebediyeti, tahniti~~
 ilahiyet Hokin- Misirlular, insan ölünce ruhunun
 dedi itipatlarına ağızdan kaçtığını ve günün birin-
 muna ve safla- de vücuduna tekrar gireceğini san-
 ri teltik olınırsa ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{cesti sağla}
 pı neticelere mahafaza ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 Variler; Sami- ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 Hami Misirliler, ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 Mısırda ilk me- ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 deriyet Kuran ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 Türk Üstklasi- ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 nin, adeta, bay- ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 rak gibi, Üst ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 birliği alameti ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 olon, doğan, ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 Kint gibi hay- ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 van timsallerini ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 ki süphesiz tükhe- ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 cede mukaddes idi- ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 Hirsisi ilahlar ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 mertebesine ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}
 lard. ~~ederlerdi. Bunun için~~ ^{ederlerdi. Bunun için}

Bir taraftan da
 Türklerin, en büyük ~~görsellik~~
 leri Kainatın bütün kuvvetlerine
~~tapınılırdı. Bilhassa günün onla~~
 rin, ~~allahi~~ ^{allahi} oldu. P. 21

korunmak için tapınılırdı.

Mısırlıların, uluhiyet hakkındaki itikatlarının menşe ve safhaları tetkik olunursa şu neticelere varılır; Sami-Hami Mısırlılar, Mısırdaki ilk medeniyet kuran türk uruklarının, adeta, bayrak gibi, uruk birliği alâmeti olan, doğan, kurt gibi hayvan timsallerini ki şüphesiz türklerce de mukaddes idi. Hususi ilâhlar mertebesine çıkardılar.

Bir taraftan da Türklerin, en büyük gördükleri kâinatın bütün kuvvetlerine tapıldılar. Bilhassa güneş onların allahı oldu.

Ruhun ebediyeti, Tahnit

Mısırlılar, insan ölünce ruhun ağzından kaçtığını ve günün birinde vücuduna tekrar gireceğini zan ederlerdi. Bunun için ceseti sağlam muhafaza etmek lazımdı. Ceset mumyalanırdı. Sora sargılarla sımsıkı bağlanırdı. Bu suretle ceset, bir mumya haline konur, ve ölenin içtimai mevkiine göre bir mezara konurdu. Ehramlar, kıralların mumyaları için, büyük mezarlardan ibarettir.

Kitaplara Yansıması

korunmak için tapınılırdı.

Mısırlıların, ülûhiyet hakkındaki itikatlarının menşe ve safhaları tetkik olunursa şu neticelere varılır; samî, hamî Mısırlılar, Mısırdaki ilk medeniyet kuran Türk kabilelerinin adeta, bayrak gibi, kabile birliği alâmeti olan, doğan, kurt gibi hayvan timsallerini –ki şüphesiz Türklerce de mukaddes idi– hususî ilâhlar mertebesine çıkardılar.

Bir taraftan da Türklerin, en büyük gördükleri kâinatın kuvvetlerine tapıldılar. Bilhassa Güneş, onların Allahı oldu.

Mısırlılar, insan ölünce, ruhunun ağzından kaçtığını ve günün birinde vücuduna tekrar gireceğini zannederlerdi. Bunun için cesedi sağlam muhafaza etmek lazımdı.

Ceset mumyalanırdı; sonra, sargılarla sımsıkı bağlanırdı. Bu suretle ceset, bir Mumya (Res. 74) haline getirilir ve ölenin içtimai mevkiine göre bir mezara konurdu. (Res. 72). Ehramlar, kıralların mumyaları için, büyük mezarlardan ibarettir.

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 220-222)

Tarih I (s. 120-121)

Fakat, Güneş (Osiris) battıktan
sara karlımın karanlık basıyor,
ada allah olmak lazım (seth)..
bu karanlık allahının, karanlık-
larını, aydınlatan (Ay), onıda
ilaha yetmişler (Isis)..
Ertesi gün, iftiktan, Çikam
güneşi (Osiris) in oğlu,
Kabul etmişler, güneş (Horus),
karanlık allahının, finali, Ay,
in isigile bertaraf olınca,
Artada ~~iki~~ itibara sayan,
~~iki~~ Güneş (Horus) ve Ay (Isis)
fakat, Horus'un haberi ^{ki} ~~ki~~
kayıplardadır onıda imitma-
mak lazımdır.

İste, Myanlardan ve tabiatın
kinetlerinden yığılma, allah-
lara, insanları, tapırmak,
maskaralığını anlarsın papaslar
belli ^{parçaları} ~~parçaları~~
allahları, iice indirmişlerdir.

Baba (Osiris), Uğul (Horus), Ana (Isis)
Teolis denilen itikadın esası bu-
dur. ;' (KKK) ;' ;

El Yazısının Metni

-20/a-

Fakat, güneş (Osiris) battıktan sora korkunç karanlık basıyor oda allah olmak lazım (seth).. bir karanlık allahının, karanlıklarını aydınlatan (Ay), onuda ilah zanetmişler (İsis)..

Ertesi gün, ufuktan, çıkan güneşi (Osiris)in oğlu, kabul etmişler, güneş (Horüs)

Karanlık allahının fenalığı, ayın ışığı ile bertaraf olunca, ortada itibara şayan güneş (Horüs) ve ay (İsis) fakat, Horüsün babası Osiris ki kayıplardadır onuda unutmamak lazımdır.

İşte, Hayvanlardan ve tabiatın kuvvetlerinden yüzlerce allahlara, insanları taptırmak, maskaralığını anlayan papaslar, belli başlı allahları, üçe indirmişlerdir.

Baba (Osiris), Oğul (Horüs), ana (İsis). Teslis denilen itikadın esası budur.

Kitaplara Yansıması

Fakat, Güneş Osiris battıktan sonra, korkunç karanlık basıyor. Oda Allah olmak lâzım: Set... Bu karanlık Allahın, karanlıklarını aydınlatan Ay; onu da İlâh zanetmişler: İsis.

Ertesi gün, ufuktan, çıkan Güneşi "Osiris"ın oğlu, kabul etmişler: Güneş (Horüs).

Karanlık Allahının fenalığı, Ayın ışığı ile bertaraf olunca, ortada itibara şayan, Güneş Horüs ve Ay İsis kalıyor. Fakat Horüs ün babası Osiris, ki kayıplardadır, onu da unutmamak lâzımdır.

İşte, hayvanlardan ve tabiatın kuvvetlerinden yüzlerce allahlara insanları taptırmanın maskaralık olduğunu anlıyan papazlar, bel-libaşlı allahları, üçe indirmişlerdir: Baba (Osiris) Oğul (Horüs), Ana (İsis), Teslis denilen itikadın esası budur.

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 220)

Tarih I (s. 121)

Atatürk'ün El Yazısı

Masum ve cabil (KKK) ^{is}
İnsanları, yüzlere allaha
toplamak, vefa, allahları,
müayyen gruplarda toplamak
ve en nihayet ~~her~~ bir
allah kabül etmek,
siyasetin dağındığını netice
berdir.

Hangi mabetin Hükümdarı,
dolayısıyla papasları, künvetleri
ve diğer mabetlere Hakim
Olursa, O mabetin papasları
kendü Allahlarının bünyüklü-
ğünün tanıtmağa, diğer allah-
ları ~~ve~~ ehemiyetten düşürmeğe
Calıjırlardı. Metakim, Tınıs
Hanedanından, İinci Papiğin yaptırdığı
Menfis (Memphis), Payitahat olınea,
burası için yeni ~~bir~~ ve en büyük
bir allah lazımdı. Tınıs papasları
bunun carasını bildirdiler. Tınısın
(Heliopolis) mahalli allahı, insan
sekinde temsil edilen ^{Atam} ^{Ammon} (Atam) ^{Ammon}
idi. Fakat, bir ilah, bütün misirliğin
gözünü doldüramazdı. Ümmiyyetle,
misirda, çinrese mansup bir allaha
İstapınmağa alisilmisti.

El Yazısının Metni

-20/b-

Masum ve cahil insanları, yüzlerce allaha taptırmak, veya, allahları, muayyen gruplarda toplamak ve en nihayet bir allah kabul ettirmek, siyasetin doğurduğu neticelerdir.

Hangi mabedin Hükümdarı, dolayısıyla papasları, kuvetlenir ve diğer mabetlere hakim olursa, O mabedin papasları Kendi allahlarının büyüklüğünü tanıtmaya, diğer allahları ehemiyetten düşürmeye çalışırlardı. Netekim, *Tinis* hanedanından *I inci Pepi'nin* yaptırdığı *Menfis* (*Memphis*), payitahat olunca, burası için yeni ve en büyük bir allah lazımdı. *Tinis* papasları bunun çaresini buldular. *Tinis* (*Helyopolis*) mahallî allahı, insan şeklinde temsil edilen *atom* (*Ataum=ammon*) idi. Fakat, bu ilah, bütün mısırlıların gözünü dolduramazdı. Umumiyetle, mısırdaki güneşe mensup bir allaha tapınmağa alışılmıştı.

Kitaplara Yansıması

Masum ve cahil insanları, yüzlerce allaha taptırmak veya allahları, muayyen gruplarda toplamak ve en nihayet bir allah kabul ettirmek, siyasetin doğurduğu neticelerdir.

Hangi mabedin hükümdarı, dolayısıyla papazları kuvvetlenir ve diğer mabetlere hâkim olursa o mabedin papazları, kendi allahlarının büyüklüğünü tanıtmaya diğer allahları ehemmiyetten düşürmeğe çalışırlardı. Nitekim, *Tinis* Hanedanından *Pepi I.'in* yaptığı *Menfis* (*Memphis*), payitaht olunca burası için yeni ve en büyük bir allah lâzımdı. *Tinis* Papazları bunun çaresini buldular. *Tinis'in* (*Helyopolis*) mahallî Allahı, insan şeklinde temsil edilen *Atom=Atoum=Ammon* idi. Fakat bu ilâh, bütün Mısırlıların gözünü doldurmazdı. Umumiyetle, Mısırdaki Güneşe mensup bir allaha tapınmağa alışılmıştı.

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 220-221)

Tarih I (s. 121)

Birandan evvel Tapılan, Osiris, yahut
Horus'u de almak, ~~istemişlerdi~~ ^{istemişlerdi} ~~ne~~
istemiyorlardı. ~~Bunların~~ ^{Bunların} ~~yerine~~ ^{yerine} ~~güneşin~~ ^{güneşin} ~~temsil~~ ^{temsil}
olan Ra yı aldılar.

Mahallî mahûl ile güneş
bir yaptılar (Amon - Ra - Amon-Ra)
allahını icat ettiler, ve papaslar,

~~herkese~~ ~~anlattılar~~, öğretiler ve
tedris ettiler ki, (Amon - Ra)
en büyük allahdır; diğer allahla-
rı; insanları ve her şeyi yara-
dan Odur. İinci Nâmses
zamanında, artık, mütlak
Kadir olan allah, bir insan
temsali ile bir güneş
meşhûmünün, papasların
akıl ve tedbirile - birleştirilmesi
~~den~~ ~~istemişlerdi~~, ~~istemişlerdi~~ ~~af~~
den olan (Amon - Ra) dır.

~~Allahın birliği~~ ~~hakimata ki~~

El Yazısının Metni

-20/c-

Bundan evel tapılan Osiris, yahut Horüsü de almak, istemiyorlardı. Bunların yerine, onların üstünde olmak üzere, yine güneşin timsali olan Ra'yı aldılar.

Mahalli mabût ile güneşi bir yaptılar (Ataum-Ra = Amon-Ra) allahını icat ettiler; ve papaslar, herkese anlattılar, öğrettiler ve tedris ettiler ki, (Amon-Ra) en büyük allahdır; diğer allahları, insanları ve herşeyi yaratan Odur. II inci Ramses zamanında, artık, mutlak kadir olan allah, bir insan timsali ile bir güneş mefhumunun -papasların akıl ve tedbirile- birleştirilmesinden olan (Amon-Ra)dır.

Kitaplara Yansıması

Bundan evel tapılan *Osiris*, yahut *Horusu* da almak, istemiyorlardı. Bunların yerine, onların üstünde olmak üzere, yine Güneşin timsali olan *Rayı* aldılar.

Mahallî mabut ile Güneşi bir yaptılar. *Ataum-Ra=Amon-Ra* Allahını icat ettiler; ve papazlar herkese anlattılar, öğrettiler ve tedris ettiler ki *Ammon-Ra* en büyük Allahdır; diğer allahları, insanları ve herşeyi yaratan odur. *Ramses II.* zamanında artık, mutlak kadir olan allah, bir insan timsali ile bir Güneş mefhumunun -papazların akıl ve tedbirlerle- birleştirilmesinden olan *Ammon Ra* dır.

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 221)

Tarih I (s. 121)

Atatürk'ün El Yazısı

21

se-

edilmedi

Ruhların mahkeme

Misirliler, zamanla,

~~7000~~ a ruhun ebediyeti hakkında ~~iki~~
pi fikre ~~götür~~ saptılar.

~~bu~~ güzel bir fikir yapıldı. Her ölü-

Allah

nün rubü, ~~ve~~ Osiris riyasetinde

bir mahkeme huzarunda, mahkemeye ta-
minhakeme edilir;

~~bu mahkemede~~. Ruh tartılır.

Eğer fena amellerle yüklü ise mah-

Mahin edilene kadar

vedilir. ~~Akabinde~~, hayatında

yaptığını itirafa mecbur ~~oldu~~. Ruh

irtikâp etmediği fena işleri sayar-
cak. ~~Mecla~~, ~~diyecekti ki~~:

te: (Öldürmedim, mabutlara karşı va-

sifelerinde kusur etmedim ~~ben~~.)

da

denk sora/eyi işlere geçerek:

(Ağılara ekmek verdim, susuzlara su

verdim, çıplaklara elbise verdim

u.s. ~~diyecekti~~

~~ben~~.) / Bu sözler ~~benim~~ ~~fiyat~~

~~haklarında cilt-ol. ~~benim~~ ~~verir~~~~

(2)
Kadın günah-
ları çok değilse

Ruhların muhakeme edilmesi

Mısırlılar, zamanla, ruhun ebediyeti hakkında şu fikre saptılar. Her ölünün ruhu, allah Osiris riyasetinde bir mahkeme huzurunda, muhakeme edilir; Ruh tartılır; Eğer fena amellerle yüklü ise mahvedilir; Mahiv edilecek kadar günahları çok değilse, hayatında yaptığını itirafa mecburdur. Ruh irtikap etmediği fena işleri sayacaktı. Mesela, evela diyecekti ki: (öldürmedim, mabutlara karşı vazifelerimde kusur etmedim.. v.s.) sora da eyi işlere geçerek: (Açlara ekmek verdim, susuzlara su verdim, çıplaklara elbise verdim v.s.) diyecekti.

Kitaplara Yansıması

Mısırlılar, zamanla ruhun edebiyeti hakkında şu fikre saptılar: Her ölünün ruhu, Allah Osiris riyasetinde bir mahkeme huzurunda, muhakeme edilir; ruh tartılır; eğer fena amellerle yüklü ise mahvedilir; mahvedilecek kadar günahları çok değilse hayatında yaptığını itirafa mecburdu. Ruh irtikâp etmediği fena işleri sayacaktı. Meselâ, evvelâ diyecekti ki "öldürmedim, mabutlara karşı vazifelerimde kusur etmedim.." v.s. Sonra da iyi işlere geçerek "açlara ekmek verdim, susuzlara su verdim, çıplaklara elbise verdim... v.s." diyecekti.

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 222)

Tarih I (s. 122)

Temiz olduğu sabit olan, ruh, ebe-

diyete kabul edilir, ve serin, ve

kokulu bir havada yaşar ve rahat

allahın sefa-yet
~~Allahın masumiyet~~ verdi. 3

*ahiret günü, yahut
hesap günü, mizan,
sirat köprüsü,
Cehennem, Cennet
talakkilerinin
misirde inşaa-
ması böyle
olmuş, tve*

~~İç Yürekli mahut. - Mirar-ra-~~

~~hipleri, Halkın diğer kimselere nas-~~

~~zaran daha okunmuş ve batıl itikat~~

~~lara daha az inanılmıştı. Rahipler~~

~~beşer etti, mevcudatın her birini~~

~~işgal eden masoleler hakkında.~~

~~dış nurlardı. Evvela bir çok ma-~~

~~butları aklı sayıya koymuşlar-~~

~~dı. Daha sonra mahut Gairin karacı~~

~~İsle ve çocukları Horis'ten~~

~~ibaret üç şahsiyeti En safa koy-~~

~~dular. En nihayet, bütün masutla-~~

~~rin istisna her şey, yaratıcı kadır~~

Temiz olduğu sabit olan, ruh, ebediyete kabul edilir, ve serin, kokulu bir havada yaşar ve *allahın sofrasında yemek yerdı. ahiret yahut hesap günü, mizan, sırat köprüsü, cehennem, cennet telakkilerinin mısırdı uyanması böyle olmuştur.*

Kitaplara Yansıması

Temiz olduğu sabit olan, ruh, *ebediyete* kabul edilir ve serin, kokulu bir havada yaşar ve Allahın sofrasında yemek yerdı.

Ahiret, yahut hesap günü, mizan, sırat köprüsü, cehennem, cennet telâkkilerinin Mısırdı uyanması böyle olmuştı.

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 222)

Tarih I (s. 122)

Misir papazları ve
dini ayinler

203

Misir papazları, süphesiz, saf ve cahil halktan çok bilgili, ~~çok zengin~~ ve politikacı idiler. Bir sehelile ^{idi} Ki firavınların, ~~meşrebi~~, ~~olunurlar~~, misavirleri ~~olabiliyorlardı~~. Papazların, bigyat / San'atlar ~~ve~~ Hükümeti idare ettikleri görülür. Papazlar, istedikleri kadar, allahlar yaparlar veya onları bir kac ~~kişim~~ halinde toplarlar; Eger ~~bu~~ kuvvetli olmalarına ve yaradım edecekleri bütün dünyayı yalnız bir allahtra fında, kendileri ise hadime kılınacağı, çalışırlardı.

~~Kül bir mükemmel mahluku ko-~~
~~du. Bu mahluk, (habeşlerin~~
~~oldu-~~
~~Ennu silyerlordi), Amer denilen~~
~~yan allahat bütün Misir~~
~~San'atlar~~
~~Misir~~
~~Minmarlığı ve~~
~~uluslar, büyük bir nece, idiler. Misir~~
~~nasıl komutanlar ve tayakkı~~
~~topolar, yapmaya veriyordu.~~
~~Amer, mifattis toplanan bir~~
~~monfaedlarına~~
~~olilik~~
~~bulhama,~~
Misirlılar, ~~ve~~
~~ve, mebutlarına mebutler, 21416-~~
~~rine mebutlar ya~~ ^{mis} ~~lardı.~~

Mısır papazları ve dini ayinler

Mısır papazları şüphesiz, saf ve cahil halktan çok bilgili, çok zengin ve politikacı idiler. Bu sebeble idi ki firavunların mesnedi, oluyorlar, müşavirleri olabiliyorlardı.

Papazların, bizzat Hükümeti idare ettikleri görülmüştür. Papazlar, istedikleri kadar, allahlar yaparlar veya onları bir kaç zümre halinde toplarlar; Eğer kuvvetli olmalarına ve menfaatlarına yardım edecekse, bütün dünyayı yalnız bir allah etrafında, kendilerine hadim kılmağa çalışırlardı.

Mısır mimarlığı ve abideler

Mısırlılar, bilhassa, mabutlarına mabetler, ölülerine mezarlar yapmışlardı.

Kitaplara Yansıması

**MISIRIN PAPAZLARI
VE DİNİ AYINLER**

Mısır papazları şüphesiz, sâf ve cahil halktan çok bilgili, çok zengin ve politikacı idiler. Bu sebeble idi ki, Fir'avunların mesnedi

oluyorlar, müşavirleri olabiliyorlardı.

Papazların, bizzat hükümeti idare ettikleri görülmüştür. Papazlar, istedikleri kadar, allahlar yaparlar veya onları birkaç zümre halinde toplarlardı; eğer kuvvetli olmalarına ve menfaatlerine yardım edecekse bütün dünyayı yalnız bir allah etrafında, kendilerine hadim kılmağa çalışırlardı.

SAN'ATLER

Mısırlılar, bilhassa mabutlarına mabetler, ölülerine mezarlar yapmışlardır.

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 222-223)

Tarih I (s. 122-123)

X

Papazların, insanlar üzerine
tesiri, hilkassa, mabetlerde
ayınlar vasıtasıyla olirdi
allah'a tapmak, bir çok
ayınları ve bir çok ta papazları
icap ettiriyordı :

Mahedin ortasını isgal
eden, dar ve karanlık bir
odada, Mahallin allahı,
~~her~~ hergün, hediye kabul eder-
di: Kokü, yiyecek, kıyafet v. s.

Bayram günleri, allahın hıfeli,
okuldebeli olaylar, khrin
icinde dolastirilirdi.

Mabetlere kınhanlara da
veritirdi, en makbulü cüga
idi. Ayınlar, hasma kalıpe
dınolarla yapılırdı.

~~Özet~~
~~Özet~~
~~Özet~~
Büyük Millet Meclisi, meclis

El Yazısının Metni

-23/a-

Papazların, insanlar üzerine tesiri, bilhassa, mabetlerde ayinler vasıtasıyla olurdu.

allahlara tapmak, bir çok ayinleri ve bir çokta papazları icap ettiriyordu.

Mabedin ortasını işgal eden, dar ve karanlık bir odada, mahallin allahı, hergün hediye kabul ederdi: koku, yiyecek, kumaş v.s.

Bayram günleri, allahın heykeli debdebeli olaylarla, şehrin içinde dolaştırılırdı.

Mabetlere kurbanlar da verilirdi, en makbulü buğa idi. ayinler, basma kalıp dualarla yapılırdı.

Kitaplara Yansıması

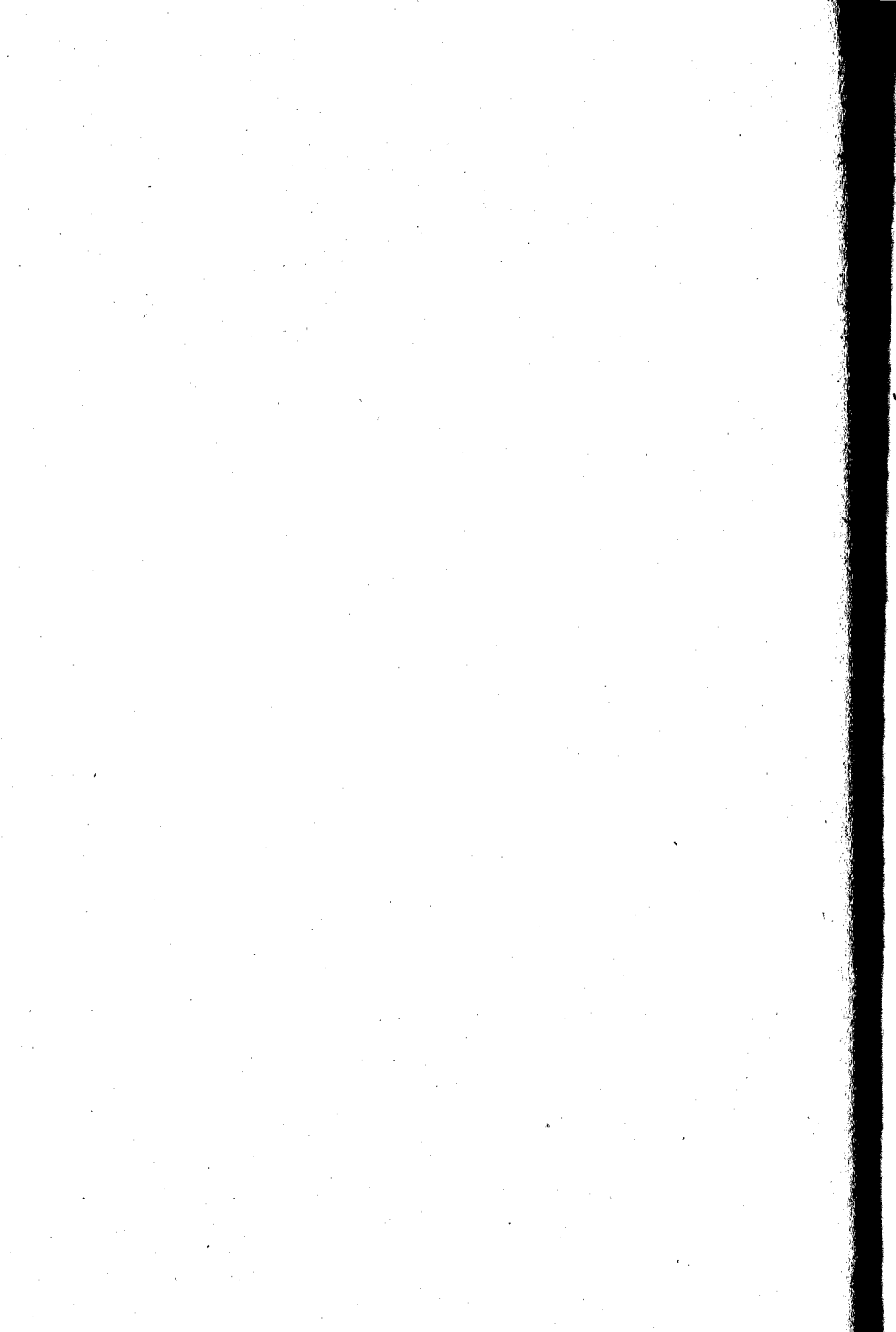
Papazların insanlar üzerine tesiri, bilhassa mabetlerde ayinler vasıtasile olurdu.

Çok allahlara tapmak, birçok ayinleri ve birçok da papazları icap ettiriyordu.

Mabedin ortasını işgal eden, dar ve karanlık bir odada, mahallin allahı, hergün hediye kabul ederdi: koku, yiyecek, kumaş v.s. Bayram günleri Allahın heykeli debdebeli alaylarla, şehrin içinde dolaştırılırdı. Mabetlere kurbanlar da verilirdi. En makbulü boğa idi. Ayinler, basmakalıp dualarla yapılırdı.

Türk Tarihinin Ana Hatları (s. 222-223)

Tarih I (s. 122)

ATATÜRK'ÜN EL YAZISIYLA MUHAMMED VE İSLAMİYET

Atatürk'ün Muhammed ve İslamiyetin doğuşu konusunda, *Lise Tarih* kitabı için eliyle yazdıkları ve yazdırdıkları (1930).

*Özgün belge, Anıtkabir Kütüphanesi'nde.
Fotokopisi, Türk Tarih Kurumu'nda, Genelkurmay Başkanlığı'na
bağlı Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Başkanlığı'nda ve Aydınlık
gazetesi arşivinde.*

Araplar-Muhammet Arap İmparatorlukları

Arabistan

Arabistan, Kızıl deniz, Umman denizi ve Acem Körfezi arasında geniş bir yarım adadır; şimalde Suriye Çöller ile Asya'ya bağlıdır.

Arabistan'ın içi umumiyetle baştan başa çöldür; bununla beraber birbirinden farklı mıntıkları vardır. Garpta Hicaz mıntıkasında Mekke, Yesrip (Medine) şehirleri vardır. Yarım adanın cenubî garbî köşesinde Yemen Kıtası büsbütün başkadır; erazisi dağlıktır, mümbit yerleri vardır, mevsiminde yağmur yağar; mühim şehri Sana'dır. Kahvesi meşhurdur. Ortada Necef yaylasında otlaklar vardır.

Kızıl deniz sahilinde uzanan dağlar yalçın ve çıplak kayalıklardan ibarettir; dağlarla sahil arasında alçak ve sıcak ovalar vardır. Buralara Tihome derler.

Atatürk'ün El Yazısı

(2)

Bu dağların Hicaz dağları ile, yüksek noktası (2750) metre, yemende 13,000 metre yüksekliğe ulaşır. Bununla birlikte bu dağların yüksekliği, Hicaz dağları ile aynıdır.

1) Çöller kızıgın sıcak ya kışın kışı
Aralıktan da ne bir yok tür, bir
kıyısına tesadüf etmek suadeti
tir. Çölde muthis sıcak rüzgâr-
lar eser, kamurlarını Havaya
karıştırır.

Araplar | Araplar, Yahudiler gibi
Sami denen ırktan-
dırlar, bedensizler. Hayat ve
fizik istidatları çoktur. Mithum-
motten esul edelimatları ve sair-
leri arazında münasibakalurl
Vardı. Tetimani ve siyasi hayat-
ları anarşi içinde idi.

Mojke va medineke Atlatose
ticear idiler, idareleri de
bir nam halk idiler.rijdi.
Yemende kisik kisik kalin
Kivalliklori vardi.

Bu dağlara Hicaz dağları denir; yüksek noktası (2750) metredir. Yemende (3000) metre irtifaında dağ vardır. Umman denizi sahiline uzanan Umman dağları vardır.

Çöller kızgın sıcak ve kuraktır. Arabistanda nehir yoktur, bir kuyuya tesadüf etmek saadettir. Çölde müthiş sıcak rüzgârlar eser, kumlarını havaya karıştırır.

Araplar

Araplar, yahudiler gibi Samî denilen ırktandırlar; bedavidirler. Hayal ve şiir istidatları çoktur. Muhammetten evvel edebiyatları ve şairleri arasında müsabakaları vardı. İçtimaî ve siyasî hayatları anarşi içinde idi.

Mekke ve Medine ahalisi tüccar idiler, idareleri de bir nevi halk idaresiydi. Yemende küçük küçük kabile krallıkları vardı.

Kitaplara Yansıması

ARAPLAR, AHLÂK VE ADETLERİ

Araplar Samî ırktandırlar. Büyük kısmı *bedevî* denilen göçebelerden ibarettir. Arabistanın haşin iklim ve tabiati bu göçebelerin hayat ve adetlerindeki iptidailiği devam ve muhafaza ettirmiştir. Bedeviler çadırlarda yaşarlar. Süt, bulgur, bulunan yerlerde hurma, külde pişmiş arpa ekmeği ile geçinirler. Kertenkele ve çekirge de yerler.

Bütün işleri kadınlar görür. Bedevî Arapların en büyük içtimaî teşekkülü kabiledir. Kabilenin irsî bir reisi bulunur. Bu reis her türlü davalara bakar. Kabileler arasında birbirlerini imhaya kadar varan kavgalar eksik değildir. Birkaç kabilenin harp maksadile birleşerek *Kait*, *Emir*, *Seyit* namları verilen bir reisin idaresinde yaşadıkları da vakidir; fakat yine her kabile kendi istiklâlini muhafaza eyler. Araplarda kâhinler, şairler ve irsî şerifler vardır.

Tarih II (s. 80)

(3)

Arapların İptidâî dinleri

Arabistanın şimalinde Hristiyanlar ve hemen her tarafında mühim yahudi kolonileri vardı. Fakat arapların umumiyeti putlara taparlardı.

bedeviler çölde taşlara, vahalarda ağaçlara taparlardı; onlar da gözle görülmeyen cinler, periler tahayyül ederlerdi. Bedeviler, Mekkeyi mukaddes tanılar ve oraya hacca gelirlerdi. Orada Kabe vardı. Kabede arap kabilelerin mabûdlarını temsil eden yere dik konulmuş 360 taş ve gökten düşmüş tanılan meşhûr Karataş (Şeceri esvet) bulunurdu. Gelecek hayat hakkındaki inanışlar çok karanlıktı.

Yemende bir eski medeniyet vardı (Himeyrilerin). Bu medeniyeti şüphesiz, acem körfezi sahillerine Sumerler getirmiştir.

29 Mübârrâ - Mübârrâ mecmûi sâile
medin menşei ve ~~ve~~ Atalarına cîd
bî tîn malîsîyet
tarîhî olmakten ziyade
efsaneyîcîdir. Peygamber
zamanında bî malîsîyet
yoktu; binlar saradın içt
olunmuştu.

Arapların sâile peccelerinin
tutulması usûlî Halife
Ömer zamanında başlanmış-
tır. Bu risûl bî takım diğme
peccelerin indirilmesine
işol açtı. Hakikatte, Mübârrâ -
medin menşei hakkında pek
az şey bilinmiştir; akadur, ki
Ömer asil ismî dâbî malîsî
olmamıştır; Mühammed
Peygamberin ismî değil
lakabıdır.

Peygamberin cîbleri hicâb-
daki malîsîyat dâbî tarîhî
vesikalara inmaz. Araplar,
Peygamberin İbrahim nest-
den geldiğini ispatla çalı-
ştlar; Araplar bî sîvâllî bî tîn

Muhammedin menşei

Muhammedin aile ve Atalarına ait bütün malûmat Tarihî olmaktan ziyade efsanevidir. Peygamber zamanında bu malûmat yoktu; bunlar sonradan icat olunmuştur.

Arapların aile şecerelerinin tutulması usulü Halife Ömer zamanında başlamıştır. Bu usul bir takım düzme şecerelerin uydurulmasına yol açtı. Hakikatta, Muhammedin menşei hakkında pek az şey bilinmiştir, okadar ki onun asıl ismi dahi malûm olmamıştır; Muhammet, Peygamberin ismi değil, lakabıydı.

Peygamberin cetleri hakkındaki malûmat dahî tarihî vesikalara uymaz. Araplar, Peygamberin İbrahim neslinden geldiğini ispata çalıştılar; Araplar bu suretle bütün

Kitaplara Yansıması

Muhammedin çocukluğuna ve gençliğine ait malûmata soradan katılmış çok uydurma şeyler vardır; onun vatandaşlarını dine davete başladıktan soraki hayatı daha çok malûmdur.

Tarih II (s. 89)

- 5 -

Arap ırkının yüksesk neccat
sahibi olduğunu ispat
etmek Harestinole idi ler.

Muhammet Endisi, hiçbir
zaman asalet derefi iddiasına
~~da bulunmaz~~ Kallipmanlık-
tır, O, los Teferruca chemiyet
vermezdi, gagesine dogru
tereddütünü, yivir ameli bir
idamdi.

Muhammet, hiçbir zaman,
bir esalet Hıccet-i stemedi;
damarlarında, iltisami nobiliti-
nin canı dolardığını iddia
etmedi; bilakis, Karok Kencisi-
sinin, Kerok anaybabasının
fakir halleriyle iftihar etti.

Bütün mehakeler, birge,
Muhammedin babası olmak
izere Abdilmüttalvin oğlu
Abdullah rızasında bir yati
gösterir; Anasının da adını
Emine olmak tespit ederler.

Muhammet ~~sonradan~~ chemiyet
görmeden evvel, babası olmıştı.
Emine de, kocasını aldı

Arap ırkının yüksek necabet sahibi olduğunu ispat etmek hevesinde idiler.

Muhammet kendisi hiçbir zaman asalet şerefi iddiasına kalkışmamıştır; O, boş teferruata ehemiyet vermezdi; gayesine doğru tereddütsüz yürür amelî bir adamdı.

Mûhammet, hiçbir zaman bir esalet Hucceti istemedi; damarlarında İbranî nebilerinin canı dolaştığını iddia etmedi; bilakis kerek kendisinin, kerek ana ve babasının fakir hallerile iftihar etti.

Bütün mehazlar, bize, Muhammedin babası olmak üzere Abdül-müttâbin oğlu Abdulla namında bir zatı gösterir; Anasının da adını Emine olarak tespit ederler.

Muhammet dünyaya gelmeden evvel, babası ölmüştür. Emine de, çocuğunu altı

98 6
yazında yetim bırakmıştır.
Muhammet dedesi Abdülmut-
talip yazında kaldı. Dedesi
öldükten sonra da Amcası
Ehîtalî'nin himayesine
girdi. Ehîtalî çok fakir
ve ailesi de Kala balıkçı.
Muhammet, maiyetini temin
için gençliğinde Çobanlık
etti. ~~1911~~

Muhammet 25 yazında iken
Hatice isminde 40 yazında
zengin bir diğ. Kadın la
evlendi; daha evl. onun
hizmetine girmiş develetine
ve ticaret işlerine baktıyordu.

Bir verdiğimiz malumat,
öteden beri verilgelmekte olan
malumatdır. Ancak, bir his-
istatistik bilgisi, tarih serce-
vesini sakatlamak için
sin noktalarla diğ. kati celp
etmek lazımdır.

Muhammet meden Abdülkâ-
ismini tasiliğine dair
söylenen sözler kati değildir.

El Yazısının Metni

(6)

yaşında yetim bırakmıştır. Muhammet dedesi abdülmuttalip yanında kaldı. Dedesi öldükten sonra da amcası Ebûtalibin himayesine girdi. Ebûtalip çok fakir ve ailesi de kalabalıktı. Mûhammet, maişetini Temin için gençliğinde çobanlık etti.

Mûhammet 25 yaşında iken Hatice isminde 40 yaşında zengin bir dul kadınla evlendi; daha evel onun hizmetine girmiş develerine ve ticaret işlerine bakıyordu.

Bu verdiğimiz malûmat, öteden beri verilegemekte olan malûmatdır. Ancak, bu hususta bilgimizi, tarih çerçevesine sokabilmek için şu noktalara dikkat celp etmek lazımdır:

Muhammedin Abdulla ismini taşıdığına dair söylenen sözler kati değildir.

7

.. Abdulla ismi, Muhammed'e
evvel adeta mecburdur.

İslamiyetten evvel Horhamzi
bir mabinda nispetle

Abdullat, Zeydullah gibi
isimler vardı; bir isimler
islamiyet devrinde Abdulla,
Zeydullah yapıldı;

Ananın bir Muhammedin
dedesi olmak üzere
gösterdiği Abdülmüttâ'leim
Ehli, Hakiki dedesi olduğunu
hakkında tarîhi Vesika
yoktur.

Bir mülâhazalardan sonra
Muhammedin menşei hakkın-
da şaylanabilecek şudur:

Muhammed, fakir bir
menseden gelmiştir; pek
güçsüz yaşında anası,
baleası, kalmıştır; Abdül-
müttâ'leim oğluyla bilhassa
Ehli'talip taraflarından
bir sefkat hissiyle kalın ve

(7)

Abdulla ismi, Muhammetten evel adeta meçhuldü. İslamiyetten evel Herhangi bir mabuda nispetle Abdüllat, zeydüllat gibi isimler vardı; bu isimler islamiyet devrinde Abdullah, Zeydullah yapıldı.

Anananın bize Muhammedin dedesi olmak üzere gösterdiği Abdülmuttalibin dahî, Hakikî dedesi olduğu hakkında tarihî vesika yoktur.

Bu mülahazalardan sora Muhammedin menşei hakkında söylenebilecek şudur:

Muhammet, fakir bir menşeden gelmiştir; pek küçük yaşında anasız, babasız kalmıştır; Abdülmuttalip ailesi ve bilhassa Ebutalip tarafından bir şefkat hissile kabul ve

Himmeye edilmıştır. Peygambere verilmiş olan Muhammet lakabı, ölünce babasının ismini kullansa müye lüzüm bırakmıyordur.

Muhamme- Muhammedin
din Peygamberi- Peygamberin birliği
birliği- Peygamberin nasıl
başladığını izah etmek en
nazik ve en müşkül mesele-
dir.

Muhammedin bir melik
ile ve Allah ile Hakikaten
konuşmuş olduğun kanaatinde
bulunamayanlar olduğun gibi,
Muhammedin, isteyerek
böyle söylediğini de
ileri sürerler olmuştur.

Bir Faziletleri bir tonafo-
brakmak ve meseleyi ilim ve
mantık cerceresi içinde
mütalaa etmek daha
doğru olur.

Himaye edilmiştir. Peygambere verilmiş olan Muhammet lakabı, ölmüş babasının ismini kullanmaya lüzum bırakmıyordu.

Muhammedin Peygamberliği

Muhammedin Peygamberlik vazifesinin nasıl başladığını izah etmek en nazik ve en müşkül meseledir.

Muhammedin bir melek ile ve allah ile Hakikaten konuşmuş olduğu kanaatında bulunanlar olduğu gibi, Muhammedin, isteyerek böyle söylediğini de ileri sürenler olmuştur.

Bu faziyeleri bir tarafa bırakmak ve meseleyi ilim ve mantık çerçevesi içinde mütalaa etmek daha doğru olur.

Kuranda öğrendiğimize göre, Muhammet hiç değişmeden yaşamış bir insan değildi; o da hayat ve Hadiselerin zaruri icapları karşısında adeta hergün değişmiştir.

Muhammet, iptida allahın resulüyüm diyerek ortaya çıkmamıştır; bunu düşünmemiştir. Bu düşünce, senelerce mücadele ettikten ve fikirlerini neşreyledikten sora kendisinde hasıl olmuştur.

asıl meselenin Hal noktası şurdadır:

Bütün iptidaî kavimlerde olduğu gibi Araplarda da, şairlerin akıl erdirmedikleri kuvvetlerden ilham aldıklarına inanırlardı. Bu kuvvetler Araplar için Cinler idi. Cinler, gûya kâhinlere de kâyıptan haber vermek

Kitaplara Yansıması

Tarihi noktai nazardan da mütalea edildiği zaman görülüyor ki: Muhammed birdenbire Allahın Resulüyüm diyerek ortaya çıkmamıştır. O, Arapların ahlâk ve âdetlerinin pek fena ve pek iptidaî ve ıslaha muhtaç olduğunu anlamış, bunları ıslah için تنها yerlere çekilerek senelerce düşünmüş ve yıllarca tefekkürden sora kendisinde vahiy ve ilham fikri doğmuştur. Vahiy, ilham fikri Muhammetten evel de Araplarca meçhul değildi. Bütün iptidaî kavimler gibi, Araplar da, şairlerin, akıl erdiremedikleri kuvvetlerden ilham aldıklarına inanırlardı. Bu kuvvetler Araplar için cinlerdi. Cinler, gûya, kâhinlere kayıptan haber vermek

Tarih II (s. 90-91)

Atatürk'ün Yazdığı

Bununla
ayrılır

10000

10

41

Kudretini ilham ederlerdi.
Bir nevi itikadları ve ahlaklarında
her zaman o kadar canlı ve
derin olmuştur ki Muhammet
dahi cinlerin vücuduna samimi
olarak inanmıştır.

Hakkaten cinlerin saurlara
giriş ilham ettiği kanı
ide Muhammedin İsa
ve Mîsa dinlerine olan
öğrendikleri de bu itikadını
kuvvetlendirmiştir. İsa'ya
atfolunan mucizelerin çoğu
cinleri taddetmekten ibarettir.
Muhammet dahi bütün
cinleri halis rûtilar gibi
Telakkî etti. Ve onları
peygamberlerle bir tuttu.

kûdretini ilham ederlerdi. Bu nevi itikatlar arabistanda her zaman o kadar canlı ve derin olmuştur ki Mûhammet dahi cinlerin vücuduna samimi olarak inanmıştır.

Hakikaten cinlerin şairlere şiir ilham ettiğine kani idi. Muhammedin İsa ve Musa dinlerine dair öğrendikleri de bu itikadını kuvvetlendirmiştir. İsaya atfolunan mucizelerin çoğu cinleri taretmekten ibarettir. Muhammet dahi bütün cinleri habis ruhlar gibi telakki etti. Ve onları şeytanlarla bir tuttu.

Kitaplara Yansıması

kudretini ilham ederlerdi. Bu nevi itikatlar Arabistanda her zaman o kadar canlı ve derin olmuştur ki *Muhammet dahi cinlerin vücuduna samimi olarak inanmıştır*. O, hakikaten cinlerin şairlere şiir ilham ettiğine kani idi. Araplar şairleri, bir kâhin gibi telâkki ederlerdi. Muhammedin Musa, İsa, dinlerine dair öğrendikleri de kendisinde bu itikadı kuvvetlendirmiştir. Bu Peygamberler de melekler vasıtasile ilham aldıklarını söylemişlerdi. O dinlerde de cin ve melek telâkkisi vardı. Dinler nazarında cinler, kötü ruhlar olduğundan peygamberler onlardan mülhem olamazlardı. Muhammet te diğer peygamberler gibi kendisine ilham eden kuvvetin insanları iğfal eden bir kuvvet olmayıp, onları hayır ve saadete irşat eden ilâhî bir kuvvet olduğuna samimi olarak inandı.

Tarih II (s. 91.)

Fakat Muhammet diğer Ta-
raftan talimat ferkinde bir
Kurvetin ilhamlarına maruz
kaldığına inanırdı. Muhammet
ilhamlarının cinlerden al-
madığını ve fakat cinlerden
yüksük olan Allah'tan al-
dığını söyler. Bu sebeple
Kur'an ayetlerinin manzûm
değil mensur olduğunu delil
gösterir.

Muhammed başlangıç-
ta her halde sedil bir kuy-
cana maruz oldu. Bir
Takim dini endişeler ve
vicdani muloğazalarla

Fakat Muhammet diğer taraftan tabiat fevkinde bir kuvvetin ilhamlarına maruz kaldığına inandı. Muhammet ilhamlarını cinlerden almadığını ve fakat cinlerden yüksek olan Allahtan aldığını söyler. Bu sebeple Kuran ayetlerinin manzum değil mensur olduğunu delil gösterir.

Muhammet başlangıçta her halde şedit bir heyecana maruz oldu. Bir takım dinî endişeler ve vicdanî mülâhazalarla

Kitaplara Yansıması

Muhammed başlangıçta her halde, şedit bir heyecana maruz oldu. Birtakım dinî endişeler ve vicdanî mülâhazalarla

Tarih II (s. 91)

samimî surette yapıldı.
Muhammed namıskâr,
samimî, ve menfaat fikrin-
den arî olarak ortaya atıldı.
Onun gayesi inkısların
ahlak ve ününü iltihak et-
mekti.

İlk vakti | Muhammedin
peygamberliği-
nin başlangıcına dair bu
çok eski rivayetler varan.
Bunlar artık efsanelere
karışmıştır. Hakikatte
Peygamberin ilk söylediği
Kuran ayetinin ne olduğu
malûm ve belki de muhtemel
değildi. Kuran sureleri

samimî surette üzüldü. Muhammet namuskâr, samimî ve menfaat fikrinden arı olarak ortaya atıldı. Onun gayesi ırktaşlarının ahlak ve dinini ıslah etmekte.

İlk vahi

Muhammedin peygamberliğinin başlangıcına dair bir çok eski rivayetler vardır. Bunlar artık efsanelere karışmıştır. Hakikatta peygamberin ilk söylediği Kuran ayetinin ne olduğu malûm ve belki de mazbut değildir. Kuran sureleri

Kitaplara Yansıması

samimi surette üzüldü. Muhammet namuskâr ve menfaat fikrinden arı olarak ortaya atıldı. Onun gayesi, muhitinin ahlâkını, dinini ve içtimâî hayatını ıslah etmekte.

İLK VAHİY Muhammedin Peygamberliğinin başlangıcına dair birçok rivayetler vardır. Bunlar pek çok efsanelerle karışmıştır. *Hakikatte Peygamberin ilk söylediği Kuran ayetlerinin ne olduğu kati surette malûm değildir.*

Tarih II (s. 91)

Muhammede ~~bir~~ açık
hemada meydana olmuştur. Her
şey gibi günün içinde,
kendisine her taraftan inmiş
öğüllerdur. Muhammed'in
beyan ettiği sureler için
her devirde düm-TeXkürleri-
nin mahsulü olmuştur.

Muhammet her surelere
her çok çabıktan ve tedkik-
ler yaptıktan sonra esheri
her şekil vermiştir. Emami
Kendisinin Tahrir eden inaki-
mü ammin yinkarda ayle-
digim gibi Tahriratin nis-
künde her rucul olmuştur.

El Yazısının Metni

(13)

Muhammede açık semada peyda olmuş bir şimşek gibi günün birinde, birdenbire bir taraftan inmiş değillerdir. Muhammedin beyan ettiği sureler uzun bir devirde dinî tefekkürlerinin mahsulü olmuştur. Muhammet bu surelere birçok çalıştıktan ve tedkikler yaptıktan sonra edebî bir şekil vermiştir. Mamafî kendisini tahrik eden batınî amilin yukarda söylediğimiz gibi tabiatın üstünde bir vücut olduğuna

Kitaplara Yansıması

Muhammet uzun bir devirdeki tefekkürlerin mahsulü olan ayetleri lüzum ve ihtiyaçlara göre takrir ediyordu. Bununla beraber kendisini tahrik eden kuvvetin tabiat fevkinde bir mevcudiyet olduğuna samimi surette kani idi.

Tarih II (s. 91)

Kainatı

Muhammedî harekete
geçen ilk arvil samimi
heyecanlar olmuştur.

Muhammed daha sonra
irticulen dînî ~~muhammedî~~ hita-
bede linlünan bir varız oldu.
Varızlıktan melûlîye, melû-
lîstende mukayyet oldular.
Pessîlî haline geçti.

Y
Kinde yaşadığı insanla-
rın manevî menfaati
reîn ne büyük bir ka-
kikat nassına mîcabe-
deye adîl mîs olan Muhammed

El Yazısının Metni

(14)

kani idi.

Muhammedi harekete geçiren bir amil samimî heyecanlar olmuştur. Muhammet daha sonra irticalen dinî hitabede bulunan bir vaiz oldu. Vaizlikten nebilîğe, nebiliktende nihayet allahın Resulü haline geçti.

İçinde yaşadığı insanların manevî menfaati için ve büyük bir hakikat namına mücahedeyle atılmış olan Muham

Kitaplara Yansıması

Muhammedi harekete getiren ilk amil bu samimi heyecanlar olmuştur. Muhammed bidayette irticalen dinî hitabette bulunan bir vaiz oldu. Vaizlikten *Nebilîğe*, Nebilikten nihayet *Allahın Resulü* haline geçti. Aralarında yaşadığı insanların manevî menfaati için ve büyük bir hakikat namına mücadeleyle atıldı.

Tarih II (s. 91)

met sonunda dini bir İm-
paratorluğun müellak nahi
ve bütün dünyaya ~~hakimi~~
olmak iddiasını taşıyan
muharir, bu dinin mu-
essisi sıfatı ile ömrünü
bitirdi. Bu iki metice
münhasıran Muhammed
din kendi manevî ve
fikrî kıvvetinin matrisi
bir idi.

nyas
10
alt 92

{ Muhammed ne-
tigi din, insanların kal-
lerinde derin bir ihtiyaç
uyandırdı. O olup gittiği
halde on ne ~~az~~ azır

met, sonunda dinî bir imparatorluğun mutlak reisi ve bütün dünyaya hakim olmak iddiasını besliyen muharip bir dinin müessisi sıfatı ile ömrünü bitirdi. Bu iki netice münhasıran Mûhammedin kendi manevî ve fikrî kuvvetinin mahsulü idi.

Muhammedin neşrettiği din, insanların kalplerinde derin bir ihtizaz uyandırdı. O ölüp gittiği halde on üç asır

Kitaplara Yansıması

Muhammedi ve onun nasıl bir din müessisi ve dini bir devlet reisi olduğunu anlıyabilmek için onun bilhassa askeri faaliyetlerini tetkik etmek lâzımdır. Aksi takdirde Muhammedi, her şeyi bir melekten alan ve aynen muhitine tebliğ eden ümmi, cahil, hissiz hareketsiz bir put derekesine indirmek hatasından kurtulmak mümkün olmaz. Halbuki Muhammet denilen şahsiyet bizatihi mütehassis, mütefekkir, müteşebbis ve muasırlarının en yükseği olduğunu yaptığı işlerle ispat etmiş bir varlıktı.

(Tarih, II, s. 93.)

Sonunda cihanşümul bir dinin müessisi oldu. Muhammedin neşrettiği din, insanların kalbinde derin bir ihtizaz uyandırdı. O ölüp gittikten on dört asır

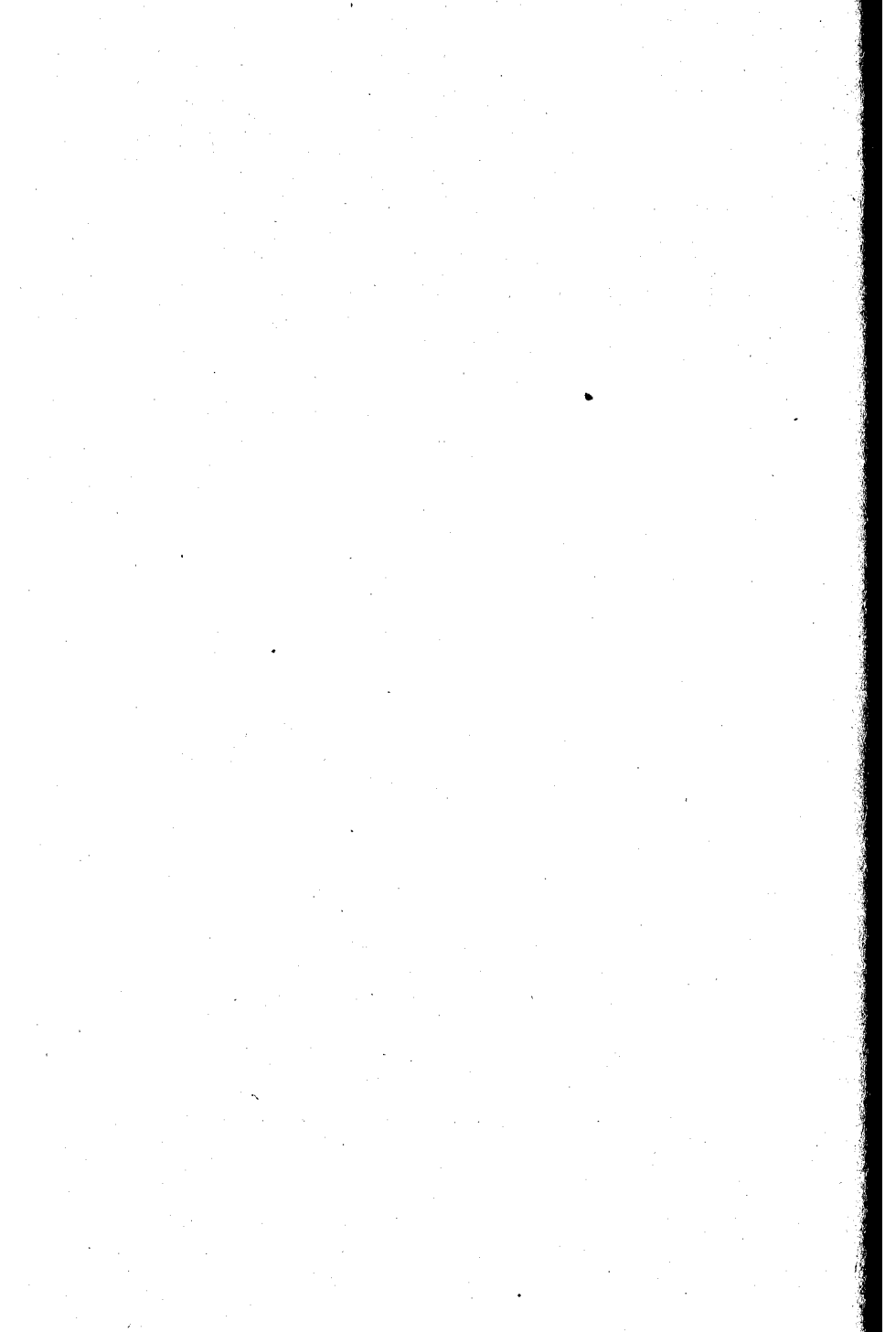
(Tarih, II, s. 91.)

sonra hala islamiyetin kalplerde ihtizaz husûle getirmekte olduğu his olunuyor. Bu harikanın sebebini araştırırken yalnız Muhammedin şahsı üzerinde durmak kâfi değildir. Başka unsurları da nazarı dikkate almak lazımdır. O unsurlar, mevzuu bahs olan adamın faaliyet sahasını teşkil eden kavmin halleridir. Her halde içtimâî heyet Muhammedin ilk telkinlerini batı bir tekamül ile tadil ve tevsî etmiştir.

Kitaplara Yansıması

Sora bile islâmiyet hâlâ kalplerde ihtizaz husûle getirmektedir. Bununla beraber içtimâî hayat, Muhammedin ilk telkinlerini batı bir tekamül ile tadil ve tevsî etmektedir.

Tarih II (s. 91-92)

ATATÜRK'ÜN EL YAZISIYLA DİNİN ROLÜ

Dinin milletleşmeye, milli egemenliğe, özgürlüğe ve hoşgörüye karşıt rolü konusunda, Atatürk'ün "Vatandaş İçin Medenî Bilgiler" kitabını hazırlarken yazdıkları ve yazdırdıkları (Ocak-Şubat 1930).

El yazılarının fotokopileri, Prof. Dr. Afetinan'ın "Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları" adlı kitabında ek olarak yayımlanmıştır. 2. basım, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

9. Din birliğinin de bir⁽¹⁴⁾
millet teşkilinde müessir
olduğunu söyleyenler vardı
fakat biz, bir gözümüz
~~bir aklımız~~ önündeki
turf milleti tablosunda bunun
aksini görmekteyiz.
türkler arapların dinini kabul
etmeden evvel de birleşik bir,
millet idi. arap dinini kabul
ettikten sonra, bu din ~~aklı~~
~~aklı~~, ne arapların, ne
ayrı dinde bulunan aemlerin,
ve ne de misirlilerin sairenin
türklerle birleşip bir millet
teşkil etmelerine hiç bir
tesir etmedi. bilakis, türk
milletinin milli rahibelerini
geçetti; milli hislerini, milli
heyacanını ^{ayrındırdı} ~~geçetti~~. bu çok
tabii idi. Çünkü Muhammedin
Küldüğü dinin gayesi, bütün

DİN VE MİLLET

14

Din birliğinin de bir millet teşkilinde müessir olduğunu söyleyenler vardır. Fakat biz, bizim gözümüz önündeki türk milleti tablosunda bunun aksini görmekteyiz.

Türkler arapların dinini kabul etmeden evvel de büyük bir millet idi. Arap dinini kabul ettikten sonra, bu din, ne arapların, ne aynı dinde bulunan acemlerin ve ne de Mısırlıların vesairenin türklerle birleşip bir millet teşkil etmelerine hiçbir tesir etmedi. Bilakis, türk milletinin millî rabitalarını gevşetti; millî hislerini, millî heyecanını uyuşturdu. Bu pek tabii idi. Çünkü, Muhammed'in kurduğu dinin gayesi, bütün

Kütaplara Yansıması

Din birliğinin de bir millet teşkilinde müessir olduğunu söyleyenler vardır. Fakat biz, bizim gözümüz önündeki Türk milleti tablosunda bunun aksini görmekteyiz.

Türkler İslâm dinini kabul etmeden evvel de büyük bir millet idi. Bu dini kabul ettikten sora, bu din, ne Arapların, ne aynı dinde bulunan Acemlerin ve ne de sairenin Türklerle birleşip bir millet teşkil etmelerine tesir etmedi. Bilâkîs, Türk milletinin millî bağlarını gevşetti; millî hislerini, millî heyecanını uyuşturdu. Bu pek tabîî idi. Çünkü, Muhammed'in kurduğu dinin gayesi, bütün

Medenî Bilgiler (s. 21)

milliyetlerin Farkında (16
saniye)
bir arap milliyeti siyasetine
münfer oluyordu. Bu arap
fikri, ~~Ammet~~ Ummet Kelimesi
ile ifade olunur H. Muhamme-
din dinini kabul edenler, Kendi
lerini inistimaga, hayatlarını
allah Kelimesinin, her yerde
yüksektilmesine haos etmeğe
meçhurdular. Dinini la be-
her, allaha Kendi milli lisa-
ninde değil, allahın arap kav-
mine; ~~arapların~~ gönder-
~~ten~~ dediği arapça Kitapla
ihadet ve mümacatta bulu-
nacakti. Arapça öğrenme-
dikce, allaha ne dedigini
bilmeyecekti. Bir vaz-yyet
Karsısında türk ^{milli} ~~arap~~ bir
Çok asirler, ne yaptığını,
ne yapacağını bilmeksizin,
adette, bir Kelimesinin

Medeni Bilgiler, s. 365.

milliyetlerin fevkinde şamil bir arap milliyeti siyasetine müncer oluyordu. Bu arap fikri, *Ümmet* kelimesi ile ifade olundu. Muhammedin dinini kabul edenler, kendilerini unutmaya, hayatlarını allah kelimesinin, her yerde yükseltilmesine hasretmeğe mecburdular. Bununla beraber, allaha kendi milli lisanında değil, allahın arap kavmine, gönderdiği arapça kitapla ibadet ve münacatta bulunacaktı. Arapça öğrenmedikçe, allaha ne dediğini bilmeyecekti. Bu vaziyet karşısında türk milleti bir çok asırlar, ne yaptığını, ne yapacağını bilmeksizin, adeta, bir kelimesinin

Kitaplara Yansıması

milliyetlerin fevkinde, şamil bir ümmet siyaseti idi.

Medenî Bilgiler (s. 21)

Manasını bilmediği halde
 Kurani ezberlemekten
 beyni surlanmış, hafızla
 ra döndüler. başlarına
 geçse bilmiş, olan haris ser-
 darlar, türk milletince, karışık
~~şeyler~~ ~~ve~~ / Cahil Hocalar
 ağızla, ~~ve~~ ateş ve ayap ile
~~ve~~ müdhiş bir müa'ama
 halinde kalan, dine, hirs
 ve siyasetlerine alet
 itti hay, ettiler. bir taraftan
 arapları zorla & emirleri
 altına aldılar, bir taraftan
 avrupada, allah Kelimesinin
 ilası parılası altında,
 hristiyan ^{milliyetleri} ~~ve~~ idareleri
 altına geçirdiler, fakat onların
 dinlerine ve milliyetlerine
 ilişmeği düşünmediler.
 ve onları immet yaptılar

Medeni Bilgiler, s. 366.

manasını bilmediği halde Kuran'ı ezberlemekten beyni sulanmış, hafızlara döndüler. Başlarına geçebilmiş olan haris serdarlar, türk milletince, karışık, cahil hocalar ağziyle, ateş ve azap ile müdhiş bir muamma halinde kalan, dini, hırs ve siyasetlerine alet ittihaz ettiler. Bir taraftan arapları zorla emirleri altına aldılar, bir taraftan Avrupada, allah kelimesinin ilâsı [yüceltilmesi] parulası altında, hıristiyan milletlerini idareleri altına geçirdiler, fakat onların dinlerine ve milliyetlerine ilişmeyi düşünmediler.

Ne onları ümmet yaptılar,

Medenî Bilgiler

(Alınmamış)

ne onlarla birleşerek ⁴⁷
 bir kuvvetli millet yaptılar
 misirde, belirsiz bir adamın
 halifedir diye yok ettiler,
 hirkasidir diye bir palas-
 pareyi, hilafet âlâmeti ^{ne imdiye} olarak
 altın sandıklara koydular
 halife oldular. & gâh ^{sark} gâh ^{Cem} garba neya ^{gibi} her taraftan
 birden saldırı saldırı ^{taraf} saldırı ^{millî}
^{allah için, peygamber için} topraklarını, menfaatlerini
 benliğim iştirak edecek
^{allah} mütevekkil kılacak demin
 bir gaflet ve yorgunluk
~~Etzette~~ beziginde iştirak
 millî duygunun lûğân, ^{fani} düny-
 ya kıymet verdimiyen, refaketi
 zaruretler, felaketler ~~hâs~~ his
 olınamayacak hasarınca,
 • asil Hakkiki saadete • aldıktan
 sonra ahirette kavınacağını
 Vâit ve temin eden dinî akide

ne onlarla birleşerek bir kuvvetli millet yaptılar. Mısırdaki, belirsiz bir adamı halifedir diye yok ettiler, hırkasıdır diye bir palaspareyi, hilâfet alameti ve imtiyazı olarak altın sandıklara koydular, halife oldular. Gâh şarka, gâh garba veya her tarafa birden saldırı saldırı Türk milletini allah için, peygamber için topraklarını, menfaatlerini, benliğini unutturacak, allaha mütevekkil kılacak derin bir gaflet ve yorgunluk beşiğinde uyuttular. Milli duyguyu boğan, fani dünyaya kıymet ver-dirmeyen, sefaletler, zaruretler, felaketler his olunmaya başlayınca, asıl hakiki saadete öldükten sonra ahirette kavuşacağını vaat ve temin eden dini akide

Medenî Bilgiler

(Alınmamış)

Atatürk'ün Elyazısı

Ve ölümlü his, millet ¹⁸iriyandığı
gaman ^{onun his} (Bir) hakikati görmeye
mam olamadı. ^{Feci} Bir maneta
Karşısında kalanlar, kendilerin
den evvel ölenlerin, & ahirette ki
seadetlerini düşünerek veya
bir an evvel ölüm miyazı edip
ahiret hayatına kavuşmak tekin
eden din hissi; dünyanın, acizi
dünyleme tokatıyla, derhal,
Türk milletinin vicdanin-
daki çadırını yıktı, davetli-
leri, Türk düşmanları olan
arap çöllerine ~~g~~ gitti.
Türk vicdanı sınımsı, &
derhal, yüzlerce asirlik Kûdret
ve Kınacıyla, büyük
Haycanlarla carpiyordu.
ne oldu? Türkün milli
hissi, artık ocağındaki ateş-
lenmişti. Artık Türk, cenneti,
değil, ^{asıl} ^{hakikat} büyük Türk cedlerinin
mükaddes miraslarının

Medeni Bilgiler, s. 368.

ve dini his, millet uyandığı zaman onun şu acı hakikati görmesine mani olamadı. Bu feci manzara karşısında kalanlara, kendilerinden evvel ölenlerin, ahiretteki saadetlerini düşünerek veya bir an evvel ölüm niyaz ederek ahiret hayatına kavuşmak telkin eden din hissi; dünyanın acısı duyulan tokatıyla derhal Türk milletinin vicdanındaki çadırını yıktı, davetlileri, türk düşmanları olan arap çöllerine gitti. Türk vicdanı umumisi, derhal, yüzlerce asırlık kudret ve küşayışıyle [açıklıkla, ferahlıkla], büyük heyecanlarla çarpıyordu. Ne oldu? Türkün milli hissi, artık ocağında ateşlenmişti. Artık türk, cenneti değil, eski, hakiki büyük türk cedlerinin mukaddes miraslarının,

Medenî Bilgiler

(Alınmamış)

son türk ellerinin müdafaa ve muhafazasını düşünüyordu. İşte, dinin, din hissinin türk milliyetinde bıraktığı hatıra.

Türk milleti, milli hissi; *dini hisle değil fakat** insani hisle yan yana düşünmekten zevk alır, vicdanında, milli hissin yanında, insani hissin şerefli yerini daima muhafaza etmekle müftehirdir [öğünür]. Çünkü, türk milleti bilir ki, bugün medeniyetin şahrahında [büyük yolunda] müstakil ve fakat, kendilerine muvazi yürüdüğü umum medeni milletlerle, keşifleri

Kitaplara Yansımaları

Medenî His Türk milleti, millî hissi; insanî hisle yanyana düşünmekten zevk alır. Vicdanında millî hissin yanında insanî hissin şerefli yerini daima muhafaza etmekle müftehirdir. Çünkü Türk milleti bilir ki; bugün medeniyetin şehrahında müstakil ve fakat kendileriyle muvazi yürüdüğü umum medeni milletlerle

Medenî Bilgiler (s. 21)

* "Dini hisle değil" ibaresi, *Medeni Bilgiler*'in 1930 basımında var (s.25). Fakat 1932 basımında çıkarılmış (s.13).

~~21~~

20

mütakabil insanî ve medenî
münaselet, elbette inkısa
fımızda devam için lazımdır.
ve yine malumdur ki,
türk milleti, her medenî
millet gibi, mayının lütfen
devirlerindeki kesikleriyle,
ihtiralarıyla medeniyet
âlemine hizmet etmiş
insanların, milletlerin
kıymetine takdir ve hatıralarını
hürmetle muhafaza eder.
türk milleti, insanîyet
âleminin, samimî bir
ailesidir.

mütekabil insani ve medeni münasebet, elbette inkişafımızda devam için lâzımdır. Ve yine malûmdur ki, türk milleti, her medenî millet gibi, mazinin bütün devirlerinde keşifleriyle, ihtiralariyle medeniyet âlemine hizmet etmiş insanların, milletlerin kıymetini takdir ve hatırlarını hürmetle muhafaza eder. Türk milleti, insaniyet âleminin, samimi bir ailesidir.

Kitaplara Yansıması

mütekabil insanî ve medenî münasebet, elbette inkişafımızda devam için lâzımdır ve yine malûmdur ki; Türk milleti, her medenî millet gibi mazinin bütün devirlerinde keşifleriyle, ihtiralariyle medeniyet âlemine hizmet etmiş insanların, milletlerin kıymetini takdir ve hâtırlarını hürmetle muhafaza eder. Türk milleti, insaniyet âleminin, samimî bir ailesidir.

Medenî Bilgiler (s. 21)

DİNLERİN SİYASAL ROLÜ

Türk milleti en eski tarihlerinde, meşhur kurultaylarıyla, bu kurultaylarda devlet reislerini intihap etmeleriyle demokrasi fikrine ne kadar merbut olduklarını göstermişlerdir. Son tarih devirlerinde, Türklerin teşkil ettikleri devletlerde, başlarına geçen padişahlar, bu usulden ayrılarak müstebit olmuşlardır.

Kıralların ve padişahların istipdadına, dinler mesnet olmuştur. Kırallar, halifeler, padişahlar etraflarını alan papazlar, hocalar tarafından yapılmış teşviklerle, ilâhî hukuka istinat etmişlerdir. Hakimiyet, bu hükümdarlara allah tarafından verilmiş

Kitaplara Yansıması

Türk milleti en eski tarihlerinde, meşhur kurultaylarıyla, bu kurultaylarda devlet reislerini intihap etmeleriyle demokrasi fikrine ne kadar merbut olduklarını göstermişlerdir. Son tarih devirlerinde, Türklerin teşkil ettikleri devletlerde, başlarına geçen padişahlar, bu usulden ayrılarak müstebit olmuşlardır.

Kralların ve padişahların istibdadına, dinler mesnet olmuştur. Kral-lar, halifeler, padişahlar etraflarını alan papazlar, hocalar tarafından yapılmış teşviklerle, ilâhî hukuka istinat etmişlerdir. Hâkimiyet, bu hükümdarlara Allah tarafından verilmiş

Medenî Bilgiler (s. 30)

Olduğu, nazariyesi inşâ-
rılmıştır. Bina, göre,
Hükümdar, ancak, allaha karşı
mesuldür. Kındot ve Haki-
miyyetinin hüdudü, yal-
nız, din Kitaplarında arana-
lıktır.

İlahi hükümün müstenit
bir mütlakiyet Kaidesi
anında, demokrasi prin-
sibinin, ilk aldığı vaziyet
mütevazidir. O evvela,
~~Hak~~ düsturlar, oğ devir
meze oğıl, anın, yalnız
Kuvvetlerini tahdide,
mütlakiyeti kaldırmaya
çalıştı. Bir çalışma 400:500
sene evvelinden başlar. Evvela,
Kuvvetin milletten gelmesi ve Kuvvet
et gayri müstakillik bir de olmasın

olduğu nazariyesi uydurulmuştur. Buna göre, hükümdar, ancak allaha karşı mesuldür. Kudret ve hakimiyetinin hududu yalnız din kitaplarında aranabilir.

İlahî hukuka müstenit bir mutlakiyet kaidesi önünde, demokrasi prensibinin, ilk aldığı vaziyet mütevazıdır. O, evvela hükümdarı devirmeğe değil, onun yalnız kuvvetlerini tahdide, mutlakıyeti kaldırmağa çalıştı. Bu çalışma 400-500 sene evvelinden başlar. Evvela, kuvvetin milletten geldiği ve kuvvet gayri muktedir bir ele düşerse

Kitaplara Yansıması

olduğu nazariyesi uydurulmuştur. Buna göre, hükümdar, ancak Allaha karşı mes'uldür. Kudret ve hâkimiyetinin hududu yalnız din kitaplarında aranabilir. İlâhî hukuka mütenit bir mutlakiyet kaidesi önünde, demokrasi prensibinin, ilk aldığı vaziyet mütevazıdır. O, evvelâ hükümdarı devirmeğe değil, onun yalnız kuvvetlerini tahdide, mutlakıyeti kaldırmağa çalıştı. Bu çalışma 400-500 sene evvelinden başlar. Evvelâ, kuvvetin milletten geldiği ve kuvvet gayri muktedir bir ele düşerse

Medenî Bilgiler (s. 30)

— 40 —

istihak etmesilendir

α- En nihayet, demokrasi, müsavatper verdii, bir vasif, demokrasinin, ferqli olması vasfirin, zaniri bir neticesidir. Süphesiz bütün fertler, aynı siyasi haklara haiz olmalıdır.

Demokrasinin, bir ferdi ve müsavatper ver vasiflarında, ümumi ve müsavat ray prinsibi çakar

Cumhuriyet.

Başlarında, hala, altatın vekili, gölgesi, sifati müha faza etmekte bulunanan, hükümdarlar bulundurmakla beraber, haki miyyetine, Karamio milletler oldiğundan bahs etmiştik. Filhakika, bir milletlerin mensup oldik-

iştirak etmesiledir.

d- En nihayet, demokrasi, müsavatperverdir; bu vasıf demokrasinin ferdi olması vasfının zaruri bir neticesidir. Şüphesiz bütün fertler, aynı siyasi hakları haiz olmalıdırlar.

Demokrasinin bu, ferdi ve müsavatperver vasıflarından umumi ve müsavi rey prensibi çıkar.

Cumhuriyet

Başlarında, hala, allahın vekili, gölgesi, sıfatını muhafaza etmekte bulunan, hükümdarlar bulundurmakla beraber, hakimiyetini kazanmış milletler olduğundan bahs etmiştik. Filhakika, bu milletlerin mensubu olduk-

Medenî Bilgiler

(Alınmamış)

Atatürk'ün Elyazısı

4) meclisler temsil eder.

44

ları devletler, milletin
intihap ettikleri, vekillerin
teskil ettikleri meclislere
maliyet. ^{milletin haklarını} ~~hükümet~~ ^{hükümetini} ~~hükümet~~ ^{hükümet}
devleti temsil eder, ~~faakat~~,
hükümet teskil eden vatan-
da ^{mayor olarak} hükümetler tarafından
intihap olurlar. fakat, haki-
katta, hükümet reisi, milletin
itimat ettiği kuvvetli, siyasi
fırkaların, liderleridir; bunların
teskil ettikleri hükümetler, millet
ve memleketi idare ederler ve meclis-
de karışi mesulurlar. Bir
izah ettiğimiz hükümetler
temsilidirler, hakikatta
demokrasi prensibi caridir.
Fakat, ~~faakat~~ Bunlar, tam mana-
sık, demokrat hükümetler
değildir.

Medeni Bilgiler, s. 409.

4) "Kamun teklif etmek
hakkı meclis ayağına ve
ecra vekilleri heyetine
aittir." (1)

(x) Meclisler temsil eder

Bazı devletler, milletin intihap ettikleri vekillerin teşkil ettikleri meclislere maliktir. Milletin hakimiyetini bu hükümdar, devleti temsil eder, hükümet teşkil eden vatandaş nazari olarak hükümdar tarafından intihap olunur. Fakat hakikatta, hükümet reisi, milletin itimat ettiği kuvvetli, siyasî fırkaların, liderleridir; bunların teşkil ettikleri hükümetler, millet ve memleketi idare ederler ve meclise karşı mesuldurlar. Bu izah ettiğimiz hükümetler temsildirler, hakikatta demokrasi prensibi caridir. Fakat, bunlar tam manasile, demokrat hükümetler değildir.

(x) "Kanun teklif etmek hakkı meclis azasına ve icra vekilleri heyetine aittir."(1)

Medenî Bilgiler

(Alınmamış)

meclun^{ing} ⁷ ¹⁰ ¹² ¹⁴ ¹⁶ ¹⁸ ²⁰ ²² ²⁴ ²⁶ ²⁸ ³⁰ ³² ³⁴ ³⁶ ³⁸ ⁴⁰ ⁴² ⁴⁴ ⁴⁶ ⁴⁸ ⁵⁰ ⁵² ⁵⁴ ⁵⁶ ⁵⁸ ⁶⁰ ⁶² ⁶⁴ ⁶⁶ ⁶⁸ ⁷⁰ ⁷² ⁷⁴ ⁷⁶ ⁷⁸ ⁸⁰ ⁸² ⁸⁴ ⁸⁶ ⁸⁸ ⁹⁰ ⁹² ⁹⁴ ⁹⁶ ⁹⁸ ¹⁰⁰ ¹⁰² ¹⁰⁴ ¹⁰⁶ ¹⁰⁸ ¹¹⁰ ¹¹² ¹¹⁴ ¹¹⁶ ¹¹⁸ ¹²⁰ ¹²² ¹²⁴ ¹²⁶ ¹²⁸ ¹³⁰ ¹³² ¹³⁴ ¹³⁶ ¹³⁸ ¹⁴⁰ ¹⁴² ¹⁴⁴ ¹⁴⁶ ¹⁴⁸ ¹⁵⁰ ¹⁵² ¹⁵⁴ ¹⁵⁶ ¹⁵⁸ ¹⁶⁰ ¹⁶² ¹⁶⁴ ¹⁶⁶ ¹⁶⁸ ¹⁷⁰ ¹⁷² ¹⁷⁴ ¹⁷⁶ ¹⁷⁸ ¹⁸⁰ ¹⁸² ¹⁸⁴ ¹⁸⁶ ¹⁸⁸ ¹⁹⁰ ¹⁹² ¹⁹⁴ ¹⁹⁶ ¹⁹⁸ ²⁰⁰ ²⁰² ²⁰⁴ ²⁰⁶ ²⁰⁸ ²¹⁰ ²¹² ²¹⁴ ²¹⁶ ²¹⁸ ²²⁰ ²²² ²²⁴ ²²⁶ ²²⁸ ²³⁰ ²³² ²³⁴ ²³⁶ ²³⁸ ²⁴⁰ ²⁴² ²⁴⁴ ²⁴⁶ ²⁴⁸ ²⁵⁰ ²⁵² ²⁵⁴ ²⁵⁶ ²⁵⁸ ²⁶⁰ ²⁶² ²⁶⁴ ²⁶⁶ ²⁶⁸ ²⁷⁰ ²⁷² ²⁷⁴ ²⁷⁶ ²⁷⁸ ²⁸⁰ ²⁸² ²⁸⁴ ²⁸⁶ ²⁸⁸ ²⁹⁰ ²⁹² ²⁹⁴ ²⁹⁶ ²⁹⁸ ³⁰⁰ ³⁰² ³⁰⁴ ³⁰⁶ ³⁰⁸ ³¹⁰ ³¹² ³¹⁴ ³¹⁶ ³¹⁸ ³²⁰ ³²² ³²⁴ ³²⁶ ³²⁸ ³³⁰ ³³² ³³⁴ ³³⁶ ³³⁸ ³⁴⁰ ³⁴² ³⁴⁴ ³⁴⁶ ³⁴⁸ ³⁵⁰ ³⁵² ³⁵⁴ ³⁵⁶ ³⁵⁸ ³⁶⁰ ³⁶² ³⁶⁴ ³⁶⁶ ³⁶⁸ ³⁷⁰ ³⁷² ³⁷⁴ ³⁷⁶ ³⁷⁸ ³⁸⁰ ³⁸² ³⁸⁴ ³⁸⁶ ³⁸⁸ ³⁹⁰ ³⁹² ³⁹⁴ ³⁹⁶ ³⁹⁸ ⁴⁰⁰ ⁴⁰² ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁸ ⁴¹⁰ ⁴¹² ⁴¹⁴ ⁴¹⁶ ⁴¹⁸ ⁴²⁰ ⁴²² ⁴²⁴ ⁴²⁶ ⁴²⁸ ⁴³⁰ ⁴³² ⁴³⁴ ⁴³⁶ ⁴³⁸ ⁴⁴⁰ ⁴⁴² ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁸ ⁴⁵⁰ ⁴⁵² ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁸ ⁴⁶⁰ ⁴⁶² ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁸ ⁴⁷⁰ ⁴⁷² ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁸ ⁴⁸⁰ ⁴⁸² ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁸ ⁴⁹⁰ ⁴⁹² ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁸ ⁵⁰⁰ ⁵⁰² ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁸ ⁵¹⁰ ⁵¹² ⁵¹⁴ ⁵¹⁶ ⁵¹⁸ ⁵²⁰ ⁵²² ⁵²⁴ ⁵²⁶ ⁵²⁸ ⁵³⁰ ⁵³² ⁵³⁴ ⁵³⁶ ⁵³⁸ ⁵⁴⁰ ⁵⁴² ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁸ ⁵⁵⁰ ⁵⁵² ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁸ ⁵⁶⁰ ⁵⁶² ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁸ ⁵⁷⁰ ⁵⁷² ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁸ ⁵⁸⁰ ⁵⁸² ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁸ ⁵⁹⁰ ⁵⁹² ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁸ ⁶⁰⁰ ⁶⁰² ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁸ ⁶¹⁰ ⁶¹² ⁶¹⁴ ⁶¹⁶ ⁶¹⁸ ⁶²⁰ ⁶²² ⁶²⁴ ⁶²⁶ ⁶²⁸ ⁶³⁰ ⁶³² ⁶³⁴ ⁶³⁶ ⁶³⁸ ⁶⁴⁰ ⁶⁴² ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁸ ⁶⁵⁰ ⁶⁵² ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁸ ⁶⁶⁰ ⁶⁶² ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁸ ⁶⁷⁰ ⁶⁷² ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁸ ⁶⁸⁰ ⁶⁸² ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁸ ⁶⁹⁰ ⁶⁹² ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁸ ⁷⁰⁰ ⁷⁰² ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁸ ⁷¹⁰ ⁷¹² ⁷¹⁴ ⁷¹⁶ ⁷¹⁸ ⁷²⁰ ⁷²² ⁷²⁴ ⁷²⁶ ⁷²⁸ ⁷³⁰ ⁷³² ⁷³⁴ ⁷³⁶ ⁷³⁸ ⁷⁴⁰ ⁷⁴² ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁸ ⁷⁵⁰ ⁷⁵² ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁸ ⁷⁶⁰ ⁷⁶² ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁸ ⁷⁷⁰ ⁷⁷² ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁸ ⁷⁸⁰ ⁷⁸² ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁸ ⁷⁹⁰ ⁷⁹² ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁸ ⁸⁰⁰ ⁸⁰² ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁸ ⁸¹⁰ ⁸¹² ⁸¹⁴ ⁸¹⁶ ⁸¹⁸ ⁸²⁰ ⁸²² ⁸²⁴ ⁸²⁶ ⁸²⁸ ⁸³⁰ ⁸³² ⁸³⁴ ⁸³⁶ ⁸³⁸ ⁸⁴⁰ ⁸⁴² ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁸ ⁸⁵⁰ ⁸⁵² ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁸ ⁸⁶⁰ ⁸⁶² ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁸ ⁸⁷⁰ ⁸⁷² ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁸ ⁸⁸⁰ ⁸⁸² ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁸ ⁸⁹⁰ ⁸⁹² ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁸ ⁹⁰⁰ ⁹⁰² ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁸ ⁹¹⁰ ⁹¹² ⁹¹⁴ ⁹¹⁶ ⁹¹⁸ ⁹²⁰ ⁹²² ⁹²⁴

#allan ki, Kuvvetimin
ve salâhiyetimin, allah-
tan gelâliğine ve yolumu
ona karsi, ahrette her ne
verileceğimin farz eden,
devleti, memleketi mevrin
bir mülkâne kabil
eyleyen, her hükümler,
her dinli kaytım kendim
varista görür. Boyla her
işarede, milletin, her ne
hürriyet mevrin leah
olabi olamay. binamalen, b.
Salâhiyet mahsulat dâim
olma, hükümlerlik sekli
demokrasiye, hakimiyete
milliye prensiplerine

mecburiyeti, laübalilik ve keyfi hareketle telif kabul edemez.

Halbukî, kuvvetinin ve salâhiyetinin Allahtan geldiğini ve yalnız ona karşı, ahirette, hesap verebileceğini farz eden, devleti, memleketi mevrus bir malikâne kabul eyleyen bir hükümdar, her dürlü kayıttan kendini vareste görür. Böyle bir idarede, milletin benliği hürriyeti mevzuu bahs dahi olamaz. Binaenaleyh, salâhiyeti mahdud dahi olsa hükümdarlık şekli demokrasiye, hakimiyeti milliye prensibine

Kitaplara Yansıması

Kuvvetinin ve salâhiyetinin Allahtan geldiğini ve yalnız ona karşı, ahirette, hesap verebileceğini farzeden ve devleti, memleketi mevrus bir malikâne kabul eyliyen bir hükümdar, her türlü kayıttan kendini vareste görür. Böyle bir idarede, milletin benliği hürriyeti mevzuubahs dahi olamaz. Binaenaleyh, salâhiyeti mahdud dahi olsa hükümdarlık şekli demokrasiye, hâkimiyeti milliye prensibine

Medenî Bilgiler (s. 33)

27, I, 1930

Fırat 22.10.1930

Hürriyet

Hürriyet, insanın, dışından-
gimini ve dilediğini ~~yaşam~~
~~başka türlü~~ ~~hiçbir~~ ~~tesir~~
~~ve müdahale~~ ~~olmadığı~~,
mülhak olarak yapabilmesi-
dir.

Bir tenf, Hürriyet Kelimesinin
en geniş manasıdır.

İnsanlar, bir manada, hürri-
yete, ~~asla~~ ~~hiç~~ ~~bir~~ ~~şey~~ ~~olamaz~~
olamamışlardır ve olamazlar.

Çünkü, malumdür, ki insan,
tabiatın mahliktir. Tabiatın
kondisi dahi, mülhak hür
değildir; Kainatın kanunlarına
tabidir. Bir sebeple, insan,
ilk önce, tabiat içinde, tabiatın
kanunlarına, şartlarına,
sebeplerine, amillerine bağlı-
dır. Mesela, dünyaya gelmek
veya gelmemek, insanın din-
de ~~değildir~~ ~~olmamıştır~~ ve
değildir. İnsan, dünyaya geldi-
ten sonra da, daha ilk anda,
tabiatın ve bir çok mahliktin
gelmisidir. Hürriyete edilmeye,
başlanmaya, ~~başlanmaya~~, ~~başlanmaya~~, ~~başlanmaya~~
~~başlanmaya~~.

DİN VE ÖZGÜRLÜK

1

Hürriyet

Hürriyet, insanın, düşündüğünü ve dilediğini mutlak olarak yapabilmesidir.

Bu tarif, hürriyet kelimesinin en geniş manasıdır. İnsanlar, bu mada, hürriyete hiç bir zaman sahip olmamışlardır ve olamazlar. Çünkü, malumdur ki, insan tabiatın mahlukudur. Tabiatın kendisi dahi, mutlak hür değildir; kâinatın kanunlarına tabidir. Bu sebeble insan ilk önce, tabiat içinde, tabiatın kanunlarına, şartlarına, sebeplerine, âmillerine bağlıdır. Mesela, dünyaya gelmek veya gelmemek, insanın elinde olmamıştır ve değildir. İnsan, dünyaya geldikten sonra da, daha ilk anda, tabiatın ve birçok mahlûkların zebunudur. Himaye edilmeye, beslenmeye, bakılmaya, büyütülmeye muhtaçtır.

Kitaplara Yansıması

Hürriyet, insanın, düşündüğünü ve dilediğini mutlak olarak yapabilmesidir.

Bu tarif, hürriyet kelimesinin en geniş mânasıdır. İnsanlar, bu mada, hürriyete hiçbir zaman sahip olmamışlardır ve olamazlar. Çünkü, malûmdur ki, insan tabiatın mahlûkudur. Tabiatın kendisi dahi, mutlak hür değildir; kâinatın kanunlarına tâbidir. Bu sebeple insan ilk önce, tabiat içinde, tabiatın kanunlarına, şartlarına, sebeplerine, âmillerine bağlıdır. Meselâ, dünyaya gelmek veya gelmemek, insanın elinde olmamıştır ve değildir. İnsan, dünyaya geldikten sonra da, daha ilk andan, tabiatın ve birçok mahlûkların zebunudur. Himaye edilmeğe, beslenmeğe, bakılmağa, büyütülmeğe muhtaçtır.

Medenî Bilgiler (s. 50)

İptidai insanların, tabiatın
Her serginden; gök gürültüsünde,
gece den, tasarı bir nehirde
ve vahşi hayvanlardan ve hatta
birbirlerinden korktuklarını
biliyoruz. İlk his ve düşünce
~~Ata korkisi~~ olan insanın,
Her düşünüşünde ~~ve diletiğinde~~
~~ve~~, mülhak surette yapmaya
kalkışmadık düşünmüyoruz.

İptidai insan kömelerinde,
Ata korkisi, ve nihayet,
büyük Kabile ve Kavimlerde,
Ata korkisi yerine Kaim
olan, Allah korkisi, insanla-
rın Kafalarında ve hareketlerin
de hesapsız memnurla-
yaratmıştır. Memnurlar ve
Hiirafelere nazaran Kırılan,
bir çok adetler ve ananeler,
insanları düşünce ve harekette
~~Ata korkisi~~ bağlamıştır. ~~Ata~~, o
düşünce ve Hareket serbestisi
gibi bir Hak mefhumu malik
olmamıştır.
Cemaatların İslam'a geçi-
len adamlar, Cemaati, Allah namı
na idare ederdi.

İptidâî insanların, tabiatın her şeyinden, gök gürültüsünden, geceden, taştan bir nehirden ve vahşi hayvanlardan ve hatta birbirlerinden korktuklarını biliyoruz. İlk his ve düşüncesi korku olan insanın her düşünce ve dileğini mutlak surette yapmağa kalkışmış olması düşünülemez.

İptidâî insan kümelerinde, ata korkusu ve nihayet, büyük kabile ve kavimlerde, ata korkusu yerine kaim olan allah korkusu, insanların kafalarında ve hareketlerinde hesapsız memnular yaratmıştır. Memnular ve hurafeler üzerine kurulan bir çok adetler ve ananeler, insanları düşünce ve harekette çok bağlamıştır. O kadar ki, şahsî düşünce ve hareket serbestisi gibi bir hak mefhumu malûm olmamıştır.

Cemaatların başına geçebilen adamlar, cemaatı allah namına idare ederdi.

Kıtaplara Yansıması

Hürriyetin Tarihî İnkişafı

İptidâî insanların, tabiatın her şeyinden, gök gürültüsünden, karanlıktan, taştan bir nehirden ve vahşi hayvanlardan ve hattâ birbirlerinden korktuklarını biliyoruz. İlk his ve düşüncesi korku olan insanın her düşünce ve dileğini mutlak surette yapmağa kalkışmış olması düşünülemez.

İptidâî insan kümelerinde, ata korkusu ve nihayet, büyük kabile ve kavimlerde, ata korkusu yerine kaim olan Allah korkusu, insanların kafalarında ve hareketlerinde hesapsız memnular yaratmıştır. Memnular ve hurafeler üzerine kurulan birçok âdetler ve an'aneler, insanları düşünce ve harekette çok bağlamıştır. O kadar ki, şahsî düşünce ve hareket serbestisi gibi bir hak mefhumu malûm olmamıştır.

Cemaatlerin başına geçebilen adamlar, cemaati Allah namına idare ederlerdi.

Medeni Bilgiler (s. 50)

Her türlü hak ve salahiyyet
onlarda idi Ferdin hakkı,
Hürriyeti, mevzu bahis
değildi

Biraya kadar olan münaka-
şalarıdır, şöyle bir neti-
ceye bağlaya biliyoruz; İnsan
evvela tabiatın esiri idi, sonra
hüma, Semadan Kuvvet ve
salahiyyet alan bir takım
adamlara esir olmak
zaman oldu. İnsan cemiyetleri
kuvvündüğü ve devlet haline
gelbildiği, fertler üzerindeki
sıklet okadar azaldı. Devletin
başında bulunan adamın
hakkı, hürriyeti, kaydı, ~~ve~~
~~başta~~ ~~olmak~~ mutlak bir
Kudret olarak kabul edilirdi.
Devletin sekli impara-
torluk, veyahut, Cümhuriyet
olsun, bunun cemiyeti
aydı, Ferdin, şahsı bir hakkı
yoktu. Çok zamanlarda,
~~ve~~ iroanların, yapabildikleri
medeniyetlerinin, en yüksek
devirlerinde, vaziyet böyle idi

M-den' Bilgiler, s. 452.

Her türlü hak ve salâhiyet onlarda idi. Ferdin hakkı, hürriyeti, mevzuu bahs değildi.

Buraya kadar olan mütalaalarımızı, şöyle bir neticeye bağlayabiliriz: İnsan, evvelâ tabiatın esiri idi; sonra, buna, semadan kuvvet ve salâhiyet alan bir takım adamlara esir olmak zam oldu. İnsan cemiyetleri büyüdüğü ve devlet haline geldikçe, fertler üzerindeki sıklet o kadar çoğaldı. Devletin başında bulunan adamın hakkı, hududsuz, kaydsız, şartsız mutlak bir kudret olarak kabul ediliyordu. Devletin şekli imparatorluk veyahut cumhuriyet olsun, bunun ehemiyeti azdı; ferdin, şahsî bir hakkı yoktu. Eski zamanlarda insanların, yapabildikleri medeniyetlerinin en yüksek devirlerinde, vaziyet böyle idi.

Kitaplara Yansıması

Her türlü hak ve salâhiyet onlarda idi. Ferdin hakkı, hürriyeti, mevzuubahs değildi.

Buraya kadar olan mütalaâmızı, şöyle bir neticeye bağlayabiliriz: İnsan, evvelâ tabiatın esiri idi; sonra, buna, semadan kuvvet ve salâhiyet alan birtakım adamlara esir olmak zammoldu. İnsan cemiyetleri büyüdüğü ve devlet haline geldikçe, fertler üzerindeki sıklet o kadar çoğaldı. Devletin başında bulunan adamın hakkı, hudutsuz, kayıtsız, şartsız mutlak bir kudret olarak kabul ediliyordu. Devletin şekli imparatorluk veyahut cumhuriyet olsun, bunun ehemmiyeti azdı; ferdin, şahsî bir hakkı yoktu. Eski zamanlarda insanların, yapabildikleri medeniyetlerinin en yüksek devirlerinde, vaziyet böyle idi.

Medenî Bilgiler (s. 50-51)

Ferdin hakkı, Hükmümdarin menfaatına olarak, ilahî hak içindeydi. Bir haka müste istinat ederek, Hükmümdar, tepasinin hürriyetine istediği gibi tasarruf edebilirdi; bu, ferdin hakkına tecavüz sayılmazdı.

~~İnsanların, fikri inkişafı~~
~~soğfları ile~~

Hükmümdarin, Kudsreti için, dinlerden çıkan hinduttan başka bir hindut tanınmıyordu. Hükmümdarin yapamaması lazımların şey allahın menettiği şey olacaktı.

İnsanlar, fikri inkişafı ilerledikçe, Kendi menzelerini daha acik düşünmeye başladılar; yavaş yavaş, önün büyüklüğünün dahayı anlamaya ve takdir etmeye muktedir oldular.

Medeni Bilgiler, s. 453.

Ferdin hakkı, Hükümdarın menfaatına olarak, ilahî hak içindeydi. Bu haka istinat ederek, Hükümdar, tepâsının hürriyetine istediği gibi ta-sarruf edebilirdi; bu, ferdin hakkına tecavüz sayılmazdı.

Hükümdarın, kudreti için, dinlerden çıkan huduttan başka bir hudut tanınmıyordu. Hükümdarın yapmaması lazımgelen şey allahın men ettiği şey olacaktı.

İnsanlar, fikrî inkişafta ileriledikçe, kendi menşelerini daha açık düşünmeğe başladılar; yavaş yavaş, onun büyüklüğünü daha iyi anlamaya ve takdir etmeye muktedir oldular.

Kitaplara Yansıması

Ferdin hakkı, hükümdarın menfaatine olarak, ilâhî hak içindeydi. Bu hakka istinat ederek, hükümdar, tebaasının hürriyetine istediği gibi ta-sarruf edebilirdi; bu, ferdin hakkına tecavüz sayılmazdı.

Hükümdarın, kudreti için, dinlerden çıkan huduttan başka bir hudut tanımıyordu. Hükümdarın yapmaması lâzım gelen şey, allahın menettiği şey olacaktı.

İnsanlar, fikrî inkişafta ilerledikçe, kendi menşelerini daha açık düşünmeğe başladılar; yavaş yavaş, onun büyüklüğünü daha iyi anlamaya ve takdir etmeğe muktedir oldular.

Medenî Bilgiler. (s. 51)

Tabiati her şeyden büyük
ve her şey olduğuna anlaşıp
dikçe, tabiatın ~~mukadderatı~~ ^{muhtelif} ~~şeyleri~~
olan insan, kendisinin de
büyüklüğünü ve hayranlığını
anlamaya başlar.

Şöyle, insanlar, bir idrak
derecesine çıkıldık ten-
soradır, ki: ~~insanların~~
~~muhtelif~~ ^{muhtelif} ~~şeyleri~~
~~tabiat olabilir~~

Tabiatın, insanda yarattı-
ğı, bütün kabiliyetler,
faaliyetlerini serbest olarak
yapmak ve inkisaf etmek
lazımdır. Bir lüzüm
tabiidir; tabiatın verdiği
haktır, fikrine vardılar.

Artık, bundan sonra
Fert ile ~~birlikte~~ ^{devlet} ~~arasında~~
de, hak davası ve, ^{hak} mücade-
lesi başlar. Bir mücadele,
devletlerin, dahili inkisaf-
larının tarividir.

16. yüzyılda, ileri sürülen
fikirlere, şöyle idi, Hüfüm-
dar, emirleriyle, Karimlarıyla

Tabiatın, her şeyden büyük ve her şey olduğu anlaşıldıkça tabiatın çocuğu olan insan, kendinin de büyüklüğünü ve haysiyetini anlamaya başladı.

İşte, insanlar, bu idrak derecesine yükseldikten soradır ki tabiatın, insanda yarattığı bütün kabiliyetler, faaliyetlerini serbest olarak yapmak ve inkişaf etmek lazımdır; bu lüzum tabiidir; tabiatın verdiği haktır, fikrine vardılar.

Artık bundan sora fert ile hükümdar ve devlet arasında, hak davası ve hak mücadelesi başlar. Bu mücadele devletlerin dahilî inkişaflarının tarihidir.

On altıncı asırda, ileri sürülen fikirler şöyle idi: Hükümdar, emirleriyle, kanunlarıyla

Kitaplara Yansıması

Tabiatın, her şeyden büyük ve her şey olduğu anlaşıldıkça tabiatın çocuğu olan insan kendinin de büyüklüğünü ve haysiyetini anlamağa başladı.

İşte, insanlar, bu idrak derecesine yükseldikten sonradır ki "tabiatın, insanda yarattığı bütün kabiliyetler, faaliyetlerini serbest olarak yapmak ve serbest olarak inkişaf etmek lâzımdır; bu lüzum tabiidir; tabiatın verdiği haktır", fikrine vardılar.

Artık bundan sonra fert ile hükümdar ve devlet arasında, hak davası ve hak mücadelesi başlar. Bu mücadele devletlerin dahilî inkişaflarının tarihidir.

On altıncı asırda, ileri sürülen fikirler şöyle idi: Hükümdar, emirleriyle, kanunlarıyla

Medenî Bilgiler (s. 51)

ilahi hakkı olduğun gibi
 Tabii hakkı da bozamaz.
 tabii hak dahi; ullağ tarafında
 teoio olumun ^{gibi} Kabul ~~olun~~
~~edilmiştir~~ lazımdır. Haraket
 nok~~ta~~ tasi, bu fikir Kaldıkça,
 Hükmüdar Kudretisizlik hüdü
 dünün temelini, ıslahiyet
 fikri ~~ve~~ ilahi irade
 teşkil etti. Çünkü, tabii hak-
 lar ~~da~~, aynı temele bağlan-
 mıştı. Hükmüdar, bu hüdü
 da riayet ediyor idise, bu
 riayeti, dini bir Vazife
 telakki ettiğinden dolayı, yoksa,
 Ferdin, Hükmüdara Karsi
 metalipte bülüne bileceği
 hic bir hak tanınmış değıl-
 di. Ferdi Haklar nazariyesi,
 tabii hak fikri, ~~ilahi fikir~~
 ıslahiyet fikri temelinden,
 semadara koparılarak arz
 uzerine indirildikten
 sonra,

Medeni Bilgiler, s. 455.

ilâhî hakkı olduğu gibi tabîî hakkı da bozamaz. Tabîî hak dahi, allah tarafından tesis olunmuş gibi kabul edilmek lazımdır. Hareket noktası, bu fikir kaldıkça, hükümdar kudreti hududunun temelini, uluhiyet fikri ve ilâhî irade teşkil etti. Çünkü, tabîî haklar da, aynı temele bağlanmıştı. Hükümdar, bu hududa riayet ediyor idiyse, bu riayeti dinî bir vazife telâkki ettiğindendi, yoksa ferdin, hükümdara karşı metalipte buluna bileceği hiç bir hak tanınmış değildi. Ferdî haklar nazariyesi, tabîî hak fikri, uluhiyet fikri temelinden semadan koparılarak arz üzerine indirildikten sonra meydana çıkabilmiştir.

Kitaplara Yansıması

ilâhî hakkı olduğu gibi tabîî hakkı da bozamaz. Tabîî hak dahi, Allah tarafından tesis olunmuş gibi kabul edilmek lâzımdır. Hareket noktası, bu fikir kaldıkça, hükümdar kudreti hududunun temelini, ülûhiyet fikri ve ilâhî irade teşkil etti. Çünkü, tabîî haklar da, aynı temele bağlanmıştı. Hükümdar, bu hududa riayet ediyor idiyse, bu riayeti dinî bir vazife telâkki ettiğindendi, yoksa ferdin, hükümdara karşı istekte bulunabileceği hiçbir hak tanınmış değildi. Ferdî haklar nazariyesi, tabîî hak fikri, ülûhiyet fikri temelinden semadan koparılarak arz üzerine indirildikten sonra meydana çıkabilmiştir.

Medenî Bilgiler (s. 51)

2 inci gruba dahil olan hürriyetler, daha çok doğrudan doğruya, ferdin fikrî hayatındaki hürriyet haklarıdır. Bunlardan:

I incisi, vicdan hürriyetidir:

her fert, istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine mahsus siyasî bir fikre malik olmak, intihap ettiği bir dinin icabatını yapmak, veya yapmamak hak ve hürriyetine maliktir. Kimsenin fikrine ve vicdanına hakim olunamaz.

Vicdan hürriyeti mutlak ve taarruz edilmez, ferdin tabîî haklarının en mühimlerinden tanınmalıdır.

Kitaplara Yansıması

2 inci gruba dahil olan hürriyetler, daha çok doğrudan doğruya, ferdin fikrî hayatındaki hürriyet haklarıdır. Bunlardan:

I incisi, vicdan hürriyetidir:

1- *Vicdan hürriyeti*, her fert, istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine mahsus siyasî bir fikre malik olmak, mensup olduğu bir dinin icaplarını yapmak, veya yapmamak hak ve hürriyetine maliktir. Kimsenin fikrine ve vicdanına hâkim olunamaz.

Vicdan hürriyeti mutlak ve taarruz edilmez, ferdin tabîî haklarının en mühimlerinden tanınmalıdır.

Medenî Bilgiler (s. 56)

Medeniyetin gerç. oldığını, Cha-
let devrelerinde, Fikir ve vicdan
hürriyeti tahakküm ve taşıyıcı
altında idi, insanlık bundan
çok yarar görmüştür. Bilhassa
Kendilerine din muhafazası
konusunda hürriyetlerin,
hakikati düşünemeyenler,
soyayebilenler hakkında rena-
sancılar, insanlık tarihinde
~~insanlık~~ daima kirli facia-
lar olarak kalacaktır.

Türkiye Cümhuriyeti-
de, her rebit dinini intihap-
ta hür olduğunu gili, miyay-
lır dinin, ~~aslında~~ ~~serbest~~ ~~serbest~~
merasimini de, ~~yanı~~, ~~şeyin~~
hürriyeti ~~de~~ ~~hürriyeti~~ ~~aslında~~ ~~aslında~~
dur. ~~de~~ tabiatiles, asayış
aimini adanmış miyay-
alamaz, siyasi nizamın
sekinde de yapılamaz.
Mayda çok görülmüş olan
bu gili, hallere, artı, Türkiye
Cümhuriyeti asla tahakküm
edemez.

Meden. B'lg'ler, s. 471.

Medeniyetin geri olduğu cehalet devirlerinde, fikir ve vicdan hürriyeti, tahakküm ve tazyik altında idi. İnsanlık bundan çok zarar görmüştür. Bilhassa, din muhafızlığı kisvesine bürünenlerin, hakikati düşünebilenler, söyleyebilenler hakkında reva gördükleri zulüm ve işkenceler, insanlık tarihinde daima kirli facialar olarak kalacaktır.

Türkiye Cumhuriyetinde, her reşit dinini intihapta hür olduğu gibi, muayyen bir dinin merasimi de serbesttir; yani *ayin hürriyeti* masundur. Tabiatile, ayinler asayiş ve umumî adaba mugayir olamaz; siyasî nümayiş şeklinde de yapılamaz. Mazide çok görülmüş olan bu gibi hallere, artık, Türkiye Cumhuriyeti asla tahammül edemez.

Kitaplara Yansıması

Medeniyetin geri olduğu cehalet devirlerinde, fikir ve vicdan hürriyeti, tahakküm ve tazyik altında idi. İnsanlık bundan çok zarar görmüştür. Bilhassa, din muhafızlığı kisvesine bürünenlerin, hakikati düşünebilenler, söyleyebilenler hakkında reva gördükleri zulüm ve işkenceler, insanlık tarihinde daima kirli facialar olarak kalacaktır.

Türkiye Cumhuriyetinde, her reşit dinini intihapta hür olduğu gibi, muayyen bir dinin merasimi de serbesttir; yani *ayin hürriyeti* masundur. Tabiatıyla, ayinler asayiş ve umumî adaba mugayir olamaz; siyasî nümayiş şeklinde de yapılamaz. Mazide çok görülmüş olan bu gibi hallere, artık, Türkiye Cumhuriyeti asla tahammül edemez.

Medenî Bilgiler (s. 56)

Birde, tırkiya cümlesini
riyaseti dahilinde, bilü-
minin tek keler ve yarınlar
^{ve tınbeler} kanunla set edilmiştir
tarikatlar lağa alınmıştır.
şeyhlik, dervişlik, çelebîlik,
halifelik, falcilik, bünyin-
lük, türbedirlik ^{ve diğerleri}
~~çünkü bunlar~~ ^{istia}
~~menleai ve cehalet tam-~~
galaridir. Türk millîti,
böyle müesseselere ve onların
mensuplarına talim edil-
mederdi ve etmedi.
3. üncüsü, ^{Faşizm} ~~faşizm~~ hüriyati
ve 4. üncüsü, ^{Şinizm} ~~şinizm~~ matliyat
hüriyatisidir. Bir iki hüri-
yet, aynı prensipten, cihaz
o prinsip, insanların,
fikirlerini, serles söylemek
ve neoretmek hakkıdır.
Vatan'daslar, kendi talim
ve terbiyesini isin ve
iniminin menfaatları
noktasından, Fikirlerini

Bir de, Türkiye Cumhuriyeti dahilinde bilûmum tekkeler ve zaviyeler ve türbeler kanunla set edilmişlerdir. Tarikatlar lâğvolunmuştur. Şeyhlik, dervişlik, çelebilik, halifelik, falcılık, büyücülük, türbedirlik v.s. memnudur. Çünkü bunlar irtica membaı ve cehalet tamgalarıdır. Türk milleti böyle müesseselere ve onların mensuplarına tahammül edemezdi ve etmedi.

Kitaplara Yansıması

Bir de, Türkiye Cumhuriyeti dahilinde bilûmum tekkeler ve zaviyeler ve türbeler kanunla kapatılmışlardır. Tarikatler lâğvolunmuştur. Şeyhlik, dervişlik, çelebilik, halifelik, falcılık, büyücülük, türbedarlık v.s. memnudur. Çünkü bunlar irtica membaları ve cehalet damgalarıdır. Türk milleti böyle müesseselere ve onların mensuplarına tahammül edemezdi ve etmedi.

Medenî Bilgiler (s. 56)

Taaassupsizlik (tolerans)

"Hürriyet, ihtimal ki
zorla tesis olunur,
fakat, herkesi kargı,
taassupsizlik göster-
mekle ve alınamaz-
lıkla muhafaza
edilir."

Hürriyetin ve Vicdan ve din
hürriyetlerinin ne olduğu-
nı biliyoruz (Mektup 3. 53)

Türkiye Cumhuriyetinde,
herkes allaha, ~~anlatılır~~ isteğiyle
gülen ibadet eder. Hiç kimseye
olun fikirlerinden dolayı
bir şey yapılmaz. Türk
Cumhuriyetinin resmî dini
yoktur. Türkiye'de, bir
kimsemin fikirlerini, zorla
başkalarına kabul ettire-
meye kalkışacak kimse yoktur
ve buna mücadele edilmez.
Aetik samimî mütakiller,
derin iman sahipleri,
hürriyetin icaplarını öğren

Medeni Bilgiler, s. 507.

El Yazısının Metni

Taassupsuzluk (Tolerance)

"Hürriyet, ihtimal ki zorla tesis olunur; fakat, herkese karşı, taassupsuzluk göstermekle ve aldırmamazlıkla muhafaza edilir."

Hürriyetin ve vicdan ve din hürriyetlerinin ne olduğunu biliyoruz (notlar sayfa 53)

Türkiye Cumhuriyetinde, herkes allaha istediği gibi ibadet eder. Hiç kimseye dinî fikirlerinden dolayı birşey yapılmaz. Türk Cumhuriyetinin resmî dini yoktur. Türkiyede, bir kimsenin fikirlerini, zorla başkalarına kabul ettirmeye kalkışacak kimse yoktur ve buna müsaade edilmez. Artık samimî mutekitler, derin iman sahipleri, hürriyetin icaplarını öğren-

Kitaplara Yansıması

Türkiye Cumhuriyetinin resmî dini yoktur.

Türkiyede hiçbir kimse fikirlerini zorla başkalarına kabul ettirmeye kalkışamaz ve böyle bir şeye müsaade edilmez. Artık samimî mutekitler, derin iman sahipleri, hürriyetin icaplarını öğren-

Medenî Bilgiler (s. 56)

miş ~~Aslında~~. Bütün Binlerle
 beraber, ~~göstermiş~~
 olan hüsnüyetine, ümmi-
 yetle, vicdan hüsnüyetine
 karşı, Taassup ~~göstermiş~~
 görünüşünden kırılmış müda-
 he. Birini ~~anlayabilmek~~!
 için, Taassupsuzluğun
 ne olduğunu taktik
 edelim! Çünkü, bu keli-
 merin delalet ettiği
 manayı, zihniyet, herkes
 kendine göre anlamaya
 çok müsaitmiş. ~~meşgul~~
 meşgillidir ~~bu~~. Din hüsnüyeti
 bir hak telakki etmeyen ~~insan~~
~~Allah hüsnüyeti~~ ~~insan~~ ~~dağlara~~
~~başını~~ ~~başını~~ ~~başını~~ ~~başını~~
~~başını~~ ~~başını~~ ~~başını~~ ~~başını~~, acaba kalmadı-
 mı?

Vicdan hüsnüyeti, insan
 ruhunun, Allahın eli hüsnü-
 ve nüfuzü altında, din
 hayatı idare için malik
 olduğu haktan ibaret

miş görünüyorlar. Bütün bunlarla beraber, din hürriyetine, umumiyetle vicdan hürriyetine karşı, taassup gökünden kurumuş mudur?

Bunu anlayabilmek için, taassupsuzluğun ne olduğunu tedkik edelim! Çünkü, bu kelimenin delalet ettiği manayı, zihniyeti, herkes kendine göre anlamağa çok meyillidir. Dinî hürriyeti bir hak telâkki etmiyen, acaba kalmadı mı?

Vicdan hürriyetini, insan ruhunun, allahın âlî hüküm ve nüfuzu altında, dinî hayatı idare için malik olduğu, haktan ibaret

Kitaplara Yansıması

miş görünüyorlar. Bütün bunlarla beraber, din hürriyetine, umumiyetle vicdan hürriyetine karşı, taassupsuzluk hâsıl olmuş mudur?

Bunu anlayabilmek için, taassupsuzluğun ne olduğunu tetkik edelim; çünkü, bu kelimenin delâlet ettiği mânayı, zihniyeti, herkes kendine göre anlamağa çok meyillidir. Dinî hürriyeti bir hak telâkki etmiyen, acaba kalmadı mı?

Vicdan hürriyetinin, ruhun, Allahın âlî nüfuzu altında, dinî hayatı idare için malik olduğu, haktan ibaret

Medenî Bilgiler (s. 56-57)

olduğunu hellemiş olan-
lar, acaba bizim nasıl
düşünmek isterler? Bir gün-
ce kendisi gibi, düşünmeyen
~~ere haklarında~~ işlerinden alsın
kız mıyorlar mı?

Bir saydığımız, zulumet
te bulunduğumuz ihtimal
verilen kimselere ~~haklarında~~
bir mütefekkirler mi;
acaba, bir tesser hissele,
~~saklanmıyor~~ bir esfle
bakıyorlar mı?

Bir saydığımız gibi,
mühitelif manşli kimse-
ler, birbirlerine, kin, nefret
besliyorlarsa, birbirlerini
hor görüyorlarsa ve hatta
sadece birbirlerini acıyorlarsa,
bu gibi kimselerde
Taassüpsizlik yoktur,
bunlar mütaassiptirler.

Medeni Bilgiler, s. 509.

olduğunu bellemiş olanlar, acaba bugün nasıl düşünmektedirler? Bu gibiler, kendisi gibi, düşünmiyenlere içlerinden olsun kızmıyorlar mı?

Bu saydığımız, zihniyette bulunduğu ihtimal verilen kimselere, hür mütefekkirlerimiz, acaba, bir teessür hissile, bir esefle bakmıyorlar mı?

Bu saydığımız gibi, muhtelif inanışlı kimseler, birbirlerine, kin, nefret besliyorlarsa, birbirlerini hor görüyorlarsa, ve hatta sadece birbirlerini acıyorlarsa, bu gibi kimselerde taassupsuzluk yoktur; bunlar mutaassıptırlar.

Kitaplara Yansıması

olduğunu bellemiş olanlar, acaba bugün nasıl düşünmektedirler? Bu gibiler, kendisi gibi, düşünmiyenlere içlerinden olsun kızmıyorlar mı?

Bu saydığımız zihniyette bulunduğu ihtimal verilen kimselere, hür düşünceliler, acaba, bir teessür hissiyle, bir esefle bakmıyorlar mı?

Bu saydığımız gibi, muhtelif inanışlı kimseler, birbirlerine, kin, nefret besliyorlarsa, birbirlerini hor görüyorlarsa, ve hattâ sadece birbirlerine acıyorlarsa, bu gibi kimselerde taassupsuzluk yoktur; bunlar mutaassıptırlar.

Medenî Bilgiler (s. 57)

Taassupsizlik O kimse
olmadır ki, vatandaşının
ve ya her hangi bir insanın
kudretini inanışlarına
karşı, hiç bir kin düşünmez,
bilakis hürmet eder. Hiç
olmazsa, başkalarının,
kendilerinin, işlerinin
inanışlarıntan ~~tan~~ düşünme
bilmemezlikten, düşünme-
mezlikten gelir.

Taassupsizlik budur.
Fakat, Hukukati söylemek lazı-
m gelirse diye bilirik ki
Hürriyeti, hürriyet için
sevenler, taassupsizlik
kelimesinin ne demek
olduğunu ~~bilenler~~
anlıyorlar, lütfen düşün-
da pek aydındır. Her yerde
ürünür mü olarak cari olan
Taassuptur. Her yerde
görülebilir sülh manza-
rı

Taassupsuzluk o kimsede vardır ki, vatandaşının veya her hangi bir insanın vicdanî inanışlarına karşı, hiç bir kin duymaz; bilâkis hürmet eder. Hiç olmazsa, başkalarının, kendininkine uymıyan inanışlarını bilmemezlikten, duymamazlıktan gelir.

Taassupsuzluk budur. Fakat, hakikati söylemek lazımgelirse diyebiliriz ki, hürriyeti hürriyet için sevenler, taassupsuzluk kelimesinin ne demek olduğunu anlıyanlar, bütün dünyada pek azdır. Her yerde umumî olarak cari olan taassuptur. Her yerde görülebilen sulh manza-

Kitaplara Yansıması

Taassupsuzluk o kimsede vardır ki, vatandaşının veya herhangi bir insanın vicdanî inanışlarına karşı, hiçbir kin duymaz; bilâkis hürmet eder. Hiç olmazsa, başkalarının, kendininkine uymıyan inanışlarını bilmemezlikten, duymamazlıktan gelir.

Taassupsuzluk budur. Fakat, hakikati söylemek lâzım gelirse diyebiliriz ki, hürriyeti hürriyet için sevenler, taassupsuzluk kelimesinin ne demek olduğunu anlıyanlar, bütün dünyada pek azdır. Her yerde umumî olarak carî olan taassuptur. Her yerde görülebilen sulh manza-

Medenî Bilgiler (s. 57)

rasinin temeli, taassup
 ile, hür fikrin, birbirine
 karşı kin ve nefret üstün
 dedir. Temelin denrilmesi,
~~iki taraftan kin ve nefret~~^{neri,}
~~kin ve nefret~~ zemini
 deki minvaz enerji tutan
 fazla kuvvetin sayesindedir.
 Bir söylediklerimizden
 sin netice çıkar ki,
 aramızda, hürriyetkârların
 nın zail olduğuna,
 bizim gibi düşünen ve
 hissedenlerle birlikte
~~yapmadığımızı~~
 yapmadığımızı hürriyet
 vermek müşküldür.
 O halde, görülen, taassup-
 suzlık değil, zafin
~~ayrımın~~ ~~birlikte~~ ~~derman~~
 taass dermansiz broktığı
 taassuptur.

rasının temeli, taassup ile hür fikrin, birbirine karşı kin ve nefreti üstündedir; temelin devrilmemesi, kin ve nefret zeminindeki muvazene-yi tutan fazla kuvvet sayesinde-dir.

Bu söylediklerimizden şu netice çıkar ki, aramızda, hürriyet hailerinin zail olduğuna, bizim gibi düşünen ve hissedenlerle birlikte yaşadığımıza hüküm vermek müşküldür. O halde, görülen taassupsuzluk değil, zâfin dermansız bıraktığı taassuptur.

Kitaplara Yansıması

rasının temeli, taassup ile hür fikrin, birbirine karşı kin ve nefreti üstündedir; temelin devrilmemesi, kin ve nefret zeminindeki muvazene-yi tutan fazla kuvvet sayesinde-dir.

Bu söylediklerimizden şu netice çıkar ki, aramızda, hürriyet hailerinin zail olduğuna, bizim gibi düşünen ve hissedenlerle birlikte yaşadığımıza hüküm vermek müşküldür. O halde görülen, taassupsuzluk değil, zâfin dermansız bıraktığı taassuptur.

Medenî Bilgiler (s. 57)

Şüphesiz, fikirlerin,
 itikatların başkalaşma
 olmasından, şikayet
 etmemek lazımdır. Çünkü,
 bütün fikirler, itikatlara,
 bir noktada birleştiği
~~şeklinde~~, bir hareketlilik
 alametidir, ölüm izaretidir.
 Böyle bir hal elbette
 arzu edilmez. Bunun
 içindir ki, hakikî
 hüsnîyetçiler, taassüpsüz-
 lüğün imâmını bir
 haslet olmasını temenni
 ederler. Fakat, hatta,
 hüsnî niyetle dahi olsa,
 bu taassüp hatalarına
 karşı, dikkatli olmaktan
 vazgeçemiyorlar. Çünkü,
 hüsnî niyetler, hiç bir
 zaman, hiç bir şeyi

Şüphesiz, fikirlerin, itikatların başka başka olmasından, şikâyet etmemek lazımdır. Çünkü, bütün fikirler ve itikatlar, bir noktada birleştiği takdirde, bu hareketsizlik alâmetidir, ölüm işaretidir.* Böyle bir hal elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki, hakikî hürriyetçiler, taassupsuzluğun umumî bir haslet olmasını temenni ederler. Fakat, hatta hüsnü niyetle dahi olsa, taassup hatalarına karşı dikkatli olmaktan vazgeçemiyorlar. Çünkü, hüsnü niyetler, hiç bir zaman, hiç bir şeyi

Kitaplara Yansıması

Şüphesiz, fikirlerin, itikatların başka başka olmasından, şikâyet etmemek lâzımdır. Çünkü, bütün fikirler ve itikatlar, bir noktada birleştiği takdirde, bu hareketsizlik alâmetidir. Öyle bir hal elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki, hakikî hürriyetçiler, taassupsuzluğun umumî bir huy olmasını temenni ederler. Fakat, hattâ hüsnüniyetle dahi olsa taassup hatalarına karşı dikkatli olmaktan vazgeçemezler. Çünkü, hüsnüniyetle, hiçbir zaman, hiçbir şeyi

Medenî Bilgiler (s. 57)

* *Medenî Bilgiler*'de ikinci cümledeki "ölüm işaretidir" ibaresi yok.

7

tamur edemeyenlerdir.
İnsanların, ruhun
selameti için yaptıkları
herşeyi buluyoruz.
Herhalde, bunun yapan
İngizisyon papazları,
bunun niyetlerinden
se. eyi iş yaptıklarında,
bahs ederlerdi; belki de,
Cidden, bir sözlerinde
samimî idiler. Fakat,
bir hamakati, yalıt
bir hüyaneti eyi bir
iş kalbine işletmek
güç değildir, en nihayet
bun, bir isim değişikliği
mest meselesidir.

tamir edememişlerdir. İnsanların, ruhun selameti için yakıldıklarını biliyoruz. Herhalde, bunu yapan ingizisyon papasları, hüsnü niyetlerinden ve iyi iş yaptıklarından bahsederlerdi; belki de cidden bu sözlerinde samimî idiler. Fakat, bir hamakati, yahut bir hıyaneti iyi bir iş kalıbına uydurmak güç değildir, en nihayet bu, bir isim değiştirmek meselesidir.

Kitaplara Yansıması

tamir edememişlerdir. İnsanların, ruhun selâmeti için yakıldıklarını biliyoruz. Her halde bunu yapan engizisyon papazları, hüsnüniyetlerinden ve iyi iş yaptıklarından bahsederlerdi; belki de cidden bu sözlerinde samimî idiler. Fakat, bir hamakati yahut bir hıyaneti iyi bir iş kalıbına uydurmak güç değildir, en nihayet bu bir isim değiştirmek meselesidir.

Medenî Bilgiler (s. 57-58)

İşte, bu sebeptendir ki,
aldırma mazlığı, kaytsin-
lik derecesine kadar
götürmemek mümkün.
~~Her~~ Gerekli olmak
her kelsen hakkiolir. Te
lünün için, hakiki
kurumyetçiler, kurumyeti
olmıyanlara karşı da
geniş davranılmasını
isterler. Fakat, bunların
hiç bir zaman elleri
ayakları bağıli olduğı
halde kurhanlık kayan
vaziyetine razı olacaktları
~~asla~~ kabul alınma-
malidir.

Unutmamalıdır ki,
bazı insanlar ~~istek~~ istik-
bali, mazinin arasından
görmekte müsireler.
Bunlar, alakamızı

İşte bu sebeptedir ki, aldırmamazlığı kayıtsızlık derecesine kadar götürmemek mühimdir.

Gerçi hür olmak her kesin hakkıdır ve bunun için, hakikî hürriyetçiler, hürriyetçi olmıyanlara karşı da geniş davranılmasını isterler. Fakat, bunların hiç bir zaman elleri, ayakları bağlı olduğu halde kurbanlık koyun vaziyetine razı olacakları asla kabul olunmamalıdır.

Unutmamalıdır ki, bazı insanlar istikbali, mazinin arasından görmekte musırdırlar. Bunlar, alakamızı

Kitaplara Yansıması

İşte bu sebeptedir ki, hoş görmekliği aldırmamazlık, derecesine götürmemek mühimdir.

Gerçi hür olmak herkesin hakkıdır ve bunun için, hakikî hürriyetçiler, hürriyetçi olmıyanlara karşı da geniş davranılmasını isterler. Fakat, bunların hiçbir zaman elleri, ayakları bağlı olduğu halde kurbanlık koyun vaziyetine razı olacakları asla kabul olunmamalıdır.

Unutmamalıdır ki, bazı insanlar istikbali, mazinin arasından görmekte musırdırlar. Bunlar, alâkamızı

Medenî Bilgiler (s. 58)

9

Kestigimiz ananalara
Karsi behemal, sadak-
tin idalesini isterler.

~~Birinciler, babalar.~~

Bu gibi insanlar, Kendi
itikat ettigi gibi, itikat
etmeyen kim seleri
istedikleri gibi eyemez-
lerse, Kendilerini, cende-
rede his ederler.

Herhalde, Taassup suz-
lugun arzu etti edileli-
gi gibi, ümidsizliği
hüsnü hatine gelmesi

~~idare, ~~etmemiştir, ~~gizli~~~~~~

fikir terliyenin
yüksek olmasına
bağlıdır

kestiğimiz ananalara karşı behemal, sadakatin iadesini isterler.

Bu gibi insanlar, kendi itikat ettiği gibi, itikat etmiyen kimseleri istedikleri gibi ezemezlerse, kendilerini cenderede his ederler.

Herhalde, taassupsuzluğun arzu edildiği gibi, umumileşmesi, huy haline gelmesi fikrî terbiyenin yüksek olmasına bağlıdır.

Kitaplara Yansıması

kestiğimiz an'anelere karşı behemehal, sadakatin iadesini isterler. Bu gibi insanlar, kendi itikat ettiği gibi, itikat etmiyen kimseleri istedikleri gibi ezemezlerse, kendilerini cenderede hissederler.

Her halde, taassupsuzluğun arzu edildiği gibi, umumileşmesi, huy haline gelmesi fikrî terbiyenin yüksek olmasına bağlıdır.

Medenî Bilgiler (s. 58)

Eski Kanunlara Bağlanmak

Kendini eski kanunlara bağlayıp geçmişle yakınlığını muhafaza etmek isteyen bir kimse, çağdaş bir devlet dahi kuramaz.

21-24 Mart 1930

"Vossische Zeitung Muhabirine Demeç", ASD,
c.III, s.85.

Kur'an'ın Çevirisi ve Din Adamları

Sonra Kur'an'ın çevrilmesini emrettim. Bu da ilk defa olarak Türkçeye çevriliyor. Muhammed'in hayatına ait bir kitabın çevrilmesi için de emir verdim. Halk, tekrar etmekte olan bir şeyin mevcut olduğunu ve din adamlarının derdi ancak kendi karınlarını doyurup başka bir işleri olmadığını bilsinler.

21-24 Mart 1930

ASD, c.III, s.85.

Camiler

Camilerin kapanmasına hiçbir kimse taraftar olmamasına rağmen, bunların bu şekilde boş kalmasına şaşıyor musunuz?

21-24 Mart 1930

ASD, c.III, s.85.

Kutsal Tabiat

Çobanlar, güneş, bulut ve yıldızlardan başka bir şey bilmezler. Yeryüzündeki köylüler de ancak bunu bilirler. Çünkü, ürünler havaya bağlıdır. Türk yalnız tabiatı kutsar.

Gazi'ye dedim ki; kendisinin bu kanaati, en büyük akılların kanaatlerine uygundur. "Goethe" de bu tabiata "Allahlar" adını vermiştir.

Daha evvel bu memlekete yansıtılması uzak görülen bu sözleri, Mustafa Kemal, Almanca ve onu yüksek sesiyle tekrar eylemiş ve bundan sonra şöyle demiştir:

Ben bu muammayı kabul edemem, kutsanmaya lâayık ancak insan toplumunun başkanı olan kimsedir.

21-14 Mart 1930

"Vossische Zeitung Muhabirine Demeç", ASD,
c.III, s.86.

Talih

Talihten soruyorsunuz. Talihin esası, uygulanması mümkün olan meselelerde düşünüp irdeledikten sonra işe başlamaktır. Kumandan olan bir kimsenin, büyük bir azimle, fırsatları elden kaçırmaması gerekir. Aynı zamanda, akla uygun olan şeyleri izlemesi lazım gelir. Değişikliğin sabit ve belli durumları yoktur. Şu kadar var ki, bu değişiklik, hal ve faaliyetinde bulunan kimseler için de bir kolaylık verir.

21-24 Mart 1930

"Vossische Zeitung Muhabirine Demeç", ASD,
c.III, s.86.

En Önemli Etken: İktisat

Tarihi olayların etkenleri, başlıca siyasi, askeri, toplumsal ve iktisadi olabilir. Çoğunlukla bu etkenler, karışık olarak etkilerini gösterir. Şüpheli yok, bütün bu etkenler çok önemlidir. Fakat, bence bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla, yükselmesiyle, düşkünlüğüyle ilgili olan en önemli etken, milletin iktisadiyatıdır. Bu, tarihin ve tecrübenin saptadığı bir hakikattir. Bu hakikat, bizim milli hayatımızda ve milli tarihimizde de bütünleriyle görülmektedir.

Türk tarihi incelenirse birçok sebeplerin başında; bütün yükselme ve çökme sebebinin iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Bu bakımdan diyebiliriz ki, Türkiye Cumhuriyeti'ni, lâayık

olduğu mertebeye çıkarabilmek için, iktisadiyatımıza birinci derecede önem vermek lazımdır. Zamanımızın bir iktisat devri olduğu düşünülürse, bu önemin derecesi kolaylıkla meydana çıkar.

İktisadiyatın gelişmesinde başlıca lüzumlu olan; yollar, demiryolları, limanlar, kara ve deniz ulaştırma araçları, milli varlığın madde ve siyasi kan damarlarıdır. Refah ve kuvvet aracıdır.

Ağustos 1930

Aktaran: Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984, s.277.

Hayatın Doğuşu ve Evrim

Bililir ki, genellikle hayat hakkında bugün kabule değer görülen teori şudur:

Hayat, herhangi bir tabiat dışı etkenin müdahalesi olmaksızın, dünya üzerinde tabîî ve zorunlu, bir kimya ve fizik süreci sonucudur. Hayat sıcak, güneşli, sıg bataklıkta başladı. Oradan sahillere ve denizlere yayıldı; denizlerden tekrar karalara geçti. İlk hayvan denizlerde balık ve karalarda çeşitli kemikli yaratıklar oldu; bunlar çeşitli uzun devirlerde şekilden şekile olgunlaştılar.

Şimdi insanların nereden ve nasıl geldiği hakkındaki görüşü tespit edelim:

İnsanlar sularda kaynaşıp çırpınan bir varlıktan bugünkü şekline geldi. İnsanın bugünkü yüksek zekâ, kavrayış ve kudreti milyonlarca ve milyonlarca kuşaktan geçerek hazırlandı.

Artık insan bugün, tabiatın sonsuz büyüklüğüne ve tabiat içinde kendi türünün geleceğine gittikçe büyüyen bir irade ve bilinçle bakıyor.

Ağustos 1930

Aktaran: Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984, s.277-278.

Akıl

Bu dünyada her şey insan kafasından çıkar. Bir insan başının ifade etmeyeceği hiçbir şey düşünemiyorum.

Tarihsiz

Aktaran: Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 1982, TİBK Yayınları, s.189.

Ulus gazetesi, 22 Ekim 1950.

Dünyanın Oluşumu

Dünyayı dümdüz zannettikleri zaman, dünyayı dümdüz anlayanlar, onun beş altı bin senede meydana geldiğini zannetmişlerdir. Oysa dünyanın niteliği ortaya çıktıktan sonra anlaşıldı ki, dünya beş altı bin değil, ancak milyonlarca seneler zarfında meydana gelebilmiştir.

27 Ocak 1931

ASD, c.II, s.261.

Milletin Maneviyatına Saldıranlar, Menemen Olayı ve Kubilay

Halkın temizliğinden yararlanarak, milletin maneviyatına saldıran kimseler ve onların izleyici ve müritleri, elbette ki, birtakım cahillerden ibarettir. Bunlar, Türk milleti için mezar oluşturacak durumların ortaya çıkmasında daima etkin olmuşlardır. Milletimizin, önünde açılan kurtuluş ufuklarında aralıksız yol almasına engel olmaya çalışanlar, hep bu kurumlar ve bu kurumların mensupları olmuştur. Millete anlatılmalıdır ki, bunların, millet bünyesinde yaptıkları yıkımı hissetmek lazımdır. Bunların varlığını hoşgörüyle karşılayanlarla Menemen'de Kubilay'ın başı kesilirken, kayıtsızlıkla seyretmeye tahammül ve hatta alkışlamaya cesaret edenler birdir.

9 Şubat 1931

Cumhuriyet gazetesi, s.3.

İnsanlık Allah'ı Yarattı

İnsanlar ilk devirlerinde pek acizdi. Kendilerini koruyamıyorlar, hiçbir olayın da sebebini bilmiyorlardı. Kendilerini koruyacak bir kuvvet aradılar. Sonunda insanlık, vicdanında bir kuvvet yarattı. O da işte "Allah"tır. Her şeyi ondan beklediler, ondan istediler. Hastalıktan, felaketten korunmayı hep Allahlarından istediler. Fakat modern çağlarda, insan, her şeyi Allah'tan beklemedi. Ancak toplumdan bekledi. Her şeyin koruyucusu insan toplumdur. Bizi koruyan, refah içinde yaşatan toplumdur. Bu sebeple topluma önem vermek, onu kuvvetlendirmek ve yaşatmak lazımdır. Bunun için her türlü gelişme, huzur ve güven kaynağı toplumdur.

1932

Aktaran: Enver Behnan Şapolyo, *Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, s.305.

İnsanı Tabiat Türetti

Bizim dünyamız -bilirsiniz- topraktan, sudan ve havadan unulmuştur. Hayatın da esas unsurları bunlar değil midir?

Bu unsurlardan birinin eksikliği, yalnız eksikliği değil, sadece bozukluğu, hayatı imkânsız kılar.

(...)

Tabiat insanları türetti, onları kendine taptırdı da. Ancak insanların dünyada yaşayabilmeleri için, onların tabiata egemenliğini de şart kıldı. Tabiata egemen olmasını bilemeyen yaratıklar, varlıklarını koruyamamışlardır. Tabiat onları, kendi unsurları içinde ezmekten, boğmaktan, yok etmekten ve ettirmekten hiç çekinmemiştir.

3 Mayıs 1935

ASD, c.II, s.278-279.

Tabiat, İnsan Zekâsı, Bilinmezçiliğin Reddi

Tabiatı, bilirsiniz ki, hiçbir şey yok olmaz. Ne bir ses, ne bir söz, ne bir hareket... Olduğu çağ ne kadar eski veya yeni olursa olsun, bütün bu oluşlar, oldukları anda gibi tabiat içindedir. Bu dalgalanmada, zaman ve uzaklık kavramı yoktur. Bugün dünyanın herhangi bir köşesinde söylenen sözü veya yansıyan hareketleri, yine dünyanın herhangi bir köşesinde aynı anda işitmek, dinlemek, kaydetmek mümkün olduğunu görüyoruz.

Yarın bizi saran tabiat unsurları içinde, binlerce ve binlerce sene evvel söylenmiş sözleri, olduğu gibi toplayıp tespit etmek imkânına elbette varılacaktır. Tabiatın, bugün için esrar dolu sinesine gireceği kesin görülen insan zekâsı, beklenen hakikatleri ortaya koyacaktır.

Yine bu insan zekâsıdır ki, beklediğimiz sonucu elde etmemiş olmakla beraber, bugünkü araştırmacı zekâları tatmin edecek ve tarihi aydınlatacak yeni yöntemler ve bilimler bulmuştur.

İşte arkeoloji ve antropoloji, o bilimlerin başında gelir. Tarih bu son bilimlerin bulduğu belgelere dayandıkça temelli olur. Tarihi bu belgelere dayanan milletlerdir ki, kendi aslını bulur ve tanır.

İşte bizim tarihimiz, Türk tarihi, bu bilim belgelerine dayanır. Yeter ki bugünün aydın gençliği, bu belgeleri aracısız tanısin ve tanıtsın.

Ocak 1936

Aktaran: Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984, s.241-242.

İnsan Zekâsı ve Tarih

Tabiatın esrar dolu sinesine her gün daha çok girmekte olan insan zekâsı, gerçekliğe kavuşmak için çalışanları tatmin edecek ve insanlık tarihini aydınlatacak bilimler bulmuş ve tespit etmiştir. Tarih bakımından arkeoloji ve antropoloji, bu bilimlerin başında gelir. Tarih, bu bilimlerin bulup meydana çıkardığı belgelere dayandıkça temelli

olur. Tarihi bu belgelere dayanan milletlerdir ki, kendi aslını bulur ve tanır. İşte, bizim tarihimiz, Türk tarihi, bu bilim belgelerine dayanır. Onun içindir ki, bizim tarih belgelerimizin her parçası, klasik sayılan kültür eserlerinin de anasıdır.

Ocak 1936

Aktaran: Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984, s.242.

Atatürk'ün yazdığını bu alıntı, bir öncekinin geniş ölçüde tekrarı. Afet İnan, alıntının "aynı konuda başka bir yazı" olduğunu belirtiyor.

Ahretin Reddi

Vaktiyle kitaplar karıştırdım. Hayat hakkında filozofların ne dediklerini anlamak istedim. Bir kısmı her şeyi kara görüyordu. "Mademki hiçiz ve sifıra varacağız, dünyadaki geçici ömür esnasında neşe ve mutluluğa yer bulunamaz" diyorlardı.

Başka kitaplar okudum, bunları daha akıllı adamlar yazmışlardı. Diyorlardı ki: "Mademki sonu nasıl olsa sıfırdır, bari yaşadığımız sürece şen ve keyifli olalım".

Ben kendi karakterim itibariyle ikinci hayat anlayışını tercih ediyorum, fakat şu kayıtlar içinde:

Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar mutsuzdurlar. Besbelli ki, o adam birey sıfatıyla mahvolacaktır. Herhangi bir şahsın yaşadıkça memnun ve mesut olması için lazım gelen şey; kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Makul bir adam, ancak bu şekilde hareket edebilir. Hayatta tam zevk ve mutluluk, ancak gelecek kuşakların şerefi, varlığı ve mutluluğu için çalışmakta bulunabilir.

17 Mart 1937

ASD, c.II, s.280-281.

Ulusal Manevi Kuvvet

Ben 1919 senesi Samsun'a çıktığım gün elimde, maddî hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran, yüksek ve manevî bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım.

1 Nisan 1937

Cumhuriyet gazetesi, 1 Nisan 1937'den aktaran: Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Basım, 1984, s.109.

Gökten İndiği Sanılan Kitaplar

Dünyaca belli olmuştur ki, bizim devlet idaresindeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat, bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, esinlerimizi, gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz (alkışlar).

Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve acı kaydeden yapraklarından çıkardığımız sonuçlardır (alkışlar).

1 Kasım 1937

TBMM Beşinci Dönem Üçüncü Toplanma Yılı'nı Açış Konuşması, *ASD*, c.I, s.405.

Siyasete Yön Veren Temel: Kültür ve Ekonomi

Tarihi bu kadar yüksek bir idealin esas temel taşı, yalnız geçici politika esaslarında kalmaz. Bunun esas temel taşları lazımdır ki, kültür ve ekonomi cevheriyle dolu olsun. Çünkü kültür ve ekonomi, her türlü siyasete yön veren temeldir.

27 Aralık 1937

ASD, c.II, s.285.

Kara Bağnazlık

Kara bağnazlık seni parçalamaya bile kalksa, başını vereceksin
fakat eğilmeyeceksin!

Falih Rıfki Atay, *Mustafa Kemal'in Mütareke
Defteri*, s.85

ATATÜRK'ÜN EL YAZISIYLA CHP KONGRESİ İÇİN
PROGRAM TASLAĞINDA DIŞ DİNSELTEÇİLİK (LAİKLİK)

1937

Türk Tarih Kurumu Arşiv ve Dokümantasyon Müdürlüğü,
1091 sayılı dosya.

(2)

3- Devletin esas kuramı:

Türkiye; ulusaltçı, halkçı, devletçi, dışdinseltçi ve devrimci bir cumhuriyettir.

Türk ulusunun yönetim şekli “Kuvvet birdir” esasına dayalıdır. Egemenlik birdir; bağısız, şartsız ulusundur. Kamutay, Ulus adına Egemenlik Hakkını Kullanır. Kanun koyma yetkesi ve yürütme kuvveti Kamutayda toplanır. Kamutay kanun koyma yetkesini doğrudan doğruya kendi kullanır.

İkinci Kısım
Cumhuriyet Halk Partisinin
Ana Vasıfları

5 - Cumhuriyet Halk Partisi ;
a) Cumhuriyetçi, B) Ulusaltıcı,
c) Halkçı, ç) Devletçi, D) Disiplinli,
e) Devrimcidir.

a) Parti, Cumhuriyetin, ulusal
Egemenlik ve ilkesinin en iyi
ve sağlam surette imisiler ve
Taylar Devlet seklı olduğuna
Kanıgıdır. Parti bu varsılıma
Kandakla Cumhuriyeti tehlikeye
Karşı her araçla müdahale
eder.

B) Parti, ilerleme ve gelişme yolunda
ve arzulanan değerlerde ve ilgilerde,
bütün çağdaş ~~Uluslar~~ Uluslarla bir zümrede
yan yana yürümekle beraber,
Türk sosyal ömrüne - ikinci
madde de işah olunan antamalar -
özgün iradeler ve hasli hasımla
eskin Benliğine Korunma işi eras
sayar.

C) Enerji ve Egemenlik kaynağı
Ulustur, Birimliği ve) Devletin ^{egemenliği} içinde
ve içinde devlete karşılikli
Vasıfelerinin tamamlı yapılması
düzenleme yolunda Kullarılması
Partice büyük esastır. Kanunlar

(5)

İkinci Kısım

Cumhuriyet Halk Partisinin ana vasıfları,

5- Cumhuriyet Halk Partisi,

a) Cumhuriyetçi,

b) Ulusaltçı,

c) Halkçı,

ç) Devletçi,

d) Dışdinseltçi,

e) Devrimcidir.

özel girişitlere ön vermek ve
yapılması işleri düzenlemek ve
kontrol de etmektir

Devletin hangi ekonomik işleri
yapacağını yüksek ilim ve sanat
gösterir. Devletin bu yüksek bilgisi
güçünden kendi eline almayı
karar verdiği iş, özel bir girişite
etinde bulunuyorsa, böyle bir
işin ~~devlet tarafından alınması,~~
~~işin devlet tarafından yapılması~~
~~görevi devletin eline geçmesi~~

~~özel bir kanuna bağlıdır.~~

Bu kanunda, özel girişitin işi ya-
caktı zararın devlet tarafından
denenme şekli gösterilecektir.

Harar oranlarıırken gelecekte
olabilecek kazanç düşünülmüştür.

2) Parti, devlet yürütümünde
büyük komünlerin, küçüklerin ve
işletmelerin, yapılmamasına ~~en son~~
~~kaplanmasınata, ilmin ve~~
~~teknikinin gücüyle sosyalistlik~~
~~ilim ve teknik en son ilim~~
ve teknik vasıfına ve dünya
ihtiyacına göre yapılmasını
ve o yolda taplanmasını

(8)

d) Parti, devlet yürütümünde bütün kanunların, tüzüklerin ve usul-lerin, en son ilim ve teknik esaslarına ve dünya ihtiyacına göre yapılmasını ve o yolda toplanmasını prensip kabul etmiştir.

prinsip kabul etmişler.

E) Din kavramı vicdansal olduğundan, parti, din ile dünya işlerini ve devlet siyasetini birbirinden ayır tutmayı ilkesi-mizden sağdaş sosyalistik yakında ilkelöyebilmesi için baslica basarit etkeni görür.

F) Parti, devlet yürütümünde tedbir bulmak için derece ve enimsel prinsiple kendini tatlı tutmaz - Parti, ilkesi-mizden birçok özverilerle yaptığı denrimlerden doğan ve olgünlaşan prinsiplere hayri kalmayı ve onları korumayı esas tutar.

(9)

e) Din kavramı vicdânsel olduğundan, parti, din ile dünya işlerini ve devlet siyasasını birbirinden ayrı tutmayı ulusumuzun çağdaş sosyallık yolunda ilerleyebilmesi için başlıca başarı etkesi görür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANILARDA AKTARILANLAR

Din İlerlemeye Engel

"10 Temmuz 1923'de Ankara İstasyonu'ndaki Özel Kalem binasında fırka nizamnamesini görüşmeden sonra Gazi ile yalnız kalarak söyleşilere başlamıştık.

-Dini ve ahlâkî olanlar aç kalmaya mahkûmdurlar, dediler.

Kendisini hilâfet ve saltanat makamına lâîk gören ve bu hususlarda teşebbüslerde de bulunan din ve namus lehinde türlü sözler söyleyen ve hatta hutbe okuyan, benim kapalı yerlerde baş açıklığımla lâîfe eden, fes ve kalpak yerine kumaş başlık teklifimi hoş görmeyen M. Kemal Paşa, benim hayretle baktığımı görünce şu açıklamayı yaptı:

-Dini ve namusu olanlar kazanamazlar, fakir kalmaya mahkûmdurlar. Böyle kimselerle memleketi zenginleştirmek mümkün değildir. Onun için önce din ve namus anlayışını kaldırmalıyız. Partiyi, bunu kabul edenlerle kuvvetlendirmeli ve bunları çabuk zengin etmeliyiz. Bu suretle kalkınma kolay ve çabuk olur.

(...)

M. Kemal Paşa:

-Dinî ve ahlâkî inkılâp yapmadan önce bir şey yapmak doğru değildir. Bunu da ancak bu prensibi kabul edebilecek genç unsurlarla yapabiliriz.

Ben:

-Dinsiz ve ahlâksız bir millete bu dünyada hayat hakkı olmadığını tarih gösteriyor. Paşam, bu akide bizi Bolşevizme götürür. İngilizler, ateşkesin ilk zamanlarında bizi bolşevikliğe teşvik ediyorlardı. Demek bizi başka yoldan yine oraya sürmek istiyorlar? Bunun mânâsı açıktır:

Türkiye'yi Ruslarla paylaşmak."

10 Temmuz 1923

Kazım Karabekir Anlatıyor, Yayına hazırlayan:

Uğur Mumcu, Umag Vakfı Yayınları, 19. basım, Ankara, 1996, s.75-76.

Kur'an'ı Çevirmek

"18 Temmuz'da İslamlığın ilerlemeye engel olduğunu haykıran Fethi Bey ve arkadaşları bu engeli nasıl ve ne zaman kaldıracaklardı? Hükümet programı ile mi, yoksa Gazi'nin herhangi bir hamlesiyle mi?

Bu bekleyiş uzun sürmedi. Hemen bu akşam (14 Ağustos) heyet-i ilmiye şerefine Türk Ocağı'nda verilen çay ziyafetinde ilk tehlikeli hamle görüldü.

Şöyle ki:

Ziyefete M. Kemal Paşa da, ben de davet edilmiştik. Vekillerden kimse yoktu. Hayli geç gelen M. Kemal Paşa İlim Heyetinin şimdiye kadarki çalışması ile ilgili görünmeyerek "Kur'an'ı Türkçeye aynen çevirmek" arzusunu ortaya attı.

Bu arzusunu ve hatta zorunlu olan sebebini başka çevrelerde de söylemiş olacaklar ki, o günlerde bana Şeriye Vekili Konya Mebusu Hoca Vehbi Efendi vesair sözüne inandığım bazı zatlar şu bilgiyi vermişlerdi:

(Gazi, Kur'an'ı Kerim'i bazı islâmlık aleyhtarı züppelere çevirtmek arzusundadır. Sonra da Kur'an'ın arapça okunmasını namazda dahi yasaklayarak bu çeviriyi okutacak. O züppelerle de işi alaya boğarak aklınca Kur'an'ı da islâmlığı da kaldıracaktır. Etrafında böyle bir çevre kendisini bu tehlikeli yola sürüklüyor.)

Bazı yeni simalardan da söz ettikleri gibi bu akşam da bu fikre mumaşaat eden (beraber olan) bazı kimseler görünce bu tehlikeli yolu önlemek için M. Kemal Paşa'ya şöyle cevap verdim:

-Devlet reisi sıfatıyla din işlerini kurcalamaklığınız içerde ve dışarıdaki etkileri çok zararımıza olur. İş ilgili makamlara bırakmalı. Fakat, rastgele, şunun bunun içinden çıkabileceği basit bir iş olmadığı gibi kötü politika zihniyetinin de işe karışabileceği gözönünde tutularak içlerinde arapçaya ve dinî bilgilere de hakkıyla vakıf değerli şahsiyetlerin de bulunacağı yüksek ilim adamlarımızdan oluşan bir heyet toplanmalı ve bunların kararına göre yorum mu? çeviri mi yapmak uygundur? Ona göre bunları harekete geçirmelidir.

-Din adamlarına ne lüzum var? Dinlerin tarihi bilinir. Doğrudan doğruya çevirmeli... gibi bazı hoş giden bir fikir ortaya atılınca buna karşı şöyle konuştum:

-Sömürgeleri islâm halkıyla dolu olan bu milletler kendi siyasî çıkarlarına göre Kur'an'ı dillerine çevirmişlerdir. Islâm dinine ve arap diline hakkıyla vakıf kimselerin bulunamayacağı herhangi bir heyet bu çeviriyi, meselâ, Fransızcadan da yapabilir. Fakat bence burada eğitim programımızı tesbit etmek için toplanmış bulunan bu yüksek heyetten vicdanî olan din bahsinden değil ilim cephesinden yaralanmak hayırlı olur. Kur'an'ın yapılmış yorumları var, lâzımsa yenisini de yaparlar. Devlet otoritesini bu yolda yıpratmaktansa millî kalkınmaya adanmak daha hayırlı olur.

M. Kemal Paşa sözlerime karşı hiddetle bütün içindekileri ortaya attı:

-Evet Karabekir, arap oğlunun yavelerini Türk oğullarına öğretmek için Kur'an'ı Türkçeye çevirttireceğim. Ve böylece de okutacağım. Ta ki budalalık edip de aldanmakta devam etsinler...

İşin bir İlim Heyeti huzurunda berbat bir şekle döndüğünü gören Hamdullah Suphi ve Ruşen Eşref:

- Paşam, çay hazır, herkes sofrada sizi bekliyor... diyerek konuyu kapattılar.

Bizler de özel masadan kalkarak sofraya oturduk ve yedik içtik. Fakat İlim Heyeti'nin bütün üyeleri üzüntülü görünüyordu.

Şüphe yok ki, yakın günlere kadar Kur'ân'ı ve Peygamber'i her yerde öven ve hatta hutbe okuyan bu insandan bu sözleri beklemek herkese eza (incinme duygusu) veriyordu."

14 Ağustos 1923

Kazım Karabekir Anlatıyor, Yayına hazırlayan: Uğur Mumcu, Umag Vakfı Yayınları, 19. basım, Ankara, 1996, s. 84-87.

Dua

14 Ekim 1924 ...Gazi Kayseri'de, Memleket Hastanesi'nin açılma törenindedir. Kurdelayı kesmek üzereyken orada bulunanlardan biri, bir türbedarı işaret ederek:

- Efendim, diyor; müsaade ederseniz bir dua yapısın.

Ata cevap veriyor:

- *Hoca efendinin dua yapmasına hacet yoktur. Cenabı A'lem benim de lisanımı bilir, duayı ben yaparım.*

.Ve duayı yapıp kurdelayı kesiyorlar.

14 Ekim 1924

Hafız Yaşar Okur'dan Aktaran: Sadi Borak, *Atatürk ve Din*, Anıl Yayınevi, İstanbul, s.64-65.

Hz. Muhammed

O, (Hz.Muhammed) Allahın birinci ve en büyük kuludur. Onun izinde bugün milyonlarca insan yürüyor. Benim, senin adın silinir, fakat sonuca kadar O, ölümsüzdür.

1926

Aktaran: Ali Rıza Ünal, "Atatürk Hakkındaki Anılarım", *Türkiye Harb Malûlû Gaziler Der-gisi*, Sayı 158, 1969, s.23.

Yazı Devrimi Üç Ayda

Atatürk bana sordu:

- Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz?

- Bir on beş yıllık uzun, bir de beş yıllık kısa mühletli iki teklif var, dedim. Teklif sahiplerine göre ilk devirleri iki yazı bir arada öğretiliecektir... Gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş yeni yazılı kısmı artıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler için de tedrici bazı usuller düşünülmüştür.

Yüzüme baktı:

- Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz, dedi.

Hayli radikal bir inkılâpçı iken ben bile yüzüne bakakalmıştım:

- Çocuğum, dedi, gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığı zaman dahi herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada bir harb, bir iç buhran, bir terslik oldu mu, bizim yazı da Enver'in yazısına döner. Hemen terkolunuverir.

Haziran-Temmuz 1928

Mahmut Esat Bozkurt'tan aktaran Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1969, s.440.

Laiklik, Din ve Dünya İşlerinin Ayrılması

Lâiklik konusunu, Gazi'nin isteği üzerine, Şükrü Kaya Bey aydınlatmaya başladı. Fransız Devrimi'nin bir çocuğu olan lâiklik fikri, bugün uygar dünyanın da fikridir, dedi. Bir mesele ortaya atıldı: Lâiklik dinsizlik midir? Yoksa sadece dinin dünya işlerine karışmaması mıdır? İkincisi olduğunda birleşildi. Bu konunun da aydınlanmış, üzerinde duracak noktası kalmamış olduğu anlaşılmakta idi.

Gazi benim de fikrimi sordu:

- (...) İslam'da din ile dünyanın ayrılması yoktur. (...) Lâiklik devrimi adına ne yapıyorsak, hepsini İslam olduğumuz halde yapabiliriz. Fakat eğer, din ile dünyayı ayıracağız dersek, İslamlıktan uzaklaşmış, dinsizlik yapmış oluruz. Hristiyanlık dünya işlerinden uzak olarak yaşayabilir; İslamlık ise yaşayamaz.

Bir kişi itiraz etti:

- Hamdi Bey, adeta yeni bir din, yahut İslamlıkta reform yapalım demek istiyor. Devrimimizin amacı bütünüyle bunun dışındadır. İslamlık devrini yapmış, yarar ve zararlarını ortaya koyarak eskimiş, ömrünü bitirmiş bir şeydir. O kurumu ne korumaya ne de yeniden bir aşı yaparak gençleştirmeye niyetimiz yoktur. Zaten böyle bir girişim, kurumuş eski ağaca hayat vermeye çalışmak gibi boşunadır. Hamdi Bey'in yaptığı bütün bu çarpıtmalar, dini, yeni kalıplar altında yaşatmak olur; buna, yeni Türk devletinin yardım etmesini istemek olur. Bunun sonunun nereye çıkacağını hepimiz biliriz.

Bu kesin ve şiddetli açıklama, hemen hemen bütün fikirlerin özeti gibiydi. İlk konuşmada, sanki eskiyi herhangi bir kombinezon altında yeniden meydana getirmeyi isteyen şüpheli bir adam gibi karşılandığımı hissettim. Sözlerimden bazı gizli maksatlar bile keşfolunabilirdi. Hücuma uğrayacağımı görüyordum. Bereket versin ki, Gazi konuya şu sözlerle son verdi:

- Hamdi Bey yaptıklarımızı ve lâiklik devrimlerimizi İslamlığın ilk esaslarına aykırı bulmuyor. Bu bizim için ne âlâ! Fakat yapılanın, yani din ile dünyanın ayrılmasının aleyhinde değildir.* Şu halde mesele açıklığa kavuşmuştur. Geçelim başka konuya..

Konunun daha incelenmeye, üzerinde konuşulmaya hiç tahammülü kalmamıştı. Bu konuyu tamamlamış olmak için şunu kaydedeyim ki, o gün Gazi'nin hatta lehte müdahalesi ile sona eren bu lâiklik ve din konusu üzerinde, ancak merhum Reşit Galip ile anlaşmış durumdaydık.

Kasım 1930-Mart 1931

Aktaran: Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç*
Ay, 1945, s.48-52.

Din Simsarları

Din lüzumlu bir kurumdur. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası vardır ki din, Allah ile kul arasındaki bağılılıktır.

* Daha önceki sözlerinden ve cümlenin kuruluşundan, "aleyhindedir" olması gerekiyor. Basım hatası olabilir. (Derleyenin notu.)

Softa sınıfının din simsarlığına izin verilmemelidir. Dinden maddi çıkar sağlayanlar iğrenç kimselerdir. İşte biz bu duruma muhalifiz ve buna izin vermiyoruz. Bu gibi din ticareti yapan insanlar, saf ve masum halkımızı aldatmışlardır. Bizim ve sizlerin, asıl mücadele edeceğimiz ve ettiğimiz bu kimselerdir.

1930

Aktaran: Kılıç Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, s.116.

Necip Arap Kavmi ve Türklük

Bizim neslin gençlik yıllarına Osmanlılık telkin ve etkileri hâkimdi. İmparatorluk halkını meydana getiren Türk'ten başka uluslara, bu arada yanlış bir din anlayışıyla Araplara, sarayın, ordu ve devlet ileri gelenleri arasında bulunan ırktaşlarının etkisiyle Arnavutlara özel bir değer veriliyor, onlardan söz edilirken *kavm-i necip* deymi ile sıfatlandırılarak bu duygunun belirtilmesine çalışılıyor, memleketin sahibi ve devletin kurucusu olan biz Türkler, ikinci planda gelen önemsiz halk yığınları sayılıyordu.

(...)

Yüzbaşı, onu ulusal onurunu ağır şekilde hançerleyen ".....Türk!" sözleriyle azarlamaya başlamıştı:

Sen nasıl olur da "Kavm-i Necib-i Arab'a mensup, Peygamberimiz efendimizin mübarek soyundan olan bu çocuklara sert davranır, ağır söz söyler, onların kalbini kırarsın! Kendini bil, sen onların ayağına su bile dökmeye layık değilsin..."

gibi gittikçe manasızlaşan, fakat yaşlı yüzbaşının samimi inancından kuvvet alan sözlerle hakaret ediyor, gittikçe asabileşiyordu. Ben dik-katle çavuşun yüz ifadesini izliyordum. Başlangıçta üstünde bir baba-ya duyulan saygının içtenliği okunan çizgiler sertleşmeğe, içten gelen haklı bir isyanın ateşleri gözlerinde okunmaya başlamıştı. Fakat gerçek itaatin simgesi olan her Türk askeri gibi bu da iç duygularını gem-lemesini bildi. Sessizce göz pınarlarından dökülmeye başlayan yaş damlaları yanaklarında birbirini kovalayarak bıyıkları üstünde top-

lanıyor ve kendini böylece yatıştırmaya çalışıyordu. Ben bir taraftan üzgün ve sinirli, bu sahneyi seyreder ve söylenenleri dinlerken bir yandan da içimde bir isyan duygusu şahlanıyor ve şöyle düşünüyorum:

"O erin bağlı olduğu kavim birçok bakımdan necip olabilirdi. Fakat çavuşun, yüzbaşının ve benim bağlı olduğumuz kavmin de tarihleri şerefle dolduran büyük ve asil bir ulus olduğu da bir an şüphe götürmez bir gerçektir. Türklük hakkındaki o güncü görüş ise, doğrudan doğruya Türk aydınlarının kendi kendini bilmemesinden ve başka uluslarda şu veya bu sebeple üstünlük varsayarak kendini onlardan aşağı görüp nefsine olan güveni yitirmesindendir. Artık bu yanlış görüşe son vermek, Türklüğümüzü bütün asalet ve necabeti ile tanımak ve tanıtmak gerekmektedir" dedim ve o andan beri inandığım bu gerçeğe bütün Türklerin inanmasını, bununla övünüp kendine güvenmesini ülkü bildim.

14 Eylül 1931

Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nın balkonunda Türklük bilinci üzerine yaptığı söyleşi, Faik Reşit Unat, *Türk Dili*, sayı 146, Kasım 1968, s.76-78'den aktaran: Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.243.

Din ve Halifelik

Din ile hilafeti birbirinden ayırt etmek lazımdır. Birincisi ne kadar faydalı ise ikincisi o kadar lüzumsuz bir hal almıştır. Hilafeti kaldırdığımız günden bugüne kadar kimsenin buna sahip çıkmaması, Müslüman dünyasının halifesiz de yürüyeceğine ve yürümekte olduğuna en güzel misal değil midir?

1932

Aktaran: Kılıç Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, s.117.

Dinde Zorlama

Din ve mezhep herkesin vicdanına kalmış bir iştir. Hiçbir kimse hiçbir kimseyi ne bir din, ne de bir mezhebi kabule zorlayabilir. Din ve mezhep hiçbir zaman politika aleti olarak kullanılamaz.

1932

Aktaran: Kılıç Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, s.57.

Muhammed

Muhammed'i bana, cezbeye tutulmuş sönük bir derviş gibi tanıttirmek gayesine kapılan bu gibi cahil adamlar, onun yüksek kişiliğini ve başarılarını asla kavrayamamışlardır. Anlamaktan da çok uzak görünüyolarlar. Cezbeye tutulmuş bir derviş, Uhud Muharebesinde en büyük bir komutanın yapabileceği bir planı nasıl düşünür ve uygulayabilir?

Tarih, hakikatleri değiştiren bir sanat değil, belirten bir bilim olmalıdır. Bu küçük harpte bile askeri dehası kadar siyasi görüşüyle de yükselen bir insanı, cezbeli bir derviş gibi tasvire yeltenen cahil serseriler, bizim tarih çalışmamıza katılamazlar. Muhammed bu harp sonunda, çevresindekilerin direnmelerini yenerek ve kendisinin yaralı olmasına bakmayarak, galip düşmanı izlemeye kalkışmamış olsaydı, bugün yeryüzünde Müslümanlık diye bir varlık görülemezdi.

(...)

Büyük bir devrim yaratan Muhammed'e karşı beslenen sevgi, ancak onun ortaya koyduğu fikirleri, esasları korumakla yaşatmak gerekti. Peygamber ölür ölmez düşünülecek şey, onu bir an evvel toprağa vermek değil, yaratmış olduğu devrimi güvenceye almaktır. Bu da, yerine, evvela devrimi kavramış en yakın bir arkadaşını geçirerek, başgöstererek tehlikeleri önlemekle olurdu. Devrimi kavramış ve ona bütün varlığıyla bağlanmış böyle bir halef seçtikten sonradır ki, onun gömülmesi düşünülebilirdi. O zaman, beş on akraba ile değil, bütün kendisine bağlananların katılmasıyla ve şanına yakışır bir törenle ölümlü bedeni ebedi istirahat yerine verilir: Ne Ali, ne de diğer Haşimoğulları bunu düşünemediler. Bu hakikati o zaman ancak üç büyük insan kavramıştır: Ebubekir, Ömer ve Ebu Ubeyde. Tarih olaylarının gelişimi, Müslüman-

lıgın, bu üç büyük insanının girişimleri ve azimleriyle kurtulmuş olduğunu ortaya koymuştur. Devrimin bu üç siması, yaratıcısı kadar büyük insanlardır.

1930

Aktaran: Şemsettin Günaltay, *Ülkü* dergisi, 1945, c.IX, Sayı 100, s.3-4.

Ezan ve Kur'an Okunmasında Müzik

Ezan ve Kur'anı Türklerden başka hiçbir Müslüman milleti, bu kadar güzel okuyamaz. Bunlar, muhteşem müzik ahengi veren Türk sanatkarlarıdır.

1933

Aktaran: Abdülkadir İnan, *İki Hatura, Türk Milliyetçilerinin Kalemiyle Atatürk*, s.31.

Allah Kavramı

Arkadaşlar, Allah kavramı insan beyninin çok güç kavrayabileceği metafizik bir meseledir.

Kemal Yurtseven'in anısı, *Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk*, derleyen: N.A. Banoğlu, c.III, s.25.

Musa ve Muhammed

Musa cehalet devrinde On Emriyle insanlığa erdem dersleri vermiştir. Musa ile Muhammed'in arasını yüzyıllar doldurmuştur. İnsanlık son be-devilik devrinde, ne de olsa ilerlemiştir. Hazret-i Muhammet, Musa devrinin din anlayışlarındaki hurafeleri kısmen atmaya başarmıştır.

Aktaran: Asaf İlbay, *Tan* gazetesi, 13 Temmuz 1949.

Din Vardır ve Lazımdır

Din vardır ve lazımdır. Temeli çok sağlam bir dinimiz var. Malzemesi iyi; fakat bina, uzun yüzyıllardır ihmale uğramış. Harçlar döküldükçe yeni harç yapıp binayı sağlamlaştırmak lüzumu duyulmamış. Aksine olarak, birçok yabancı unsur -yorumlar, hurafeler- binayı daha fazla hırpalamış. Bugün bu binaya dokunulamaz, tamir de edilemez. Ancak zamanla çatlaklar derinleşecek ve sağlam temeller üstünde yeni bir bina kurmak lüzumu doğacaktır.

Din, bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünüşe ve düşünceye karşı değiliz. Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor; kaste ve fiile dayanan bağnazca hareketlerden sakınıyoruz. Gericilere asla fırsat vermeyeceğiz.

Aktaran: Asaf İlbaş, *Asaf İlbaş Anlatıyor, Yakınlarından Hatıralar*, Sel Yayınları, 1955, s.102-103.

Yaratılış

İnsanlar, "kurtçuklar" gibi sulardan çıktılar en önce... İlk atamız balıktır. İşler daha daha ilerledikçe, o insanlar, primat* zümresinden türediler. Biz maymunlarız; düşüncelerimiz insandır!

Aktaran: Rüşen Eşref Ünaydın, (*Hatıralar*), Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları, s.53.

Mevlâna Büyük Adamdı

...
Gazi de memnundu. Mevlevihaneden ayrıldıktan sonra beni imtihan etmek tarafını saklayarak, sanki kendisi öğrenmek istemiş gibi bir eda ile sordu:

* Maymunları da içine alan memeliler takımı.

- *Bu Mevlâna nasıl adamdır.*

- Pek iyi bilmiyorum ama, dedim; her halde çok büyük bir adam olacak ki musiki, şiir, raks gibi dincilerin hoş görmedikleri şeyi tarikatine âyin ve esas yapmış. Bana, yeşil kubbesinin sivriligi bile göklerden bir şey tırmalıyor gibi gelir.

Neşeli neşeli gülüyor:

- *Ben onun ne liberal kafalı bir şair olduğunu bildiğim için "huzuruna kupkuru girilmez" dedim, birkaç kadeh çekip de girdim.*

- Ama efendimiz sofrada hiç içki yoktu.

Gözbebekleri bütün zebertcetliğiyle parlıyarak cevap veriyor:

- *Siz farkında değilsiniz be çocuğum, hani ara sıra yandaki odaya girip çıkıyordum ya, işte o zaman...*

Ve neden sonra, zihninde geçen düşünce silsilesinin bize son hal-kasını gösterir gibi söyleniyor:

- *Mevlâna büyük adamdı, büyük adamdı.*

Hafız Yaşar Okur'dan Aktaran: Sadi Borak, *Atatürk ve Din*, Anıl Yayınevi, İstanbul, 1962, s.56-57.

Mevlânayı Takdir Ederim

Hasan Ali Yücel'in, Maarif Vekâleti tarafından Atatürk'ün yanına verilerek bir memleket seyahatine katıldığı zamanlardı. Seyahatten dönüşte bir akşam sofrada konuşuluyordu. Hasan Ali hakkında, Atatürk: "Zeki bir genç" dedi. Sofrada bulunanlardan birisi hemen atıldı:

- Efendim, Hasan Ali mevlevidir; babası da mevlevidir.

Maksat, Atatürk'ün gözüne girmesi ihtimalini sofradaki bazı insanın alışılan taktiğiyle önlemektir. Fakat atılan adım olumsuz sonuç verdi. Ata:

- Bana hiç bahsetmedi, dedi; halbuki ben Mevlâna'yı takdir ederim.

Herkesi derin bir sessizlik aldı. Kimisi, tekkelerin aleyhinde atıp tutmak için bunu vesile etti. Kimisi, mevleviliğin tuhaf taraflarına ait hikâyeler, hatıralar nakletti. Nihayet birisi:

- Efendim, dedi; Mevlevilik ibadete çalgı sokarak dini gülünç eden ve müslümanlığı yozlaştıran girişimlerden birisidir.

Atatürk, adını zikretmiyeceğim muhatabına:

- Ahmak, dedi aklının ermediği mevzular hakkında konuşma, Mevlâna, aksine Müslümanlığı Türk ruhuna uyduran büyük bir reformatördür. Müslümanlık aslında hoşgörü ve modern bir dindir. Araplar onu kendi bünyelerine göre anlamışlar ve uygulamışlardır. Sıcak bir iklimde oturan, suyu ender bulan ve kullanan genel bir hareketsizlik içinde ömür süren bedevî Arapları için, günde beş defa abdest alıp, beş defa namaz kılmak, çok ileri bir hareket adımıdır. Hz. Muhammed'in dini insanları harekete sevk etmek esasına dayanır. Halbuki Bedevilerdeki uygulama şekliyle Müslüman ibaretti. Türkler için çok hareketsiz sayılabilir. Sarp dağlarda at oynatan, erimiş kar sularıyla yıkanan Türk için, abdest ve namazdan ibaret olan ibadet tarzı çok hareketsiz kalmıştır. Şamanî dininde iken dans eden, şarkılar söyleyen, kopuzlar çalan, şiirler okuyan Türk, namazı az ve hareketsiz bir ibadet saymıştı.

Türkler, Türk alışkanlığının bu hareketsizliğe karşı harekete geçmesinden doğmuştur. Mevlevîliğe gelince, o tamamiyle Türk geleneğinin Müslümanlığa nüfuz örneğidir. Mevlâna büyük bir reformatördür. Ayakta dönerek ve hareket halinde Allaha yaklaşma fikri, Türk dehasının en tabii ifadesidir. Bir tarafta müzik çalıyor, diğer tarafta insanlar ilâhiler söylüyor ve ayağa kalkmış diğerleri, hayali bir dönüşle ellerini göklere kaldırıyorlar. Bunun estetiği fevkalâdedir.

Tekkeleri ortadan kaldıran Atatürk'ün bu ifadesinin, hareketleriyle tezat halinde olduğu sanılıyordu. Sofrada bulunanlardan en genci, şu soruyu sordu:

- Şu halde tekkeler, birer Türk kurumudur.

Atatürk:

- Ona ne şüphe, dedi. Kuruluşlarında öyle idiler. Fakat görevlerini yaptıktan sonra gerilediler. Tabii ömürlerini bitirdiler. Zararlı hale geldiler. Bakın, bir misal vereyim: Tanzimât Fermanı, muhakkak ki zamanına göre ileri bir adımdı. Mustafa Reşit Paşa, Gülhanede o satırları okumağa karar verdiği zaman, bir fedakârlık yaptığı kanısında idi. Hakikaten de yaptığı fedakârlıktı.

Hafız Yaşar Okur'dan Aktaran: Sadi Borak,
Atatürk ve Din, Anıl Yayınevi, İstanbul, 1962,
s.57-59.

Dini Eğitim-Millî Eğitim

Mustafa Kemal Paşa, bulundukları şehirler ve ocaklar hakkında delegelerden ayrı ayrı bilgi aldıktan sonra:

- "Arkadaşlar, dedi; *bu konuşmalarımız tamamen aramızda kalacak. Bu hususta gazetelere ve herhangi kimseye birşey yansıtılmayacak. Biliyorsunuz bir düşmanımız var. Bu düşmanın topraklarımızda gözü var. Korkumuz yok. Her zaman için onu cesaretle karşılayabilir ve bu topraklarda boğabiliriz. Bundan zerre kadar şüphemiz yotur. Ancak sizden bir ricam var: Arkadaşlar, Türk Ocaklarının başlıca uğraş konularından biri, devrimimizdir. Bu, şu şekilde prensipleştirilmiştir. Eğitim ya millî olur, ya dinî olur. Biz, dinî eğitimi aileye bıraktık. Millî eğitimi de devlete aldık."*

Mustafa Kemal'in azmi ve imanı her hareketinden ve jestlerinden fışkırıyordu. Sesi tekrar perde perde ruhlarımıza dolmaya başladı:

- "Mekteplerimizde ve bütün kültür kurumlarımızda millî eğitim esas kabul edilmiştir. Tuttuğumuz yol budur: Çocuk dinî eğitimini ailesinden alacaktır. Bu arada İlahiyat Fakültesi gibi, dinî eğitimi takviye edecek kurumlar da kurmak üzereyiz. Fakat bu zaman meselesidir. Halbuki devrimimizin tam dönüm anında topraklarımıza göz dikerek saldırmak isteyen düşmanın dini ele alarak birçok fitne ve fesatla halkı kandırmaya kalkıp türlü entrikalar çevirmekten çekinmeyeceği de muhakkaktır. Biliyormusunuz ki, Mussolini peşindekilerle buraya gelirse, nasıl gelecektir? Önünde dervişler, hacılar, hocalarla gelecektir. Din adamlarını elinde silâh olarak kullanacaktır."

Tam burada delege arkadaşlardan biri heyecanla atıldı:

- Paşam Dedi; müsterih ol, Bu devrim yerleşmiştir. Millet bunu anlamıştır, benimsemiştir. Devrimimizin halk tabakalarına kadar her tarafta kökleşmiş olduğu muhakkaktır. Bundan emin ol paşam...

Mustafa Kemal bir an durdu. Sonra hepimize teker teker sordu:

- "Arkadaşımızın bu fikrine ne dersiniz?

Verilen cevaplar içinde bu fikre kesin şekilde katılanı yok gibiydi. Herkes aşağı yukarı belirsiz konuştu.

Bunun üzerine Paşa:

- Arkadaşlar dedi, devrimimiz henüz yenidir. Dedikleri gibi kökleşip benimsendiği hakkındaki kanılarımız ancak ileride karşılaşacağımız olaylarla gerçekleşecek ve doğrulanacaktır. Fakat şimdi şuna emin olmalısınız ki, bugün başına şapka giyen, sakalını, bıyığını traş eden, smokin ve fırakla cemiyet hayatında yer alanlarımızın çoğunun kafalarının içindeki zihniyet hâlâ sarıklı ve sakallıdır."

Niyazi Ahmet Banoğlu, *Nükte, Fıkra ve Çizgi-lerle Atatürk*, s.87'den aktaran: Sadi Borak, *Atatürk ve Din*, Anıl Yayınevi, İstanbul, s.74-75.

Atatürk'ün Laikliği ve Sebepleri Üzerine

Atatürk lâiklikten, bilhassa softalığa ve yobazlığa karşı duyduğu, derin nefret dolayısıyla da ayrılmazdı. Onun softaya kini ta çocukluktan başladı. Daha Selânik'te bir ilkokul talebesiyken ona ilk tokadı vuran Kaymak Hafız'ın hayali daima O'nun gözünde bağnazlığın simgesi olarak kalmıştır. Atatürk:

- Softa yok mu, derdi; menfaatini nerede görürse dini onun hizmetine arzeder. Misal mi istersiniz? Millî Mücadelede Halifenin emrindeki yobazlar aynı dine dayanarak bizim Şeriye Vekilinin aksi fikre de fetva vermişlerdir.

M. Hayri Egeli, *Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar*, s.77-78'den aktaran: Sadi Borak, *Atatürk ve Din*, Anıl Yayınevi, İstanbul, 1962, s.75-76.

Namaz

Atatürk için dinsiz diyenler oldu. Bunu bir moda imiş gibi yapanlar vardı. Onun lâik anlayışını dinsiz gibi göstermekte fayda bulanlar oldu. Halbuki Atatürk yobaz aleyhtarı idi. Size başımdan geçen bir vak'ayı naklederek başlayayım:

Bir gün Necip Ali O'na:

- Efendim, Münir Hayri namaz kılar, dedi.

En yakın bir dostumun beni bu şekilde takdim ettiğini gören beni sevmeyenler şimdi kovulacağımı zannederek gülüştüler.

Atatürk'le aramızda şu konuşma geçti.

- *Sahi mi?*

- Evet Paşam.

- *Niçin namaz kılıyorsun?*

- Namaz kılınca içimde bir huzur ve sessizlik hissederim.

Atatürk demin gülenlere döndü:

- *Batmak üzere olan bir gemide bulunsanız, herhalde yetiş Gazi demezsiniz, Allah dersiniz. Bundan tabii ne olabilir.*

Sonra bana döndü:

- *Dünyadaki işlerine zarar getirmemek şartıyla namazını kıl ama, heykel de yap, resim de.*

M. Hayri Egeli, *Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar*, s.72-74'ten aktaran: Sadi Borak, *Atatürk ve Din*, Anıl Yayınevi, İstanbul, s.79-80.

Medresenin Bozduğu Kafalar

Atatürk asla dinsiz değildi. Lâikti. Bağnazlığın şiddetli düşmanıydı. Medreseleri kaldırdığı zaman yakınında bulunanlar, rahmetli Galib'e:

- *Yahya Galib Bey, Müslümanlıkta rahiplik yoktur, medreseler eski Türklerin kurdukları modern zihniyette üniversitelerin bağnazlığın elinde ıslah olmayacak kadar gerilemiş yıkıntılardır. Bunları ne ıslah ne de sürdürmek kabildir. Yıkmaktan kastimiz budur. Müslümanlıkta imam cemiyetin en üstün adamıdır. Zamanının en aydın adamıdır. Dört beş yüzyıl birbirini tutmayan içtihatlarla, esen rüzgârlara göre verilmiş fetvalarla inançlarıyla oynanan Türk milletinin din duygularını bir süre skolâstik cahilin eline bırakamayız. İlerde bu işi biz zat elime alacağım.*

Hakikaten 1931-1932 yıllarında Atatürk geniş bir ülke seyahatine çıktı. Bu seyahatte gezdiği, dolaştığı yerlerde durmadan eski hocalar ve hatta şeyhlerle konuşmalar yaptı. Halk temsilcileriyle din konuları

etrafında sohbetler etti. Bağınazlığıyla meşhur bir şehrimizde herkesin adını huşuya benzer duygularla andığı bir şeyhe frak giymesini teklif etti ve onu bu kıyafetiyle sofrasına aldı. İstanbul'a bilhassa Ramazanda geldi. Dolmabahçe Sarayı'ndaki bir dizi toplantılara başkanlık etti. Bu toplantılarda İlahiyat Fakültesi müderrisleriyle günlerce tartıştı.

Nihayet bir gün yanındakilere:

- Gördünüz ya, medrese benden bile kuvvetli. Onun bozduğu kafaları ben bile yontamıyorum. Madem ki sofialar benimle konuşmak istemiyorlar, o halde ben tek başıma konuşuyorum. Göreceksiniz Türk milleti, Türk milletinin zekâsı ve aklı selimi benimle beraber olacaktır.

Ve Reşit Galib'in hazırladığı "Müslümanlık Türk Milli Dini" tezini eline aldı.

M. Hayri Egeli, *Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar*, s.72-74'ten aktaran: Sadi Borak, *Atatürk ve Din*, Anıl Yayınevi, İstanbul, s.80-81.

Savaşı Dua ile Değil, Mehmetçiğin Kanıyla Kazandık

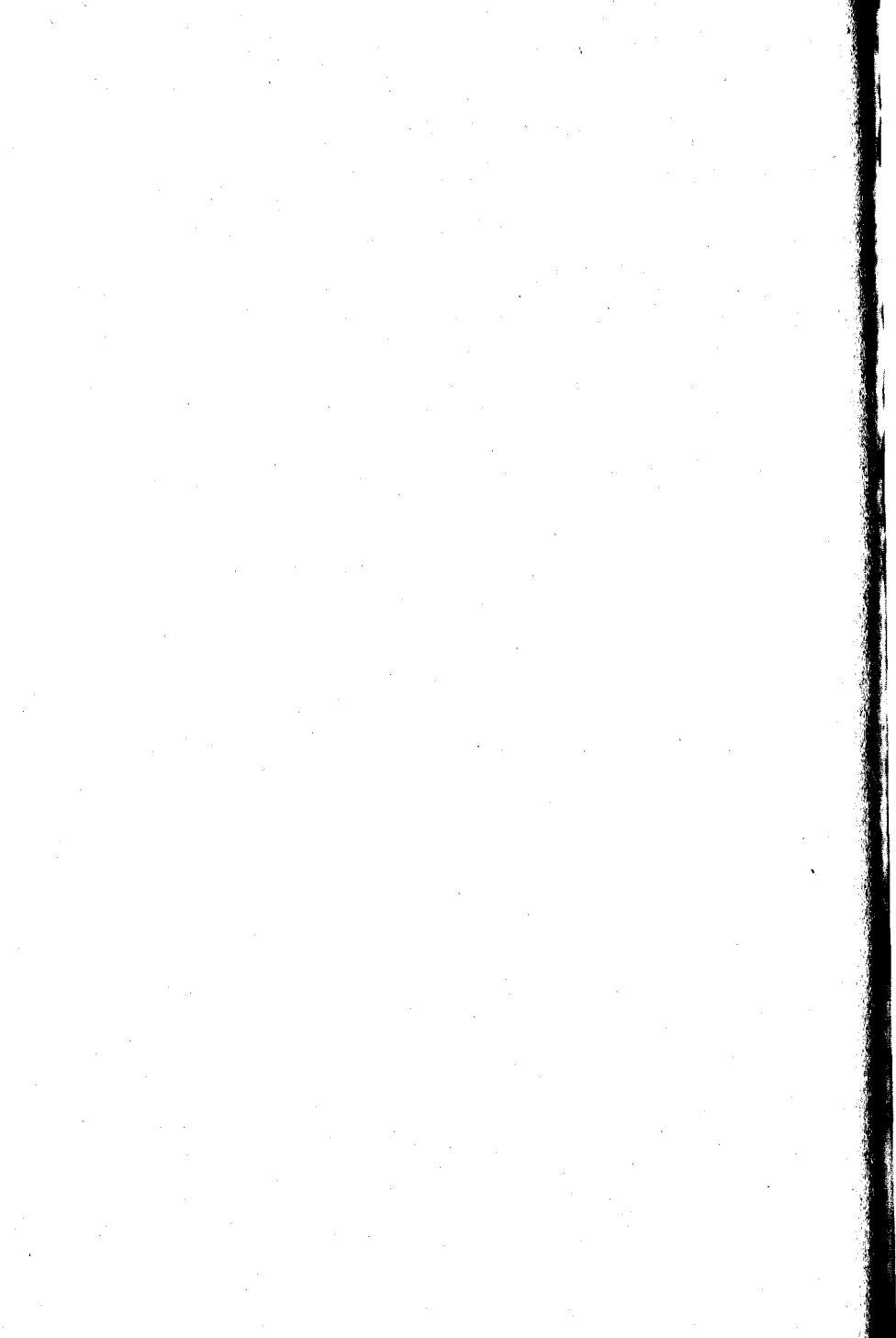
"Burada böyle şeylere lüzum yoktur. Bunları camide yapabilirsiniz! Biz savaşı dua ile değil, Mehmetçiğin kanıyla kazandık!" dedi ve imamı kovdu.

Aktaran: Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, Kaynak Yayınları, 3. basım, İstanbul, Haziran 1995, s.113.

Medreseler Bir Daha Açılmayacak

Para istiyorsanız size millet yetecek kadar verecektir. Açsanız karınızı doyuracaktır. Medreseler bir daha açılmayacaktır, anladınız mı?

Aktaran: Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, Kaynak Yayınları, s.113.

İSİM DİZİNİ

Abdullah, 147, 149, 151.
Abdurrahman bin Avf, 42.
Abdülhamit, 86.
Abdülmuttalib, 147, 149, 151,
Abilof, 33.
Adem, 39, 63.
Afetinan, 21, 171, 234, 235, 237,
238, 239.
Ali, 30, 42, 43, 45, 259.
Ali Cevat, 20.
Ali Osman, 47.
Amr İbnil As, 43.
Atatürk, 18, 20.
Atay, Faliş Rıfkı, 240, 255.
Banoğlu, Niyazi Ahmet, 260, 265.
Başar, Ahmet Hamdi, 256.
Berkes, Niyazi, 32.
Borak, Sadi, 18, 20, 23, 24, 33, 55,
56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
64, 95, 254, 258, 262, 263, 265,
266, 267.
Bozkurt, Mahmut Esat, 255, 267.
Cemal Paşa, 25.
Cengiz Han, 45.
Ebaeyyubülensarî Halit, 37.
Ebubekir, 40, 41, 45, 259.
Ebu Mus-el Eş'ari, 43.

Ebu Ubeyde, 259.
Ebutalip, 149, 151.
Egeli, M. Hayri, 265, 266, 267.
Elmustansirbillâh, 46.
Emine, 147.
Enver, 255.
Farabî, 78.
Fatih, 100.
Fethi Bey, 252.
Günaltay, Şemsettin, 260.
Goethe, 232.
H. Hüsnü Paşa, 18.
Hafız Yaşar Okur, 254, 262, 263.
Halife Abdülmecid, 50, 99, 100.
Hamdi Bey, 256.
Hamdullah Suphi, 253.
Hatice, 149.
Havva, 63.
Hoca Mustafa Efendi, 99.
Hoca Vehbi Efendi, 252.
Huzeyfe ibni Yeman, 41.
Hülâgû, 45, 46.
Hüseyin Cahit Bey, 83.
İbn-i Rüşd, 21, 78.
İbn-i Sina, 21, 78.
İbrahim, 145.

İlbay, Asaf, 260, 261.
İmam Gazali, 21, 78.
İmece, Mustafa Selim, 93.
İnan, Abdülkadir, 260.
İsa, 20, 157.

Kâmil Efendi, 88, 89.
Karabekir, Kâzım, 253, 254.
Kaymak Hafız, 265.
Kılıç Ali, 258, 259.
Kubilay, 235.

Melikşah, 44, 45.
Mevlâna, 261, 262, 263.
Muaviye, 30, 42, 43.
Muhammed, 23, 25, 34, 37, 39, 40,
41, 43, 44, 45, 60, 61, 65, 66,
72, 79, 81, 103, 110, 137, 139,
141, 145, 147, 149, 151, 153,
155, 157, 159, 161, 163, 165,
167, 169, 173, 175, 232, 254,
257, 259, 260, 263.
Muktedibillâh, 44, 45.
Mumcu, Uğur, 252, 254.
Musa, 20, 157, 260.
Mussolini, 264.
Mustafa Kemal bkz. Atatürk.
Mustafa Reşit Paşa, 263.
Mutasımı, 45, 46.
Münir Hayri, 266.
Müştak Bey, 83.

Necip Ali, 265.

Osman, 42, 43, 45.

Ömer, 40, 41, 42, 45, 145, 259.
Öztürk, Kâzım, 29.

Pepi I, 125.

Ramses II, 127.
Rauf Bey, 111, 112.
Refet Paşa, 99, 100,
Reşit Galip, 256, 267.
Ruşen Eşref (Ünaydın), 253, 261.

Salâhattin Bey, 50.
Selim, 44.
Soydan, Mahmut, 82.
Sultan Hamit, 33, 34.
Sultan Reşat, 34.

Şapolyo, Enver Behnan, 236.
Şükrü Hoca, 63, 102, 103, 104,
105, 109.
Şükrü Kaya, 255.

Uceymi Paşa, 24.
Unat, Faik Reşit, 258.
Us, Asım, 36.

Ünal, Ali Rıza, 254.

Vahdettin, 47, 75, 99, 100.

Wells, 106, 107.

Yahya Galib Bey, 266.
Yaman, Kadri, 38.
Yavuz Sultan Selim, 46, 55.
Yurtseven, Kemal, 260.
Yücel, Hasan Ali, 262.

Zeydullah, 151.

KAVRAM DİZİNİ

31 Mart Vakası, 17, 18, 19, 33, 34.

Abbasi devleti, 43; - Halifeliği, 43, 44, 45, 46, 48, 76, 104.

Abdest, 263.

Acem körfezi, 139, 143.

Acemler, 79.

Adalet, 61.

Âdet, 57, 59, 62, 72, 199.

Afgan, 104; -lılar, 79; -istan, 106.

Afrika, 35, 105; - Müslümanları, 79.

Ahiret, 60, 83, 179, 181, 195, 238.

Ahlâk, 59, 86, 88, 251.

Akıl, 38, 54, 56, 65, 69, 71, 90, 104, 108, 127, 232, 233, 235; - hocalığı, 70.

Aleviler, 104.

Alim, 18, 28, 62.

Allah, 20, 24, 25, 32, 39, 40, 41, 45, 53, 56, 57, 59, 61, 64, 65, 68, 69, 70, 91, 95, 115, 123, 125, 127, 129, 153, 159, 179, 189, 195, 203, 207, 215,

217, 232, 236, 254, 256, 260, 266; -ı inkâr, 20; -ın evi, 65; -lık, 104; -lar, 123, 133; -ın sofrası, 131; -ın heykeli, 135; -ın resulü, 155; -vekili, gölgesi, 191; - korkusu, 199.

Almanca, 233.

Almanya, 78.

Amon-Ra, 127.

Anadolu, 44, 105.

Anadolu Selçukluları, 45. Ayrıca bkz. Selçuklular.

Anane, 199, 231.

Anarşi, 141.

Anayasa, 76, 86, 98, 100, 108, 109, 110, 111.

Ankara, 98, 101, 103.

Arabistan, 62, 139, 141, 143, 157.

Arap, 63, 263; - milleti, 23, 43, 79; - dili, 36; - dilini öğrenmek, 36; - mücahitleri, 72; - lar, 139, 145, 155, 157, 257; - imparatorlukları, 139; -ların iptidai dinleri, 143; - kabileleri, 143; - ırkı, 147; - dili, 253.

Arapça, 36, 61, 62, 252, 253; -
dilini öğrenmek, 36, 62.
Arnavut, 257.
Ashab, 42.
Ashab-Güzin, 40.
Askeri ihtilal, 19.
Asur, 104.
Asya, 107, 139; - milleti, 80.
Atom-Atoum-Ammon, 125.
Avrupa, 107.
Avusturya, 78.
Ay, 123.
Ayastafanos, 34.
Aydın, 52, 108; - gençlik, 237.
Ayet, 50, 88.
Ayin, 135, 262; - hürriyeti,
211.
Babîâli, 51.
Bağdat, 44, 45, 46, 48, 79, 104.
Bağımsız yaşama azmi, 91.
Bağımsızlık, 36, 46, 51, 66,
69, 80, 82, 96, 105, 106; -
kavramı, 47.
Bağnazlık, 73; -lık, 89, 98, 104,
112, 240, 261, 266, 267.
Ayrıca bkz. Taassup.
Bahriye, 19.
Balıkesir, 65.
Batı, 32, 44, 59, 71, 79, 86; -
âlemindeki örtünme şekli,
59; -nın ilerlemesi, 73; -nın
yenilikleri, 73; -ya yönelme,
79.
Batıl; - alışkanlık, 77; - inanç,
77, 80.

Batılilar, 55, 79.
Bedevi, 141, 143, 263; -lik
devri, 260; - Araplar, 141.
Bilgi, 98.
Bilgin, 55, 63.
Bilim ve fen dili, 36.
Bilim, 21, 35, 38, 52, 53, 54,
65, 68, 87, 93, 95, 96, 98,
104, 259; -in hakikatleri, 67,
74; - dışı, 73; - esası, 96; -
belgeleri, 237, 238.
Bilimsel; - eğitim, 75; - açıkla-
malar, 98.
Bilinç, 80.
Birleşik dünya devleti, 106, 107.
Bizanslılar, 72.
Bolşevik, 49; - sistemi, 49.
Bolşevizm, 252.
Bombasirtı olayı, 21.
Boş inanç, 104.
Budizm, 107.
Bulgaristan, 35.
Büyücülük, 113, 213.
Büyük ihtilal, 52.
Büyük Millet Meclisi Hükümeti,
111, 112.
Cahil, 133, 235; - softalar, 113;
-ler, 76, 80, 91, 93, 112, 125,
259; -lik, 98.
Cami, 50, 65, 66, 88, 232, 267;
- kürsüleri, 36.
Cami-ül-ezher, 36.
Cehalet, 67, 82, 87, 89; - de-
virleri, 211; - tamgaları, 213.

Cehennem, 131. Ayrıca bkz.
Ahret.

Cemaat, 199.

Cenabı Alem, 254.

Cengiz, 47.

Cennet, 21, 39, 131.

Cezayir, 104.

Cihat işleri, 41.

Cinler, 155, 157, 159.

Cumhuriyet Halk Partisi, 239,
241, 245.

Cumhuriyet, 89, 93, 108, 110,
191, 201, 243; - idaresi, 85,
110; - biçimi, 112.

Cumhuriyetçi, 112, 245.

Cübbe, 61.

Çağdaş, 92, 108, 110; - olmak,
71; - devlet, 232; - sosyallık,
249.

Çanakkale Muharebesi, 21.

Çelebilik, 113.

Çin, 44, 78, 104.

Dans, 263.

Demokrasi, 49, 187, 189, 191,
193, 195; - prensibi, 193.

Dervişler, 92, 94, 113, 259,
264.

Despotluk, 86.

Devir, 51.

Devlet, 195, 205; - idaresi, 81,
111; - reisleri, 187, 253; - oto-
ritesi, 253.

Devletçi, 243, 245.

Devrim, 17, 28, 52, 94, 110,
256, 259, 260, 264, 265; -le-
rin amacı, 92.

Devrimci, 243, 245, 255.

Dışdinseltçi, 243, 245. Bkz.
Laiklik.

Dil, 36, 52, 66; - öğrenmek, 36;
- uzmanı yetiştirmek, 36.

Dimiğ, 56.

Din, 19, 20, 21, 43, 49, 52, 53,
54, 55, 56, 58, 59, 63, 65, 66,
71, 76, 95, 108, 145, 157,
197, 203, 209, 249, 251, 256,
258, 263; - kisvesi, 53, 70; -
engellemesi, 55, 56; - etkisi,
55; - icabı, 59; - felsefesi, 62;
- perdesi, 70; -in gereklerini
öğrenmek, 70; -en aydınlat-
ma, 74; -in ruhu, 78; - bili-
minin öğrenim ve öğretimi,
88; - ve şariat oyunları, 89; -
ve mezhep bağı, 94; - oyunu
aktörleri, 98, 104; - bilgisi,
104; -sel sorun, 105; - kitap-
ları, 109, 189; - hissi, 183; -
lerin siyasal rolü, 187; -
muhafızlığı kisvesi, 211; -in
merasimi, 211; -i intihap, 211;
- hürriyeti, 217; - adamları,
232, 253, 264; - ile dünya iş-
leri, 249; - ve namus, 251; -
işleri, 253; -lerin tarihi, 253; -
in dünya işlerine karışması,
255, 261; - ticareti, 257; -de

zorlama, 259; - duyguları, 266; - ilmi heyeti, 18; - e aykırı olmak, 80.
Dinciler, 262.
Dindar, 52, 63, 65, 70, 80; - düşünürler, 21.
Dindaş, 34, 77.
Dinî; - değerler, 37; - görev, 45, 56; - hükümler, 54, 110; - siyaset, 55, 56; - duygu, 60; - hakikat, 64, 65, 74, 81; - kurumlar, 86; - fikirler, 90, 112, 113, 215; - esas, 96; - bağnazlık, 112; - inanışlar, 117; - ayinler, 133; - endişeler, 159; - akide, 179; his, 181; - hayat, 217; - ve ahlaki inkılâp, 251; - eğitim, 264.
Dini alet etmek, 75, 76, 98, 104.
Dini bütün bilginler, 75.
Dinseltçilik, 241.
Dinsiz; -lik, 63, 83, 110, 255, 266; - milletler, 256.
Diyanet, 54.
Diyanet İşleri Başkanlığı, 93.
Dogma, 65.
Doğu, 32, 71, 79.
Dolmabahçe Sarayı, 267.
Dua, 63, 106, 135, 254, 267.
Dünya; - dini, 107; - milletleri, 79; - Müslümanları, 104.
Düşünce özgürlüğü, 109.
Edebiyat, 141.
Efendi, 50.

Efsanevi, 145.
Egemenlik, 25, 49, 51, 66, 69, 78, 82, 86, 89, 96, 98, 100, 101, 106, 187, 189, 191, 243; - makamı, 48.
Eğitim; - sistemi, 32; - yöntemleri, 32; - programı, 68, 253; - ve öğretimi birleştirmek, 91.
Enli beyt, 45.
Ehramlar, 121.
Ekonomi, 239.
Emeviler, 43, 46, 76, 104.
Emeviye ordusu, 43.
Emîr, 43, 141; -in seçimi, 40.
Emirlik, 40, 42, 81.
Endülüs, 43, 46, 104.
Engizisyon papazları, 227.
Ensar, 40.
Ermeni kiliseleri, 85.
Esalet hücceti, 147.
Esaret, 24, 31, 47, 71, 78, 88.
Esir, 28, 29, 71.
Eski hocalar, 96.
Eski yazı, 255.
Evli kadınlar, 56.
Evliyalar, 38, 57, 95.
Evren kanunları, 65.
Evs kabilesi, 40.
Ezan, 260.
Falcılık, 113, 213.
Fas, 104.
Fatimiler, 104.
Felsefe, 62, 76.
Felsefi hakikat, 55.

Fen, 21, 35, 38, 54, 55, 56, 60,
62, 65, 67, 72, 87, 93, 95, 98.
Ferdin; - hakkı, 203, 207; - fik-
ri hayatı, 209; - tabii hakları,
209.
Fes, 251.
Fetva, 50, 54, 266.
Fetva Emmini, 19.
Fırka, 112, 113, 251.
Fikir, 91; - akımları, 78; - kuv-
vetleri, 38; - ve vicdan hürri-
yeti, 211; -ler, 225.
Fikri terbiye, 231.
Filistin, 104.
Filozoflar, 21, 238.
Firavunlar, 133.
Frak, 265, 267.
Fransa, 78.
Fransız devrimi, 78, 82, 255.
Fransızca, 253.
Fransızlar, 52, 90.
Gaip, 239.
Garp, 139, 179.
Gâvur, 113.
Geçiş dönemi, 111, 112.
Gelenekler, 38, 57.
Gerçek İslam, 77.
Gericici; - fikirler, 80; - feryatlar,
113; -ler, 51, 261.
Gericilik, 41, 50, 54; - hareketi,
82. Ayrıca bkz. İrtica.
Gerilemek, 77.
Gök tanrıları, 69.
Gökten indiği sanılan kitapla-
rın dogmaları, 239.

Görenek, 47, 50.

Günah, 57, 129.

Habis ruhlar, 157.

Hac, 143.

Hacılar, 264.

Haçlı harekâtı, 27.

Haçlılar Savaşı, 26.

Hadis, 50.

Hafidi peygamberi, 97.

Hafta tatili dine aykırıdır, 70.

Hain ulema, 75.

Hak, 81; - dini, 81.

Hakan, 86.

Hakiki; - aydın, 75; - bilim er-
babı, 78; - şer'i esaslar, 78; -
ulema, 74.

Hâkimiyet, bkz. Egemenlik.

Hâkimiyeti milliye prensibi,
195.

Halife, 27, 28, 29, 30, 31, 40,
42, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 51,
57, 75, 76, 79, 80, 89, 91, 99,
101, 103, 105, 111, 179, 187,
265; -lik, 30, 41, 43, 67, 85,
86, 104, 106, 108, 213; -ler
sorunu, 30; -lik makamı, 40,
41; - seçimi, 40; -lik unvanı,
41; -likten çıkarma 102; -lik
makamının yetkisiz kalışı,
102.

Halk hükümeti, 49, 141.

Halkçı, 243, 245.

Halkın aydınlatılması, 67.

Han, 86.

Harekât Ordusu, 17, 18, 34.
Harem, 50.
Harezmi, 44.
Hassa Ordusu, 19.
Haşimiler, 40, 259.
Hatip, 66, 93.
Hayvan ilahlar, 117.
Hazrec kabilesi, 40.
Hazret, 50.
Hesap günü, 131.
Heykel, 52, 266.
Heykeltraşlık, 52.
Hristiyan; - siyaseti, 26; - âlemi, 73; -lık, 107, 255; -lar, 143.
Hicaz, 42, 104, 139; - dağları, 141.
Hicret, 43.
Hilafet ve saltanat makamının dokunulmazlığı, 31.
Hilafet, 24, 25, 31, 37, 40, 43, 45, 46, 48, 49, 53, 95, 113, 258; - merkezi, 25; - makamı, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 42, 45, 46, 48, 52, 53, 251; -in korunması, 27; - emri, 40; - unvanı, 42; - orduları, 50; - alameti, 179.
Himeyriler, 143.
Hint, 104; -liler, 90.
Hoca, 36, 56, 71, 74, 88, 94, 98, 101, 187, 254, 264, 266;
- kıyafetli cahiller, 74; - kıyafetli arsızlar, 75; - adli hainler, 76.

Horiş, 123, 127.
Hulefayı Raşidi, 66.
Hurafe, 92, 98, 199, 260, 261; - meraklıları, 112.
Hususi ilahlar, 121.
Hutbe, 36, 66, 251; - dili, 67.
Hükümdar, bkz. Padişah.
Hükümdarlık şekli, 195.
Hükümet, 17; - şekli, 60, 61, 81; - biçimi, 102; -in dini, 109.
Hür; - fikirler, 86, 223; - düşünceliler, 219; - olmak, 229.
Hürriyet hakkı, 209.
Hürriyetçiler, 225, 229..
Irak, 35, 42, 43, 44, 104, 105.
İrk, 42, 43, 58, 97, 141, 257.
İrktaş, 161.
İbadet, 66, 215, 262; - tarzı, 263.
İbrani, 147.
İdam hükmü, 47.
İhtilal, 41.
İkinci Ordu, 19.
İktisat, 68, 69, 233, 234; - devri, 234.
İlahi; - esinler, 39; - emir, 60; - ihtiyaç, 70; - kuvvet, 157; - hukuk, 187, 189; - hak, 203, 207; - irade, 207; -ler, 263.
İlahiyat Fakültesi, 264, 267.
İlahlar, 117, 125.
İlerici, 112.
İlerleme, 38, 52, 113.

İlham, 157, 159; - fikri, 155.
İlim, 51, 55, 56, 60, 62, 72,
153, 247; - adamları, 253.
İlköğretim, 68.
İkel insanlar, 92.
İlkokul, 265.
İlmi kılık, 74.
İlmi meslekler, 62.
İlmiye kisvesi, 74.
İmarî, 93, 97, 266, 267.
İman, 48, 54, 76, 264.
İmanlı ulema, 75.
İmparatorluk, 201, 257.
İnanç, 36, 38, 63, 75, 83, 90,
109, 112, 266.
İngiliz; - idaresi, 27; -ler, 28,
31, 252; - tahakkümü, 90.
İnkılapçı, bkz. Devrimci.
İnsan; - ruhu, 217; - zekâsı, 237.
İnsani his, 183.
İnsanlığın aydınlanması, 39.
İnsanlık, 60, 107; -ın geçirdiği
safhalar, 63; - tarihi, 211.
İptidai; - insanlar, 119, 199; -
kavimler, 155.
İran Selçukileri, 45.
İran, 44, 56, 81, 104, 106.
İraniler, 72.
İrfan, 53, 68.
İrsî şerifler, 141.
İrtica, 52; - membaı, 213. Ayrıca
bkz. Gericilik.
İrtikap, 129.
İsis, 123.
İskenderiye, 117.
İslam ve Türk tarihi, 53.

İslam, 31, 35, 39, 40, 43, 44,
56, 71, 72, 74, 77, 78, 79, 88,
108, 113, 151, 252, 253, 255;
- bilginleri, 21; - çeteleri, 23;
- askerî firarisi, 23; - eşkıya-
sı, 23; - dünyası, 23, 27, 43,
90; - topluluğu, 26, 36, 54,
64, 81; - âlemi, 26, 27, 31,
34, 35, 37, 45, 46, 48, 53, 55,
64, 71, 73, 80; - siyaseti, 26;
- milletleri, 40; - ehli, 40, 57;
- emirliği, 41, 43; - ülkeleri,
41, 42, 60, 66; - saltanatı, 43;
-ı birleştirmek siyaseti, 55; -i
hükümler, 62; -ın ilk parlak
devirleri, 72; -i kavimler, 72;
-i ruh, 75; - birliği, 79, 82,
107; -î diyanet, 83; - halifelî-
ği, 110; -ın doğuşu, 137; -
lıkta reform, 256.
İslam-Türk devletleri, 45.
İstanbul Kara ve Deniz Kuv-
vetleri, 18, 19, 20.
İstanbul, 17, 19, 31, 32, 34, 37,
86, 95, 99, 101, 109, 267; -
un işgali, 25; -daki hükümet,
30; -u işgalden kurtarmak,
32; - halifesi, 79.
İstanbulun, 100.
İstibdat, 18, 19.
İstiklâl, bkz. Bağımsızlık.
İsyancı, 75.
İtikatlar, 121, 123, 157, 225,
231.
İzmit, 109, 110.

Kâbe, 143.
Kabile, 60, 141, 199; - kral-
lıkları, 141.
Kadın, 53, 54, 56, 59, 60, 64,
141; -ların örtünmesi, 59; -
Müslüman, 74.
Kâfirlik, 71, 73.
Kafkasya, 44.
Kâhinler, 141, 155, 157.
Kâinat; - kuvvetleri, 121; - ka-
nunları, 197.
Kait, 141.
Kalpak, 251.
Kamu; - hakları, 103; -nun
çıkarı, 71.
Kamutay, 243.
Kanaatkârlık, 69.
Kanun, 76.
Kanunu Esasi, 17, 18, 19.
Karakurum, 45.
Karataş, 143.
Katolikler, 79.
Kavim, 39, 40, 41, 72, 73, 98,
199, 257, 258.
Kavm-i necip, 257.
Kelime-i şehadet, 21.
Kemalizm, 115; -in resmi tarih
tezleri, 115.
Kerbela, 97.
Kılık, 100.
Kıyafet, 93.
Kızıldeniz, 139.
Kişisel egemenlik, 102.
Komünist, 49.
Konya, 45.
Kopuz, 263.

Köhne; - kurumlar, 78; - zih-
niyetler, 87.
Köle, 67.
Kötü ruhlar, 157.
Krallar, 187; -in mumyaları,
121.
Kudüs, 41.
Kul, 100, 254, 256.
Kur'an, 19, 21, 32, 39, 43, 45,
56, 59, 65, 68, 81, 155, 159,
175, 253, 254, 260; - hüküm-
leri, 43; - dogmaları, 81; -in
çevrilmesi, 232, 252.
Kurbanlar, 135.
Kurtuba, 79.
Kutsal, 34; - makamlar, 26; -
kitaplar, 87; - duygular, 112.
Kutsanmak, 233.
Küfür, 71.
Kültür, 239; - eserleri, 238.
Laik hükümet, 110.
Laiklik, 241, 243, 245, 255, 265,
265, 266; - devrimleri, 256.
Liberal, 262.
Maarif Vekâleti, 262.
Mabet, 117, 125, 133, 135.
Mabut, 117, 119, 127, 129,
133, 143, 151.
Maddi kuvvet, 239.
Mağrip, 104.
Makedonya, 35.
Maksut, 61.
Manevi; - kuvvet, 239; - ter-
biye, 88.

Mantık, 71.
Maveraünnehr, 44.
Mecelle, 82, 113.
Meclis, 27, 29, 33, 37, 61, 76,
102, 103, 193.
Medeni; - esaslar, 86; - mil-
letler, 183, 185.
Medenileşmiş devlet, 48.
Medeniyet, 143, 183, 201, 211;
- alemi, 185.
Medine, 42, 100, 139; - ahalisi,
40, 141.
Medrese, 61, 62, 88, 91, 113,
266, 267.
Mekke, 41, 100, 139, 141, 143.
Mektep, 264.
Melek, 153, 157.
Melikler, 41.
Menemen Olayı, 235.
Menfis, 125.
Mescit, 36, 42.
Meşrutiyet, 17, 18, 33, 86, 111.
Metafizik, 260.
Metfon, 57.
Mevlevihane, 261.
Mevlevilik, 262, 263.
Mezar, 121, 133.
Mezhap, 58, 259.
Mısır, 36, 44, 48, 90, 104, 105,
117, 121, 131, 179; - meliki,
46; - hükümeti, 46; - ilahları,
117; - mimarlığı, 133; - pa-
pazları, 133.
Mısırlılar, 20, 72, 117, 121,
125, 129, 133.

Millet Meclisi, 30, 49.
Millet, 17, 18, 19, 25, 26, 27,
28, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 41,
47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58,
59, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69,
70, 75, 76, 77, 78, 80, 82, 85,
88, 91, 92, 93, 94, 95, 101,
112, 113, 181, 185, 189, 191,
193, 233, 235, 237, 238, 253,
264, 267; -lerin ilerlemesi, 38;
-lerin egemenliği, 38, 67, 193;
-lerin esareti, 38; - haysiyeti,
46; -in iktisadiyatı, 67; -in
benliği, 195; -lerin tarihi, 239;
-i aldatmak, 97; -i aydınlatma,
77. Ayrıca bkz. Ulus.
Milli eğitim, 32; - programları,
32.
Milli; - egemenlik, 33, 45, 47,
51, 95; - gelenekler, 37, 72; -
irade, 26, 66; - saltanat, 47; -
mücadele, 50, 265; - siyaset,
55; - emeller, 66; - tarih, 68,
233; - inançlar, 73; - benliği-
ni bulamamış milletler, 74; -
sınırlar, 82; - ahlak, 86; - ter-
biye, 88; - duygu, 95, 179,
181; - varlık, 234; - kalkınma,
253; - eğitim, 264.
Milliyet ülküsü, 73.
Milliyet, 74.
Milliyetperver, 49.
Minberler, 67.
Mizan, 131.
Modern zihniyet, 266.

Mucize, 157.
Muhammed ümmeti, 103.
Mukaddes, 119, 121, 143, 181.
Mukaddesat, 26.
Mumya, 117, 121.
Musevi hahamhaneleri, 85.
Musevi vatandaşlar, 58.
Musiki, 262.
Mutaassıp, bkz. Bağnazlık.
Mutekitler, 215.
Mutlakiyet, 189.
Mübadele, 58.
Müftü, 61, 62, 93.
Mümin, 43.
Müminlerin Emîri, 43, 46.
Müritler, 92, 94, 113, 235.
Müslüman, 53, 56, 62, 70, 90,
102, 103, 259, 262, 263, 266;
- milleti, 27, 79, 260; -lar,
39, 50, 99, 104, 105, 106; -
olmayan unsurlar, 58; -ların
halifesi, 100; -lık dünyası,
100, 101, 258; -lık kuralları,
104; - uluslar, 104; - devletler,
107, 108; - kamuoyu, 110.
Müzik, 260, 263.
Namaz, 97, 252, 265, 266.
Nebi, 147; -lik, 39.
Necef yaylası, 139.
Okul, 61, 91.
On Emir, 260.
Ordu, 51, 76, 96, 257.
Ortaöğretim, 68.

Orta Asya, 45.
Ortodoks, 85.
Osiris, 123, 127, 129.
Osmanlı; - milleti, 18, 19; - or-
dusu, 19; - devleti, 46, 47; -
İmparatorluğu, 73; - hüküm-
darları, 75, 96; - tarihi, 75, 76;
- hükümeti, 96; -lık, 257.
Osmanoğulları, 98, 112.

Öğretmenler, 96.
Ölüm, 181, 225.
Örtünme, 59, 60.
Özel sınıf, 54, 74.

Padişah, 24, 26, 28, 29, 30, 43,
47, 50, 51, 53, 56, 67, 68, 76,
79, 89, 91, 102, 103, 125,
187, 189, 191, 195, 203, 205,
207; - sarayları, 25; -lık, 30,
99, 110, 111, 112; -lığın kal-
dırılışı, 102; -çılar, 111.

Panislamizm, 33, 34, 35, 82,
97, 106.

Panturanizm, 35, 82, 97.

Papa, 79.

Papazlar, 117, 125, 127, 133,
135, 187.

Patriklikler, 85, 86.

Periler, 143.

Peygamber, 65, 81, 100, 145,
153, 254; -ler, 39, 157; -in
halifeliği, 40.

Primat, 261.

Putlar, 143.

Ra, 127.
Rahiplik, 266.
Raks, 262.
Ramazan, 267.
Redingot, 100.
Reform, 79.
Reformatör, 263.
Resim, 52.
Resmi din, 215.
Roma, 79, 81.
Ruh, 21, 131, 227; - kuvveti, 21; -un ebediyeti, 121, 129; - lar, 129.
Ruhani görev, 79.
Ruhani yetki alanları, 85.
Ruhbanlık, 54.
Rum; - eşkıyası, 23; - kelimesi, 50.
Rum Selçukileri, bkz. Anadolu Selçukluları.
Rusya, 78.

Safsatalar, 38.
Sahte ve imansız bilginler, 76.
Saltanat, 25, 30, 43, 47, 48, 75, 81, 86, 91, 98, 112; - makamı, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 37, 45, 48, 251; -in korunması, 27.
Samî, 141.
Sami-Hami Mısırlılar, 121.
Samsun, 239.
Sana, 139.
Sanat, 259; - âlemi, 68.
Sanatkârlar, 70.

Sancak, 50.
Saray, 257.
Sarık, 61, 100.
Selamlık, 100.
Selanik, 265.
Selçuk, 45, 47; - hükümeti, 44; - devleti, 46.
Sevap, 66.
Seyfi mübarek, 97.
Seyit, 141.
Sıffin, 42.
Sırat köprüsü, 131.
Sırbistan, 35.
Siyasi fırka, 193.
Siyasi haklar, 191.
Skolastik cahil, 266.
Smokin, 265.
Softa, 265, 267; - sınıfı, 257; - lık, 265.
Sömürgeler, 253.
Sudan, 104.
Sultan, bkz. Padişah.
Sumerler, 143.
Suriye, 35, 42, 44, 60, 62, 105, 139.
Şahsi hak, 201.
Şairler, 141, 155, 157, 262.
Şam, 41, 42, 43, 44.
Şamani, 263.
Şapka, 94, 113, 265.
Şark, 44, 179.
Şeceri esvet, 143.
Şer'i, 108; - kanunlar, 17; - kuvvet ve kudret, 28; - esaslar, 60.

Şeriat, 19, 21, 31, 34, 52, 56,
70, 76; - kuvvetleri, 17; -
buyruğu, 110.

Şeriye Vekili, 252, 265.

Şeyhler, 92, 113, 213, 266,
267.

Şeyhülislam, 19, 50.

Şeytan, 157.

Şiir, 157, 262.

Şûra, 59, 61.

Taassup, 217, 221, 223, 225.

Ayrıca bkz. Bağnazlık.

Taassupsuzluk, 215, 217, 219,
221, 223, 225, 231.

Tabiat; - kuvvetleri, 119, 123; -
dışı etken, 234; - unsurları,
237.

Tabii; - kanun, 72; - hak, 207.

Taç sahipleri, 68, 75, 81.

Tahakküm, 86, 211; - hırsı, 47.

Tahnit, 121.

Takriri Sükun Kanunu, 113.

Tanrı, 39, 69, 77. Ayrıca bkz.
Allah.

Tanrısallık, 83; - âdet, 39; - ta-
biat kanunları, 65.

Tanzimat Fermanı, 263.

Tarihsel gerçek, 104.

Tarikatlar, 213, 262; -ın amacı,
92.

Tekkeler, 93, 113, 213, 262,
263.

Teslis, 123.

Tihame, 139.

Tinis Hanedanı, 125.

Tophane, 19.

Toplumsal kuvvetler, 38.

Toplumu aydınlatmak, 74.

Trablus, 104.

Tunus, 104; -lu, 90.

Turanizm, 35, 82, 97.

Türbedarlık, 113, 213.

Türbelerin kapanması, 113.

Türk, 48, 76, 90, 232, 253; - as-
keri, 21; - aydınları, 258; -
Cumhuriyeti, 95; - devleti, 44;
- elleri, 183; - geleneği, 263; -
hakanı, 44; hâkimiyeti, 44; -
ler, 27, 44, 46, 72, 73, 80,
260; - milleti, 23, 29, 32, 46,
47, 53, 91, 94, 112, 183, 185,
213, 235, 239, 256, 266, 267;
- Ocağı, 252, 264; - ruhu, 263;
- sanatkârlar, 260; - tarihi, 68,
78, 233, 237, 238; - ulusu, 98;
- unsuru, 55; - urukları, 121.

Türkçe, 67, 88, 100, 109, 232,
253.

Türkiye, 45, 48, 85, 89, 101,
106, 243; - devleti, 31, 44,
45, 46, 47, 48, 58, 67, 78, 99,
105, 113; -nin bağımsızlığı,
32; -nin emperyalizme karşı
mücadelesi, 33; - halkı, 37,
45, 47, 48, 49, 53; - milletinin
egemenliği, 52, 53; -nin dev-
let siyaseti, 82; - Cumhuriyeti,
92, 93, 113, 213, 215, 233; -
ulusal halk hükümeti, 100; -
devletinin dini, 109.

Türkiye Büyük Millet Meclisi,
32, 45, 48, 52, 67, 93, 99,
100.

Uhud Muharebesi, 259.

Ulema, 70, 74, 75, 76, 77, 78,
89; - kisvesi, 61; - kıyafetli
kimseler, 76.

Uluhiyet, 121; - fikri, 207. Ay-
rıca bkz. Tanrısallık.

Ulus, 30, 101, 102, 103, 106,
110, 243, 249, 257, 258; -un
bağımsızlığı, 29. Ayrıca bkz.
Millet.

Ulusal; - hükümet, 30; - si-
yaset, 56; - egemenlik, 102,
106, 110, 111; - kuvvet, 239;
- onur, 257.

Ülusalatçı, 243, 245.

Umman dağları, 141.

Umman denizi, 139.

Uruk birliği, 121.

Uygur; - toplum, 92; - olmayan
kılık, 94; - millet, 113.

Uygurluk, 39, 65, 66, 79, 82,
87, 90, 91, 92, 93, 96, 103; -a
girmek, 79.

Uyruk, 109.

Üçüncü Ordu, 19.

Üfürükçüler, 113.

Ümmet, 23, 40, 42.

Üniversite, 266.

Vaaz, 97.

Vahiy, 155.

Vatan hainleri, 17.

Vatandaş, 58.

Veliaht, 42.

Vicdan, 47, 48, 52, 67, 91, 111,
261; - özgürlüğü, 110, 209,
217; - ve din hürriyeti, 215; -î
inanışlar, 221.

Yahudi; -ler, 20; - kolonileri,
143.

Yanlış hadisler, 75.

Yaradan, 81.

Yaradış kudreti, 63.

Yaratılış, 63, 70, 261.

Yasa buyrukları, 108.

Yasama yetkisi, 100.

Yatırlar, 38.

Yemen, 41, 42, 104, 105, 139,
143.

Yeni yazı, 255.

Yenilik, 113.

Yesrip, 139.

Yezitler, 110.

Yobazlık, 265.

Yunan ordusu, 51.

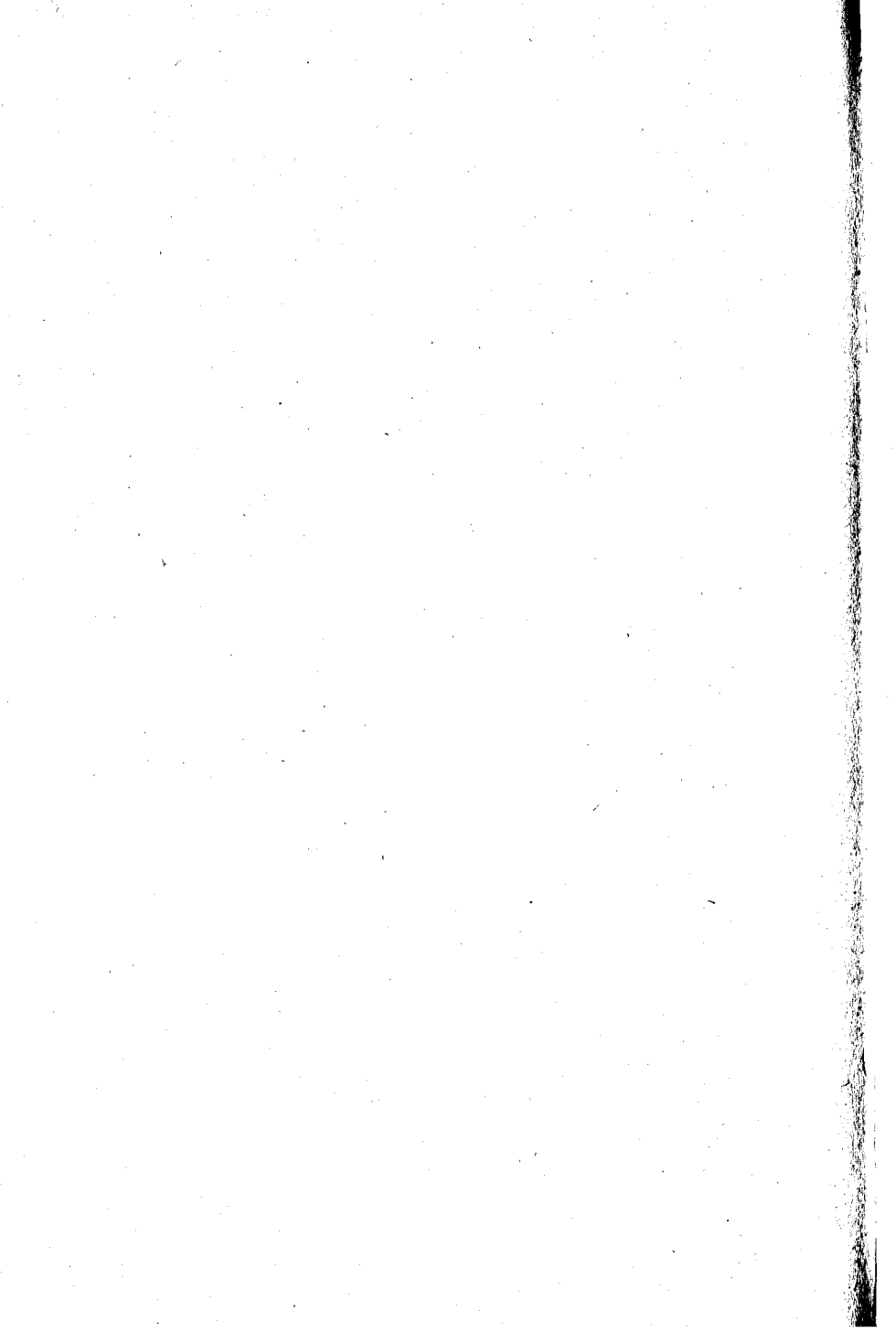
Yüksek mektepler, 255.

Yürütme erki, 100.

Zaviye, 113, 213.

Zekâ, 69, 90, 234, 237.

Zorbalık, 75, 76, 98.

KAYNAKÇA

- AFETİNAN: *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, 4. basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
- AFETİNAN: *Atatürk'ten Mektuplar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.
- AFETİNAN: *M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- AFETİNAN: *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, AKDYYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. basım, Ankara, 1988.
- ALİ Cevat, *İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi*, Ankara, 1960.
- (ATATÜRK) Mustafa Kemal: *Eskişehir İzmit Konuşmaları (1923)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 1993.
- (ATATÜRK), Gazi Mustafa Kemal: *Nutuk*, I, II, III, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, İstanbul, 1960.
- (ATATÜRK), Gazi Mustafa Kemal: *Nutuk Söylev*, I, II, III, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2. basım, Ankara, 1987.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal: *Söylev*, I, II, III, Türk Dil Kurumu Yayınları, 6. basım, Ankara, 1978.
- ATATÜRK'ÜN SÖYLEV VE DEMEÇLERİ, (Derleyen Nimet Arsan): I, II, III, V, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1961, 1959, 1961, 1972.
- ATATÜRK'ÜN TAMİM TELGRAF VE BEYANNAMELERİ, (Derleyen Nimet Arsan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964.
- ATATÜRK'ÜN TBMM AÇIK VE GİZLİ OTURUMLARINDAKİ KONUŞMALARI (Derleyen: Kâzım Öztürk): Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981.

ATATÜRK'ÜN EL YAZISIYLA HZ. MUHAMMET VE İSLAMİYET:

Saçak, sayı 26, Mart 1986, s.18 vd.

Atatürk Ansiklopedisi, May Yayınları, c.1.

Atatürk'ün Anafartalar Muhaberelerine Ait Hatıraları, TTK Yayını, Ankara, 1934.

ATAY, Falih Rıfkı: *Çankaya*, İstanbul, 1969.

ATAY, Falih Rıfkı: *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.

AYDINLIK: "Atatürk'ün Elyazısıyla Allah ve Peygamber", 11-18 Temmuz 1993.

BANOĞLU, N.A., *Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk*, c.III.

BAŞAR, Ahmet Hamdi: *Atatürk'le Üç Ay*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945.

BERKES, Niyazi: *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1979.

BORAK, Sadi: *Atatürk ve Din*, Anıl Yayınevi, İstanbul, 1962.

BORAK, Sadi: *Atatürk'ün Resmî Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. basım, İstanbul, Şubat 1997.

BOZKURT, Mahmut Esat: *Atatürk İhtilâli*, Kaynak Yayınları, 3. basım, İstanbul, 1995.

EGELİ, M. Hayri, *Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar*.

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI: *Atatürkçülük*, I, II, III, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983.

GÜNALTAŞ, Şemsettin, *Ülkü* dergisi, sayı 100, c.IX, 1945.

İLBAY, Asaf, *Tan* gazetesi, 13 Temmuz 1949.

İLBAY, Asaf, *Asaf İlbay Anlatıyor, Yakınlarından Hatıralar*, Sel Yayınları, 1955.

İNAN, Abdülkadir, *İki Hatıra, Türk Milliyetçilerinin Kalemiyle Atatürk*.

İMECE, Mustafa Selim (Derleyen), *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve Bolu Seyahatleri 1925*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959.

KILIÇ, Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.

MAARİF VEKALETİ: *Tarih*, I, II, III, IV, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, 1931, 1931, 1931.

- MAARİF VEKALETİ, *Türk Tarihinin Ana Hatları -Methal Kısmu-*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.
- MUMCU, Uğur (yayına hazırlayan), *Kâzım Karabekir Anlatıyor*, Umag Vakfı Yayınları, 19. basım, Ankara, 1996.
- SEL YAYINLARI, *Yakınlarından Hatıralar*, İstanbul, 1955.
- SOYDAN, Mahmut, "Gazi ve İnkılâp", *Milliyet gazetesi*, 7.12.1929.
- SOYDAN, Mahmut, "Gazi ve İnkılâp", *Milliyet gazetesi*, 5.2.1930.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*, 1958.
- TBMM ZABIT CERİDESİ.
- TBMM GİZLİ CELSE ZABITLARI, I-IV, TBMM Basımevi, Ankara, 1980.
- TÜRK OCAĞI "TÜRK TARİHİ HEYETİ": *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.
- ÜNAL, Ali Rıza, "Atatürk Hakkındaki Anılarım", *Türkiye Harb Malûlû Gaziler Dergisi*, sayı 158, 1969.
- UNAT, Faik Reşit, *Türk Dili*, Sayı 146, Kasım 1968.
- US, Asım, *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*.
- ÜNAYDIN, Rûşen Eşref, (*Hatıralar*), Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları.
- YAMAN, Kadri: *Yurt Müdaafasında Türk Gençliği*, 1938.
- Zabit ve Kumandan ile Hasbihal, Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri*, Ankara, 1959.

Gazeteler ve Dergiler

- Belgelerle Türk Tarihi*, sayı 14, Kasım 1968.
- Cumhuriyet gazetesi*, 9 Şubat 1931, s.3.
- Hakimiyeti Milliye*, 15 Kasım 1921.
- Ulus gazetesi*, 22 Ekim 1950.

KAYNAK YAYINLARI

Doğu Perinçek'in Kitapları

- *Bozkurt Efsaneleri ve Gerçek*
(4. basımı yakında yayımlanıyor)
- *Kıvılcımlı'nın Burjuva Ordu ve Devlet Teorisinin Eleştirisi*
(Aydınlık Yayınları, 1975)
- *Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet*
- *Kemalist Devrim-1/ Teorik Çerçeve*
- *Kemalist Devrim-2/ Din ve Allah*
- *Anayasa ve Partiler Rejimi*
- *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*
- *Türk Sorunu -Belgelerle Emekçiler Açısından Kürt Sorunu-*
- *Abdullah Öcalan ile Görüşme*
- *Stalin'den Gorbaçov'a*
- *Parti ve Sanat* (genişletilmiş 2. basım)
- *Aydın ve Kültür*
- *Avrasya Seçeneği*
- *Çiller Özel Örgütü/ TBMM Susurluk Komisyonu'na Sunulan Dosya ve Belgeler*

ATATÜRK

Din ve Laiklik Üzerine

Bu derleme,

Mustafa Kemal Atatürk'ün din ve laiklik üzerine
söylediklerini ve yazdıklarını içeriyor.

Doğu Perinçek, Atatürk'ün bütün eserleri yanında,
Türk Tarih Kurumu arşivlerinde halktan gizlenen
yayımlanmamış el yazılarını da inceledi ve
ilgili bölümleri derlemeye aldı.

Atatürk'ün görüşleri, bir yönüyle,
Cumhuriyet ideolojisinin en önemli belgeleridir.
Öte yandan bu görüşler, bir devrim pratiğinin kanıtlarıdır.
Kemalist Devrim'in toplumsal dinamiği ve ihtiyaçları,
Atatürk'ün düşüncelerindeki gelişmenin yönünü ve
içeriğini belirlemiştir.

Bu derleme, Doğu Perinçek'in
Kemalist Devrim-2 Din ve Allah kitabıyla birlikte incelenmelidir.

ISBN: 975-343-184-8